

LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA

Gintautas Surgailis

ŠEŠTASIS PĖSTININKŲ
PILĖNŲ KUNIGAİKŠČIO

MARGIO PULKAS

Dovanos frontu 19. II. k. 0 m.

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

GINTAUTAS SURGAILIS

ŠEŠTASIS PĖSTININKŲ PILĖNŲ KUNIGAİKŠČIO
MARGIO PULKAS

MONOGRAFIJA

Vilnius 2019

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Atsakingasis redaktorius doc. dr. Manvydas Vitkūnas

Recenzantai: prof. dr. Virgilijus Pugačiauskas,
prof. dr. Juozas Skirius

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2019
© Gintautas Surgailis, 2019

ISSN 1822-4423
ISBN 978-609-8074-79-6

TURINYS

I. ĮVADAS	5
II. KOVOSE SU LIETUVOS PRIEŠAIS.....	11
Atskirojo Marijampolės bataliono įkūrimas ir jo kovos su raudonarmiečiais	12
Bermontininkų fronte.....	22
Atskirojo Marijampolės bataliono performavimas į Šeštąjį pėstininkų pulką.....	29
Dauguvos fronte.....	31
Konfliktas su Latvijos kariuomene.....	37
Pasirengimas palikti Dauguvos frontą	40
Pulko 1-ojo bataliono veiksmai lenkų fronte	41
Pulkas mūšiuose su lenkais.....	45
Lemiamose kovose su L. Želigovskio grupuote.....	53
Saugant neutraliąją zoną	58
Mūšiai dėl Valkininkų–Rūdiškių geležinkelio ruožo	73
III. TAIKOS METAI.....	83
Nuolatinėje dislokacijos vietoje Alytuje	84
Pirmasis pulko išformavimas	95
IV. PULKAS 1934–1940 METAIS.....	99
Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko atkūrimas.....	100
Pasitraukimas iš Klaipėdos	156
Pulkas pasitraukus iš Klaipėdos	164
Pulkas prasidėjus Antrajam pasauliniam karui.....	171
Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai.....	181
Pulko likvidavimas	188
IŠVADOS.....	190
PRIEDAI.....	193
SANTRUMPOS	231
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	233
SUMMARY	235
PAVARDŽIŲ RODYKLĖ.....	238

I

Įvadas

Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istorija yra įdomi ir net sudėtinga, nes pulkui teko išgyventi įvairias istorines peripetijas: kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės, būti išformuotam, vėl atkurtam, tapti rimties ir saugumo garantu Klaipėdos krašte 1939 m. kovo mėn., Vokietijai jį užimant, skubiai atsitraukti. Netgi pulko istorijos pradžia kelia tam tikras diskusijas. Kai kurie, tarp jų ir nemažai buvusių pulko karių, šio dalinio įkūrimo data laiko 1918 m. gruodžio 5 d. – Antrojo pėstininkų pulko formavimo pradžia.

Antrasis pėstininkų pulkas buvo pradėtas formuoti nuo 1-ojo bataliono, 1919 m. birželio 15 d. atskirto nuo pulko ir pavadinto Atskiruoju Marijampolės batalionu. Tarpukariu 1918 m. gruodžio 5 d. buvo laikoma Šeštojo ir Antrojo pėstininkų pulkų įkūrimo data ir švenčiama tą pačią dieną. Tik 1940 m. kovo 14 d. pulko vadui plk. Jonui Andrašūnui kariuomenės vadovybei išdėsius motyvus, o svarbiausia – pabrėžus, kad 1919 m. birželio 15 d. Marijampolės batalionas buvo suformuotas kaip atskiras ir savarankiškas karinis dalinys, ir paprašius pulko šventės datą nustatyti birželio 15 d.¹, prašymui buvo pritarta. Deja, tą dieną pulko šventė buvo švęsta tik vieną kartą...

Be abejo, nuomonė, kad pulko istorijos pradžia reikėtų laikyti 1918 m. gruodžio 5 d., turi teisę gyvuoti, vis dėlto manome, kad tol, kol batalionas buvo Antrojo pėstininkų pulko sudėtyje, jo istorija yra Antrojo pėstininkų pulko istorijos dalis, vadinasi, Šeštojo pėstininkų pulko savarankiška istorija prasidėjo tik jam tapus savarankišku kariniu daliniu, t. y. 1919 m. birželio 15 d.

Mintis parašyti Šeštojo pėstininkų pulko istoriją nuo jo sukūrimo iki pirmojo išformavimo kilo buvusių jo karininkų suvažiavime 1930 m. Šiame suvažiavime jai parengti buvo sudaryta komisija. Į komisiją buvo išrinkti mjr. Alfonsas Sinkevičius, mjr. Aleksandras Šimkus, kpt. Alfonsas Baniulis, kpt. Kostas Reibi-

---

1 III pėstininkų diviziono vadui. Raportas. LCV4, f. 519, ap. 1, b. 446, l. 6.

Buvusių Šeštojo pėstininkų pulko karininkų suvažiavimo dalyviai

kis, kpt. Kazys Lelešius ir kpt. Viktoras Skibarka². Deja, šis sumanymas nebuvo įgyvendintas, ir pulko istorija taip ir liko neparašyta. Tarsi bandymas įvykdyti neįvykdytą įsipareigojimą buvo 1987 m. penkiuose „Kario“ žurnalo numeriuose išspausdinta medžiaga apie Šeštąjį pėstininkų pulką „6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai“³. Pirmąją dalį parengė Jonas Balskus. Joje buvo perspausdinti tarpukario Lietuvos karinėje spaudoje pasirodę straipsneliai ir informaciniai pranešimai apie Šeštąjį pėstininkų pulką. Antroje dalyje, parengtoje Antano Klimavičiaus, pateikta originali medžiaga apie 1934 m. atkurtą pulką. Pats kpt. A. Klimavičius tarnavo Šeštajame pėstininkų pulke, buvo bataliono vadas. Be to, savo atsiminimais rengiant šią medžiagą talkino ir kiti buvę pulko karininkai. Ji gana plačiai naudota ir rašant šią pulko istoriją.

Atskirų šio pulko istorijos fragmentų yra ne vieno Lietuvos istoriko darbuose, tačiau galbūt dėl to, kad pulko istorija buvo nutrūkusi, vis dėlto jai skirta per mažai publikacijų. Pulko veiksmai bendrame Lietuvos kariuomenės kovų kontekste nagrinėjami dr. Vytauto Lesčiaus knygoje „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920“⁴ ir Kazio Ališausko veikale „Kovos dėl Lietu-

2 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 114.

3 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 1, p. 17–25; Nr. 2, p. 58–64; Nr. 3, p. 113–122; Nr. 4, p. 159–163; Nr. 5, p. 200–207; Nr. 7, p. 306.

4 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920. Vilnius, 2004.

vos nepriklausomybės. 1918–1920“⁵. Šias knygas reikėtų analizuoti abi bendrai. Jos skirtos Lietuvos kariuomenės kovoms 1919–1920 m.

K. Ališauskas, buvęs šių kovų dalyvis, knygą parašė būdamas emigracijoje. Daugiausia jis rėmėsi savo ir kovos draugų atsiminimais, spausdinta medžiaga, bet jam nebuvo prieinami sovietų okupuotoje Lietuvoje likę archyviniai šaltiniai. O V. Lesčius nuodugnai išnagrinėjo esamus gana gausius archyvinius šaltinius, tad jie ir tapo jo knygos pagrindu. Tačiau abu autoriai dėmesį sutelkė į Lietuvos kariuomenės kovas, neskaidydami jų į atskirus epizodus. Tokiu būdu, turint bendrą kovų ir mūšių vaizdą, buvo kur kas paprasčiau aprašyti ir Šeštojo pėstininkų pulko veiklą.

Trumpa kelių puslapių pulko istorija pateikta Vytenio Statkaus knygoje „Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.“⁶, taip pat V. Lesčiaus veikale „Lietuvos kariuomenė 1918–1920“⁷. Kai kurių duomenų apie neretai įslaptintą pulko veiklą saugant demarkacijos liniją 1921–1923 m. randame Vytauto Lesčiaus straipsnyje „Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais“⁸.

Taip pat reikėtų paminėti kpt. A. Šimkaus atsiminimus „Fronte prieš lenkus“⁹, kuriuose jis smulkiai aprašo 1920 m. spalio 4–5 d. pulko kovas su lenkais dėl Perlojos. Ši trumpa, bet gana reikšmingą pulko istorijos epizodą A. Šimkus, šių kovų dalyvis, aprašė itin tiksliai, todėl jo atsiminimus galima laikyti patikimu istoriniu šaltiniu. Jo teiginiai visiškai sutampa su archyvine medžiaga.

Keletas autorių, nagrinėdami Klaipėdos krašto atplėšimo nuo Lietuvos klausimą, palietė ir pulko situaciją Klaipėdoje, taip pat jo pasitraukimą iš jos. Čia reikėtų paminėti Klaipėdos universiteto mokslininkų dr. Vyganto Vareikio¹⁰ ir dr. Vytauto Jokubausko straipsnius¹¹, kuriuose išsamiai nagrinėjamos ne tik politinės ir kitos Klaipėdos krašto praradimo priežastys, bet ir reali ten susiklosčiusi situacija prieš Vokietijai paskelbiant ultimatumą, taip pat pulko veikla traukiantis iš Klaipėdos krašto. Nuodugnai pulko kareivinių Klaipėdoje istorija ir kai kurie pulko veiklos aspektai nušviesti studijoje „Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu“¹².

Vis dėlto pagrindinis tyrimo šaltinis yra Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomi Lietuvos kariuomenės dokumentai. Pirmiausia reikėtų paminėti 519 fondą, kuriame yra 2 apyrašai, 514 bylų. Jame surinkti tvarkomieji Šeštojo

5 Ališauskas K. *Kovas dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920*. Chicago, 1972.

6 Statkus V. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986.

7 Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*. Vilnius: Leidybos centras, 1998.

8 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, V., 2007, p. 153–218.

9 Šimkus A. Fronte prieš lenkus. *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 368–373.

10 Vareikis V. Kaip Klaipėda vėl virto Memeliu. *Mažoji Lietuva*, 2015, birželio 14;

Vareikis V. Klaipėdos krašto praradimas: tarp iliuzijų ir „realpolitik“, <http://kultura.lrytas.lt/-12409789811239941674-klaip%C4%97dos-kra%C5%A1to-praradimas-tarp-iliuzij%C5%B3-ir-realpolitik.htm> [žr. 2016-04-12].

11 Jokubauskas V. Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos krašto (1939 m.). *Karo archyvas*, t. 32, Vilnius, 2016, p. 232–273.

12 Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu. Klaipėda, 2012.

pėstininkų pulko dokumentai, bataliono, pulko, pulko likvidavimo komisijos pirmininko 1926–1927 m., Vilniaus rinktinės vado, Plungės, Klaipėdos įgulų viršininkų įsakymai, pulko vado adjutanto paliepimai, Naujokų ėmimo komisijos, priešlėktuvinės apsaugos planai, karininkų susirinkimų protokolai, Karininkų klubo posėdžių protokolai, karių karinio mokymo, pratybų, manevrų, pulko švenčių, šaudymo ir sporto rungtynių organizavimo, drausmės pažeidimų, priešvalstybinės veiklos tyrimų, šaulių veiklos dokumentai, pranešimai apie mūšius, padėtį fronte, Klaipėdos krašte, žvalgų veiklą, dingusius be žinios, sužeistus ir žuvusius karius, svetimų lėktuvų pasirodymą virš Lietuvos teritorijos, kitų šalių ginkluotąsias pajėgas, jų organizaciją, struktūrą ir dislokaciją, generalinio Lietuvos konsulo Karaliaučiuje Vokietijos politikos apžvalgos, susirašinėjimo padėties demarkacijos linijos zonoje, pasienio zonos stiprinimo, dalių dislokacijos, karinio mokymo, naujokų ėmimo ir paskirstymo, demobilizacijos, pulko likvidavimo, kontrabandos sulaikymo, pulko padalinių evakuacijos iš Klaipėdos krašto, kareivių maitinimo, aprangos, dezertyrų, disciplinos, ugniagesių komandų, sporto, švietimo, renginių organizavimo, sveikatos ir gydymo, sanitarijos, tarnybos stažo, pensijų, personalo, finansų, ūkio, ryšio karvelių mokymo ir kt. klausimais dokumentai, pulko vado dienynas, III pėstininkų divizijos, pulko dislokacijos, įtvirtinimų ir atitraukimo kelių schemas, Plungės įgulos trobesių situacijos planas, slapti aviacijos signalai, žinios apie karininkus, tarnautojus, kareivius, naujokus, jų išsilavinimą, ginklus, turta, žemėlapių sunaikinimo, pulko turto patikrinimo, perdavimo, kontrabandos konfiskavimo aktai, tarnybos, kelionių, atsargos karininkų liudijimai, karininkų paaukštinimo, apdovanojimo, atestacijų, tarnybos lapai, etatų, kareivių suskirstymo kategorijomis lentelės, sargybos postų tabeliai, tvarkaraščiai, karininkų, kareivių, naujokų sąrašai, žinių apie karininkų tarnybos eigą, suimtų karininkų ir kareivių, pabėgusių kareivių bausmių registracijos knygos, algų išmokėjimo lapai ir kt.

2-ajame apyraše surinkti pulko teismo veiklos ir kareivių baudžiamųjų bylų, tarnybinių nusižengimų, drausmės pažeidimų, priešvalstybinės veiklos tyrimų dokumentai, karių baudžiamosios bylos. Šio apyrašo bylos įdomios, tačiau kiek didesnės reikšmės pulko istorijos tyrimams neturėjo.

Nemažai informacijos rasta Krašto apsaugos ministerijos, Kariuomenės štabo, III pėstininkų divizijos archyviniuose fonduose.

Naudojantis čia išvardytais šaltiniais, pasitelkus šaltinių ir bibliografijos analizės, aprašomąjį ir sintezės metodus, skaitytojui ir pateikiama Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istorija: aprašyta, kaip Atskirasis Marijampolės batalionas buvo įkurtas ir tapo pėstininkų pulku, taip pat bataliono, vėliau – pulko kovos su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Stengtasi visapusiškai atskleisti pulko įnašą į bendrą pergalę išsaugant Lietuvos nepriklausomą valstybę. Toks pat sunkus pulkui buvo ir laikotarpis, kai reikėjo saugoti neutraliąją

zoną tarp Lenkijos ir Lietuvos, net dalyvauti kovos su Lenkijos kariuomene veiksmuose.

Gana sunku aprašyti pulko gyvenimą taikos metais Alytuje iki jo pirmojo išformavimo 1926 m., nes tuo metu jo veikla buvo įvairiapusė, iš dalies rutininė, tačiau kartu įdomi dėl neįprastų epizodų, ir visa tai norėjosi tekste atskleisti.

Naujas ir įdomus pulko istorijos laikotarpis prasidėjo 1934 m., jį atkūrus Klaipėdoje. Sudėtinga Klaipėdos miesto ir krašto situacija lėmė ir tam tikras, skirtingas nuo kitų Lietuvos karinių dalinių, jo gyvenimo ir veiklos sąlygas. Labai sunku buvo pulkui palikti Klaipėdą, persitvarkyti pasitraukus iš Vokietijos užimto Klaipėdos krašto, susidūrus su prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo iššūkiais, sovietine okupacija ir pulko likvidavimo laikotarpiu. Problemų buvo daug, įvairių ir sudėtingų. Kaip jas pavyko atskleisti, tegu sprendžia skaitytojas.

1990 m. atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir jos kariuomenę, buvo tęsiama ir jos tarpukario kariuomenės dalinių istorija. Tikimės, kad Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istorijos ir jo tradicijų perėmėjas ir puoselėtojas bus Motorizuotosios pėstininkų brigados „Žemaitija“ Kunigaikščio Margio pėstininkų batalionas.

II

Kovose su Lietuvos priešais

Atskirojo Marijampolės bataliono įkūrimas ir jo kovos su raudonarmiečiais

1919 m. birželio 15 d. Antrojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas, dislokuotas Alūkstos¹³ apylinkėse¹⁴, karinės vadovybės sprendimu buvo išskirtas iš Antrojo pėstininkų pulko ir tapo savarankišku Atskiruoju Marijampolės batalionu. Bataliono vadu liko iki tol jam vadovavęs plk. ltn. Jurgis Butkus. Iš Antrojo pėstininkų pulko buvo išskirtos:

- 1-oji kuopa – 173 kariai;
- 2-oji kuopa – 162 kariai;
- 3-ioji kuopa – 148 kariai;
- Kulkosvaidžių komanda – 58 kariai;
- Ryšių ir žvalgų komanda – 21 karys;
- Neeilinė kuopa – 21 karys;
- bataliono ligoninė – 6 kariai¹⁵.

Tačiau pažymėtina, kad įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 1 buvo išleistas tik 1919 m. birželio 28 d. Matyt, dalinys dar kurį laiką automatiškai buvo laikomas sudedamąja Antrojo pėstininkų pulko dalimi arba su šiuo krašto apsaugos ministro įsakymu batalionas buvo supažindintas gerokai vėliau. Jo pirmajame paragrafe sprendimas dėl bataliono statuso buvo suformuluotas taip:

„§ 1. Skelbiu dėl perskaitymo kuopose ir komandose, kad sulig įsakymo krašto apsaugos ministerio Lietuvos kariuomenei Nr. 12 § 9 pirmas batalionas 2-ojo pėstininkų pulko yra išskirtas iš 2-ojo pėstininkų pulko ir įvardintas Atskiru Marijampolės batalionu.“

Tuo pačiu įsakymu krn. Jeronimas Stankūnavičius buvo paskirtas bataliono Ūkio skyriaus viršininku, karo valdininkas Balzas – išdininku, krn. Juozas Barauskas – Ryšių komandos viršininku ir prie bataliono priskirta Baltgudžių kuopa¹⁶. Baltgudžių kuopoje įsakymas gautas birželio 27 d. 16 val. 25 min. 20 val. kuopą apžiūrėjo ir klausė skundų Marijampolės bataliono vadas krn. J. Butkus¹⁷.

Bataliono tapimo savarankišku koviniu vienetu laikotarpis buvo labai įtemptas ir sunkus. Kaip tik tuo metu raudonarmiečiai puolė Suvieko–Kuklių kryptimi, taip pat abipus Eglainės¹⁸ geležinkelio linijos. Panevėžio rinktinė, kurios

13 **Alūksta** (arba Ilūkšta, *Alūkšta*; latv. Ilūkšte) – miestelis pietryčių Latvijoje, netoli Lietuvos sienos, prie Radviliškio–Daugpilio geležinkelio, savivaldybės centras.

14 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 1, p. 20.

15 Antrajam pėstininkų pulkui įsakymas Nr. 209. 1919-07-19. *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 1, l. 211–215.

16 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 1. 1919-06-28. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 1.

17 Журналъ военныхъ действий 1-ой Белорусской пехотной роты съ 20-го июня по 10 июля 1919 г. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 149, l. 1 a.p.

18 **Eglainė** (arba Eglaitė, latv. Eglaine) – miestelis, valsčiaus centras Latvijoje, Alūkstos savivaldybėje, šalia Radviliškio–Daugpilio geležinkelio.

sudėtyje buvo batalionas, atkakliai atmušinėjo šias atakas, kartu rengėsi kontrpuolimui¹⁹ ir gynė fronto ruožą Jankūnai–Barkiškis–Ignotiškis.

Birželio 18 d. raudonarmiečiai surengė stiprų puolimą. Batalionui pavyko apginti turimas pozicijas, tačiau dėl atsitraukusių kaimynų jam irgi buvo įsakyta atsitraukti į Migelių–Trumponių liniją²⁰.

Birželio 26 d. bataliono karius pasiekė džiugi žinia, kad kariuomenės vadas už pasižymėjimą kautynėse Antrojo pėstininkų pulko sudėtyje 5 bataliono kariuomenės ir 15 kareivių apdovanojo medaliu „Už Tėvynę“. Vėliau šis apdovanojimas tapo Vyčio Kryžiumi²¹.

Birželio 29 d. į batalioną oficialiai buvo priimti 52 savanoriai, atvykę iš Kupiškio, o liepos 6 d. buvo surengta pirmoji bataliono nepriesiekusių karių priesaikos ceremonija Obeliuose. Priesaiką priėmė Antrojo pėstininkų pulko karo kapelionas²².

Vykdydama kariuomenės vado 1919 m. liepos 2 d. įsakymą užimti Bebrinę (*Bebrene*)²³, Suvieką, Dvietę (*Dviete*), Alūkstą (*Ilūkste*) ir prieiti prie Dauguvos, Panevėžio grupė turėjo užimti pozicijas linijoje Suviekas–Barauka–Bebrinė. Visa grupė buvo padalyta į tris kolonas. Marijampolės batalionas, vadovaujamas krn. J. Butkaus, sudarė antrąją vorą. Jam buvo priskirtas 2-osios baterijos būrys (2 patrankos). Batalionui buvo įsakyta slapta susitelkti miške į pietus nuo Šapelio kaimo, taip pat numatyta puolimo kryptis – Juodeniai, Annmuižos dvaras (*Annmuiža*), Eglainės geležinkelio stotis, Naujojo Griunvaldo (*Jaungrīnvaldes muiža*) ir Senojo Griunvaldo (*Vecgrīnvaldes muiža*) dvarai²⁴.

Naktį iš liepos 5-osios į 6-ąją Panevėžio rinktinės dalys susitelkė puolimui. Marijampolės batalionas atliko tik artimąją žvalgybą, nes pagrindinės priešo pozicijos vadams buvo gerai žinomos, todėl norėta padaryti priešui staigmeną, neišsuduodant, kad rengiamasi pulti²⁵.

Batalionas pradėjo puolimą liepos 7 d. apie 20 val. vakaro, tačiau jo kariai sutiko stiprų raudonarmiečių, kurie buvo įsitvirtinę linijoje Annmuižos dvaras–Paberžių (*Pabērži*) kaimas–Kamariškių dvaras, pasipriešinimą. Bataliono vadas įsakė įsitvirtinusių priešą apšaudyti iš kulkosvaidžių ir artilerijos, tačiau šis atkakliai gynėsi ir savo pozicijų neketino apleisti. Vienu metu susidarė net labai pavojinga situacija, nes Panevėžio batalionui šiek tiek atsitraukus, atsirado didelis niekieno neginamas fronto baras, per kurį pradėjo veržtis raudonarmiečiai, grasindami apsupti Marijampolės batalioną. Tačiau laiku pastebėjęs priešą

19 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1919–1920, p. 133.

20 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 271.

21 Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 487.

22 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 4. 1919-07-05. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 6.

23 **Bebrinė** (latv. Bebrene) – miestelis, valsčiaus centras Latvijoje, Alūkstos savivaldybėje.

24 Veiksmai Panevėžio grupės nuo 6/VII–12/VII. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 15; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 266.

25 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 265.

manevrą, bataliono vadas jų pasitikti pasiuntė savo rezervą – Atsargos kuopą – ir prieš ketinimai buvo sužlugdyti. Tačiau tą dieną, vykstant mūšiu, iš bataliono, kaip savarankiško dalinio, pabėgo pirmasis kareivis – Antanas Marčiulionis²⁶.

Liepos 8 d. batalionas dar sykį puolė. Šį kartą puolimas buvo sėkmingas, ir apie 16 val. raudonarmiečiai ėmė trauktis, tačiau atsitraukė tik iki antrosios gynybos linijos. Bataliono kariai pasiekė Lašus (*Laši*), bet raudonarmiečiai iš naujų pozicijų įnirtingai toliau šaudė. Kitą dieną puolimas buvo tęsiamas. Krn. J. Butkaus vadovaujami kariai iki vakaro pasiekė liniją Lašai–Eglainė–Razmatka. Raudonarmiečiai netvarkingai traukėsi Alūkstos link²⁷.

Per pertraukėlę tarp mūšių bataliono vadas liepos 10 d. pasirašė įsakymą, kad sudaromas bataliono teismas. Jo pirmininku buvo paskirtas 2-osios kuopos karininkas Kazys Mackevičius, nariais – Atsargos kuopos vadas krn. Ignatavičius I²⁸, Ryšių komandos viršininkas J. Barkauskas, 1-osios kuopos viršila Andrunaitis ir Ryšių komandos viršila Targonskis, teismo raštvedžiu – Kulkosvaidžių komandos viršininkas Ignatavičius II²⁹.

Liepos 10 d. puolanti Panevėžio grupė turėjo įveikti įnirtingą pasipriešinimą, o Marijampolės bataliono kariai, be to, ir raudonarmiečių kontrataką Senojo Griunvaldo ir Naujojo Griunvaldo dvarų bare, kur bataliono pozicijose jie pralaužė fronto liniją. Batalionas patyrė nuostolių. Vakare buvo gautas įsakymas trauktis, bet liepos 11 d., Panevėžio grupės kariams atrėmus visas raudonarmiečių atakas, jis buvo atšauktas³⁰. Tačiau apie 15 val. raudonarmiečiai perėjo į sutelktą kontrpuolimą Šarlotės (*Šarlote*)–Marianovkos (*Marijas*) bare, bet buvo sustabdyti. Vakarop jie ėmė pulti bataliono kairįjį sparną ir pralaužė Panevėžio grupės frontą prie Šarlotės dvaro ir į pietus nuo geležinkelio prie Naujųjų Lašų. Rezervas – Baltgudžių kuopa išsibėgiojo.

Raudonarmiečiai, pasiekę Šederės dvarą (*Šėderes muiža*), pradėjo supti Marijampolės batalioną. Bataliono vadas krn. J. Butkus su 2-ąja kuopa ir Baltgudžių kuopos likučiais užėmė pozicijas ties Šederės dvaru ir Eglaine ir, dengdamas bataliono pozicijas, įsakė jam trauktis. Marijampolės batalionas kaudamasis atsitraukė iki Borovkos ir taip atidengė Panevėžio bataliono ir Antrojo pėstininkų pulko sparnus, dėl to raudonarmiečiai apėjo Antrąjį pėstininkų pulką ir pateko į jo užnugarį, o pulkas buvo priverstas jėga veržtis iš apsupties. Grupės vadas neturėjo kitos išeities, kaip tik duoti įsakymą grupei atsitraukti į Sartų ir Suba-

26 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 6, 1919-07-07. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 9.

27 Veiksmai Panevėžio grupės nuo 6/VII–12/VII. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 15; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 143.

28 Tuo metu batalione tarnavo du bendrapavardžiai – karininkai Ignatavičius Jonas ir Ignatavičius Pilypas. Kadangi to meto įsakymuose ir daugelyje kitų dokumentų nebuvo priimta nurodyti ir vardo, ir pavardės, o rašoma tik pavardė, norint juos atskirti, Pilypas Ignatavičius buvo vadinamas Ignatavičiumi I, o Jonas Ignatavičius – Ignatavičiumi II.

29 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 9, 1919-07-10. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 12.

30 Veiksmai Panevėžio grupės nuo 6/VII–12/VII. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 15.

tės³¹ ežerų liniją ir ją ginti³². Marijampolės batalionas užėmė iki puolimo turėtas pozicijas³³.

Šiose kautynėse 58 bataliono kariai buvo išvesti iš rikiuotės, t. y. žuvo, buvo sužeisti, dingo be žinios. Be to, dalinys patyrė ir materialinių nuostolių – neteko 8 km telefono kabelio. Tiesa, į nelaisvę pateko 5 raudonarmiečių kariai, buvo paimta 15 šautuvų, apie 10 000 šovinių, virtuvė su 2 arkliais, telefono aparatas³⁴.

Bataliono karių pasiaukojama kova buvo aukštai įvertinta karinės vadovybės. Rugpjūčio 22 d. Respublikos Prezidentas už narsą mūšiuose su priešu kryžiumi „Už Tėvynę“ apdovanojo šiuos Marijampolės bataliono karius: 2-osios kuopos eilinius Dominyką Kazlauską, Juozą Plačiauską, Antaną Jurkšą, Igną Pipcevičių, Vincą Šukaitį ir Petrą Lukoševičių, 3-iosios kuopos viršilą Juozą Bortkevičių, būrininkus Vincą Benešiūną ir Antaną Baziliauską, skyrininką Antaną Gruzinską, eilinius Praną Kasperaitį, Juozą Bendinską, Kazį Kriščiūną, Juozą Abentą, Juozą Kapčinską, Justiną Čižauską, Antaną Vitauską, Mykolą Požerą, Antaną Kubilių, Vincą Gudaitį, Joną Jurgylą, Matą Juškaitį ir Jurgį Bendzevičių, Kulkosvaidininkų kuopos būrininkus Juozą Januškaitį ir Juozą Maciulevičių, Ryšių kuopos eilinį Vincą Šėmį³⁵.

1919 m. liepos 15 d.³⁶ įvyko tam tikras Lietuvos kariuomenės pertvarkymas. Tą dieną veikiančioji kariuomenė buvo suskirstyta į dvi brigadas:

I brigada, kurią sudarė Pirmasis ir Trečiasis pėstininkų pulkai, Kauno, Ukmergės ir Vilniaus batalionai;

II brigada, kurią sudarė Antrasis pėstininkų pulkas, Panevėžio, Marijampolės, Šiaulių ir Joniškėlio batalionai ir Baltgudžių atskira kuopa³⁷.

Taigi, Marijampolės batalionas buvo įtrauktas į II brigados sudėtį, o brigados vadu paskirtas krn. Stasys Nastopka.

Kadangi atsitraukus į senąsias pozicijas naujų puolimų rengti kurį laiką neketinta, Panevėžio grupės vadas įsakė visoms grupės karinėms dalims užsiimti kareivių mokymu, ypatingą dėmesį skiriant taktikai, elgesiui su ginklais ir kt.³⁸

Neatsargus ir neatsakingas elgesys su ginklais buvo aktuali visos Lietuvos kariuomenės problema. Kartais kareiviai, su jais „žaisdami“, netyčia iššaudavo ir kurį nors iš tarnybos draugų sužeisdavo ar net nušaudavo. Taip buvo įvykę ir Marijampolės batalione.

31 **Subatė** (latv. Subate) – miestas Latvijoje, Alūkstos savivaldybėje, prie pat Lietuvos sienos.

32 Veiksmai Panevėžio grupės nuo 6/VII–12/VII. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 15.

33 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 11, 1919-07-12. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 16.

34 Marijampolės bataliono mūšių 1919 m. liepos 6–11 d. reliacija. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 19, l. 23–25.

35 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 155. 1919 m. rugsėjo 30 d.

36 Vytenis Statkus knygos „Lietuvos ginkluotosios pajėgos“ 63 p. rašo, kad kariuomenė į brigadas buvo suskirstyta liepos 18 d., tačiau II pėst. divizijos štabo karo dienyne užfiksuota, kad tai buvo padaryta vyriausiojo kariuomenės vado liepos 15 d. įsakymu Nr. 16.

37 Atskiros brigados ir II pėst. divizijos štabo karo dienas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 76, l. 20–21; Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos, p. 63.

38 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 20. 1919-07-21. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 39.

Pulko karių mokymas
fronte (VDKM)

Liepos 18 d. bataliono kareivis Jonas Rupšys, stovėdamas sargyboje, ėmė žaisti su šautuvu, taikytis į užsiėmimuose dalyvaujančius karius ir netyčia iššovė. Kulka pataikė į kareivį Leoną Remeiką. Sužeistasis po 12 val. mirė. Dėl šio įvykio l. e. bataliono vado pareigas krn. K. Mackevičius įsakė visiems kariams griežčiausiai laikytis saugaus elgesio su ginklais taisyklių. Kuopų ir komandų, kuriose bus pastebėta tokio neatsargaus elgesio su ginklais atvejų, vadus pagrasino šalinti iš pareigų, skyrių, būrių vadams ir viršiloms – irgi skirti griežtas bausmes, o kareivius bausti piniginėmis baudomis už šovinių be reikalo eikvojimą ir papildomai dar ir drausminėmis nuobaudomis arba net perduoti teismui.

Bataliono vadas griežtai uždraudė taikytis į žmones ir gyvulius, be to, šautuvus įsakė užtaisyti tik vykdant kovines užduotis, o jas įvykdžius, šovinius iš šautuvų išimti³⁹.

Tačiau ši problema ir toliau liko aktuali visose kariuomenės dalyse. Rugsėjo viduryje gautu II brigados vado įsakymu buvo griežtai uždrausta be reikalo ar neatsargiai šaudyti. Brigados vadas pagrasino, kad jei šio nurodymo nebus laikomasi, baus tų dalių vadus už neveiklumą⁴⁰. Tačiau aplaidumo šioje srityje ir vėliau neišvengta.

Liepos antroje pusėje ir rugpjūčio mėnesį batalionas sparčiai augo. Tuo metu jame padaugėjo ne tik kareivių, bet ir karininkų. Tarnauti į batalioną buvo paskirti karininkai Liudas Žukauskas, Henrikas Songinas⁴¹, Juozas Lanskoronskis⁴², Jonas Chaleckis, Kazys Banevičius, Tadas Vaiciška, Jonas Šimėnas, Vaidotas Chvardas, Vosylius Gelgermanas, Karo mokyklą baigę karūžai Kazys Jasėnas,

39 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 21. 1919-07-22. *Ten pat*, l. 40–41.

40 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 81. 1919-09-20. *Ten pat*, l. 172.

41 Henriko Songino vardas dokumentuose kartais buvo rašomas „Genrikas“. Tačiau pasirinkome vėliau nusistovėjusį variantą – Henrikas.

42 Įsakymai Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 17, 18, 19. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 36–38.

Aleksandras Šimkus, Alfonsas Baniulis ir Zigmas Rumša⁴³.

Rugpjūčio 8 d. batalionas gavo net 97 arklius⁴⁴. Tai buvo didelė parama.

Rugpjūčio pradžioje karinė vadovybė buvo informuota, kad raudonarmiečiai rengiasi puolimui. Fronte esančioms dalims buvo įsakyta visu frontu vykdyti žvalgomuosius puolimus ir kasdienę žvalgybą. Vieną tokių Marijampolės karių atliktą žvalgybinį reidą aprašo buvęs karo kapelionas Ladislovas Gronis:

„Nuo liepos pabaigos prieš batalioną stovėjo bolševikų pulkas. Nučiupti ką nors jų į belaisvę buvo daug sunkiau, negu iš kitų rusų dalinių, nes jie vaikščiojo didesniais būriais ir narsiai kovodavo. Reikėjo imtis kito būdo.

Rugpjūčio 17 d., vadovaujant karin. Barkauskui, buvo susidaręs 40 savanorių būrys, kuris pasiryžo nepastebimai užėiti pro priešo užtvaram. Tos dienos naktį būrys per Borovką išvyko Anenhofo [Annmuizos] kryptimi, kur stovėjo priešo užtvaram. Pirmą valandą būrys vorele nepastebėtas prislinko prieš sargybų liniją ir apeidamas iš užpakalio įėjo į Anenhofo kiemą pusiau antrą valandą nakties. Reikėjo laikytis didžiausios tylos ir kalbėtis tik ženklais.

Atsargiai apžiūrėję keletą užpakalinių trobų, žmonių nepastebėjo. Prislinkus arčiau gyvenamo namo, kažin kas kareivių pranešė vadui, kad į jį pravestas telefonas, reiškia, name esama priešo. Vadas davė ženklą apsupti namą, o pats su keliolika kareivių įėjo į vidų. Buvo vengta šaudymo, nes būriui rūpėjo pačiupti ką nors gyvą į nelaisvę. Įėję į pirmą kambarį, rado jį tuščią. Ant stalo stovėjo telefonas, išmėtyti saukštai, katiliukai. Vienas kareivių iš aparato ištraukė vielas.

Vadas tyliai atidarė kito kambario duris. Einą paskui jį kareiviai lyg sustingo, nežinodami, kas laukia jų kitame kambaryje. Paskui vadą slenka ant galų pirštų jau tik keletas kareivių. Apšvietęs antrą kambarį elektros lempute, vadas pamatė begulinčius šešis bolševikus, o paskui save tik du sekančius savo kareivius Lukoševičių ir Plaščiauską. Bolševikai apsirengę stipriai miegojo. Jų šautuvai buvo sustatyti kampe. Iš šio kambario buvo durys į kitą, kuriame nebuvo žinoma, kas yra. Lukoševičius su Plaščiausku atsistojo iš abiejų vado pusių, atstatę į priešus durtuvus. Priešai taip stipriai miegojo, kad reikėjo juos žadinti. Išgirdę kar. Barkausko žodžius „kelk“ keletas pašoko iš miego, trindami drebančiomis rankomis akis. Kėlė rankas aukštyn, trynė akis ir vėl kėlė rankas. Vadas paskelbė, kad ima juos gyvus į nelaisvę. Jų tarpe vienas milžiniško ūgio griežė dantimis ir šnairavo, matomai, nenorėdamas patekti nelaisvėn. Įsakius eiti, nė vienas jų nepasijudino, teko jėga varyti. Visiems sujudėjus, didysis, panaudojęs progą, nutvėrė mūsų Plaščiauską, bet vadas savo šautuvo buože jį patiesė. Kertant vadui buože, iškrito jo lemputė. Patamsy kilo riksmas, kova ir nušvietęs vėl lempute vadas pamatė, kad keletas bolševikų jau guli ant grindų nuo jo dviejų palydovų durtuvų. Tada nutvėrė vieną dar sveiką išsigandusį bolševiką, bet

43 Įsakymai Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 22, 27, 28, 29, 47, 50, 52, 57. *Ten pat*, l. 42, 47, 48, 50, 51, 64, 83, 90, 92, 99, 102.

44 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 38. 1919-08-08. *Ten pat*, l. 66.

ir tas griuvo nuo įsikarščiavusių vado palydovų smūgių.

Tuo tarpu riksmą išgirdo kiti bolševikai, miegoję dvaro trobesiuose. Prasadėjo šaudymas iš abiejų pusių, užsitęsęs pusę valandos. Išgirdę šaudymą, atbėgo į pagalbą su kulkosvaidžiais bolševikai iš netoli esančio Veisendzų [Baltmuižos] dvaro. Mūsiškiai turėjo skubėti atgal, nes jau aušo. Vėliau patirta, kad Anenhofe buvo 54 bolševikai, o didysis, buvęs komisaras, atvykęs agituoti puolimą.

*Šiame žygy du iš būrio pateko į nelaisvę, penki sužeisti, kurių du liko mūšio lauke. Nors būrys ir neparsivedė nelaisvių, bet priešui įvarė didelio nerimo ir padarė daug nuostolio. Anenhofą vėliau bolševikai apsitvėrė vielomis ir naktimis mėtydavo raketas.*⁴⁵

Rugpjūčio 16 d. bataliono vadas pakeitė karo lauko teismo sudėtį. Pirminku buvo paskirtas krn. P. Ignatavičius (I), nariais – krn. J. Barkauskas ir krn. K. Mackevičius, viršilos buvo palikti tie patys – Andrunaitis ir Targonskis⁴⁶.

Rugpjūčio 18, 19 ir 20 d. buvo numatyti pirmieji naujos sudėties bataliono teismo posėdžiai. Kad geriau galima būtų įsivaizduoti, kokius klausimus jis nagrinėjo, pateiksime šių posėdžių darbotvarkes.

Rugpjūčio 18 d. teismo darbotvarkę sudarė šie klausimai:

„1. Apie savavališką pabėgimą nuo mūšio lauko baltgudžių kuopos kar.

Grabliausko.

2. *Apie išėikvavimą valdiško turto baltgudžių kuopos kar. Litvinovo.*

3. *Apie apkaltinimą kareivio baltgudžių kuopos Sinkevičių šaudyme kareivio tos pačios kuopos Subačių.*

4. *Apie apkaltinimą paleistuvyste: Liubov Baranova ir Michalina Izmailova.*⁴⁷

Rugsėjo 19 d.:

„1. *Apie Paužą Povilą, atsisakiusį pildyti viršininko įsakymą.*

2. *Apie savavališką pabėgimą iš 3 kuopos kareivių Kelmicko, Kymondžio ir Artosevičiaus.*

3. *Apie pabėgimą iš kuopos kareivių Pranaičio ir Juodaičio.*⁴⁸

Rugsėjo 20 d. teismo posėdis vyko dėl:

„1. *Baltgudžių kuopos karininko Litvinovo išėikvojimo valdiškų daiktų.*

2. *Baltgudžių kuopos karininko Gubaro pabėgimo ir išėikvojimo valdiško turto.*⁴⁹

Teismo nuosprendžiai buvo gana griežti. Antai Grabliauskui už pabėgimą buvo skirta 1 mėn. kalėjimo, kaip ir Aleksandrui Sinkevičiui už šaudymą į kuopos draugą. Už paleistuvavimą su kareiviais L. Baranovai ir M. Izmailovai nuro-

45 Gronis L. Iš 6-to pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 1919–1923 m. kovų su Lietuvos priešais. *Karys*, 1937, Nr. 39, p.1087–1088.

46 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 46. 1919-08-16. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 82.

47 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 47. 1919-08-17. *Ten pat*, l. 84.

48 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 48. 1919-08-18. *Ten pat*, l. 85.

49 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 49. 1919-08-19. *Ten pat*, l. 87.

Plk. lt. J. Butkus
Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. I, p. 381

dyta išvykti iš fronto. Kitiems teisiamesiems skirta 1–3 mėn. kalėjimo⁵⁰.

Nuo rugpjūčio 23 d. batalionas ėmė rengtis puolimui ir karinės vadovybės nurodymu intensyviai žvalgė prieš pozicijas. Vyr. kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas I ir II brigadoms įsakė pereiti į puolimą ir išstumti raudonarmiečius už Dauguvos. Taip prasidėjo vadinamoji Zarasų operacija. Puolimą rugpjūčio 24 d. pradėjo I, o į jį po poros dienų įsitraukė II brigada.

Rugpjūčio 26 d. 3 val. ryto II brigada pradėjo puolimą 3 kryptimis. Marijampolės batalionas su 2 patrankomis ir priskirta Baltgudžių kuopa sudarė vidurinę vorą ir buvo susitelkęs pozicijoje Jankūnų dvaras–Barkiškis–Trumponys. Bataliono vadovybė buvo Rakališkyje. Jam buvo įsakyta pulti Kamariškių ir Šederės kryptimi. Batalionas susitelkė Šapelių apylinkėse ir pradėjo puolimą apie 3 val. ryto palei Daugpilio geležinkelio liniją. Puolė trys kuopos, Baltgudžių atskiroji kuopa buvo palikta rezerve. Įnirtingos kautynės vyko prie Kamariškių, Šederės, Naujojo Griunvaldo ir Senojo Griunvaldo dvarų, Alūkstos ir Plikojo kalno (*Plikais kalns*) šalia Dauguvos. Užėmus Juodenių ir Paberžius, raudonarmiečių 60-asis latvių šaulių bolševikų pulkas perėjo į kontrpuolimą – lietuvius smarkiai apšaudė iš artilerijos. Jų smūgiai buvo nukreipti Kovenkos, Juodėnų,

50 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 88. 1919-09-27. *Ten pat*, I. 198.

Suvėnų ir Samanių kryptimis. Marijampolės batalionas pradėjo trauktis ir pasiekė aukštumas į rytus nuo Kamariškių dvaro. Baltgudžių kuopa prie dvaro užėmė pozicijas ir atkakliai gynėsi, bandydama sulaikyti latvių komunistų pulko puolimą. Tačiau bataliono atsitraukimas turėjo ir didesnių padarinių – puolimą turėjo sustabdyti ir Antrasis pėstininkų pulkas.

Per šį puolimą sunkių išbandymų teko patirti krn. A. Šimkui, kuris, bėgdamas perduoti nurodymų kitam būriui, pateko į raudonarmiečių užnugarį, jį persekiojamas pasislėpė miškelyje ir tik kitą dieną auštant laimingai grįžo į Kamariškius, pas savus, kurie jau laikė jį žuvusiu. Vos išsigelbėjo ir bataliono vadas krn. J. Butkus, krn. J. Barkauskas ir krn. Z. Rumša. Raudonarmiečių patrankos sviedinys pataikė Kamariškiuose į namą, kuriame buvo bataliono štabas, o šie karininkai, laimei, tik prieš 2–3 minutes, iki jis sprogo, buvo išėję į lauką⁵¹.

Šiame mūšyje batalionas patyrė nemažai nuostolių: 6 kariai buvo nukauti, 48 – sužeisti, tarp jų – karininkai L. Žukauskas ir H. Songinas⁵².

Tačiau padėtis pasikeitė brigados vadui atsiuntus į pagalbą Joniškėlio bataliono kuopą. Batalionas ėmė atkakliai priešintis. Mūšis tęsėsi keletą valandų, o vakare, nors ir gerokai susilpnėjęs, jis perėjo į puolimą ir vėl užėmė Juodonis ir Kovenką, o po to įsitvirtino buvusiose pozicijose⁵³.

Atrėmę raudonarmiečius, bataliono kariai įgijo daugiau pasitikėjimo savo jėgomis. Persitvarkęs batalionas rugpjūčio 27 d. tęsė puolimą anksčiau nurodyta kryptimi. Tą dieną raudonarmiečių pasipriešinimas buvo silpnesnis, tad bataliono kariai užėmė Kalno dvarą (*Kalnmuiža*), aplink jį esančius kaimus ir puolė toliau. Bet prie Šederės dvaro puoliančiųjų vėl laukė įnirtingas raudonarmiečių pasipriešinimas, todėl teko puolimą sustabdyti, įsitvirtinti ir rengtis tolesniems mūšiams⁵⁴. Tą dieną mūšyje žuvo kareivis Juozas Kabelka⁵⁵.

Kitos dienos savo puolamuosius veiksmus bataliono vadovybė iš anksto suderino su Antrojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono vadovybe. Šį kartą Šederės dvaro raudonarmiečiams apginti nepavyko, ir jį užėmė Marijampolės bataliono kariai. Marijampoliečiai Šederės dvare įsitvirtinusių raudonarmiečių grupuotę apėjo iš dviejų pusių. Per šį susirėmimą prie Suseklių kaimo žuvo Baltgudžių atskirosios kuopos karininkas Jurgis Pliska (Юраг Пліска). Po kiek laiko marijampoliečiai dar užėmė Naujojo Griunvaldo dvarą ir įsitvirtino jo apylinkėse⁵⁶.

51 Gronis L. Iš 6-to pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 1919–1923 m. kovų su Lietuvos priešais. *Karys*, 1937, Nr. 39, p. 1088–1089.

52 Tėn pat, p. 1088.

53 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 32–33; Grupės veikimas nuo 25/VIII iki 6/IX. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 17; Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 487; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 278, 291–292.

54 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 166.

55 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 62. 1919-09-01. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 109.

56 Veiksmai Panevėžio grupės nuo 25/VIII iki 6/IX. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 92; Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 34–35; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 300.

Užimtose pozicijose batalionas pasiliko nakvoti ir rengėsi pulti Alūkštą.

Rugpjūčio 20 d. Marijampolės bataliono vadas plk. lt. J. Butkus buvo paskirtas ir III pėstininkų divizijos pirmuoju vado pavaduotoju⁵⁷, nes anksčiau beveik visada, kai reikėjo, pavaduodavo divizijos vadą.

Rugpjūčio 26 d. tarnauti į pulką buvo atsiųstas 191 naujokas⁵⁸.

Rugpjūčio 28 d. batalionas patyrė nekarinių nuostolių. Tos dienos krašto apsaugos ministro sprendimu bataliono karininkas Tadas Voičickis, kaip ne Lietuvos Respublikos pilietis, buvo atleistas iš kariuomenės⁵⁹, ir nors batalione karininkų trūko, įsakymą teko vykdyti.

Rugpjūčio 29 d. Panevėžio grupė gavo įsakymą atakuoti priešą ir nublokšti jį už Dauguvos. Marijampolės batalionas buvo sustiprintas viena Joniškėlio bataliono kuopa. Raitieji žvalgai, vadovaujami krn. Z. Rumšos, lengvai užėmė Alūkštą, nes raudonarmiečiai jau buvo pasitraukę⁶⁰. Batalionas nesustodamas puolė toliau, bet prie Ribakų (*Ribaki*), miške prie Gurnos (*Kalni*) kaimo, patyrė atkaklų raudonarmiečių, kurie gynėsi, užėmę senus rusų apkasus, pasipriešinimą. Tačiau, panaudojus artileriją, po kelių bataliono atakų, kurios perėjo net į durtuvų kautynes, pavakare raudonarmiečiai ėmė bėgti. Vieni puolė į Dauguvą, kiti skubiai traukėsi Ribakų tiltu. Šis tiltas per Dauguvą, raudonarmiečiams perbėgus, buvo padegtas. Bataliono vadas į kairę ir dešinę palei upę pasiuntė žvalgus, tačiau jie prieš karių nerado⁶¹. Bataliono štabas persikėlė į Alūkštą⁶².

Rugpjūčio 30 d. Marijampolės batalionui grupės vadas įsakė įsitvirtinti ir ginti pozicijas kairiajame Dauguvos krante nuo Kazimieriškių (*Kazimiriški*) iki Ribakų tilto⁶³.

Kadangi mūšiuose batalionas neteko nemažai karių, rugpjūčio 31 d. buvo pranešta, kad jam papildyti atsiunčiama 100 naujokų. Be to, tą pačią dieną vyriausiojo kariuomenės vado nurodymu Marijampolės batalionas turėjo perimti ir Panevėžio atskirojo bataliono barą, nes Panevėžio atskirasis batalionas buvo perkeltas į Eglainę, į rezervą. Tad Marijampolės bataliono saugomas fronto baras pailgėjo dvigubai⁶⁴.

Intensyvios kovos labai išvargino karius, todėl rugsėjo 10 d. Marijampolės batalionas buvo perkeltas į Daugpilio grupės rezervą šiek tiek pailsėti⁶⁵.

57 Karo dienynas 3 divizijos štabo už rugpjūčio mėnesį Nr. 7. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 21–22.

58 Įsakymas 6 p. p. Nr. 247. 1920-09-03. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 656–657.

59 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 184. 1919 m. lapkričio 17 d.

60 II-os brigados karo dienynas. 1919–1920. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 510, l. 13.

61 Grupės veikimas nuo 25/VIII iki 6/IX. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 18; Karo veiksmų dienynas, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 36; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 304.

62 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 59. 1919-08-29. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 104.

63 Grupės veikimas nuo 25/VIII iki 6/IX, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 18; Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 38.

64 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 38; Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 312.

65 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 42.

Rugsėjo 11 d. iš žadėtųjų 100 naujokų atvyko 90, ir jie jau tą pačią dieną buvo pradėti rengti būsimoms kovoms⁶⁶.

1919 m. rugsėjo pabaigoje Atskirajame Marijampolės batalione buvo 31 karininkas ir 705 kareiviai. Batalionas buvo ginkluotas 807 šautuvais, 409 granatomis ir 16 kulkosvaidžių.

Nurimus kovoms ir įsivyravus poziciniam karui, batalione ypatingas dėmesys buvo skiriamas karių, ypač naujokų, mokymui. Tačiau tuo metu prasidėjo bataliono karių nesusipratimai su vietos gyventojais. Keletą kartų bataliono vadas savo įsakymuose pabrėžė, kad kariai negali jų skriausti, tačiau tokių atvejų vis tiek pasitaikydavo.

Rugsėjo 29 d. pas bataliono vadą atvyko Rozalija Jarmašienė iš Gurno (*Kalni*) kaimo ir pareikalavo sumokėti už kareivių „rekvizuotus“ du maišus obuolių. Bataliono vadas įsakė atlikti tyrimą. Įtarti pasisavinę obuolius kulkosvaidžių kuopos kariai. Krn. Ignatavičiui II buvo įsakyta išrikiuoti kareivius. Į rikiuotę stoji 13 iš 25 kareivių. Į klausimą, kur kiti, krn. Ignatavičius II atsakė, kad išvykę parvežti pašaro. Tačiau paaiškėjo, kad rikiuotėje nėra kaip tik tų kareivių, kurie iš ūkininkės atėmė obuolius, o įsakius išsirikiuoti iš baimės pasislėpė.

Be to, atliekant tyrimą paaiškėjo, kad krn. Ignatavičius II net nesivargindavo perskaityti kareiviams bataliono vado įsakymų, taigi jie nė nebuvo girdėję apie draudimą vykdyti savavališkas rekvizicijas. Už tai krn. Ignatavičiui II bataliono vadas pareiškė papeikimą⁶⁷.

Būta ir daugiau panašių nesusipratimų.

Bermontininkų fronte

Spalio 6 d. iš Alūkstos rajono vyriausiojo kariuomenės vado įsakymu batalionas traukiniu išvyko į Šeduvą, į formuojamą frontą prieš bermontininkus⁶⁸. Ten atvykęs spalio 7 d.⁶⁹, jis susitelkė Verdulių ir Linkaičių kaimų rajone ir Linkaičių stotyje, o vieną kuopą kaip rezervą paliko Pavartyčių kaime. Bataliono vadovybė ir Mokomoji komanda apsistojo Šeduvoje, o priskirtoji 3-ioji baterija – netoli Šeduvos esančiame Raudondvaryje. Batalionui teko užimti gana platų barą, nes daugiau kariuomenės dalinių ten nebuvo⁷⁰.

Pasirodęs batalionas padarė vokiečių dalinių likučiams ir bermontininkams nemažą įspūdį. Manydami, kad jis puls Radviliškį, vokiečiai pradėjo skubiai tvirtintis Šeduvos kelio į Radviliškį ir lentpjūvės kryptimis. Vokiečių ir ber-

66 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 72. 1919-09-11. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 142–146.

67 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 91. 1919-09-30. *Ten pat*, l. 208–209.

68 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 1, p. 20.

69 Atskirajai brigadai įsakymas Nr. 33. 1919-10-19. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 1, l. 116.

70 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 365.

montininkų santykiai buvo neaiškūs ir įtempti, tačiau vieni su kitais ryšius vis dar palaikė. Radviliškio stotyje šeiminkavo ją užėmę vokiečiai. Tiek vokiečių, tiek bermontininkų buvo gerokai daugiau ir jie buvo geriau ginkluoti, todėl bataliono kariams teko su jais elgtis diplomatiškai.

Bermontininkams ir vokiečiams buvo svarbus Kauno–Panevėžio geležinkelio mazgas ir Linkaičių stotis. Tai puikiai suvokė bataliono vadovybė, todėl Linkaičių stotyje pastatė sargybas, o vokiečiai – 4 kulkosvaidžius netoli esančioje lentpjūvėje⁷¹.

Besikuriantį naujame fronto bare batalioną spalio 9 d. pasiekė žinia, kad Respublikos Prezidentas už narsumą kryžiumi „Už Tėvynę“ apdovanojo Marijampolės bataliono vadą krn. Jurgį Butkų⁷². Šis apdovanojimas buvo ir viso bataliono karių nuopelnų įvertinimas.

Spalio 10 d. bataliono vadas krn. J. Butkus gavo vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą Nr. 132 laikytis pasyviai, nerengti jokių puolimų, tik vykdyti žvalgybą⁷³. Bet jau spalio 12 d. I brigados vadui plk. ltn. K. Ladigai buvo įsakyta organizuoti frontą prieš bermontininkus. Jam pavaldūs tapo tam tikslui iš II brigados perkelti Marijampolės ir Panevėžio batalionai⁷⁴.

Iki tol laikėsi gana ramiai, spalio 14 d. prie Linkaičių stoties bermontininkai nuginklavo Marijampolės bataliono sargybą – 7 karius. Nuginklavę iš šautuvų išėmė spynas, po to ginklus gražino, o patys pasišalino⁷⁵. Apie tai sužinojęs, bataliono vadas krn. J. Butkus nuvyko į Linkaičius ir ten buvusios vokiečių statybinių medžiagų komandos vadovui įsakė nuginkluoti visus savo karius, bet paliko ginklą vadovui. Tvarkai palaikyti paliko Mokomąją komandą, vadovaujamą ltn. J. Barkausko, ir Raitųjų žvalgų komandą⁷⁶.

Tą pačią dieną iš brigados štabo krn. J. Butkus gavo telefonogramą, kad leistų fronto liniją kirsti į Kauną vykstantiems plk. D. Virgoličiaus armijos pulkininkui Mokolonui ir praporščikui Golubcovui. Be to, buvo įsakyta skirti lydintį karininką⁷⁷.

Į formuojamą kovos su bermontininkais frontą atvykus daugiau kariuomenės dalinių, Marijampolės bataliono saugomas baras buvo susiaurintas. 1-oji kuopa iš Alksnupių perkelta į Šeduvą, panaikinta bataliono užtvara Gaidelių kaime, sustiprintos bataliono sargybos linijoje Užuožeriai–Paežeriai–Arimaičiai–Linkaičiai, siekiant skubiai sutramdyti plėšikaujančių bermontininkų bū-

71 Gronis L. Iš 6-to pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 1919–1923 m. kovų su Lietuvos priešais. *Karys*, 1937, Nr. 39, p. 1089.

72 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 175. 1919 m. spalio 25 d.

73 Bermontininkų frontas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 48.

74 Ten pat.

75 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 2.

76 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 377

77 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 3.

rius, sustiprinta krn. Z. Rumšos vadovaujama Raitųjų žvalgų komanda⁷⁸.

Spalio 15 d. pas Marijampolės bataliono vadą atvyko du vokiečių įgaliotiniai – oberleitenantas ir leitenantas. Pirmiausia kalbėtasi apie lentpjūvę, kuri, vokiečių nuomone, yra privati ir priklauso firmai „Moritz“. J. Butkui paklausus, tai kodėl jie privačioje lentpjūvėje pastatė sargybinius su kulkosvaidžiais, buvo paaiškinta, kad taip padaryta po to, kai lentpjūvė buvo užpulta ir sugadintos mašinos. Be to, lietuvių valdžia uždraudė civiliams dirbti vokiečių lentpjūvėje, todėl teko įdarbinti kareivius. Nebestatyti sargybinių vokiečių atstovai sutiko su sąlyga, kad lietuvių valdžia leis vietas gyventojams dirbti lentpjūvėje ir pirkti mišką medienai ruošti. Jei gaus tokį raštišką lietuvių valdžios nurodymą, jie sargybą atšauks.

Be to, vokiečių karininkai informavo, jog Radviliškio stoties kontrolę, kad išvengtų visokių nesusipratimų, iš bermontininkų perėmė vokiečiai. Jie taip pat pasiūlė panaikinti lietuvių nustatytą demarkacijos liniją garantavę, kad įsipareigoja visapusiškai palaikyti tvarką, ir dar paprašė leisti vokiečių kareiviams sodžiuose pirkti maisto produktų.

Apie šį pokalbį J. Butkus informavo brigados vadovybę, kartu nurodydamas, kad Radviliškio geležinkelio stotyje yra 5 lietuviams priklausantys garvežiai ir keleivinių vagonų, tad reikia būti labai atsargiems, kad vokiečiai jų nepagrobtų⁷⁹.

Tą pačią dieną bataliono vadas gavo brigados vado telefonogramą, kurioje buvo nurodyta: „*Nuo apginkluotų vokiečių ir nusamdytų darbininkų prie Tartoko⁸⁰ pareikalauti jų pasišalinimo. Po 12 val. iškėlimo reikalavimo, jeigu nepasisalins – Jums su rezervais savo dalies apsupti ir nuginkluoti. Apie išpildymą pranešti man.*“⁸¹

Panašią užduotį gavo ir Kauno bataliono vadas⁸². Ultimatumas vokiečiams buvo pateiktas, tačiau iš pradžių atrodė, kad jie nepaklus, nes į Radviliškį atvyko dar 180 jų kareivių, be to, prieš lietuvius pradėjo aktyviai veikti ir bermontininkai, o spalio 16 d. buvo gauta vyriausiojo kariuomenės vado gen. lt. Prano Liautuko telefonograma Nr. 187, kurioje nurodyta, „*iki paaiškėjimo stovio, pasistenkit kiek galima ir leidžia aplinkybės laikytis pasyviai ir budriai nešti žvalgybą*“⁸³. Taigi, padėtis buvo neaiški, todėl, bandant sustiprinti batalioną, spalio 16 d. jam buvo priskirtas artilerijos būrys⁸⁴. Tačiau spalio 16 d. vokiečiai lentpjūvę apleido. Joje liko tik šeimnininkas, inžinierius ir trys darbininkai. Bataliono vadovybė čia pastatė savo sargybą. Apie tai bataliono vadas skubiai telefonograma

78 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 366.

79 Karo veiksmų dienynas. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 4–5.

80 Tartokas – lentpjūvė.

81 Karo veiksmų dienynas. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 7.

82 Ten pat.

83 Ten pat, l. 7–8.

84 Ten pat, l. 20.

informavo brigados vadovybę⁸⁵. Ši situacija buvo batalionui palankesnė, nes nebeliko grėsmės būti užpultiems iš užnugario.

1919 m. spalio mėn. buvo nuspręsta Lietuvos kariuomenėje atkurti karininkų ir puskarininkų laipsnius. Spalio 18 d. buvo suteikti kariniai laipsniai Marijampolės batalione tarnavusiems karininkams:

pulkininko leitenanto – bataliono vadui Jurgiui Butkui;

kapitono – Povilui Pliukučiui, Jonui Chaleckiui, Jonui Kairiunui ir Jonui Ignatavičiui;

vyr. leitenanto – Liucijonui Vitkauskui, Henrikui Songinui, Pilypui Ignatavičiui, Liudui Žukauskui, Kaziui Mackevičiui, Kaziui Banevičiui, Stepui Syriui, Jonui Šimėnui, Juozui Lanskoronskiui, Juozui Barkauskui ir Jeronimui Stankūnavičiui;

leitenanto – Vosyliui Gelgermanui⁸⁶.

Spalio 20 d. ties Linkaičiais įvyko pirmosios Marijampolės bataliono kautynės su bermontininkais. Jas gana nuosekliai yra aprašęs Kazys Ališauskas, todėl pasinaudosime jo pateikta medžiaga.

Bataliono žvalgų surinktomis žiniomis, bermontininkai Kriaukėnų, Aukštelkų, Gražionių, Sedūnų, Karčemų, Radviliškio, Jaugėlių, Daujotų ir Spičių kaimuose buvo sutelkę apie 4–5 batalionus karių. Spalio 19 d. gauta žinia, kad į Radviliškį atvyko šarvuotasis traukinys. Sužinojęs apie tai ltn. J. Barkauskas su Mokomosios komandos kariais spalio 20 d. auštant 1–2 km nuo Linkaičių Radviliškio link išardė dvi poras bėgių ir išimtus paliko šalia geležinkelio linijos. Išardytoje vietoje Mokomoji komanda surengė pasalą. Pasaalai buvo parengtos patogios pozicijos.

Kiti Marijampolės atskirojo bataliono padaliniai spalio 19 d. užėmė Užuožerį–Arimaičių (2-oji kuopa), Verdulių–Velžių (3-ioji kuopa) ir Linkaičių (Mokomoji kuopa) ruožą ir pasiruošė jame gintis. 1-oji kuopa buvo palikta rezerve Šeduvoje (žr. schemą). Pagrindinis bataliono uždavinys buvo saugoti Linkaičių geležinkelio pusotę, per kurią vyko susisiekimas geležinkeliu su Dauguvos frontu⁸⁷.

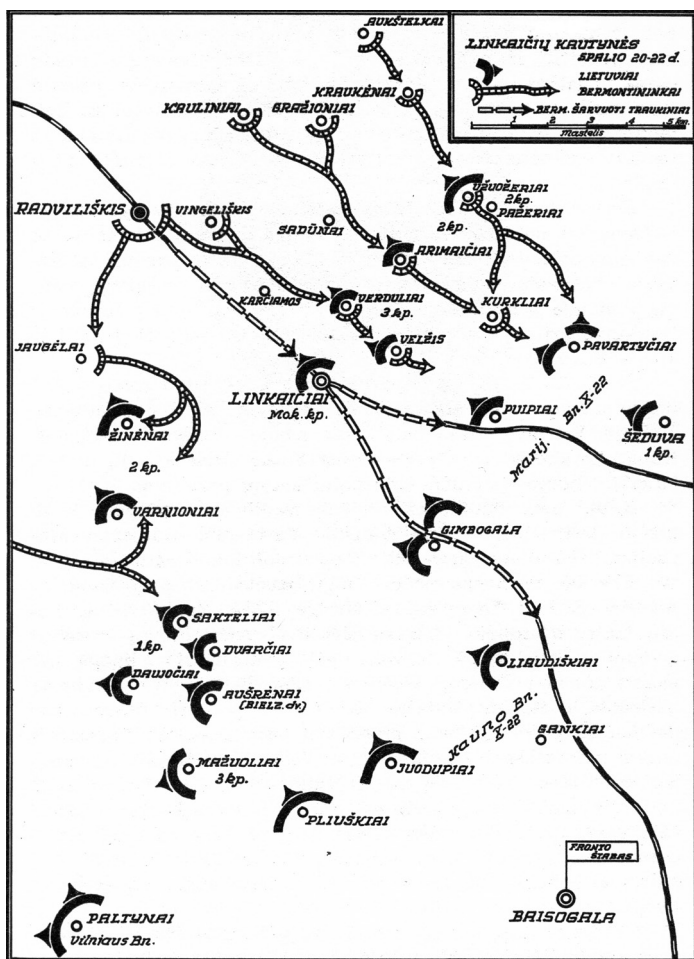
Bermontininkai pradėjo puolimą spalio 20 d. ir užėmė Linkaičius, stengdamiesi nustumti lietuvių kariuomenės dalinius kuo toliau į rytus.

Spalio 20 d., apie 10 val., bermontininkai iš Kriaukėnų, Sedūnų ir Karčemų puolė Marijampolės batalioną. Prieš puolimą jie atsiuntė parlamentarų su baltomis vėliavomis į bataliono užtvartas Užuožeriuose, Arimaičiuose ir prie Verdulių dvaro ir bataliono kariams iškėlė reikalavimą atsitraukti, o kai užtvartų viršininkai atsisakė, perėjo į puolimą. Negausios bataliono užtvartos buvo pri-

85 Ten pat. I., 13.

86 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 155. 1919 m. spalio 30 d.

87 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 378.

Linkaičių kautynių
1919-10-20 – 1919-
10-22 schema

Ališauskas K. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918-1920*, t. 1, p. 379

verstos pasitraukti. Bermontininkams Verduliuose pavyko paimti į nelaisvę 2 bataliono karininkus ir 14 kareivių. Užtvarams į pagalbą buvo pasiųsti rezerve buvę 1-osios kuopos kariai. Kautynės užsitęsė iki vėlyvo vakaro. 2-oji ir 3-ioji kuopos pavakare pasitraukė iki Pavartyčių–Puipių kaimų ribos, ten įsitvirtino ir pasiruošė gintis⁸⁸.

Vykstant kautynėms Užuožerių–Verdulių ruože, šarvuotas bermontininkų traukinys atvažiavo prie išardytos geležinkelio vietos, ir kariai pradėjo jį taisyti. Pasaloje buvusios Mokomoji ir Raitųjų žvalgų komandos kelio taisytojus pasitiko kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi. Prieš kariai sulipo į traukinį ir iš jo į Mokomosios ir Raitųjų žvalgų komandų pozicijas paleido sunkiųjų kulkosvaidžių ir artilerijos ugnį. Stipri prieš ugnis besiginančiuosius privertė pasitraukti į naują poziciją. Bataliono kariams pasitraukus, bermontininkai pataisė geležinkelio bėgius, traukinys pro Linkaičius pamažu važinėjo pirmyn ir atgal.

88 Ten pat.

Mokomosios ir Raitųjų žvalgų komandų kariai jį nuolat apšaudydavo. Paremti Mokomosios komandos atvyko 3-iosios baterijos vadas vyr. ltn. Petras Dočkus, bet jis neturėjo ryšių priemonių su baterijos pozicija susisiekti, todėl artilerijos ugnis nebuvo panaudota. Pavaikare bataliono vado įsakymu Mokomoji ir Raitųjų žvalgų komandos pasitraukė į Puipių kaimą. Bermontininkų šarvuotasis traukinys grįžo į Radviliškį⁸⁹. Naktį iš spalio 20-osios į 21-ąją pozicijoms sustiprinti į Puipius buvo pasiūsta 1-oji kuopa.

Spalio 21 d. Marijampolės bataliono bare bermontininkai nepuolė. Abi pusės vykdė žvalgybą. Pasinaudodamas tuo, bataliono vadas įsakė Raitųjų žvalgų komandos vadui geležinkelio ruože Šeduva–Linkaičiai įrengti kliūčių, kad pozicijų negalėtų pulti bermontininkų šarvuotasis traukinys. Kadangi sprogdinti batalionas neturėjo, geležinkelio bėgiai buvo susprogdinti rankinėmis granatomis. Kelios kliūtys buvo įrengtos tarp Puipių ir Linkaičių.

Spalio 22 d. vidurdienį bermontininkai, dviejų šarvuotųjų traukinių remiami, vėl perėjo į puolimą. Vienas jų šarvuotasis traukinys rėmė pajėgas Linkaičių–Šeduvos, antrasis – Linkaičių–Baisogalos kryptimi. Tačiau jiems veikti trukdė įrengtos kliūtys. Šarvuotasis traukinys, pasiekęs Puipių kaimą, sustojo prie pirmosios kliūties, ir bermontininkai pradėjo taisyti susprogdintus bėgius. Juos sutelktąja ugnimi pasitiko bataliono kariai. Iš šarvuotojo traukinio į juos priešai ėmė šaudyti iš kulkosvaidžių ir artilerijos pabūklų. Kadangi traukinys negalėjo manevruoti, kuopa išsilaikė užimtose pozicijoje. Neturint telefono ryšio su baterija, pranešti traukinio koordinacinių artileristams buvo pasiūsti raitieji žvalgai. Baterija ėmė šaudyti. Užteko vieno sviedinio, kuris pataikė į traukinį, kad jis tuojau pajudėtų Linkaičių link⁹⁰.

Tuo metu Baisogalos geležinkeliu bermontininkų šarvuotasis traukinys, kadangi Kauno bataliono kariai neįrengė jokių kliūčių, laisvai pravažiavo pro Linkaičius ir Gimbogalą. Pašaudęs į Kauno atskirojo bataliono pozicijas, Bagdonų ir Gankių kaimus, jis grįžo į Radviliškį.

Pavaikare abu šarvuotieji traukiniai dar kartą pabandė pereiti į puolimą, tačiau, sutikti artilerijos ugnimi, atsitraukė, o tada tai priversti buvo padaryti ir bepradedą pereiti į puolimą pėstininkai⁹¹.

Per mūšius paaiškėjo, kad sunku palaikyti ryšį su kaimyniniu Kauno batalionu. Tam į Gudžiūnus buvo atsiūstas Marijampolės bataliono 2-osios kuopos būrys.

Tą pačią spalio 22 d. vyriausiasis kariuomenės vadas gavo Vokietijos kariuomenės Lietuvoje vado gen. ltn. V. Eberhardto vokiečių įgaliotinio Lietuvoje perduotą telegramą, kurioje generolas pagrasino, kad, siekdamas apsaugoti Radviliškio–Lyduvėnų geležinkelį, patrauks savo kariuomenę tiek, kiek reikės.

89 Ten pat, p. 378–380.

90 Ten pat, p. 381–382.

91 Ten pat, p. 382.

Nenorėdamas komplikuoti padėties, gen. ltn. P. Liatukas lietuvių kariuomenę įsakė atitraukti⁹². Spalio 21 d. Marijampolės batalionas, vykdydamas vadovybės įsakymą, užėmė pozicijas nuo Pavartyčių iki Gimbogalos.

Pasinaudodami tuo, kad lietuviai naujose pozicijose dar nebuvo gerai įsitvirtinę, 8 val. ryto atvykę vokiečiai pareikalavo batalioną atitraukti į Pavartyčių–Puipių liniją. Savo reikalavimą jie grindė tuo, kad tai esąs lietuvių ir vokiečių vadovybių susitarimas. Tačiau bataliono vadovybė kategoriškai atsisakė paklusti, pareiškusi, kad bataliono kariai yra ten, kur jiems įsakyta būti, ir pareikalavo, kad vokiečiai tuoj pat pasišalintų.

Netrukus vokiečiai perėjo į puolimą. Į Linkaičių stotį atvažiavo jų šarvuotasis traukinys. Apie 200 lietuvių karių atkakliai priešinosi, kol, pasinaudojusi tuo, kad tarp Panevėžio ir Marijampolės batalionų buvo apie 4 km neginamas ruožas, vokiečių kavalerija prasiveržė į bataliono 2-osios kuopos užnugarį ir iš šautuvų ir kulkosvaizdių pradėjo šaudyti. Rezerve batalionas turėjo tik du būrius, kurie dengė artileriją, todėl padėti 2-ajai kuopai nebuvo kaip. Apsupta iš visų pusių, ji įnirtingai priešinosi, kol pavyko išsiveržti. Apie 17 val. kuopa atsitraukė į Pavartyčius⁹³.

Į apsuptį pateko ir bataliono 3-ioji kuopa. Batalionui buvo duotas įsakymas trauktis. 3-iajai kuopai irgi pavyko išsiveržti iš apsupties ir atsitraukti į Kurklius, o vėliau į Pavartyčių–Puipių poziciją. Tuo metu vokiečių šarvuotasis traukinys iš Linkaičių toliau puolė bataliono karius, tačiau jam prasiveržti į bataliono užnugarį sutrukdė Mokomoji komanda, kuri, nors ir negausi, sugebėjo atremti visus šarvuotojo traukinio antpuolius ir netgi padaryti vokiečiams nuostolių. Mokomajai komandai atkakliai priešinant, kitos bataliono dalys sėkmingai atsitraukė. Apie 19 val. batalionas įsitvirtino naujose pozicijose⁹⁴.

Šio mūšio metu į nelaisvę pateko net 5 bataliono karininkai: J. Lanskoronskis, V. Gelgermanas, Aleksandras Urbelis, Jonas Ancas ir A. Klimaitis, tačiau lapkričio 1 d. pirmiems trims pavyko pabėgti ir grįžti į batalioną⁹⁵.

Spalio 22 d. vokiečiai vėl pasiuntė šarvuotąjį traukinį, užėmė Gimbogalą ir puolė Marijampolės bataliono karius ties Puipiais, bet buvo atremti. Kovose prie Puipių batalionas patyrė daug nuostolių: 6 kariai buvo sužeisti, 3 karininkai ir 15 kareivių apsupti pateko į nelaisvę⁹⁶. Kad sustiprintų bataliono pozicijas, brigados vadas plk. ltn. K. Ladiga vieną Panevėžio bataliono kuopą perdavė Marijampolės bataliono vado žinion⁹⁷.

92 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 18.

93 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 213.

94 Ten pat.

95 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 125. 1919-11-03. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 317, 319.

96 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 10; Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 487; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 213.

97 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 20.

Spalio 22 d. vakare atvyko inžinerijos dalinys ir sugadino gana ilgą geležinkelio link Šeduvos ir Baisogalos linijos atkarpą, todėl bermontininkų šarvuotieji traukiniai daugiau nepasirodė⁹⁸.

Spalio 23 d. kariuomenės vadovybė į bermontininkų frontą perkėlė Pirmojo pėstininkų pulko 2-ąją batalioną, o Marijampolės batalioną – į Kėdainius⁹⁹.

Spalio 30 d. už pasiaukojamas kovas su Lietuvos priešais, ypač bermontininkais, Respublikos Prezidento aktu kryžiumi „Už Tėvynę“ buvo apdovanoti bataliono karininkai H. Songinas, L. Žukauskas, A. Šimkus, V. Gelgermanas, J. Banevičius, J. Lanskoronskis ir 79 kareiviai¹⁰⁰.

Atskirojo Marijampolės bataliono performavimas į Šeštąjį pėstininkų pulką

Spalio 25 d. batalionas savo barą perdavė Antrajam pėstininkų pulkui ir išvyko į Kėdainius¹⁰¹. Čia bataliono svarbiausia užduotis buvo mokyti ir rengti kovoms savo karius.

Lapkričio 11 d. bataliono vadas perskirstė kai kuriuos karininkus. Kpt. J. Chaleckis buvo paskirtas Atsargos kuopos vadu, buvęs šios kuopos vadas vyr. ltn. J. Lanskoronskis – 2-osios kuopos vadu, vyr. ltn. K. Mackevičius – Ūkio skyriaus viršininku, o vyr. ltn. L. Žukauskas – išdininku¹⁰².

Lapkričio 15 d. mokymo kursą baigė Mokomosios komandos kareiviai. Jų žinioms įvertinti buvo sudaryta komisija ir vadovauti jai paskirtas krn. A. Sinkevičiaus. Į komisiją taip pat buvo įtraukti karininkai J. Šimėnas, L. Žukauskas ir Z. Rumša¹⁰³. Tai buvo pirmoji paties bataliono parengta laida, padėjusi sumažinti puskarininkių trūkumą.

Tą pačią lapkričio 15 d. Kėdainiuose dislokuotos bataliono 1-oji ir antroji kuopos buvo perkeltos į Kauną Generalinio štabo viršininko žinion. Joms buvo pavesta įgulos tarnyba¹⁰⁴.

Lapkričio pabaigoje batalionas sulaukė gana žymaus papildymo. Lapkričio 20 d. tarnauti į jį buvo atsiųsti 88, lapkričio 23 d. – 115, lapkričio 24 d. – 101, lapkričio 25 d. – 74, lapkričio 26 d. – 75 šauktiniai¹⁰⁵.

98 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 382.

99 Karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 22.

100 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 183. 1919 m. lapkričio 16 d.

101 6 pėst. Pilėnų Kunig. Margio pulko žygių santrauka. *Karys*, 1929, Nr. 48, p. 798.

102 Atskiram Marijampolės batalionui įsakymas Nr. 133. 1919-11-11. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 348–349.

103 Įsakymas Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 136. 1919-11-14. *Ten pat*, l. 357.

104 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *Ten pat*, b. 156, l. 1.

105 Įsakymai Atskiram Marijampolės batalionui Nr. 142, 145, 146, 147, 148. *Ten pat*, b. 4, l. 378–380, 391–393, 397–398, 404–405, 410–411.

Lapkričio 20 d. Lietuvos kariuomenės vadovybė nusprendė Atskirąjį Marijampolės batalioną performuoti į Šeštąjį pėstininkų pulką. Šio pulko vadu buvo paskirtas plk. ltn. Jurgis Butkus. Įdomu tai, kad apie sprendimą batalioną performuoti į pulką buvo pranešta tik lapkričio 26 d. Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininko telefonograma.

1919 m. lapkričio 28 d. įsakymo Nr. 1 Šeštajam pėstininkų pulkui pirmajame paragrafe buvo nurodyta, kad Marijampolės batalionas performuojamas į pėstininkų pulką, taip pat vadovaujamos pareigos ir kas jas eis. Pulko adjutantų buvo paskirtas vyr. ltn. L. Vitkauskas, Ūkio skyriaus viršininku – kpt. J. Chaleckis, išdininku – vyr. ltn. L. Žukauskas, Ryšių komandos viršininku – vyr. ltn. S. Syrus, Žvalgų komandos viršininku – krn. Z. Rumša, pulko komendantu – vyr. ltn. J. Stankūnavičius.

1-ojo bataliono vadu buvo paskirtas vyr. ltn. K. Mackevičius, 2-ojo bataliono – kpt. J. Kairiūnas. 2-oji kuopa pavadinta 1-ąja kuopa (vadu paskirtas vyr. ltn. J. Banevičius), 3-ioji kuopa – 2-ąja (vadu paskirtas vyr. ltn. V. Gelgermanas), 5-oji kuopa – 4-ąja (vadu paskirtas vyr. ltn. J. Lanskoronskis), 1-osios kulkosvaidžių kuopos vadu paskirtas krn. K. Jasonas. 1-oji kuopa pavadinta 4-ąja kuopa (vadu paskirtas vyr. ltn. A. Sinkevičius), 4-oji kuopa – 5-ąja (vadu paskirtas vyr. ltn. P. Ignatavičius). 6-osios kuopos vadu paskirtas krn. A. Šimkus, o 2-osios kulkosvaidžių kuopos – kpt. J. Ignatavičius, Mokomosios komandos viršininku – vyr. ltn. J. Barkauskas, Nerikiuotės kuopos vadu – P. Plikutis¹⁰⁶.

Pulko 1-asis batalionas, vadovaujamas vyr. ltn. K. Mackevičiaus, ir toliau liko Kaune. Jo papildyti vėliau į Kauną buvo pasiųstos 4-oji ir 7-oji kuopos¹⁰⁷.

Jau pirmajame savo įsakyme pulko vadas ne tik paskyrė karininkus į naujas pareigas, bet ir pažėrė jiems nemažai priekaištų. Jis atkreipė dėmesį, kad rytiniuose užsiėmimuose nedalyvauja daug karių, ryte kai kurių kuopų vadai per vėlai išveda karius pasivaikščioti, o kiti, užuot juos mokę, užsiėmę įvairiausiais ūkio darbais, kuriuos turėtų dirbti ne tarnybos metu. Be to, vadas papriekaištavo, kad kai kuriose kuopose nešvaru¹⁰⁸.

Matyt, šios pulko vado pastabos nelabai paveikė karius, nes, kaip matyti iš gruodžio pabaigoje Lietuvos kariuomenės inspektoriaus anglo gen. mjr. Franko Krozerio (*Frank Percy Crozier*) informacijos apsilankius 1-ajame pulko batalione, ginklai, ypač kulkosvaidžiai, buvo nevalyti, o bataliono patalpos – antisantarinės būklės.

Vadovaudamasis F. Krozerio raportu, Krašto apsaugos ministerijos valdytojas, einantis vyriausiojo kariuomenės vado pareigas, gen. ltn. Pranas Liatukas

106 Įsakymas 6 p. p. Nr. 1. 1919-11-28. *Ten pat*, l. 417–418.

107 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *Ten pat*, b. 156, l. 1.

108 Įsakymas 6 p. p. Nr. 1. 1919-11-28. *Ten pat*, b. 4, l. 421–422.

padėtį įsakė skubiai keisti¹⁰⁹.

Lapkričio 28 d. kariuomenės vadovybės sprendimu į pulką buvo įtraukta Pasvalio komendantūros kuopa, o gruodžio 1 d. atsiųsti 143 naujokai¹¹⁰. Gruodžio 29 d. buvusi Pasvalio komendantūros kuopa buvo pavadinta 8-ąja kuopa, jos vadu paskirtas buvęs Ryšių komandos viršininkas vyr. ltn. S. Syrus, o Ryšių komandos viršininku – vyr. ltn. J. Banevičius. Tą pačią gruodžio 29-ąją 3-iojo bataliono vadu paskirtas buvęs 4-osios kuopos vadas vyr. ltn. A. Sinkevičius, o naujuoju 4-osios kuopos vadu – ltn. Jonas Andriūnaitis¹¹¹.

Gruodžio 24 d. į pulko sudėtį buvo įtraukta Tauragės komendantūros kuopa, kurią sudarė 126 kariai, ir pavadinta 7-ąja kuopa¹¹², o 1920 m. sausio 12 d. – Kaišiadorių komendantūros kuopa, tapusi 9-ąja kuopa¹¹³.

1919 m. gruodžio 24 d. buvo nustatyta pulko šventės data – gruodžio 5-oji, ta pati diena kaip ir Antrojo pėstininkų pulko¹¹⁴. Tačiau pažymėtina, kad pulkas ją šventė ir dar iki oficialiai pripažįstant šią dieną pulko švente. Gruodžio 5 d. pulkas buvo pavadintas Šeštuoju pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulku¹¹⁵.

Tą dieną atsiųstame sveikinime Valstybės Tarybos pirmininkas Stasys Šilingas rašė:

„Sveikinu Šeštąjį pulką ir jo vadą, ginklu rankoje saugojusį mūsų tėvų-protėvių žemę nuo priešininkų puolimų.

Sveikinu Šeštąjį pulką, savo ištverme ir darbais einantį mūsų senovės karžygių būdą ir išigijusį reikšmingą vardą Pilėnų kunigaikščio Margio.“¹¹⁶

Dauguvos fronte

Gruodžio 24 d. 2-asis pulko batalionas iš Kėdainių vėl išvyko į Dauguvos frontą kovoti su raudonarmiečiais. Išsilaipino Obelių geležinkelio stotyje, žygio tvarka nužygiavo į Subatės miestelį ir ten apsistojo. Susitvarkę kariai užėmė Dūkšto–Kalkūnų barą¹¹⁷. Tačiau 1919 m. gruodžio 26 d. Daugpilio grupės kariuomenė buvo perdislokuota ir atvykusiam Šeštojo pėstininkų pulko batalionui kartu su artilerijos baterijos būriu perduotas saugoti jau pažįstamas baras nuo

109 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 211. 1919 m. gruodžio 24 d.

110 Įsakymas 6 p. p. Nr. 4. 1919-12-01. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 4, l. 439–442.

111 Įsakymas 6 p. p. Nr. 32. 1919-12-29. *Ten pat*, l. 585.

112 Įsakymas 6 p. p. Nr. 27. 1919-12-24. *Ten pat*, l. 562–564.

113 Įsakymas 6 p. p. Nr. 12. 1920-01-12. *Ten pat*, b. 12, l. 26.

114 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 211. 1919 m. gruodžio 24 d.

115 6 pėst. Pilėnų Kunig. Margio pulko žygių santrauka. *Karys*, 1929, Nr. 48, p. 798.

116 Šeštojo pulko vadui plk. ltn. Butkui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 1, l. 85.

117 **Kalkūnai** (lav. Kalkūni) – gyvenvietė pietryčių Latvijoje, į pietus nuo Daugpilio miesto, netoli Dauguvos ir Laukesos santakos. Pro gyvenvietę eina kelias Kaunas–Daugpilis ir geležinkelis Vilnius–Daugpilis.

tilto prie Ribakų iki Kazimieriškių dvaro. Bataliono štabas apsistojo Eglainėje, vienuolyno griuvėsiuose¹¹⁸. Jo kariai daugiausia užsiėmė raudonarmiečių pozicijų žvalgyba, gana dažnai vykdavo susišaudymai, tačiau po 1920 m. sausio pirmosiomis dienomis surengtos sėkmingos latvių ir lenkų operacijos, jiems užėmus Daugpilį, raudonarmiečių frontas buvo likviduotas.

1920 m. sausio 13 d. kariuomenės vado įsakymu pulkas buvo įtrauktas į formuojamos III pėstininkų brigados sudėtį¹¹⁹. 1920 m. sausio 27 d. iš Kėdainių į Dauguvos frontą išvyko ir baigtas formuoti 3-iasis pulko batalionas. Jis buvo dislokuotas Eglainėje¹²⁰.

Vadovaujantis 1919 m. gruodžio 15 d. slaptu įsakymu kariuomenei Nr. 2 buvo pradėta formuoti III pėstininkų brigada, o gen. ltn. Jonui Galvydžiui-Bykauskui pavesta organizuoti jos štabą. Jis, 1920 m. sausio 1 d. paskirtas III pėstininkų brigados vadu, vasario 5 d. su štabu atvyko į Eglainę ir ten iš krn. Maksimo Katches perėmė Daugpilio fronte esančias kariuomenės dalis. Be Šeštojo pėstininkų pulko, į brigadą buvo įtraukti Trečiasis ir Devintasis pėstininkų pulkai, Baltgudžių kuopa, I artilerijos divizionas su 1-ąja, 2-ąja ir 3-iąja baterijomis ir 1-asis raitelių eskadronas. Vasario 7 d. padalinių perėmimas buvo baigtas¹²¹. Vasario 10 d. brigada buvo performuota į III pėstininkų diviziją.

Daugpilio frontas jau buvo praradęs svarbą, nes divizija perėmė tik 30 km ilgio fronto liniją nuo Daugpilio palei Dauguvos upę. Toliau į šiaurę buvo dislokuota latvių kariuomenė, į pietvakarius – lenkų.

1920 m. vasario 1 d. Šeštąjį pėstininkų pulką sudarė 49 karininkai, 6 karo valdininkai, 2 gydytojai, 1808 kareiviai, jis turėjo 161 arklį, 34 kulkosvaidžius, 1316 vokiškų ir 133 rusiškų šautuvus, 134 145 šovinius vokiškiems ir 70 525 šovinius rusiškiems šautuvams, 1315 granatų, 142 šautuvines granatas ir 235 raketas¹²². Netrukus pulkui, išaugusiam į stambų dalinį, kriuomenės vadovybė nusprendė skirti karo kapelioną. 1920 m. vasario 9 d. juo buvo paskirtas kunigas Antanas Vaitekūnas¹²³.

Nurimus kovoms, atsirado daugiau laiko, kurį galima buvo skirti kariams mokytį, tačiau pulko vadas pastebėjo, kad kai kurie kuopų ir komandų kareiviai, kad pagerintų savo maisto davinius, nesimoko, o vaikšto po miškus ir medžioja žvėris. Pulko vadas kategoriškai uždraudė tai daryti ir pagrasino, kad kiekvienas, sugautas medžiojant, bus griežčiausiai nubaustas, o už kiekvieną iš-eikvotą šovinį jam bus skirta 10 auksinų bauda¹²⁴. Matyt, pastaroji priemonė

118 II-os brigados karo dienynas. 1919–1920. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 510, l. 28 a. p.; Trumpos žinios apie susiorganizavimą ir veikimą 2-o bataliono 6-o pėst. pulko 1919–1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 9.

119 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 273.

120 II-os brigados karo dienynas. 1919–1920. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 510, l. 35 a. p.

121 III-ios brigados istorija. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 5, l. 156.

122 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 257, l. 1.

123 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 246. 1920 m. vasario 21 d.

124 Įsakymas 6 p. p. Nr. 40. 1920-02-09. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 101.

buvo veiksmingiausia, nes išlikusiuose dokumentuose neteko skaityti, kad kas nors iš kareivių būtų nubaustas už medžioklę.

Vasario 16-ąją karinės vadovybės įsakymu ir fronte esančios Lietuvos kariuomenės dalys iškilmingai paminėjo Lietuvos Nepriklausomybės Akto antrąsias metines. Daugpilio fronte esančios dalys Eglainėje surengė iškilmingą parodą, jam vadovavo Šeštojo pėstininkų pulko vadas plk. ltn. J. Butkus. Parade žygiavo pulko batalionas ir Mokomoji komanda. Tą dieną visiems kariams kiek įmanoma buvo pagerintas maistas¹²⁵.

Tačiau švenčių nuotaiką greitai sugadino prasidėję neramumai Kaune. Vasario 22–23 d. 1-asis pulko batalionas, dislokuotas Šančiuose, aktyviai dalyvavo kareivių sukilimo malšinime¹²⁶. Bataliono veiksmus malšinant sukilimą savo atsiminimuose (ištrauka pateikta 2 priede) nuodugniai aprašė vrs. Antanas Šukys¹²⁷, todėl čia jų nenagrinėsime. Per šiuos įvykius 2-osios kuopos 5 kareiviai buvo sužeisti. Sukilimą malšinant aktyviai dalyvavo daug bataliono karių: kpt. K. Mackevičius, vyr. leitenantai J. Kenigštedteris, V. Gelgermanas, leitenantai A. Baniulis, J. Andriūnaitis, J. Čižauskas, J. Levandauskas, V. Buragas, K. Zelešius, P. Tumas, K. Jasėnas, 1-osios kuopos vyr. psk. Antanas Šukys ir j. psk. Aldonas Rinkevičius, 2-osios kuopos j. psk. Pranas Taučius, eil. Pranas Brazys, Isakas Sinkevičius ir Aleksandras Brazas, 1-osios kulkosvaidžių kuopos vyr. psk. Pranas Sakalauskas, 4-osios kuopos j. psk. Kazys Bitvinskas, 7-osios kuopos vrs. Andrius Petraitis ir raštininkas Antanas Juškys¹²⁸.

Numalšinus sukilimą Kaune, 1920 m. vasario 26 d. Lietuvos Ministrų Kabinetas priėmė įstatymą, pagal kurį buvo pradėti demobilizuoti 1919 m. sausio 15 d. paskelbtos puskarininkių mobilizacijos metu mobilizuoti puskarininkiai. Įstatymas dalinių vadams suteikė teisę, jeigu šie puskarininkiai norėtų likti tarnauti, spręsti dėl jų tolesnės tarnybos Lietuvos kariniuose daliniuose¹²⁹. Tačiau dėl to nekilo jokių problemų, nes pulke, išleidus Mokomosios komandos pirmąją laidą, buvo pakankamai puskarininkių.

1920 m. kovo 5 d. pulką tikrino armijos inspektorius. Vykdam įsakymą kariuomenei parengtą patikrinimo pažymą pateiksime beveik ištiesai, nes iš jos matyti, kokia vis dėlto sunki buvo pulko karių padėtis. Pažymoje konstatuota, kad 1-ojoje kuopoje iš 140 kareivių tik 40 turėjo kuprines („rancus“), 4 kareiviai nebuvo gavę viršutinių kelnių, o 15 – vilkėjo dėvėti netinkamas (nudriskusias), trūko 7 porų batų, niekas neturėjo apatinių baltinių (kai kurie buvo gavę,

125 III brigados štabo 1920-02-14, 16 telefonogramos Nr. 35, 42. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 29, l. 136, 146.

126 Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 487.

127 Šukys A. Du mediniai ir trys geležiniai kryžiai, p. 151–167.

128 Įsakymas 6 p. p. Nr. 305. 1922-10-22. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 57, l. 40; Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 335. 1919 m. gegužės 21 d.

129 1920-02-28 krašto apsaugos ministro padėjėjo telefonograma Nr. 55 6 p. p. vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 153.

bet sunešiojo; vilkėjo arba savo, arba šiltus). Keli kareiviai pateikė skundus. 4 kareivių giminės nebuvo gavę jokio atsakymo į prašymus atleisti juos, kaip vienintelius šeimoje darbininkus, iš kariuomenės, vienas nebuvo gavęs algos už praėjusių metų lapkričio ir gruodžio mėnesius, keliems nesumokėta už nešiojamus savo drabužius. Kareiviai skundėsi blogu, vienodu maistu.

2-ojoje kuopoje iš 157 kareivių tik 65 turėjo šovinių dėtuves. Keli nebuvo gavę valdiškų viršutinių kelnių, 3 – dėvėjo netinkamas nešioti, niekas neturėjo tinkamų nešioti apatinių baltinių. 4 kareiviai nebuvo gavę kai kurių mėnesių algų, skundėsi, kad blogas ir vienodas valgis.

7-ąją kuopą sudarė 92 kareiviai ir daug naujokų. Labai trūko amunicijos, turėjo tik 7 kuprines. 54 kareiviai dėvėjo netinkamas nešioti viršutines kelnes, vienas kareivis neturėjo batų. Baltinių buvo gauta mažai, todėl visų kareivių baltiniai nunešioti. Vienas kareivis pasiskundė, kad nėra gavęs algos už praėjusių metų liepos mėnesį, kai kuriems nebuvo sumokėta už nešiojamą savo drabužių. Blogas valgis.

1-ojoje kulkosvaidžių kuopoje, kurią sudarė 55 kareiviai, rasta tik 10 kuprinių. 30 kareivių dėvėjo visai nunešiotas viršutines kelnes. Valdiškų baltinių kuopa apskritai nebuvo gavusi. Kareiviai skundėsi, kad maistas prastas.

Inspektorius konstatavo, kad valgį verda kiekviena kuopa atskirai. Virtuvėse nėra svarstyklių, nepildomi maisto lapai, maisto produktai dažnai būna netikę – duona žalia ir su ašakomis, kruopos – su šiaudeliais ir sėlenomis, duodamos vietoje mėsos silkės supuvusios.

Kuopose nebuvo jokių atskaitomybės knygų, kareiviai neturėjo užrašų knygelių. Jų būstuose trūko baldų – suolų, stalų, lentynų, piramidžių šautuvams, lovose nebuvo čiužinių (šiaudų prikimštų paklotų)¹³⁰.

Bet pulko vadovybė net ir fronto sąlygomis sugebėjo karius neblogai parengti galimoms naujoms kovoms. 1920 m. kovo 17 d. iš fronto grįžęs apžiūrėjęs karines dalis vyriausiasis kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas savo įsakyme pažymėjo, kad Šeštojo pėstininkų pulko, kurio inspekcinį patikrinimą jis atliko kovo 16 d., Mokomoji komanda „*puikiame stovyje; kadrai puikiausiai žino savo dalyką*“¹³¹.

1920 m. kovo 23 d. Daugpilio fronte esančios Šeštojo pėstininkų pulko dalys ir Trečiasis pėstininkų pulkas apsikeitė pozicijomis. Šeštasis pėstininkų pulkas užėmė barą nuo Nichnovkos (?) iki Kazimieriškių dvaro, o štabas apsistojo Naujosios Sventės (*Jaunsventes muiža*) dvare¹³².

Kaip matyti iš pulko karo dienyno, saugomame bare iš esmės buvo ramu,

130 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 282. 1920 m. kovo 23 d.

131 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 273. 1920 m. kovo 17 d.; 3 brigados štabo karo dienynas Nr. 1. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 2.

132 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 257, l. 3.

įvyko tik keletas smulkių incidentų. Kovo 30 d., apie 20 val., per Dauguvą bandė perplaukti valtys, tačiau pastebėta sargybinių grįžo atgal. Nuo pat ryto kitoje Dauguvos pusėje buvo girdėti šautuvų, kulkosvaidžių ir net artilerijos šūviai. Iš atvykusio iš už Dauguvos žmogaus sužinota, kad tarp latvių ir lenkų kilo konfliktas¹³³.

Fronto sąlygomis 1920 m. balandžio 14–15 d. pulke vyko rinkimai į Steigiamąjį Seimą. Viskas klostėsi sklandžiai. Nebent galima paminėti vieną smulkų incidentą – antrąją rinkimų dieną, t. y. balandžio 15-ąją, iš kitos Dauguvos pusės du raiteliai paleido keturis šūvius į ltn. Vincą Aksomaitį, bet nepataikė¹³⁴.

Balandžio 27 d. kitoje Dauguvos pusėje buvo pastebėti keli kariai, kurie iš pradžių šaudė į upę, vėliau – į pulko saugomą barą, bet nieko nekliudė.

Balandžio pabaigoje – gegužės pradžioje ir prireikus vėliau pulko vadas plk. ltn. J. Butkus keletą kartų laikinai ėjo III pėstininkų divizijos vado pareigas.

Gegužės 22 d. pulką pozicijose pakeitė Trečiasis pėstininkų pulkas. Tuo metu ten buvęs 2-asis pulko batalionas persikėlė į Subatę¹³⁵. Tačiau latviai buvo nepatenkinti, kad lietuviai laiko batalioną Subatėje, todėl bataliono vadovybei reikėjo daug kantrybės ir takto, kad išsaugotų su latviais taikius santykius ir išvengtų nesusipratimų su vietine latvių administracija¹³⁶.

Birželio 19 d. pulko 3-ioji kuopa išvyko į Kauną 1-ojo bataliono vado žinion, o birželio 23 d. į Alūkštą atvyko 1-ojo bataliono 4-oji ir 7-oji kuopos¹³⁷.

Liepos 4 d. į Šeštąjį pėstininkų pulką atvyko Steigiamojo Seimo narys kpt. Petras Ruseckas. Jis Subatėje ir Eglainėje stovinčių pulko dalių kariams skaitė paskaitas apie Steigiamojo Seimo veiklą¹³⁸.

Liepos 7 d. Trečiąjį pėstininkų pulką buvo įsakyta sutelkti Ežerėnuose¹³⁹ ir skubiai užimti lenkų paliekamas teritorijas, kad to nesuspėtų padaryti latviai, o Šeštajam pulkui – skubiai pakeisti Trečiąjį pulką jo saugotame bare nuo Kazimieriškių iki Daugpilio¹⁴⁰.

Vykdam šiuos nurodymus, liepos 7 d. buvo susidariusi gana įtempta padėtis. 13 val. į Turmantą atvyko 75 raitelių raudonarmiečių būrys. Sužinoję, kad čia stovi lietuviai, paprašė leidimo pereiti į lenkų užnugarį, tačiau jiems to padaryti nebuvo leista. Lietuvių sargyba, išsiųsta Skrudalienos (*Skrudaliena*) link, iš kulkosvaidžių buvo apšaudyta latvių karių. Raudonarmiečių raiteliai pranešė, kad jų kavalerijos diviziją sudaro 600 raitelių ir 8 patrankos. Į diviziją buvo pasiūs-

133 *Ten pat.*, l. 4–5.

134 *Ten pat.*, l. 6.

135 *Ten pat.*, l. 9.

136 Trumpos žinios apie susiorganizavimą ir veikimą 2-o bataliono 6-o pėst. pulko 1919–1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 10.

137 3 brigados štabo karo dienynas Nr. 1. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 7.

138 Karo dienynas 3 divizijos štabo už liepos mėnesį Nr. 6. *Ten pat.*, l. 8.

139 **Ežerėnai** – 1929 m. oficialiai pavadinti Zarasais.

140 *Ten pat.*

tas lietuvių III pėstininkų divizijos štabo ryšio karininkas. Su raudonarmiečiais buvo nustatyta laikina skiriamoji linija. Maždaug tuo pat metu į divizijos štabą atvyko latvių Trečiojo pėstininkų pulko karininkas ir paprašė tarp latvių ir lietuvių pajėgų nustatyti neutraliąją zoną ir tuo tikslu į latvių pulką pasiųsti lietuvių karininką¹⁴¹.

Liepos 13 d. pas latvius buvo pasiųstas Šeštojo pėstininkų pulko ltn. L. Gustaitis¹⁴².

Liepos 8 d. III pėstininkų divizijos vadovybė kreipėsi į vyriausiąjį kariuomenės vadą, prašydama iš Kauno frontui sustiprinti atsiųsti ir Šeštojo pėstininkų pulko 1-ąjį batalioną, nes lenkams traukiantis vienam pulkui teko saugoti apie 160 varstų¹⁴³ barą¹⁴⁴. Tačiau atsakymo nebuvo sulaukta.

Liepos 9 d. Šeštajam pėstininkų pulkui teko perimti ir dalį Devintojo pėstininkų pulko saugoto baro¹⁴⁵. Saugoma fronto linija dar pailgėjo. Pulko teritorijoje pastebėta, kad suaktyvėjo lenkų šnipai. Siekdamas neutralizuoti jų veiklos poveikį, pulko vadas ėmėsi gana drastiškų priemonių – 1920 m. liepos 10 d. įsakymu uždraudė pulko kariams laisvai vaikščioti nuo 22 val. vakaro iki 4 val. ryto. Visiems karininkams ir karo valdininkams įsakė visada nešiotis asmens liudijimus. Kareiviams, kad ir kur vyktų, turėti kuopų vadų ar kitų viršininkų išduotus leidimus. Visi iš kitur atvykę kariai ir neturintieji leidimų ar kitų atitinkamų dokumentų privalėjo nedelsiant registruotis Eglainės karo komendantūroje. Pažeidusius šią tvarką buvo įsakyta iš karto suimti ir traukti baudžiamojon atsakomybėn¹⁴⁶.

Liepos 13 d. 15 val. pulko 2-asis batalionas išvyko iš Subatės. Kitą dieną, liepos 14-ąją, pulkas perėmė iki tol Devintojo pėstininkų pulko saugotą barą nuo Pilskalnės (*Pilskalne*) dvaro iki Juodojo kalno (*Melnaiskalns*, dokumente – *Čiornaja Gora*)¹⁴⁷. Subatėje liko tik 2-ojo bataliono 6-oji kuopa ir 2-osios kulkosvaidžių kuopos būrys. Pasinaudoję tuo, latviai pabandė lietuvių karius nuginkluoti, bet nesėkmingai. Per susirėmimą žuvo 2-osios kulkosvaidžių kuopos eilinis Justinas Krupštaitis¹⁴⁸.

Liepos 18 d. į Intendantūrą buvo perkeltas pulko kpt. L. Vitkauskas¹⁴⁹. Aišku, pulkui, kuriam ir taip trūko karininkų, tai buvo nuostolis, bet karininkų tada stigo ir kitoms kariuomenės dalims.

141 Ten pat, l. 9–10.

142 Įsakymas 6 p. p. Nr. 203. 1920-07-21. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 553.

143 Varstas – ilgio matas, lygus 1,067 km.

144 Karo dienynas 3 divizijos štabo už liepos mėnesį Nr. 6. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 11.

145 Ten pat.

146 Įsakymas 6 p. p. Nr. 192. 1920-07-10. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 523.

147 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 257, l. 10–12.

148 Trumpos žinios apie susiorganizavimą ir veikimą 2-o bataliono 6-o pėst. pulko 1919–1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 11.

149 Įsakymas 6 p. p. Nr. 218. 1920-08-05. *Ten pat*, b. 12, l. 581.

Liepos 22 d. pulko vadas Ūkio skyriui įsakė persikelti iš Alūkstos į Lašų dvarą, o Mokomajai komandai – į Baltmuižos dvarą¹⁵⁰.

Liepos 29 d. divizijos vado įsakymu buvo pakoreguotos pulko pozicijos¹⁵¹. Liepos 27 d. jam sustiprinti buvo atsiųsti 179 naujokai¹⁵².

Konfliktas su Latvijos kariuomene

Liepos 25 d. pulko žvalgai, stebėdami didžiulį Latvijos kariuomenės aktyvumą, išsiaiškino, kad į Bebrinę, Dvietės ir Ilzmuižos (*Ilzmuiža*) dvaro rajoną atvyko du latvių pėstininkų pulkai. Pulko vadas perspėjo divizijos vadovybę, kad, sprendžiant iš surinktų žinių, latviai rengiasi užimti Subatę, Eglainę ir Alūkstą¹⁵³. Tačiau tuo metu latviai jokių veiksmų nesiėmė, bet santykiškai su jais darėsi vis prastesni.

Latvių 12-asis Bauskės pulkas, Žiemgalos divizijos eskadronas ir 12-ojo artilerijos diviziono 1-oji artilerijos baterija gavo įsakymą rugpjūčio 22 d. prie Nicgalės (*Nicgale*) sieliais persikelti per Dauguvos upę ir nustumti lietuvius iki Asarės (*Asare*) – Bebrinės (vieškeliu) – ežero (tarp Bebrinės ir Dauguvos) – Dauguvos linijos. Be to, buvo įsakyta nepraradėti „karo veiksmų“, tiksliai nepaklusus lietuvius nuginkluoti ir išsiųsti „į Lietuvą“¹⁵⁴.

Kad situacija buvo pavojinga, rodo ir Žiemgalos divizijos kavalerijos eskadrono kareivio Žanio Strautnieko (*Žanis Strautnieks*) atsiminimai. Jis rašo, prieš siųsdamas vykdyti užduoties, kad „išvytų lietuvius iš Subatės, kurią jie buvo okupavę“, Dvyliktojo pulko vadas K. Kūkis (*Krišs Kūķis*), išrikiavęs pulką, pasakė „labai karingą kalbą, iš kurios atmintyje pasiliko nurodymas, kad reikia šaudyti tiesiai į pilvus“¹⁵⁵.

Susidarius tikrai įtemptai situacijai, rugpjūčio 25 d. į Kauną išvyko Latvijos vyriausiojo kariuomenės vado štabo atstovas plk. ltn. Janis Ceplītis (*Janis Ceplītis*) ir Žiemgalos divizijos vadas plk. Oskaras Dankersas (*Oskars Dankers*). Vizito tikslas buvo susitarti dėl demarkacijos linijos, todėl latvių Dvyliktasis pulkas gavo įsakymą „jokių agresyvių veiksmų prieš Lietuvą nepraradėti“.

Pagal plk. ltn. J. Cepličio ir plk. O. Dankerso rugpjūčio 27 d. su Lietuvos krašto apsaugos ministru plk. ltn. Konstantinu Žuku Kaune sudarytą susitarimą, skiriamoji linija buvo vieškelis iš Subatės į Lašus ir Alūkstą, o Kalkūnų

150 Operatyvinis įsakymas Nr. 9. 1920-07-22. *Ten pat*, b. 19, l. 5.

151 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 257, l. 13.

152 *Ten pat*, l. 15.

153 Karo dienynas 3 divizijos štabo už rugpjūčio mėnesį Nr. 7. *Ten pat*, b. 85, l. 23.

154 Jēkabsons Ē. Lietuvos kariuomenė Ilukstės apskrityje 1919–1920 metais. *Karo archyvas*, V., 2006, t. 21, p. 56.

155 *Ten pat*.

Plk. Krišs Kūkis

<http://www.sargs.lv/Vesture/Vesture/2016/03/22-02.aspx#lastcomment>

geležinkelio stotimi galėjo naudotis ir lietuviai¹⁵⁶.

Tačiau jau rugpjūčio 28 d. latviai norėjo užimti Purus, bet sužinoję, kad ten stovi pulko sargyba, užėmė tik netoli jų esantį Labalių (?) kaimą, iš kurio kitą dieną pasitraukė, o pulkas ten pasiuntė lauko sargybą¹⁵⁷.

Rugpjūčio 29 d. latvių Trečiasis pėstininkų pulkas puolė Šeštojo pėstininkų pulko pozicijas ir užėmė Sabolius (*Saboli*) ir Purus, o po to veržėsi Alūkstos link¹⁵⁸. Užėmę Purus, latviai pareiškė, kad tai – Latvijos teritorija. Pasitikslinus duomenis sužinota, kad Subatės, Bebrinės ir Dvietės rajone latviai sutelkė 3 pėstininkų pulkus ir 4 patrankas¹⁵⁹.

Užėmus Sabolius ir Kaminčą nutrūko pulko ryšys su Subate, tačiau, laimė, spėta perduoti, kad latviai ten apsupo pulko kareivius. Vėliau apie 100 latvių karių užėmė Lašus. Latviai paaiškino, jog jų daliniams įsakyta užimti naują demarkacijos liniją, bet jiems pasakius, kad lietuvių vadovybė apie tai nieko nežino, iš Lašų pasitraukė. Divizijos vadovybė įsakė Šeštojo pėstininkų pulko vadui per

156 Ten pat, p. 57.

157 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienyas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 257, l. 15.

158 III-čios brigados istorija. *Ten pat*, b. 5, l. 164.

159 Karo dienyas 3 divizijos štabo už rugpjūčio mėnesį Nr. 7. *Ten pat*, b. 85, l. 24.

latvių ryšio karininką paklausti Žiemgalos divizijos vadovybės, kodėl jie surengė šį puolimą. Pulko vadui buvo įsakyta latviams priešintis ginklu, jei jie dar bandytų eiti į priekį, iki bus išsiaiškinta situacija dėl demarkacijos linijos¹⁶⁰.

Į latvių IV diviziją buvo nusiųstas lietuvių karininkas. Latvių divizijos vadas paaiškino, kad nedavė įsakymo pulkti lietuvių ir tai padaryta žemesniųjų vadų iniciatyva, ir dėl to atsiprašė. Be to, dar nurodė, kad įsakė atitraukti Latvijos karines dalis nuo demarkacijos su Lietuva linijos. Lietuvių pasiuntinys taip pat pareikalavo, kad latviai grąžintų paimtus lietuvių ginklus ir amuniciją¹⁶¹.

Rugsėjo 3 d., apie 3 val., latviai vėl peržengė demarkacijos liniją nuo Subatės iki Sabolių ir pradėjo žygiuoti pirmyn, Alūkstos bare supdami pulko sargybas. Žuvo vienas 6-osios kuopos kareivis. Latviai užėmė Lašus ir pareikalavo atlaisvinti kelią Alūksta–Lašai–Subatė. Alūkstoje latviai išplėšė 6-osios kuopos sandėlių. Jie taip pat buvo užėmę pietinę Subatės miestelio pusę. Tos dienos susidūrimuose su latviais žuvo vienas pulko kareivis, 2 – buvo sužeisti, 28 – pateko į nelaisvę.

Patyrė nuostolių ir latviai. Žuvo 2 jų kareiviai, 3 – buvo sužeisti, 2 – dingo be žinios, 18 – pateko į lietuvių nelaisvę. Latvių Žiemgalos divizijos vadas atsiuntė lietuvių divizijos vadui raštą, kuriame pasiūlė kitą dieną, t. y. rugsėjo 4-ąją, susitikti ir išspręsti demarkacijos linijos klausimus¹⁶².

Rugsėjo 3 d. lietuvių Šeštojo pėstininkų pulko vado plk. ltn. J. Butkaus latvių Antrojo Ventspilio pulko vadui nusiųstame rašte buvo prašoma pranešti Žiemgalos divizijos vadui, kad praėjusią naktį Latvijos kariuomenė pradėjo puolimą „visu frontu“, ir pavadino tai „savavališku poelgiu“, įvertindamas kaip situaciją, kai „kiekvienas mažo padalinio vadas prisiima atsakomybę pereiti mūsų demarkacijos liniją“, taigi ir atsakomybę už galimybę sukelti Latvijos ir Lietuvos konfliktą.

Sprendžiant iš teksto, lietuvių pulko vadas suprato, kad vargu ar latvių daliniai būtų įvykdę tokią akciją, negavę vadovybės įsakymo. Jis rašė:

„Latvijos vadovybė gali būti davusi įsakymą, nustatydamą naują demarkacijos liniją, tačiau mūsų kariuomenė nepajudės iš vietos, kol nebus gavusi aukštesnės vadovybės įsakymo. Greičiausia Žiemgalės divizijos vado tvirtinimai apie draugiškus mūsų santykius tebuvo tiksliai žodžiai, nes aš negaliu įsivaizduoti, kad pulko vadas be savo vadovybės sutikimo ryžtųsi tokiam rizikingam žingsniui.“¹⁶³

Rugsėjo 4 d. naktį pulko kariai iš Lašų apšaudė latvių kuopos dislokacijos vietą, o jų Dvyliktojo pėstininkų pulko vadas plk. K. Kūkis pranešė, kad jei toks atvejis pasikartos, jis Lašus „su žeme sumaišys“ (divizijos štabas tuoj pat „nurodė“ plk. P. Kūkiui „elgtis korektiškai ir susidūrimo neprileisti“)¹⁶⁴.

160 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. *Ten pat*, l. 25–26.

161 Karo dienynas 3 divizijos štabo už rugpjūčio mėnesį Nr. 7. *Ten pat*, l. 31.

162 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 257, l. 16.

163 Jēkabsons Ē. Lietuvos kariuomenė Ilukstės apskrityje 1919–1920 metais. *Karo archyvas*, t. 21, p. 58.

164 *Ten pat*.

Rugsėjo 4 d. III pėstininkų divizijos štabe Kalkūnuose divizijos vadas mjr. Ignas Musteikis tarėsi su plk. Kazimiru Olekšu (*Kazimirs Olekšs*) dėl latvių puolimo. Susitarta, kad būtų išvengta nesusipratimų ir aukų, iki bus nustatyta nauja demarkacijos linija tarp lietuvių ir latvių kariuomenių, abiem pusėms laikytis jau nustatytos linijos Subatė–Lašai–Alūksta ir punktų – Lašų dvaras–Alūksta–Kazimieriškių dvaras. Divizijos vadas mjr. I. Musteikis pareiškė, kad visi šie išvardyti punktai lieka lietuvių žinioje, tad latviai juos galėsią užimti tik ginklu. Subatės miestelis buvo padalintas per pusę. Sutarta, kad per Kalkūnų stotį gali važiuoti tiek lietuvių, tiek latvių kariniai traukiniai. Lauko sargybos atitraukiamos nuo naujai nustatytos demarkacijos linijos. Lietuviai paleido latvių belaisvius ir grąžino mūšiuose paimtą jų amuniciją¹⁶⁵.

Divizijos vadas taip pat pareikalavo sudaryti komisiją dėl Šeštojo pėstininkų pulko maisto sandėlio išplėšimo Subatėje, grąžinti lietuvių belaisvius ir kitą pagrobtą materialųjį turtą. Latviai sutiko įvykdyti tik paskutinį reikalavimą ir pažadėjo viską pranešti savo vadovybei¹⁶⁶.

Po kiek laiko atsiųstame rašte lietuvių divizijos vadui Žiemgalos divizijos vadas vėl nenuoširdžiai aiškino, kad latviai veikė gavę savo Generalinio štabo įsakymą užimti vieškelį Subatė–Alūksta, kaip tai esą susitarta Kaune, o žygį pradėjo neperspėję, nes manė, kad lietuviai apie susitarimą žino. O jei kur latviai panaudojė jėgą prieš lietuvius, tai kaltininkus išsiaiškinęs nubausiąs, o kariškas turtas ir belaisviai bus grąžinti¹⁶⁷.

Latvių ir lietuvių susitarimo reikalavimai buvo įvykdyti iki rugsėjo 5 d. 24 val.¹⁶⁸

Atitinkamai pagal susitarimus buvo pakoreguotas Šeštojo pėstininkų pulko saugomas baras, o konfliktas su latviais laikinai sureguliuotas.

Pasirengimas palikti Dauguvos frontą

Pasiekus susitarimą su latviais, rugsėjo 7 d. buvo gautas armijos vado įsakymas parengti Šeštąjį pėstininkų pulką keltis į kitą vietą. Divizijos vadas pulko vadui įsakė susitelkti Eglainės rajone, saugomą fronto barą perdavus Devintajam pėstininkų pulkui¹⁶⁹. Prasidėjo parengiamieji darbai.

Rugsėjo 6 d. pulko vado įsakyme pulkui yra labai įdomus nurodymas – išformuotos minosvaidžių kuopos kareivius (iš viso 26) išbraukti iš „*kuopos algos ir mitybos sąrašų*“. Jis įdomus tuo, kad tokios kuopos įkūrimo, formavimo ir egzistavimo fakto jokiuose kituose išlikusiuose pulko dokumentuose

165 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 257, l. 17.

166 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 26.

167 Ten pat.

168 Ten pat, l. 27.

169 Ten pat.

nebuvo užfiksuota¹⁷⁰.

Rugsėjo 8 d. pulko Ūkio skyrius buvo išsiųstas į Panevėžį¹⁷¹. Vykdamas įsakymą, rugsėjo 9 d. pulko 2-asis batalionas savo saugomą barą perdavė Devintojo pėstininkų pulko dalims ir tuo pačiu traukiniu, kuriuo atvyko Devintojo pėstininkų pulko kariai, 14 val. išvyko į Šederę. 3-iasis batalionas, perdavęs barą Devintojo pėstininkų pulko kariams, atvyko į Eglainę ir ten apsisusto. Atsargos ir Mokomoji kuopos pasiliko savo pozicijoje. Rugsėjo 10 d. pulko štabas, Ryšių ir Žvalgų komandos, ligoninė išvyko į Eglainę¹⁷².

Rugsėjo 10 d. į Eglainę atvyko trys ešelonai. Į juos pulkas sukrovė savo turta ir pasiruošęs laukė įsakymo išvykti. Į pirmąjį ešeloną, kurį sudarė 1 keleivinis vagonas, 23 dengti vagonai, 10 platformų ir 10 vagonų arkliams vežti, buvo perkelta 2-oji haubicų baterija, pulko štabas, krautuvė, karininkų valgykla, Ryšių ir Žvalgų komandos, komendantūros komanda, areštinė ir pulko ligoninė. Į antrąjį ešeloną, kurį sudarė 1 keleivinis vagonas, 30 dengtų vagonų, 6 vagonai arkliams vežti ir 9 platformos, savo mantą sukrovė 3-iasis batalionas, Atsargos ir Mokomoji kuopos, buvo perkeltas maisto sandėlis. Trečiuoju ešelonu, kurį sudarė 1 keleivinis vagonas, 25 dengti vagonai ir 18 platformų, pasirengė vykti Ūkio skyrius¹⁷³.

Rugsėjo 11 d. 22 val. pulkas, gavęs įsakymą, pajudėjo Vilniaus link. Rugsėjo 12 d. 3 val. ryto jis jau buvo Dūkšte, 6 val. – Švenčionėliuose, 13 val. atvyko į Vilnių. Čia ešelonai stovėjo apie 2 valandas, o 16 val. pasiekė Varėną. Rugsėjo 13 d. 7 val. pulkas atvyko į Šeštokus. Visi išsilaipino ir patraukė nurodytomis kryptimis: 2-asis batalionas iš karto išžygiavo į numatytą barą, 3-iasis batalionas su pulko štabu, tarnybomis ir gurguole išvyko į Vidugirių kaimą. Pulko gurguolė apsisusto Kybartų kaime¹⁷⁴.

Pulko 1-ojo bataliono veiksmai lenkų fronte

1920 m. kautynėse su lenkais iš pradžių dalyvavo tik 1-asis pulko batalionas, nes 2-asis ir 3-iasis tuo metu buvo Dauguvos fronte. 1920 m. liepos 30 d. 1-asis batalionas, gavęs karinės vadovybės įsakymą, iš Kauno per Vilkaviškį išvyko į Marijampolę Pirmojo atsargos bataliono vado mjr. Jono Matiejūno-Valevičiaus žinion¹⁷⁵. Dalinys apsisusto Marijampolėje, išskyrus jo 3-iąją kuopą, kuri iš karto

170 Įsakymas 6 p. p. Nr. 250. 1920-09-06. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 662.

171 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 257, l. 18.

172 Ten pat, l. 19.

173 Slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 12. 1920-09-10. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 19, l. 6.

174 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 257, l. 19–20.

175 Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 487.

pastotėmis buvo išsiųsta į Suvalkus, kad paremtų ten esantį raitelių eskadroną¹⁷⁶.

Rugpjūčio 1 d. iš Marijampolės batalionas išvyko į Lazdijų rajoną, apsistojo 3 km nuo Lazdijų, Dumblio dvare. Rugpjūčio 5 d. iš Lazdijų rajono buvo perkeltas į Seinų rajoną ir apsistojo Klevų (*Klejewy*) dvare ir jo apylinkėse kaip šiame bare veikiančių dalių rezervas. Čia prie bataliono prisijungė ir 3-ioji kuopa. Rezerve batalionas buvo iki rugpjūčio 24 d., kol perėjo Marijampolės grupės vado žinion ir gavo įsakymą užimti ir ginti valstybės sieną Sidra–Indura (*Induraj*) ruože. Jis tą pačią dieną per Kapčiamiestį žygio tvarka išvyko į Sapackinę (*Сапоукин*) ir šiame rajone užėmė Liepinės (*Lipsk*)–Nemuno barą¹⁷⁷.

Tuo metu Antrojo pėstininkų pulko vadui mjr. Jonui Laurinaičiui su 1-uju batalionu buvo įsakyta rugpjūčio 27 d. apsistoti Kapčiamiestyje, o kitą dieną – Sapackinėje, išsiuntus tilto per Nemuną ties Ašiuža (*Гожа*) apsaugą ryšiams su Šeštojo pėstininkų pulko 1-uju batalionu palaikyti¹⁷⁸. Nespėjus susitvarkyti, apie 20 val. Antrojo pėstininkų pulko vadas gavo naują divizijos vado įsakymą 1-ąją batalioną išsiųsti į Sapackinę, o pulko štabui likti Kapčiamiestyje. Be to, mjr. J. Laurinaičio žinion buvo perduotas ir Šeštojo pulko 1-asis batalionas.

Rugpjūčio 28 d. Antrojo pulko vadas gavo Antrosios pėstininkų divizijos vado telefonogramą, kad jis skiriamas Gardino grupės vadu. Į grupę, be Antrojo pėstininkų pulko, dar buvo paskirtas Šeštojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas ir 9-oji artilerijos baterija. Grupės vadui buvo įsakyta pasiekti Lietuvos sieną ir pasistengti anksčiau už lenkus užimti Gardiną, žygiuoti pirmyn, sueiti į sąlytį su raudonarmiečių pajėgomis ir pasistengti, kad jie pasitrauktų iš teritorijos į rytus nuo Gardino. Jeigu susiklostytų palanki situacija, reikalauti, kad raudonarmiečiai užleistų kelius Liepinė–Rigaluvka (*Rygalówka*)–Dambrava (Dombrova) ir Licha (?)–Kužnica (*Kuźnica*)¹⁷⁹.

Rugpjūčio 31 d. Šeštojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas gavo užduotį saugoti ir atkakliai ginti kelius Liepinė–Sapackinė ir Gardinas–Sapackinė¹⁸⁰. Batalionas keisdamas pozicijas per dieną nužygiuodavo po 30 km ir buvo labai pavargęs¹⁸¹. Nepaisant to, divizijos vadovybės sprendimu, rugsėjo 1 d. vėl buvo pakeista jam skirta užduotis. Tą dieną kovojančioms su lenkais dalims buvo įsakyta juos ištumti ir susigrąžinti Suvalkus ir Augustavą. Šiam įsakymui vykdyti buvo sudarytos grupės, ir pagal operatyvinį įsakymą nuo rugsėjo 2 d. Šeštojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas perėjo Aštuntojo pėstininkų pulko vado mjr. Juliaus Čapliko žinion. Tą dieną gautame įsakyme buvo nurodyta Marijampolės

176 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 2.

177 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 2; Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr 17, p. 487.

178 Reliacija mūsų nuo 1 iki 15 rugsėjo. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 101, l. 25.

179 Slaptas operatyvinis įsakymas 2 p. p. Nr. 49. 1920-08-28. *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 12, l. 40.

180 Lietuvos armijos karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 179, l. 9.

181 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 307.

grupės kairiosios voros sudėtyje apeiti Augustavą iš pietų ir vakarų. Šeštojo pėstininkų pulko 1-ajam batalionui pavesta kartu su Aštuntuoju pėstininkų pulku užimti perėjas per Bebro (*Biebrza*) upę Jastšembnoje ir Štabine (*Sztabin*)¹⁸².

Rugsėjo 2 d. 5 val. visos 1-ojo bataliono kuopos išžygiavo iš Kuriankos (*Kurianka*) kaimo, kur buvo apsistojusios nakvoti. Bataliono vadas vienai kuopai įsakė užimti Liepinę. Kuopos du būriai puolė keliu Kuranka–Liepinė, o vienas būrys – nuo plento Augustavas–Gardinas pusės, apeidamas Liepinę iš šiaurės. Liepinėje stovėjusi lenkų karių uztvara, šiek tiek pasipriešinusi, pasitraukė per Bebro upės tiltą Dambravos kaimo link. Į Liepinę apie 18 val. 30 min. įžengė visos 1-asis batalionas ir pasiruošė pulti lenkus, esančius Jastšembnos II kaime. Netrukus atvyko Antrojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono padalinys, turintis likti Liepinėje ir saugoti voros sparną nuo Dambravos pusės. Šeštojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas, nesutikęs pasipriešinimo, užėmė Jastšembnos I ir Jastšembnos II kaimus. 1-ojo bataliono 2-oji kuopa buvo palikta Jastšembnos I kaime saugoti perėjos per geležinkelio tiltą, o 1-oji ir 3-ioji kuopos nužygiavo Krasniburo (*Krasnybor*) kryptimi¹⁸³.

Per rugsėjo 3 d. puolimą batalionas užtikrino mjr. J. Čapliko grupės kairiojo sparno apsaugą. Jam teko susikauti su lenkų raiteliais ties Štabinu ir Krasnoborkais (*Krasnoborki*). Dėl atkaklaus pasipriešinimo vora pasistumti pirmyn negalėjo, tik jos sudėtyje buvęs 1-asis Antrojo pulko batalionas užėmė Liepinę¹⁸⁴.

Rugsėjo 3 d. 1-ojo bataliono 1-oji ir 3-ioji kuopos žygiavo Jastšembnos–Krasniburo–Štabino kryptimi, kad užimtų Štabiną ir atkirstų į Seinų–Suvalkų rajoną įsiveržusias Lenkijos kariuomenės dalis bei paremtų Aštuntojo pėstininkų pulko kairįjį sparną, puolantį Augustavą. Rugsėjo 4 d. Šeštojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono 1-oji kuopa užėmė Bebro upės liniją ir Novokamienos (*Nowokamienna*) perėją, o 3-ioji – iš Krasniburo vietovės puolė Lenkijos kariuomenės 41-ojo pėstininkų pulko 10-ąją kuopą ir po sunkių kautynių, lenkų karių kuopai pasitraukus, užėmė Štabiną.

Jastšembnos I kaime stovėjusi 2-oji kuopa turėjo saugoti tiltą per Bebro upę. Kuopos vadas jautėsi saugiai ir buvo tikras, kad jo kuopos bare jokių netikėtumų negali įvykti, nes barą iš trijų pusių saugojo nepereinamos Bebro upės pelkės. Tik vienintelis geležinkelio tiltas jungė barą su kitoje upės pusėje plytinčia pelkėta vietove. Kadangi tokį tiltą lengva ginti, jo saugoti pastatė tik sargybinius, visą kuopą išdėstė kaime ir leido jai ilsėtis, nes po žygio Seinai–Sapackinė–Jastšembna ji dar nebuvo visiškai atsigavusi. Kuopos vadas net nepasirūpino išsiųsti žvalgybos Dambravos kaimo link ir nežinojo, kur yra priešas. Tačiau naktį iš

182 Lietuvos kariuomenės 90-čiui. Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris Liudvikas Stanišauskas (1890–1920), <http://www.alytausgidas.lt/lt/naujienos/istorijos-puslapis/lietuvas-kariuomenes-90-ciui-lietuvas-kariuomenes-kurejas-savanoris-liudvikas-stanisauskas-1890-1920/> [žr. 2015-08-14].

183 Ten pat.

184 Lietuvos armijos karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 179, l. 10, 14.

rugsėjo 4-osios į 5-ąją, prieš švintant, iš Dambravos pusės prie geležinkelio tilto per Bebro upę priartėjo Lenkijos kariuomenės Šeštojo pėstininkų legionų pulko 1-asis batalionas, kurį sudarė 4 pėstininkų kuopos. Lenkų bataliono 2-osios kuopos žvalgai nepastebėti prislinko per tiltą iki lietuvių sargybinių, paėmė juos į nelaisvę kartu su vadu karininku ir vienu kulkosvaidžiu. Paskui priešakinį būrį per tiltą metėsi ir visa lenkų kuopa. Užėmusi tiltą, naudodamasi sukeltu sąmyšiu, lenkų 2-oji kuopa išsiskleidė ir atakavo Jastšembnos I ir Ostrovių (*Ostrowie*) kaimus, iš dešinės remiama 4 sunkiųjų kulkosvaidžių. Įkandin 2-osios lenkų kuopos tiltą perėjo ir kitos trys bataliono kuopos. Netikėtai užklupta lietuvių karių 2-oji kuopa iš Jastšembnos I kaimo traukėsi į vakarus, plento Augustavas–Gardinas link. Nemažai 2-osios kuopos karių, buvusių Jastšembnoje I, ir didesnė Ostrovių kaime stovėjusio būrio dalis pateko į lenkų nelaisvę.

Rugsėjo 4–5 d. vykusiuose mūšiuose batalionas patyrė daug nuostolių. Be žinio dingę leitenantai Kostas Baibikis, Pranas Šidiškis ir Juozas Čižauskas, 1-osios kuopos 4, 2-osios kuopos 33, 3-iosios kuopos 66 kareiviai, 1-osios kulkosvaidininkų kuopos 16 kareivių, iš viso net 122 bataliono kariai¹⁸⁵.

Pavojus buvo didelis, nes lenkai galėjo įsiveržti į bataliono užnugarį. Didelėmis pastangomis iki nakties lenkų puolimas buvo sulaukytas, tai išgelbėjo batalioną nuo apsupimo. Šiose kautynėse batalionas patyrė daug nuostolių ir praktiškai buvo išsklaidytas. 3-iosios kuopos beveik visi vadai ir kariai žuvo, 2-osios kuopos 1 būrys ir 1-osios kulkosvaidžių kuopos 1 būrys buvo sunaikinti. Tik 1-oji kuopa sumanaus kuopos vado lt. A. Baniulio dėka atsitraukė beveik nenukentėjusi. Po kautynių bataliono likučiai pasitraukė į Gruškų kaimą¹⁸⁶. Į liniją Liepinė–Jastšembna–Gruškai–Krasnė atsitraukė ir visa mjr. J. Čapliko grupė¹⁸⁷.

Naktį iš rugsėjo 5-osios į 6-ąją batalionas gavo įsakymą atsitraukti į Liepinę ir pereiti Antrojo pėstininkų pulko vado žinion¹⁸⁸.

Rugsėjo 6 d. batalionas kartu su kitomis lenkų nesutriuškintomis dalimis per Halynką (*Гальінка*) ir Sapackinę patraukė į Kapčiamiestį¹⁸⁹ ir ten atvyko rugsėjo 8 d. Mjr. J. Čapliko grupė atsitraukė į Rudaukos (*Rudawka*)–Halynkos liniją. Lenkai užėmė Kuznicą, Naujadvarį (*Nowy Dwór*) ir Liepinę¹⁹⁰.

Rugsėjo 8 d. batalionas Kapčiamiestyje buvo perkeltas į divizijos rezervą, kad galėtų po patirtų pralaimėjimų susitvarkyti¹⁹¹.

Rugsėjo 9 d. iš Kapčiamiesčio per Berznyką (*Berzniki*) jis išvyko į Agradny-

185 Įsakymas 6 p. p. Nr. 265. 1920-09-21. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 684.

186 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 4–5; Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 488.

187 Lietuvos armijos karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 179, l. 16.

188 Vitkauskas V. Mūsų pėstininkai. *Mūsų žinynas*, t. 15, p. 253.

189 Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 488.

190 Lietuvos armijos karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 179, l. 17; Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 5.

191 Lietuvos armijos karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 179, l. 19.

kus (*Ogrodniki*)¹⁹² ir ten atvykęs rugsėjo 10 d. perėjo II pėstininkų divizijos vado žinion. Tą dieną batalionas buvo pasiūstas padėti Penktajam pėstininkų pulkui atremti lenkų puolimą ties Stabingiu (*Sztabinki*). Pulkas jau buvo pradėjęs trauktis, bet, atvykus pastiprinimui, bendromis jėgomis lenkų puolimas buvo sustabdytas. Po kautynių batalionas 19 val. gavo įsakymą užimti liniją Dusnyčia (*Dusznica*)–Akmeniai–Miškiniai. Čia jis išbuvo iki rugsėjo 13 d.¹⁹³

Pulkas mūšiuose su lenkais

Rugsėjo 12 d. Šeštojo pėstininkų pulko du batalionai buvo susodinti į ešelonus ir permesti į Suvalkijos frontą. Pulkas į paskyrimo vietą atvyko 23 val. ir užėmė barą Smalėnai–Galadusio ežeras¹⁹⁴. Pulkui buvo priskirta 3-ioji artilerijos baterija¹⁹⁵.

Rugsėjo 13 d. 1-asis batalionas, vėl įtrauktas į pulko sudėtį, buvo perkeltas į rezervą ir dislokuotas Vidugiriuose¹⁹⁶.

Į lenkų frontą atvyko ir III divizijos štabas. Jis apsisitojo Kalvarijoje¹⁹⁷. Rugsėjo 13 d. 12 val., lenkų ir lietuvių derybų laikotarpiu, kovos veiksmai buvo nutraukti¹⁹⁸, todėl atsirado gera proga šiek tiek pakeisti pulko dislokaciją. Tą dieną pulkas užėmė barą Smalėnai–Klevai, prieš Krasnapolį, dešiniau Seinų. Pulko štabas apsisitojo Vidugiriuose. Dalinys pradėjo tvirtintis užimtose pozicijose¹⁹⁹. Tą pačią dieną iš Kauno etapo punkto pulko patiriams nuostoliams kompensuoti buvo atsiųsti 177 naujokai²⁰⁰, o rugsėjo 23 d. – dar 182²⁰¹.

Rugsėjo 15 d. 2-asis pulko batalionas, vadovaujamas vyr. ltn. P. Ignatavičiaus, vykdydamas divizijos vado rugsėjo 14 d. įsakymą²⁰², užėmė Smalėnų–Baroniškio–Klevų iki Dmitrovo ežero barą, o 3-iasis batalionas, vadovaujamas vyr. ltn. A. Sinkevičiaus, – Seinus. Tiesa, viena bataliono kuopa su Kulkosvaidžių kuopos būriu apsisitojo Radziuškės kaime, 2,5 km nuo Seinų. Iki tol Seinuose įsikūręs Penktasis pėstininkų pulkas buvo atitrauktas į rezervą. 1-asis batalionas,

192 Ten pat, l. 20.

193 Lietuvos armijos karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 179, l. 21; Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 488.

194 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 5; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 316.

195 III PD vado 1920-09-12 telefonograma Nr. 1343. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 31, l. 60.

196 Lietuvos armijos karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 179, l. 22; Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 5.

197 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 28.

198 Ten pat.

199 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 1, p. 24; Trumpos žinios apie susiorganizavimą ir veikimą 2-o bataliono 6-o pėst. pulko 1919–1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 16.

200 Įsakymas 6 p. p. Nr. 286. 1920-10-12. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 734–735.

201 Įsakymas 6 p. p. Nr. 290. 1920-10-16. *Ten pat*, l. 741–742.

202 Įsakymas III PD Nr. 12. 1920-09-14. *Ten pat*, b. 24, l. 10–11.

vadovaujamas kpt. K. Mackevičiaus, liko rezerve Vidugiriuose. Pulku priskirtos 4-osios artilerijos baterijos 2 patrankos buvo pastatytos Akatnykuose (*Ochotniki*) ir 2 Lumbiuose (*Łumbye*)²⁰³, Ūkio skyrius, Atsargos ir Mokomoji kuopos perdислоkuotos į Marijampolę. Pulko štabas įsikūrė Joniškyje (*Janiszki*). Kadangi kovos veiksmai buvo sustabdyti, pulkui buvo įsakyta vykdyti žvalgybą, kad priešas neužpultų netikėtai²⁰⁴.

16 ir 17 d. praėjo ramiai, rugsėjo 18 d. buvo gauta žinia, kad Kalvarijoje vykusios derybos su lenkais nutrauktos²⁰⁵. Išvykdama iš Kalvarijos, lenkų delegacija pareiškė, kad iki rugsėjo 19 d. 6 val. Lenkijos kariuomenė nesiims jokių veiksmų prieš lietuvius, tačiau divizijos vadovybė, nelabai jais pasitikėdama, Trečiajam ir Šeštajam pulkam įsakė būti pasirengusiems galimiems kovos veiksmams, vykdyti žvalgybą, bet joku būdu neprovokuoti mūšio²⁰⁶.

Rugsėjo 19 d. taip pat buvo rami. Pulko žvalgai išsiaiškino, kad lenkai tvirtina pozicijas prieš pulko kairįjį sparną. Į Krasnapolį atvyko lenkų pėstininkų pulkas ir ėmė stiprinti savo sargybas²⁰⁷.

Rugsėjo 20 d. buvo gautas operatyvinis fronto vado įsakymas divizijai pereiti į gynybą²⁰⁸. Tuo metu priešais pulko kairįjį sparną lenkai toliau kasė apkasus, o 11 val. apšaudė jo priešakinę sargybą. Iš pabėgusio vietos gyventojų sužinota, kad prieš pulką stovi 41-asis Suvalkų pulkas, kurį daugiausia sudaro savanoriai ir vietos lenkų partizanai. Naktį pasirodė lenkų žvalgai ir apšaudė pulko sargybą²⁰⁹. Ryte pulkas gavo divizijos vado nurodymą užimti naują barą²¹⁰, o saugomą fronto barą – perduoti Antrajam pėstininkų pulkui. Perdислоkavimas prasidėjo vakare, ir jau rugsėjo 21 d. pulkas užėmė naują barą – Začernė–Bokšių ir Seivų ežerų tarpuežeris–Raistakėmis (Raistiniai)–Žvikeliai (*Żwikiele*)–Šeipiškių ežeras ir Klevų ežero šiaurinis krantas²¹¹. Vos jį užėmus, buvo gautas divizijos vado įsakymas nieko per uždaro fronto liniją neleisti, ją perėjusius sulaikyti ir siųsti į divizijos štabą²¹².

Rugsėjo 22 d. apie 12 val. didelės lenkų pajėgos puolė divizijos priešakines dalis Raistakėmis ir Žvikelių link. II pėstininkų divizijos Antrasis pėstininkų pulkas buvo sutriuškintas ir beveik visas pateko į nelaisvę. Lenkai ėmė veržtis

203 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 257, l. 20.

204 Ten pat.

205 Ten pat, l. 21.

206 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 29; III PD vado 1920-09-18 telefonograma Nr. 1392. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 31, l. 112.

207 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 29.

208 Ten pat.

209 Lietuvos armijos 6-to pėst. kunigaikščio Margio pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 257, l. 21–22; III PD vado 1920-09-20 telefonograma fronto vadui Nr. 1403. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 31, l. 125.

210 Lietuvos armijos karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 179, l. 25.

211 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 30; Vitkauskas V. Mūsų pėstininkai. *Mūsų žinynas*, t. 15, p. 254.

212 III PD štabo 1920-09-21 telefonograma Nr. 1413. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 31, l. 135.

per tarpą tarp Antrojo ir Šeštojo pėstininkų pulkų. Milžiniški buvo Aštuntojo pėstininkų pulko nuostoliai. III pėstininkų divizijos Trečiasis pėstininkų pulkas, iš dalies ir Šeštasis pėstininkų pulkas buvo priversti atsitraukti į liniją Seivų ežeras–Didžiuliai.

Lenkams pradėjus pulti Šeštąjį pulką, jo 1-asis batalionas buvo dislokuotas Žvikelių–Pelelių (*Petele*) bare, 2-asis – nuo Šeštokų–Suvalkų geležinkelio linijos iki Raistakiemio, 3-iasis – paliktas rezerve Didžiulių rajone. Štabas buvo Vidugiriuose. Pulkas turėjo priskirtą 3-iają artilerijos bateriją, vadovaujamą krn. Jono Kulitano.

Prie žuvusio
ltn. Jono Kuklieriaus
(VDKM)

Pulko pozicijas atakavo lenkų III pėstininkų divizijos Šeštasis pėstininkų legionų pulkas. Jų sutelktos pajėgos puolė Vilkapėdžių (*Witkopedzie*) kaimo rajone ir privertė ten besiginantį pulko batalioną trauktis. Tačiau jo paremti pasiūstas rezerve buvęs 1-asis batalionas lenkus privertė sustabdyti puolimą ir atsitraukti.

Prasidėjus lenkų puolimui, Šeštojo pėstininkų pulko vadas neteko telefono ryšio su 3-uoju batalionu, todėl 3-iojo bataliono vadas, esant visiškai neaiškiai padėčiai, ėmė trauktis plento kryptimi ir čia susitiko su besitraukiančiais 2-ojo bataliono kariais. Padėtis buvo nepavydėtina dar ir dėl to, kad nė vienas pulko bataliono vadas neturėjo tos vietovės žemėlapių, todėl orientuotis joje buvo labai sunku. Susivieniję batalionai stojo į mūšį. Priešo puolimas buvo sustabdytas ir puolantys lenkai nustumti atgal, todėl abu batalionai sėkmingai pasitraukė į Vidugirį ir perėjo pulko vado žinion. Šiame mūšyje ypač pasižymėjo 3-iojo bataliono kariai²¹³.

Mūšiuose buvo nukauta ir sužeista pulko karių. Iš Šeštojo pėstininkų pulko karininkų ties Smalėnais žuvo 2-osios kulkosvaidžių kuopos vadas leitenantas Jonas Kuklierius, kuris sunkiojo kulkosvaidžio ugnimi sustabdė puolančią len-

213 6-to pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 3-io bataliono žygiai kovose prieš lenkus 1920 metais. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 18.

kų grandį, norėdamas priversti juos trauktis, subūrė keletą kareivių ir perėjo su jais į durtuvų kautynes. Už drąsą ir pasižymėjimą šiuose mūšiuose jis po mirties buvo apdovanotas Vyčio Kryžiumi²¹⁴. Taip pat žuvo 3 kareiviai – Povilas Krušniauskas, Tadas Zalba ir Vincas Mikalionis. O 9-osios kuopos karininkas Juozas Tamošiūnas iš mūšio lauko pabėgo. Be to, be žinios dingo 69, buvo sužeisti 28 kareiviai²¹⁵.

Sulaukę atkaklaus pulko karių pasipriešinimo, lenkai toliau pulti nedrįso, bet nebuvo dėl puolimo sėkmės garantuoti ir lietuviai, todėl abi pusės iki pat vakaro lūkuriavo. Vakare dauguma lenkų III brigados dalinių nuo Vilkapėdžių pasuko Žagarių ir Seinų kryptimi²¹⁶.

Tuo metu Trečiasis pėstininkų pulkas, sutelkęs visas pajėgas ir dengiamas iš Seivų rajono Šeštojo pėstininkų pulko, perėjo į kontrpuolimą ir privertė lenkus atsitraukti²¹⁷. Šios dienos vakare po atremto lenkų puolimo Šeštasis pėstininkų pulkas užėmė ilgą barą – Seivų ežeras–Žvikeliai–Didžiuliai–Vidugiriai–Dieveitiškė (?)–Juodeliškė iki Geladuso ežero²¹⁸.

Rugsėjo 25 d. lenkai puolė pulko saugą bare prie Vilkapėdžių, bet buvo atremti²¹⁹.

Rugsėjo 27 d. III pėstininkų divizijos vadas gavo vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą perkelti III diviziją į Vilniaus rajoną, o patį štabą į Vilnių. Šeštajam pėstininkų pulkui su jam priskirta 3-iaja artilerijos baterija buvo įsakyta susitelkti Šeštokų geležinkelio stoties rajone²²⁰.

Rugsėjo 28 d., vykdydamas karinės vadovybės nurodymus, perdavęs barą, pulkas nuvyko į Šeštokų rajoną ir iš ten geležinkeliu buvo pervežtas į Varėnos rajoną. Rugsėjo 30 d. divizijos vadas pulkui įsakė vykti į Alytų ir laukti atskiro įsakymo²²¹.

Spalio 3 d. gauta žinių, kad lenkai užėmė Varėną ir Varėnos geležinkelio stotį ir namažos jų pajėgos su artilerija juda Perlojos kryptimi. Trečiajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta žygiuoti ir išlaisvinti Varėną, o Šeštajam pėstininkų pulkui – išsilaipinti iš ešelonų ir su dviem batalionais bei 3-iaja artilerijos baterija, nelaukiant atvykstant trečiojo ešelono, tuoju artimiausiais keliais žygiuoti į Perloją, saugant savo dešiniąjį sparną. Susisiekus su Trečiojo pulko batalionu, kuris buvo nužygiavęs Merkinės link, tuoju pulti Perloją ir sumušus priešą stumti jį už Ūlos upės²²².

214 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 1, p. 24.

215 Įsakymai 6 p. p. Nr. 289, 295. 1920-10-15, 1920-10-21. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 739–740.

216 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 5; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 328.

217 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 30.

218 Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr 17, p. 488.

219 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 31.

220 Ten pat.

221 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 8. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 32; 6-to pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 3-io bataliono žygiai kovose prieš lenkus 1920 metais. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 18.

222 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 9 už spalio mėn. 1920 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 33–34.

Vykdydamas naują įsakymą, 2-asis batalionas, vadovaujamas pulko vado padėjėjo mjr. A. Stapulionio, iš Alytaus išvyko į Slabadą, Tolkūnus, Perlojos link, kaip pulko avangardas, nes visam pulkui važiuoti toliau geležinkeliu be apsaugos jau buvo nesaugu. Pulko štabas, 1-asis ir 3-iasis batalionai važiavo traukiniu iki Daugų²²³.

Spalio 4 d. 4 val. Šeštasis pėstininkų pulkas ir artilerijos baterija susitelkė išieties pozicijose Laičių–Dzieveltiškių rajone ir miško pakraštyje į rytus nuo Laičių, susisiekė su Trečiuoju pėstininkų pulku ir, palikęs rezervą, 5 val. pradėjo puolimą Nedzingės kryptimi, siekdamas užimti Perloją. Pulkui buvo duota užduotis, užėmus Perloją, toliau pulti Varėnos kryptimi, kad padėtų Trečiajam pėstininkų pulkui užimti Varėną. Beveik tuo pat metu pradėjo puolimą ir Trečiasis pėstininkų pulkas. Pulti Varėnos kryptimi nuo Bobriškio (Babriškių) ėmė ir Pirmasis pėstininkų pulkas, tuo metu perduotas III pėstininkų divizijos vado žinion.

Puolimą vykdė Šeštojo pėstininkų pulko rinktinis batalionas, kuriam buvo priskirtos 1-oji, 4-oji ir 7-oji kuopos. Rinktinis batalionas buvo sudarytas todėl, kad 1-asis batalionas buvo patyręs nemažai nuostolių kovoje su lenkais ties Sapackine, Gardino rajone. Beveik nepatyrusi nuostolių buvo tik 1-oji kuopa, vadovaujama ltn. A. Baniulio. 2-osios kuopos buvo likę mažiau kaip pusė, o 3-ioji – kone visa su kuopos vadu priešaky pateko į lenkų nelaisvę.

Mūšiuose ties Perloja 3-ioji ir 2-oji kuopos kaip kovos padaliniai nedalyvavo, nes buvo sudarytos iš ką tik atvykusių naujokų. Fronte šių kuopų naujokai, kitoms kuopoms kaunantis, greitosiomis buvo mokomi naudoti ginklą²²⁴.

Vykdančiųjų puolimą kuopų vadu buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadas kpt. K. Mackevičius. 8-oji kuopa gavo užduotį dengti pulko dešinįjį sparną. Ji užėmė pozicijas tenykštėse aukštumose.

Paminklas 1920 m. spalio 3–4 d. kautynėms su lenkais atminti (VDKM)

223 Šimkus A. Fronte prieš lenkus. *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 370.

224 6-to pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 3-io bataliono žygiai kovose prieš lenkus 1920 metais. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 19; 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 1, p. 25; Dovanų lapas: kapitono Ignatavičiaus Jono. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 10, l. 40.

1-oji kuopa, vadovaujama l. e. kuopos vado pareigas ltn. K. Lelešiaus, 4-oji kuopa, vadovaujama ltn. J. Andriūnaičio, ir 7-oji kuopa, vadovaujama mjr. Jono Josiuko, buvo pasiūstos Perlojos kryptimi. 1-oji ir 4-oji kuopos nuo Nedzingės persigrupavo į kovos rikiuotę ir per Vartavalakio kaimą turėjo judėti Perlojos link. 4-oji kuopa ėjo dešiniau nuo 1-osios, 7-ajai kuopai buvo įsakyta pasirodžiusį priešą atmušti iš kairės ir saugoti kairįjį einančių kuopų barą. 6-oji kuopa (puskuopis su kuopos vadu ltn. A. Šimkumi priešakyje) buvo paskirta saugoti artilerijos baterijos, vadovaujamos ktp. Alfonso Šklėriaus.

Spalio 4-ąją, pradėjus žygį, 4-oji ir 1-oji kuopos sutiko priešą Vartavalakio kaime. Ten buvo septyni lenkų žvalgai. Pajutę, kad yra netikėtai užklupti, penki puolė į trobas ir palindo po lovomis, bandydami pasislėpti, o du leidosi bėgti. Vienas iš jų, bėgdamas iš kaimo, įkrito į duobę ir buvo paimtas į nelaisvę, kitas – nušautas.

Kuopoms išėjus iš Vartavalakio, ties retu pušynu prie Perlojos pasirodė lenkų kariai, jie išsiskleidė į grandines ir pradėjo šaudyti. 4-oji ltn. J. Andriūnaičio vedama kuopa, eidama dešiniau nuo 1-osios kuopos palei Nedzingės upelį, dengiama krūmų, lenkams pradėjus šaudyti, tęsė puolimą perbėgimais nuo krūmų iki krūmų, bet nevisiškai sėkmingai. Žuvo kuopos būrininkas Kazys Butvinskas ir eilinis Mackabuckis, tuo metu tiekęs kuopai šovinius (vėliau vrš. K. Butvinsko atminimui buvo sukurtas eilėraštis: žr. 3 priedą). Kad ir netekusi pirmųjų aukų, kuopa tęsė puolimą. Tuo metu 1-oji kuopa, kurios pozicija buvo atvirame lauke, iš pradžių, lenkams pradėjus šaudyti, be jokios komandos parkritusi ant žemės, norėjo apsikasti. Tačiau kuopos vadas ltn. K. Lelešius paragino karius pulti toliau, nes lenkai šaudė tik iš šautuvų, todėl vadas nemanė, kad dėl to reiktų kasti apkasus. Kuopa šaudydama tęsė puolimą. Kpt. J. Ignatavičius parodė sumanumą ir kartu su kulkosvaidininkais savarankiškai sulaukęs priešo puolimą su būriu kareivių ėmė persekioti atsitraukiančius lenkus.

Miške prie Perlojos vyko dar įnirtingesnės kautynės. 4-osios kuopos vadas, pastebėjęs, kad lenkai 1-ąją kuopą supa iš kairės, apie tai skubiai pranešė vadui. Žinia buvo perduota ir bataliono vadui kpt. K. Mackevičiui, kuris savo ruožtu apie tai informavo pulko vadą plk. ltn. J. Butkų, o šis įsakė 6-osios kuopos vadui ltn. A. Šimkui vykti pagalbą ir laukti tolesnių nurodymų Vartavalakio kaime. Baterijai buvo paskirta apsauga iš kitos kuopos. 6-oji kuopa, nuvykusi į Vartavalakį, laukė įsakymo²²⁵.

Tuo metu 1-osios kuopos vadas ltn. K. Lelešius, kad apsisaugotų nuo apsupimo, 1-osios kuopos viršilai Antanui Šukiui, nušvietęs susidariusią padėtį, įsakė paimti skyrių ir skubiai vykti į pozicijas kairėje. Su skyriaus kariais vrš. A. Šukys, pasukęs į kairę, tikrai pamatė einančius lenkus, kurių buvo ne mažiau kaip dvi

---

225 Šimkus A. Fronte prieš lenkus. *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 370.

kuopos, o vienas jų raitas. Jie traukė nuo Varėnos, nes ten mūšiuose Trečiasis pėstininkų pulkas jau buvo sumuštas ir nebesipriešino. Staiga netoli, pamiškėje, vrš. A. Šukys, tuo metu esantis kitame miškelyje, pastebėjo grupę lenkų kari- ninkų, kurie, matyt, ruošėsi puolimui – apžiūrino pozicijas. Čia atjojo ir pa- stebėtas raitelis. Vrš. A. Šukys paleido į juos šautuvinę granatą, o skyriaus kariai pradėjo šaudyti. Prasidėjo kova. 1-osios kuopos vadas ryšiu su viršila A. Šukiu palaikyti pasiuntė eilinį Liaudanskį ir dar vieną kareivį. Tačiau jie, nežinodami, kad frontui išlyginti kairysis baras buvo atitrauktas į netoliese esančius senus rusų apkasus, pateko į lenkų nelaisvę. Kova, vadovaujant bataliono vadui kpt. K. Mackevičiui, tęsėsi. Taikliai šaudė pulkui priskirta 3-ioji artilerijos baterija. O lenkai iš artilerijos pabūklų nešaudė, matyt, jų neturėjo. Pulko artilerijos veiksmai buvo labai nepalankūs lenkams, todėl artėjant vakarui spaudimo jie neatlaikė ir ėmė trauktis²²⁶.

Tuo metu grįžo eilinis Liaudanskis. Jis parbėgo avėdamas suplyšusiais pus- bačiais ir vilkėdamas sudriskusiais drabužiais, kuriais lenkai, paėmę nelaisvėn ir tuoj nuvilkę uniformą, aprenė. Iš kepurės išėmė kokardą, pareiškė, kad ją išsiųsią į Varšuvą, į muziejų.

Bataliono vadovybė planavo tęsti puolimą ir užimti Perloją, bet buvo gautas įsakymas ten neiti, nes Trečiasis pėstininkų pulkas pralaimėjo ties Varėna. Be to, iš lenkų belaisvių sužinota, kad priešais yra sutelkti lenkų 204-asis ir 205-asis pėstininkų pulkai. Taigi jėgos buvo nelygios²²⁷.

Nurimus mūšiams, spalio 4 d. vakare pulko vadas įsakė pakeisti 4-ąją, 1-ąją ir 7-ąją kuopas, ir jos su bataliono vadu kpt. K. Mackevičiumi buvo perkeltos į rezervą ir perėjo į Nedzingę. Barą prieš Perloją užėmė 9-oji, 6-oji ir 5-oji kuopos, vadovaujamos vyr. ltn. A. Sinkevičiaus. Pasikeitimas vyko leidžiantis saulei. 5-oji kuopa, vadovaujama vyr. ltn. J. Kenigštedterio, užėmė Burokaraistėlės kai- mą, dešiniau nuo Perlojos, kairiau nuo 5-osios kuopos 6-oji kuopa, vadovau- jama ltn. A. Šimkaus, užėmė pozicijas už Vartavalakio kaimo kapinaičių, prieš pat Perloją, o kairiau nuo 6-osios kuopos išsidėstė 9-oji vyr. ltn. Juozo Kartano kuopa. Bataliono vadas vyr. ltn. A. Sinkevičius įsakė kuopų vadams iki sutems- tant apžiūrėti ir parinkti tinkamas pozicijas apkasams išsikasti.

6-oji kuopa, atvykusi į nurodytą vietą šalia Vartavalakio kapinaičių, palaidojo čia dar nepalaidotą nukautą lenkų kareivį. Pozicijos buvo apžiūrėtos, apkasams vie- tos parinktos. 6-osios kuopos 1-ajam būriui, ginkluotam vienu sunkiuoju ir vienu lengvuoju kulkosvaidžiais, buvo įsakyta užimti barą tuoj už kapinaičių, 3-iajam bū- riui, vadovaujamam kuopos viršilos Vinco Jurgilo ir 3-iojo būrio būrininko Kazio Simonaičio, užimti barą dešiniau nuo 1-ojo būrio už Vartavalakio kaimo upelio,

226 Ten pat.

227 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvos priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 6; Šimkus A. Fronte prieš lenkus. *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 370–371.

miškelyje, aukštumoje, ir palaikyti ryšį su 5-ąja kuopa. 2-ojo būrio pozicija buvo 1-ojo būrio kairėje. Prie būrio buvo priskirtas Kulkosvaidžių kuopos leitenantas Zenonas Drongis. 2-ajam būriui buvo įsakyta palaikyti ryšį su 9-ąja kuopa.

Būriams užėmus pozicijas, pradėta kasti apkasus. Iki pusiaunakčio jie buvo iškasti ir užmaskuoti velėna ir medžių šakelėmis. Rytui auštant pastebėti maskavimo trūkumai buvo pašalinti. Auštant apkasus apžiūrėjo kuopos vadas. Pasirodo, 2-ojo būrio apkasai buvo iškasti netinkamoje vietoje – lomoje, dėl to neturėjo apšaudomojo ploto – visai netoli priešakyje esantis kalnelis trukdė matyti priešą ir jį šaudyti. Būriui buvo įsakyta kuo skubiau išsikasti apkasus kitoje vietoje²²⁸.

Prieš apkasus, iškastus prieš pat Perloją, keliose vietose visą naktį budėjo slaupikai, kad, pastebėję besiruošiančius pulti lenkus, galėtų apie tai laiku pranešti ir priešas netikėtai neužkluptų.

Bataliono štabas, įsikūręs Vartavalakio kaime, telefonu palaikė ryšį su pulko štabu, kuris buvo Laičių kaime, ir artilerijos 3-iaja baterija²²⁹.

Kaip išsiaiškino žvalgai, Varėnos rajone prieš III pėstininkų diviziją veikė 201-asis pėstininkų pulkas, artilerijos baterija ir šarvuotasis traukinys, Perlojos rajone – 202-asis pėstininkų pulkas, Merkinės rajone – 5-asis pėstininkų pulkas²³⁰. Pulko kariai, esantys arčiausiai lenkų pozicijų, buvo nemaloniai nustebinti, kad iš apkasų sklinda ne lenkų, o prancūzų kalba. Karių išgirstą naujieną patvirtino ir apie 15 val. iš lenkų nelaisvės pabėgęs Pirmojo pėstininkų pulko 8-osios kuopos kareivis. Jis tvirtino, kad dauguma puolimo prieš lietuvius prieš karių sudaro ne lenkai, o prancūzai²³¹. Tai buvo nemaloni žinia Lietuvos karinei vadovybei.

Spalio 5 d., anksti ryte, lenkai perėjo į puolimą, iš artilerijos apšaudydami pulko pozicijas Vartavalakio kaime. Tačiau pulko kariai, naktį įsirengę apkasus, sėkmingai atmušinėjo atakas. Tiesa, lenkai privertė vakariniame Nedzingės upelio krante išsidėsčiusius du 5-osios ir vieną 6-osios kuopų būrius pasitraukti, tačiau, patekę į vandens malūno aukštumą užėmusios 2-osios kuopos ugnį, buvo priversti bėgti. Visą dieną vyko susišaudymas, tačiau batalionas išlaikė savo pozicijas. Jis patyrė neįtikėtinais mažai nuostolių – buvo sužeisti tik du kariai – viršila V. Jurgilas ir grandinis Lapajus²³².

Spalio 6 d. buvo gautas armijos vado įsakymas 10 val. nutraukti kovas²³³. Vėl prasidėjo derybos su lenkais. Pulko kariai garbingai kovėsi su puolančiu priešu,

228 Šimkus A. Fronte prieš lenkus. *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 371–372.

229 Ten pat, p. 372.

230 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 9 už spalio mėn. 1920 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 35.

231 III PD vado 1920-10-05 telefonograma armijos vadui Nr. 1450. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 31, l. 237.

232 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 9 už spalio mėn. 1920 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 35; Šimkus A. Fronte prieš lenkus. *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 373; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 340.

233 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 9 už spalio mėn. 1920 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 35.

nors, reikia pažymėti, kad buvo ir tokių, kurie nusprendė bėgti iš mūšio lauko, o ne kautis. Nuo 1920 m. rugsėjo 26 iki spalio 5 d. iš pulko pabėgo net 17 kareivių²³⁴.

Spalio 7 d. ryte Suvalkuose Lenkijos ir Lietuvos pasirašyta sutartimi buvo nustatyta nauja demarkacijos linija. Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės spalio 9 d. iki 12 val. turėjo nuo naujosios demarkacijos linijos atsitraukti po 6 km. Atrodė, kad karas baigėsi. 22 val. buvo gautas kariuomenės vadovybės įsakymas visai III pėstininkų divizijai, išskyrus vieną Šeštojo pėstininkų pulko batalioną, pereiti į Lentvario–Vokės rajoną. Paliekamas Šeštojo pėstininkų pulko batalionas turėjo perimti saugoti barą nuo Merkinės iki Valkininkų²³⁵.

Spalio 8 d. ryte pulko saugomą barą buvo įsakyta užimti 1-ajam batalionui, o kitoms pulko dalims leista pailsėti. Poilsio iš tikrųjų labai reikėjo, nes pulko kariai ištisas 4 dienas arba kasė apkasus, arba žygiavo²³⁶. Tačiau spalio 8 d. ryte gen. mjr. Liucijano Želigovskio vadovaujama Lenkijos kariuomenės grupė pradėjo puolimą. 1-ajam batalionui buvo įsakyta likti saugomame bare, o kitiems dviem pulko batalionams – vykti į Valkininkus ir lipti su manta į ešeloną. 1-asis batalionas buvo perduotas armijos vado žinion²³⁷.

Lemiamose kovose su L. Želigovskio grupuote

„Sukilusio“ lenkų generolo L. Želigovskio grupuotę sudarė 4 divizijos:

Pirmoji lietuvių–baltgudžių dizija, kurią sudarė Vilniaus, Minsko, Naugarduko ir Gardino pėstininkų, 13-asis ir 19-asis ulonų pulkai.

Antroji lietuvių–baltgudžių divizija, susidedanti iš 41-ojo Suvalkų, 7-ojo Lydos, 2-ojo Vilniaus ir Baltstogės pulkų.

Pirmoji Varšuvos savanorių divizija, sudaryta iš 201-ojo, 202-ojo, 205-ojo ir 206-ojo pėstininkų pulkų.

Antroji Varšuvos savanorių divizija, susidedanti iš 101-ojo, 102-ojo, 106-ojo ir 215-ojo pulkų²³⁸.

Grupuotę sudarė daugiau nei 15 tūkst. karių, ji turėjo 36 lauko ir 8 sunkiąsias patrankas, 139 kulkosvaidžius, kelis šarvuočius²³⁹.

Spalio 8 d. buvo gautas armijos vado įsakymas Šeštajam pėstininkų pulkui Merkinės–Bobriškės (Babriškių) bare pakeisti Trečiąjį pėstininkų pulką. Tačiau

234 Įsakymas 6 p. p. Nr. 293. 1920-10-19. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 754–755.

235 III-čios brigados istorija. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 5, l. 172.

236 6-to pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 3-io bataliono žygiai kovose prieš lenkus 1920 metais. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 20.

237 III PD vado 1920-10-08 telefonograma 3 ir 6 pulkų vadams. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 31, l. 251.

238 III-čios brigados istorija. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 5, l. 208.

239 Lukšas A. Skaudžių praradimų ruduo, <http://lzinios.lt/lzinios/istorija/skaudziu-praradimu-ruduo/134461> [žr. 2017-05-05].

greitai jis buvo pakeistas – pulkui įsakyta iki dienos pabaigos susitelkti Bobriškių (Babriškių)–Geidukonių–Vazgirdonių rajone, iš ten neatidėliojant žygiuoti į Valkininkų geležinkelio stoties rajoną, o vienam jo batalionui laikinai užimti barą nuo Merkinės iki Valkininkų ir ten pakeisti Pirmojo pėstininkų pulko dalis²⁴⁰.

Tą pačią spalio 8-ąją pulko Ūkio skyriui, Mokomajai ir Atsargos kuopoms buvo įsakyta skubiai persikelti į Kauną ir įsikurti Šančiuose, bet Kauno įgulos viršininkas joms nurodė išsidėstyti ne Šančiuose, o Panemunėje²⁴¹. Tačiau Panemunėje šios pulko dalys išbuvo neilgai. 1921 m. sausio 21 d. Kauno įgulos viršininko įsakymu jos buvo perkeltos į Žaliakalnį, raštinė įkurdinta Ukmergės g. 103 name, Ūkio kuopa – vadinamosiose Šapiro kareivinėse Žaliakalnyje, Atsargos kuopa – Ukmergės plente²⁴².

Spalio 9 d. pulko vadui buvo įsakyta, pulkui susitelkus Valkininkuose, žygio tvarka artimiausiais keliais vykti į Aukštadvarį, o apie atvykimą informuoti Trečiojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono vadą²⁴³. Laikiniai fronto barą perėmusiam 1-ajam pulko batalionui nurodyta naktį iš spalio 9-osios į 10-ąją saugomą barą perduoti Pirmojo pėstininkų pulko Mokomajai kuopai ir vykti į Valkininkų geležinkelio stotį, kad iš ten būtų nugabentas prie pulko. Tačiau po kurio laiko, pasikeitus aplinkybėms, batalionui buvo įsakyta žygiuoti per Onuškę į Aukštadvarį. Ten jis atvyko spalio 11 d. 12 val. ir prisijungė prie pulko²⁴⁴.

Spalio 15 d. nuo 9 val. ryto lenkai visu frontu puolė III pėstininkų divizijos dalis ir užėmė Rykantus. Dešiniajame bare divizijos dalys ėmė trauktis, bet joms buvo įsakyta susigrąžinti prarastas pozicijas. Šeštasis pėstininkų pulkas gavo įsakymą užimti, jei reikės, net įsivėlus į mūšį, barą nuo Spindžiaus ežero pietinio kranto iki Žuklių kaimo ir atkakliai gintis, palaikant ryšį iš dešinės su Pirmojo pulko 3-uoju batalionu²⁴⁵.

Spalio 16 d. divizijos bare vyko aršūs mūšiai. Šeštajam pėstininkų pulkui su 7-ąja artilerijos baterija ir 1-uju kavalerijos eskadronu, kuris sudarė divizijos rezervą, buvo įsakyta iki spalio 17 d. 12 val. susitelkti Strėvos–Stanislaviškių–Ismonių rajone, pastatyti apsaugą ir raiteliais palaikyti ryšį su dešinėje esančiu Pirmojo pėstininkų pulko 3-uoju batalionu, taip pat būti pasirengus, gavus įsakymą, pulti lenkus Markutiškių–Senujų Trakų kryptimi, vienu batalionu, kaip sparno priedanga, žygiuoti Karažiškės–Strakiškių kryptimi. Raitelius nurodyta pasitelkti žygiuojančių vorų priedangai užtikrinti. Pasiekus nurodytus punktus, įsitvirtinti, o visiems pulko daliniams, iki gaus įsakymą, būti pasirengusiems

240 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 9 už spalio mėn. 1920 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 35–36.

241 Telefonograma Nr. 136. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 19, l. 15–16.

242 Slaptas Ūkio skyriaus viršininko 1921-01-28 raštas pulko vadui. *Ten pat*, l. 49.

243 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 9 už spalio mėn. 1920 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 36.

244 Trumpa istorija 1-mo bataliono 6 pėst. Pil. Kun. Margio pulko kovose su Lietuvais priešais laikotarpyje 1920 metų. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 7.

245 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 9 už spalio mėn. 1920 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 38.

atremti puolančius lenkus²⁴⁶.

Spalio 17 d. pulkui buvo duota užduotis užimti Julijanavos–Stanislaviškių ribą. Tai buvo padaryta nesutikus jokio lenkų pasipriešinimo. Tiesa, pavaikavę ties Markutiškiu įvyko žvalgų susišaudymas, bet naktis praėjo ramiai²⁴⁷. Spalio 17 d. vakare pulkas gavo įsakymą kitą dieną pereiti į puolimą. Buvo nurodyta užimti Senuosius Trakus. Puolimas prasidėjo 6 val. ryto. Iš pradžių viskas vyko sklandžiai – lenkų apsaugos daliniai traukėsi, tačiau greitai jie ėmė priešintis. Keletas karių žuvo, 7-osios kuopos 12 karių pateko į lenkų nelaisvę. Puolantys padaliniai buvo priversti sustabdyti puolimą ir gintis užimtose pozicijose. Jie atsilaikė iki vakaro. Vakare pulkas gavo įsakymą atsitraukti į išėities pozicijas²⁴⁸.

Spalio 19 d. pulko bare vyko žvalgų susirėmimai, ir pulkas patyrė nuostolių: 2 kareiviai žuvo, 1 – buvo sužeistas, 4 – dingo be žinios²⁴⁹.

Spalio 20 d. III pėstininkų divizijos daliniai perėjo į gynybą.

Spalio 21 d. Šeštasis pėstininkų pulkas buvo perkeltas į divizijos rezervą. Jam buvo nurodyta susitelkti Aukštadvario rajone. Be to, divizijos vadas įsakė iki lapkričio 1 d. sukomplektuoti pulką, kad netrūktų karių, intendantūros ir kito turto²⁵⁰. Pulkas, gavęs šiek tiek laiko atsikvėpti, skubiai tvarkėsi, intensyviai mokė naujokus, skubėjo atlikti kitus būtinus darbus.

Spalio 29 d. pasikeitė pulko teismo sudėtis. Jo pirmininku buvo paskirtas mjr. J. Josiukas, nariais – lt. J. Andriūnaitis, vyr. lt. V. Gelgermanas, vrš. Lukoševičius ir vrš. Šakys²⁵¹.

Lapkričio 2 d. pulkas, vykdydamas divizijos vado nurodymą, užėmė fronto barą nuo Gilužio ežero iki Valkininkų. Pulko vado įsakymu batalionas nurodytus barus užėmė dviem kuopomis, vieną kuopą palikęs rezerve. Visiems kareiviams buvo išduota po 150, o batalionams – po 25 tūkst. šovinių. Pulko štabas apsistojo Aukštadvaryje²⁵².

246 Ten pat, l. 39.

247 Karo dienynas 3-ios divizijos štabo Nr. 9 už spalio mėn. 1920 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 85, l. 39; 6-to pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 3-io bataliono žygiai kovose prieš lenkus 1920 metais. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 21.

248 6-to pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 3-io bataliono žygiai kovose prieš lenkus 1920 metais. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 156, l. 22.

249 III-čios brigados istorija. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 5, l. 210.

250 III PD vado 1920-10-20 telefonogramos Nr. 1547 ir Nr. 1554. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 31, l. 351, 361.

251 Įsakymas 6 p. p. Nr. 303. 1920-10-29. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 728.

252 Slaptas operatyvinis įsakymas 6 p. p. Nr. 1a. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 7–8.

Gynimo komiteto dovanos pulko kariams (LKAM)

Lapkričio 7 d. pulko karius net keliose vietose atakavo sustiprinta lenkų žvalgų grupė, Padvarionių kaimas buvo apšaudytas artilerijos. 2 pulko kariai buvo nukauti, 1 – sužeistas²⁵³.

Lapkričio 19 d. Šeštajam ir Trečiajam pėstininkų pulkams, pasitelkus artileriją, buvo įsakyta visame fronte vykdyti sustiprintą žvalgybą. Tačiau žvalgyba buvo nesėkminga. Tam pasipriešino stipresnės lenkų pajėgos, ir po 3 valandų pradėtą operaciją teko nutraukti. Rezultatas buvo nekoks. Abu pulkai paėmė tik 4 lenkų belaisvius, lenkų Pirmosios ir Antrosios lietuvių-baltgudžių divizijų karius²⁵⁴.

Lapkričio 21 d. iš kariuomenės vadovybės buvo gautas įsakymas sustabdyti aktyvius kovos veiksmus ir pereiti prie gynybos²⁵⁵. Daugiau susidūrimų su lenkais tą mėnesį nepasitaikė, o lapkričio 29 d. Kaune, dalyvaujant keturiems Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos nariams, Lietuvos ir Lenkijos atstovams pasirašius paliaubų sutartį dėl karo veiksmų nutraukimo ir 6 km neutraliosios zonos tarp abiejų valstybių kariuomenių nustatymo, karas dėl nepriklausomybės baigėsi.

253 III PD vado 1920-11-07 telefonograma armijos vadui Nr. 1681. *Ten pat*, b. 32, l. 93.

254 III-čios brigados istorija. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 5, l. 211.

255 *Ten pat*.

Pulko karių grupė. Pirmoje eilėje centre – lt. Jonas Kaminskas, Trakų apsk., 1920-11-22 *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, 5 t., p. 405*

Spalio pabaigoje – lapkričio mėn. į pulką pradėjo grįžti į lenkų nelaisvę patekę jo kariai. Vieni pirmųjų spalio 31 d. grįžo leitenantai Pranas Čižauskas ir Kostas Raibikis, lapkričio 15 d. – net 84, o lapkričio 19 d. – 54 kareiviai. Visus grįžusiuosius pulko vadas divizijos vado nurodymu išleido 10 dienų atostogų sveikatos pataisyti, nes patekę į nelaisvę kareiviai buvo ligoti, išbadėję, suvargę, apiplyšę²⁵⁶.

Kovų dėl nepriklausomybės laikotarpiu iki 1920 m. gruodžio 5 d. pulke tarnavo 85 karininkai, karo valdininkai, kapelionai, gydytojai ir kapelmeisteriai, 323 viršilos ir puskarininkiai, 3555 grandiniai ir eiliniai.

Už drąsą ir pasiaukojimą kovojant dėl nepriklausomybės Vyčio Kryžiaus ordinu buvo apdovanoti 26 karininkai, iš jų 8 – IV ir V laipsnio, Vyčio Kryžiumi – 155 viršilos, puskarininkiai, grandiniai ir eiliniai, Prancūzijos Respublikos pasižymėjimo ženklais „La médaille de la Reconnaissance militaire“ už kovas su bermontininkais 1919 m. – 2 eiliniai.

Kovose žuvo ir mirė nuo žaizdų 215 karių, buvo sužeisti 226 kariai²⁵⁷.

256 Įsakymai 6 p. p. Nr. 305, 1920-10-31, Nr. 320, 1920-11-15, Nr. 325, 1920-11-20, ir Nr. 332, 1920-11-27. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 784, 820, 844, 857; III PD vado 1920-11-07 telefonograma Nr. 1680. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 32, l. 92.

257 Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 488.

Saugant neutraliąją zoną

Lapkričio 29 d. pasirašius susitarimą dėl kovos veiksmų su Lenkijos kariuomene nutraukimo, jokių garantijų, kad jie neatsinaujins, nebuvo, todėl fronte kovojančios dalys turėjo užtikrinti nustatytos demarkacijos linijos apsaugą.

Lietuvos karinė vadovybė neutraliosios zonos barą nuo Jakėnų kaimo pietuose iki Neries upės šiaurėje pavedė saugoti III pėstininkų divizijai, vadovaujamai mjr. Igno Musteikio. Divizijos štabas buvo dislokuotas Kaišiadoryse. Gruodžio 12 d. III pėstininkų divizijos vadas pavaldiems pulkams nustatė demarkacijos linijos apsaugos ribas. Šeštajam pėstininkų pulkui buvo skirtas apsaugos baras nuo Jakėnų iki rytinio Ilgio (?) ežero kranto. Jam buvo priskirta 7-oji lengvųjų patrankų baterija. Pulkas saugotiną barą turėjo užimti vieno bataliono pajėgomis, o kiti du batalionai likti atsargoje ir dislokuotis Aukštadvario rajone. Atsargos batalionams buvo įsakyta įrengti antrąją ir trečiąją gynybos linijas, nustatyti susitelkimo punktus, kur būtų galima skubiai susirinkti kilus pavojui ir pradėti intensyvų karių mokymą. Mokomoji kuopa nuo demarkacijos linijos apsaugos buvo atleista²⁵⁸. Pulko štabas ir vienas batalionas buvo dislokuoti Jiezne, kitas batalionas – Verbyliškėse. Aukštadvaryje liko tik demarkacijos liniją saugančio bataliono štabas²⁵⁹.

Pulkas buvo gana pajėgus dalinys. Jame tarnavo 52 karininkai, 6 karo valdininkai, 2 gydytojai, kunigas ir 2032 kareiviai. Pulkas turėjo 41 kulkosvaidį, 1365 šautuvus, 243 karabirus, 24 revolverius, 1291 granatą, 304 000 šovinių, 166 arklius, 20 žiūronų, 42 telefono aparatus, 6 komutatorius, motociklą, faje-toną, 44 vežimus, 53 balnus, 12 lauko virtuvių, 4 sanitarinius vežimus ir kt.²⁶⁰

Naujas etapas prasidėjo kai kuriais pulko asmeninės sudėties pakeitimais. Gruodžio 1 d. į pulką atvyko naujas karo kapelionas kunigas Jonas Sadūnas, iš Trečiojo pėstininkų pulko buvo perkeltas mjr. Jonas Gaudešius²⁶¹, o gruodžio 2 d. vadovauti pulko orkestrui pasamdytas civilis kapelmeisteris Juozas Okmenskis, kuriam nuo spalio 1 d. buvo skirta 1000 auksinų alga²⁶². Tiesa, čia jis dirbo neilgai. 1921 m. birželio 19 d. iš šių pareigų buvo atleistas ir paskirtas paprastu muzikantu, o kapelmeisteriu priimtas laisvai samdomas Mikolas Kadauskas²⁶³.

Galima daryti prielaidą, kad kapelmeisterį skubėta priimti iki gruodžio 5 d., t. y. pulko šventės. Tačiau susidarė tokia situacija, kad gruodžio pradžioje pulkas tvirtinosi ruože prie saugomos demarkacijos linijos ir švęsti nebuvo sąlygų, todėl pulko vadas nusprendė pulko šventę nukelti, kad tam laikas būtų palankesnis, o

258 Slaptas operatyvinis įsakymas III PD Nr. 14. 1920-12-12. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 11–13.

259 6 pulkas užima barą 25/I. *Ten pat*, l. 24.

260 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 274–275.

261 Įsakymai 6 p. p. Nr. 341, 1920-12-06, Nr. 357, 1920-12-22. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 12, l. 902, 958.

262 Įsakymas 6 p. p. Nr. 337. 1920-12-02. *Ten pat*, l. 897.

263 Įsakymas 6 p. p. Nr. 189. 1921-07-08. *Ten pat*, b. 23, l. 60.

Asmens liūdymas

Laipsnis .....

Pavardė *Orenmenskis*

Vardas *Juozas*

Dalis *6. pėst. P. H. Margio pulkas*

Liūdimoji vieta *Kapelmeisteris*

Ši liūdymą ir fotografiją parašė ir valdžios antspauda tvirtinu

1921 m. *Novio* mėn. *12* d. *Majoras Staponis*

Nr. *439*

*) Šioj liūdymo vietoje savininkas pasirašo per fotografiją ir popierą.

V. Sp. 3654.

LCVA. F 519, ap. l, b. 39, l. 1

gruodžio 5-ąją tik pasveikino savo karius šia proga²⁶⁴.

Pulko šventė buvo surengta 1921 m. birželio 9 d. Jo karius pasveikino ministras pirmininkas Kazys Grinius, kariuomenės vadas gen. ltn. Juozas Kraucevičius, kiti kariuomenės ir valstybės pareigūnai²⁶⁵.

Gruodžio 27 d. pulkui buvo įsakyta iki gruodžio 30 d. 18 val. saugomą barą perduoti Devintajam pėstininkų pulkui, 1-ajam batalionui pereiti į atsargą ir susitelkti Vebyliškių rajone, 2-ajam batalionui – pereiti į Doškonių kaimo rajoną, 3-iajam batalionui, pulko štabui ir komandoms – persikelti į Jiezną. Pulkui priklausanti 7-oji baterija liko savo vietoje ir buvo perduota Devintajam pėstininkų pulkui²⁶⁶.

Tuo metu Lietuvos karinę vadovybę ir pulką neramino gaunamos žinios apie tolesnes agresyvias lenkų užmačias išprovokuoti susirėmimus neutraliojoje zonoje, suverčiant visą kaltę už tai lietuviams, ir tuo pretekstu mesti prieš Lietuvą gausias ginkluotąsias pajėgas. Žvalgybos duomenimis, 1921 m. pradžioje lietuvių fronte nuo Vokietijos iki Latvijos sienos buvo sutelktos net 6 lenkų divizijos²⁶⁷.

264 Įsakymas 6 p. p. Nr. 340. 1920-12-05. *Ten pat*, b. 12, l. 901.

265 Įsakymas 6 p. p. Nr. 160. 1921-06-09. *Ten pat*, b. 22, l. 206–207.

266 Slaptas operatyvinis įsakymas 6 p. p. Nr. 4A. 1920-12-27. *Ten pat*, b. 19, l. 47.

267 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutraliojoje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 160.

LCVA. f. 519, ap. 1, b. 41, l. 49

Nors padėtis buvo įtempta, kasdienis pulko gyvenimas, galima sakyti, buvo įprastas. Vasario pradžioje iš Armijos arklų depo buvo gauti 23 arkliai. Iš viso tuo metu pulkui priklausė (su jau turimais) net 198 arkliai²⁶⁸. O tai jau – tikrai nemažas ūkis.

Pulkui įsikūrus naujoje vietoje, prasidėjo tikrinimai. 1921 m. vasario 9 d. jame apsilankė armijos vadas gen. S. Žukauskas. Susipažinęs su pulku, jis pastebėjo, kad kareivių išvaizda gera, visi aprengti tinkamai, tik trūksta apavo. Daug kareivių nešiojo vokiškas kuprines su amerikietiškais diržais. Vadas įsakė su vokiškomis kuprinėmis nešioti tokius pat diržus. Armijos vadas pamatė nemažai pulko dirbtuvėse pasiūtų kuprinių ir pažymėjo, kad tai galėtų būti pavyzdys kitoms dalims.

Armijos vadas kuopų vadams nurodė turėti užrašų knygutes ir jose žymėti, kada, kam ir kas išduota. Jis konstatavo, kad maistas geras, kareivių gyvenamosiose patalpose švaru, o sandėliai tvarkingi.

Arklidėse įsakė skubiai įrengti lovius ir ēdžias, nes pusę pašaro arkliai sumina kojomis. „*Apskritai pulkas kaip rikiuotės, taip ir ūkio žvilgsniu daro gero išpūdžio*“, padarė bendrą išvadą armijos vadas²⁶⁹.

Kovo pradžioje armijos inspektorius tikrino, kaip pulko 3-iojo bataliono ir Mokomosios kuopos kareiviai geba šaudyti blogu oru. Kaip rašo inspektorius,

268 Įsakymas 6 p. p. Nr. 50. 1921-02-10. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 20, l. 465–467.

269 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 40. 1921 m. vasario 18 d.

pratimas buvo atliktas „pusėtinai“.

Kiek daugiau priekaištų sulaukė Mokomoji kuopa. Ji buvo surinkta dar spalio mėn. pradžioje, tačiau būsimų puskarininkių rikiuotės įgūdžiai buvo prasti, šaudymo veiksmai atliekami nesutartinai ir nevienodai. Sukomandavus šauti, ne visi antrosios eilės kareiviai priėjo prie pirmosios, todėl atrodė, kad jie to net nebuvo mokyti. Be to, inspektorius pastebėjo, kad daug pulko puskarininkių nebuvo baigę Mokomosios kuopos kurso, todėl prastai išmanė savo užduotis²⁷⁰.

Gegužės 27 d. tikrinti pulko atvyko III pėstininkų divizijos vadas plk. ltn. I. Musteikis. Jis tikrino 2-ąją batalioną, Mokomąją kuopą ir Žvalgų komandą. Divizijos vadas pareiškė nemažai smulkių pastabų, ko gero, rimčiausios iš jų buvo dėl netvarkos ginklų sandėliuose ir prasto ginklų valymo²⁷¹.

Birželio 10 d. pulką vėl tikrino divizijos vadas²⁷², birželio 15 d. – kariuomenės vadas gen. ltn. Juozas Kraucevičius. Pastabų beveik neturėjo. Ir rikiuote, ir apranga, ir išvaizda liko patenkintas, valgis tą dieną taip pat buvo geras. Tačiau patikrinus 7-osios ir 8-osios kuopos kareivių šaudymo įgūdžius, buvo konstatuota, kad jie yra nepakankami. Raitieji žvalgai prastai mokėjo jodinėti²⁷³.

Liepos mėn. III pėstininkų divizijos vadas dar kartą tikrino pulką: liepos 21 d. – pulko Atsargos kuopą ir padarė negailestingą išvadą: „*Bendra išvaizda bloga, kareiviai neaprupinti, nešvaru...*“, liepos 25 d. – 1-ąją batalioną. Čia vėl pažėrė daugybę pastabų²⁷⁴. Po lapkričio 9 d. patikrinimo, aišku, vėl nebuvo idealu²⁷⁵. Taigi pulko vadovybė tikrai dar turėjo daug ką nuveikti ir gerokai patobulėti, juo labiau kad gausios tikrintojų išvados vienos kitoms prieštaravo ir, matyt, daugiau kenkė pulko veiklai, nei ją gerino.

1921 m. gegužės mėn. prie demarkacijos linijos padėtis vėl buvo įtempta. Kaip matyti iš 1921 m. gegužės 17 d. divizijos vado įsakymo, prie divizijos saugomos demarkacijos linijos pasirodė lenkų I, II ir XVIII pėstininkų, I ir II lietuvių-baltarusių ir III legionų divizijų dalys. Be to, į Lydą atvyko VII ir Gudų pėstininkų divizijos. Taip pat buvo pastebėtos 2-osios, 5-osios kavalerijos brigados ir *Dywizja Jazdy Wojsk Litwy Środkowej* dalys. Žvalgybos duomenimis, prie demarkacijos linijos atvyko apie 24 000 pėstininkų ir apie 3000 kavaleristų. Divizijos vado nuomone, lenkai į vykstančias derybas dėl Vilniaus krašto Briuselyje²⁷⁶ žiūrėjo nepalankiai ir artimiausiu metu galėjo griebtis agresyvių veiks-

270 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 55. 1921 m. kovo 16 d.

271 Įsakymas 6 p. p. Nr. 159. 1921-06-08. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 22, l. 203–204.

272 Trečiai pėst. divizijai įsakymas Nr. 22. 1921-06. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 4, l. 53–54.

273 Slaptas kariuomenės vado įsakymas Nr. 1. 1921-06-28. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 1, l. 2.

274 Trečiai pėst. divizijai įsakymas Nr. 26. 1921-08-10. *Ten pat*, b. 23, l. 374–375.

275 Trečiai pėst. divizijai įsakymas Nr. 33. 1921-11 (diena neįskaitoma). *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 4, l. 76.

276 Per 1921 m. gegužės 11 d. derybas Briuselyje, tarpininkaujant Belgijos atstovui prie Tautų Sąjungos Pauliui Hymansui, Lietuvai ir Lenkijai buvo pasiūlytas projektas, pagal kurį Lietuva turėjo tapti federacine valstybe, sudaryta iš lygiateisių Vilniaus ir Kauno kantonų, o valstybinėmis kalbomis – lenkų ir lietuvių kalbos. Užsienio politika, karo ir ekonomikos reikalai ateiptyje turėjo būti reguliuojami politinio organo, išrinkto Lietuvos ir Lenkijos seimų.

mų, todėl divizijos dalims įsakė pasirengti gynybai, arčiau demarkacijos linijos sutelkti rezervus.

Šeštajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta likti saugomame bare, pulko štabui, rezervo batalionams ir artilerijos baterijai – pereiti į Bartkūnų–Antakalnio rajoną ir jame skubiai rengti įtvirtintas pozicijas²⁷⁷. Kitą dieną pulkui buvo skirtas šarvuotasis automobilis „Šarūnas“²⁷⁸.

Gegužės 27 d. buvo gauta visiškai slapta divizijos vado mjr. I. Musteikio pasirašyta *Vilniaus grupei direktyva Nr. 1*. Joje divizijos vadas nurodė, kad, remiantis patikimais šaltiniais, lenkai prieš Lietuvą rengia kažką panašaus į Aukštosios Silezijos „išsiškimą“, nes į Vilnių atgabenta keletas vagonų civilinių drabužių ir dalis jų keletu automobilių išvežta Maišiagalos kryptimi. Direktyvoje pažymėta, kad šie drabužiai skirti kareiviams perrengti. Širvintų rajone jau buvo pastebėta tokių perrengtų kareivių ir žandarų. Be to, Vilniuje dingo Lenkijos „ereliai“, jie buvo pakeisti Vidurio Lietuvos ženklais, norint pademonstruoti, kad ji nėra Lenkijos dalis, o savarankiška valstybė.

Direktyvoje buvo nurodytos ir šių perrengtų kareivių galimos užduotys:

- a) veikti kaip partizanams prieš lietuvių lauko sargybas ir užtvartas;
- b) sukūrus vietos gyventojų sukilimo fikciją, užimti neutraliąją zoną, o galbūt net bandyti atplėšti dalį Lietuvos teritorijos;
- c) stengtis išprovokuoti Lietuvos kariuomenę pereiti demarkacijos liniją ir duoti pretekstą reguliariosios kariuomenės daliniams pradėti kovos su Lietuvos kariuomene veiksmus.

Divizijos vadas, remdamasis gauta kariuomenės vadovybės direktyva Nr. 4, pavaldiems daliniams įsakė būti budriems ir visiškai pasirengusiems kovai. Pulkų vadams griežtai nurodė neleisti partizanams ir šauliams 10 km atstumu nuo demarkacijos linijos rengti jokių ginkluotų veiksmų, o visus sulaikytus ginkluotus civilius perduoti karo lauko teismams.

Divizijos vadas nurodė, netgi prasiveržus į Lietuvos teritoriją lenkų kariuomenei, vejant ją atgal, jokia būdu neperžengti demarkacijos linijos, bet kartu intensyvinti informacijos apie priešą rinkimą²⁷⁹. Tačiau tuo metu lenkai jokių provokacinių veiksmų nesiėmė.

Birželio 1 d. Atsargos kuopos ltn. J. Čižauskas gavo labai įdomią užduotį – pradėti formuoti bombosvaidžių²⁸⁰ komandą ir laikinai eiti šios komandos viršininko pareigas²⁸¹. Komandos formavimui buvo rengiamasi iš anksto, nes jau 1920 m. lapkričio 20 d. į minosvaidžių ir bombosvaidžių kursus Artilerijos

277 Slaptas operatyvinis įsakymas III PD Nr. 1. 1921-05-17. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 32.

278 Slaptas operatyvinis 1921-05-22 raštas 3, 6, 9 pulkų ir 3 art. diviziono vadams. *Ten pat*, l. 40.

279 Visiškai slapta Vilniaus grupei direktyva Nr. 1. 1921-05-27. *Ten pat*, l. 41.

280 Bombosvaidis – į minosvaidį panašus ginklas. Nuo minosvaidžio skiriasi tuo, kad bomboje sprogstamosios medžiagos užtaisis sveria ne daugiau kaip 4 kg. Poziciniame kare iš jo buvo patogiu apšaudyti apkasuose esantį priešą.

281 Įsakymas 6 p. p. Nr. 152. 1921-06-01. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 22, l. 163.

skyriuje buvo pasiūsti pulko vyr. puskarininkis, jaunesnysis puskarininkis ir 9 eiliniai kariai²⁸².

Pasibaigus kovoms, kareivių budrumas greitai ėmė mažėti, todėl 1921 m. liepos pradžioje krašto apsaugos ministras Jonas Šimkus visiems kariniams daliniams priminė, kad jo prarasti negalima. Jis karinių dalių vadų dėmesį atkreipė į tai, kad kareiviai nebepaiso draudimo laiškuose namiškiams smulkiai rašyti apie savo karines dalis, jų dislokacijos vietas, rengiamus mokymus ir žygius. Siekdamas užkirsti tam kelią, ministras įsakė visiems kariams išaiškinti, kad panašių žinių platinimas padeda prieš šnipams rinkti tikslias žinias apie Lietuvos kariuomenę ir kad už panašių žinių teikimą jie gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn²⁸³.

Einantis prezidento pareigas Aleksandras Stulginskis ir krašto apsaugos ministras Jonas Šimkus ragauja kareiviams paruoštą maistą. 1921 m. birželis (LCVA)

Vykdydamas šį ministro įsakymą, pulko vadas pavaldiems kariniams viršininkams įsakė visiems pulko kareiviams ir puskarininkiams išaiškinti, kaip svarbu saugoti karinę informaciją, ir tai buvo padaryta.

Dar tebevykstant mūšiams Lietuvos karinė vadovybė daugiau dėmesio pradėjo skirti karių švietimui. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, šis dėmesys dar padidėjo ir jau apėmė karininkų mokymą. 1921 m. balandžio 10 d. į Aukštųjų karininkų kursus buvo išsiūsti du pulko karininkai – mjr. A. Stapulionis ir

282 III PD štabo 1920-11-12 telefonograma Nr. 1705 3 ir 6 pulkų vadams. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 32, l. 119.

283 Įsakymas kariuomenei Nr. 149. 1921 m. liepos 2 d.

vyr. ltn. Juozas Kartanas²⁸⁴.

1921 m. nuo rugpjūčio 1 d. pulke, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės daliniuose, įsakymu kariuomenei buvo reglamentuota švietimo komisijų veikla. Patvirtintuose nuostatuose skelbiama, kad pulko Švietimo komisija sudaroma vado įsakymu iš penkių žmonių. Komisijos pirmininku turi būti skiriamas karys, baigęs ne mažiau kaip šešias aukštesnės mokyklos klases arba tokią mokyklą atitinkančius kursus. Komisijos pirmininkas turėjo būti atleistas nuo kitų tarnybinių pareigų: einantis kuopos vado, komandos viršininko ar aukštesnes pareigas – nuo budėjimo, dalyvavimo kitose komisijose, komandiruočių ne švietimo reikalais. Buvo ir išlyga: komisijų pirmininkai be svarbių priežasčių negalėjo būti keičiami dažniau kaip kartą per metus. Dalių vadai apie asmenis, paskirtus švietimo komisijų pirmininkais, arba apie priežastis, kodėl jais skiriami kiti, turėjo pranešti Karo mokslo skyriui. Kitus komisijos narius turėjo tvirtinti vadas, išrinkęs iš batalionų vadų siūlomų kandidatų. Buvo siekiama į komisiją įtraukti visų batalionų karius. Komisija iš savo narių turėjo išsirinkti sekretorių, knyginką, pulko vadui siūlyti kandidatus į kitų švietimo įstaigų vedėjus.

Švietimo komisija buvo tiesiogiai pavaldi pulko vadui. Ji buvo įpareigota vykdyti Generalinio štabo Karo mokslo skyriaus nurodymus švietimo srityje, derinti su juo savo veiklą. Komisija kiekvieno mėnesio pirmąją dieną privalėjo pateikti veiklos ataskaitą pulko vadui ir Karo mokslo skyriui nustatyta tvarka.

Komisijoms buvo numatytos šios pareigos:

1. Svarbiausia Švietimo komisijos pareiga – organizuoti ir prižiūrėti kariuomenės švietimo darbą, už kurį tiesiogiai atsakingas pulko vadas.

2. Šiai pareigai atlikti dalyse komisijos turi įsteigti trijų rūšių bendrojo lavinimo mokyklas: beraščiams, mokantiems skaityti ir rašyti ir baigusiems pradinę mokyklą.

3. Organizuoti kalbos ir kitos rūšies kursus karininkams ir karo valdininkams.

4. Organizuoti karių lavinimą ne mokyklose: steigti knygynus, skaityklas, klubus, rengti paskaitas, ekskursijas, spektaklius, burti chorus ir t. t.

5. Organizuoti ir karius įtraukti į įvairių rūšių sportą.

6. Organizuoti įvairių rūšių mokamas ir nemokamas pramogas ir pasilinksminimus.

7. Ieškoti švietimo darbui reikalingų lėšų.

8. Sudaryti kiekvieno pusmečio darbų planą ir pateikti jį pulko vadui ir Karo mokslo skyriui.

Nuostatuose buvo numatyti lėšų, kuriomis galima įgyvendinti komisijoms keliamas užduotis, šaltiniai:

---

284 Įsakymai 6 p. p. Nr. 101, 1921-04-11, Nr. 107, 1921-04-17. *LCV*, f. 519, ap. 1, b. 21, l. 241, 267.

- a) Krašto apsaugos ministerijos asignavimai;
- b) karių parduotuvių pelnas, už vakarų, spektaklių organizavimą gautos lėšos, aukos ir t. t.

Komisijos turėjo vadovautis Karo mokslo skyriaus nustatytais Karių mokymo taisyklėmis²⁸⁵.

Be abejo, komisijų darbo aiškus reglamentavimas padėjo organizuoti pulko kareivių mokymą ir švietimą. Kadangi pulko Mokomoji kuopa buvo dislokuota atskirai nuo kitų pulko padalinių, pulko vado sprendimu rugpjūčio 30 d. joje buvo įkurta atskira Švietimo komisija ir jos vadovu paskirtas ltn. J. Kaminskas²⁸⁶.

1921 m. rugsėjo 26–27 d. pulkas treniravosi atlikti naujojo divizijos vado plk. Juozo Stanaičio skirtus pratimus. Pratimų legenda buvo labai artima realybei. Rugpjūčio 26 d. pulko kariai turėjo pulti įsiveržusius plėšikus, kurie pjovė avižas, kasė bulves ir kitaip plėšikavo, kitą dieną prieš grupuotė bandė forsuoti Nemuną ir juos reikėjo likviduoti²⁸⁷. Šie mokymai, be abejo, pulko kariams buvo puiki praktika.

Rugpjūčio 30 d. iš KAM Tiekimo skyriaus buvo gautas nurodymas skubiai gražinti į Centrinį artilerijos sandėlį visus pulko turimus rusų ir prancūzų gamybos šautuvus²⁸⁸. Taip pulke liko tik vokiški šautuvai. Tai supaprastino pulko karių mokymą, paprastesnė tapo ir ginklų priežiūra.

1921 m. pabaigoje paaiškėjo nemalonus faktas, kad pulko vyr. ltn. Vosylis Gelgermanas yra neteisėtai gavęs Lietuvos kariuomenės karininko laipsnį. Jį atpažino Elektrotechnikos bataliono vyr. raštininkas V. Paliukaitis. Jis raštu pranešė, kad V. Gelgermanas Rusijos kariuomenėje buvo gavęs tik jefreitoriaus²⁸⁹ laipsnį²⁹⁰. Medžiaga pasiekė KAM Generalinį štabą. Dėl to, kad pateikė apie save melagingas žinias ir pasinaudojo jomis savo interesais, V. Gelgermanas turėjo būti nuteistas, tačiau Generaliniame štabe, atsižvelgę į tai, kad karininkas pavyzdingai tarnavo ir už didžiulius nuopelnus buvo apdovanotas 1-ojo ir 2-ojo laipsnių Vyčio Kryžiumi, atsisakė jį traukti baudžiamojon atsakomybėn. Šeštojo pėstininkų pulko vadui buvo nurodyta patarti vyr. ltn. V. Gelgermanui pasimokyti tiek karybos, tiek bendrųjų dalykų ir, išlaikius egzaminus, teisėtai įgyti karininko vardą²⁹¹.

Negana to, lapkričio mėn. 3-iajame pulko batalione buvo užfiksuotas precedento neturintis karinės drausmės pažeidimas. Užtvaros viršininkas psk. Pajars-

285 Įsakymas kariuomenei Nr. 174. 1921 m. liepos 30 d.

286 Įsakymas 6 p. p. Nr. 242. 1921-08-30. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 23, l. 549.

287 Slaptas Manevravimo uždavinys 6 p. Pilėnų K. Margio pulkui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 77.

288 Skubus slaptas KAM Tiekimo skyriaus 1921-08-30 raštas III pėst. divizijos vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 19, l. 90.

289 Jefreitorius (kitai – grandinis) – karinis laipsnis, suteikiamas geriausiems eiliniams kariams.

290 Visiškai slaptas Elektrotechnikos bataliono vyr. raštininko V. Paliukaičio pareiškimas bataliono vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 14, l. 72.

291 KAM Generalinio štabo 1921-11-05 raštas III PD vadui. *Ten pat*, l. 70.

kas su visais ją sudarančiais kariais (žvalgu Jukneliu, eiliniais Alioniu ir Šlegumi), pasiėmę pulko arklius, išvažiavo į vestuves ir jose prabuvo dvi dienas. Už tokį „žygdarbį“ pulko vadas psk. Pajarską perdavė teismui, žvalgui Jukneliui skyrė 8, kareiviams – 5, 6-osios kuopos vadui ltn. J. Šimkui už pavaldinių nepriežiūrą – 8, l. e. 2-ojo bataliono vado pareigas ltn. J. Andriūnaičiui – 3 paras arešto²⁹². Be abejo, tokios griežtos bausmės kuriam laikui kitiems kareiviams atėmė norą pažeidinėti drausmę.

Tačiau pulke tvarkos ir drausmės ir toliau stokota. Už tai, kaip jau rašyta, ypač dėl didelės netvarkos ūkio srityje, 1921 m. gruodžio 12 d. pulko vadas plk. ltn. Jurgis Butkus iš pareigų buvo atleistas²⁹³. Revizijos komisija pradėjo tyrimą, pasiaiškinti buvo iškviestas Ūkio dalies vedėjas kpt. J. Chaleckis. Jis irgi buvo atleistas iš einamų pareigų ir paskirtas Mokomosios kuopos jaunesniojo karininko padėjėju²⁹⁴. Taip pat iš pareigų buvo atleistas pulko išdininkas karo valdininkas Rotcas, o į šias pareigas paskirtas ltn. Zigmas Rumša²⁹⁵.

Apskritai pulko vado plk. ltn. J. Butkaus atleidimo istorija gana paini. Deja, neišliko visų dokumentų, tačiau ir iš tų, kuriuos pavyko rasti archyve, matyti, kad pulko vado atleidimo priežastis – finansinė ir kitokia netvarka pulke. Buvo nustatyta daug pažeidimų tvarkant pulko ūkinę dokumentaciją, turto, medžiagų, maisto ir pašarų apskaitos netikslumų, atsiradusių dėl atmestino pulko vado požiūrio ir nerūpestingumo. Ūkio vedėjas kpt. J. Chaleckis teikdavo ne laiku ir labai netiksliai ataskaitas. Be to, būta ir kitų nusižengimų.

1921 m. sausio 9 d. Kauno Armijos teismo tardytojas plk. Viktoras Engeris, vadovaudamasis revizijos išvadomis ir liudininkų parodymais, pasirašė nutarimą, kuriame teigiama, kad plk. ltn. J. Butkaus vadovavimo laikotarpiu „*pasirodė rimtos betvarkės ūkio srity, apart to yra pagrindas patį pulkininką leitenantą Butkų įtarti neteisėtame naudojime valdiško turto ir net jo pasisavinime*“²⁹⁶. Tuo remiantis plk. ltn. J. Butkui buvo iškelta baudžiamoji byla.

Susipažinęs su plk. ltn. J. Butkaus ir kitų karininkų tardymo medžiaga, divizijos vadas rašte kariuomenės vadui teigė, jog jis išvelgiąs plk. ltn. J. Butkaus kaltę dėl to, kad taip ir liko neaišku, kur šiuo metu yra kpt. Ignatavičiaus 1919 m. prie Obelių paimtas arklis. Dėl trijų sudegusių arklių aktas buvo įformintas gerokai vėliau nei įvyko pats įvykis. Ūkio skyriaus viršininkas kpt. J. Chaleckis, nesudaręs jokių aktų, išmainė liesą ir šlubą kuiną, kumelę su kumeliuku į gerą arklį. Tokiu pat būdu buvo išmainyta kumelė Bandurka į kitą arklį. Taip pat nesilaikant procedūrų buvo perduota kumelė Dereškė. O vienas iš svarbiausių nusikaltimų buvo tai, kad pulko vadas į savo tėviškę išvedė valdišką arklį.

292 Įsakymas 6 p. p. Nr. 337. 1921-12-03. *Ten pat*, b. 26, l. 45.

293 Įsakymas kariuomenei Nr. 3. 1922 m. sausio 2 d.

294 Įsakymas 6 p. p. Nr. 39. 1922-02-06. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 49, l. 15.

295 Įsakymas 6 p. p. Nr. 41. 1922-02-08. *Ten pat*, l. 19.

296 Nutarimas. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 81, l. 12.

Visa tai pripažinęs, divizijos vadas apibendrina, kad plk. ltn. J. Butkaus teisti nereikėtų – pakaktų nubausti drausmine tvarka, nes jis pradėjo kurti ir sukūrė pulką, sėkmingai vadovavo Marijampolės batalionui, po to – pulkui Nepriklausomybės kovose. Tai, kad buvo nustatyta nemažai aplaidaus elgesio su pulko turtu atveju, neneigdamas vado kaltės, pripažino divizijos vadas ir paaiškino, kad tuo metu, ypač 1919 m., nebuvo jokių specialių taisyklių, kita vertus, mūšyje itin sunku laikytis net ir nustatytos tvarkos. Kaip rašė savo rašte plk. J. Stanaitis, kariuomenėje, ypač mūsų su bolševikais, bermontininkais ir lenkais metu, būta nemažai chaoso. Be to, plk. ltn. J. Butkus, pulke labai trūkstant arklių, žvalgui davė nuosavą arklių, kuris, atliekant žvalgybą, nusilaužė koją ir buvo nušautas. Už tą arklių vėliau J. Butkus pasiėmė vieną iš pulko arklių²⁹⁷.

Kariuomenės vadovybė įsiklausė į divizijos vado siūlymus ir plk. ltn. J. Butkų nušalino nuo vadovavimo pulkui, laikinai į pulko vado pareigas paskyrusi kpt. Vladą Girštautą, kuris divizijos vado nurodymu buvo laikinai perkeltas iš Devintojo pėstininkų pulko²⁹⁸.

Pulko karininkai šį sprendimą sutiko priešiška. Jie visuotiniame pulko karininkų susirinkime nutarė kreiptis į kariuomenės vadą, kad paliktų J. Butkų eiti pulko vado pareigas. Deja, nepavyko rasti šio susirinkimo protokolo ar kito dokumento. Apie šį susirinkimą žinoma tik iš divizijos vado plk. J. Stanaičio 1922 m. sausio 12 d. rašto kariuomenės vadui.

Sausio 10 d. divizijos vadas surengė visų pulko karininkų susirinkimą. Jame karininkai paaiškino, kodėl ryžosi tokiam poelgiui, nusižengdami Drausmės statutui, ir pabrėžė, jog jiems skaudu, kad jų vadas, su kuriuo taip ilgai dirbo pulke sunkiausiais metais, be teismo pašalintas iš pareigų. Laikino pulko vado iš kito pulko paskyrimą karininkai priėmė kaip įžeidimą, nes susidarė nuomonė, jog visi pulko karininkai yra tokie blogi, kad kariuomenės vadovybė nerado tarp jų nė vieno, kuris laikinai galėtų pavaduoti pulko vadą. Todėl karininkai, norėdami karinei vadovybei pareikšti savo nuomonę, laikinajam pulko vadui leidus, surengė susirinkimą. Iš jų sudaryta delagacija, vadovaujama kpt. Ponteleimono Soltano, neprašiusi laikinai einančio pulko vado pareigas karininko leidimo, nuvyko pas kariuomenės vadą.

Kariuomenės vadovybė į tai reagavo visai kitaip, nei tikėjosi karininkai. Vyriausiojo kariuomenės vado nurodymu jiems už karinės drausmės pažeidimą buvo iškelta byla. Divizijos vadas prašė kariuomenės vado šią bylą nutraukti, nes pulko karininkai karinę drausmę pažeidė daugiau dėl procedūrų neišmanymo nei iš piktos valios²⁹⁹. Matyt, byla buvo nutraukta, nes jokių dokumentų apie jos eigą rasti nepavyko.

297 Slaptas 1921-09-20 plk. J. Stanaičio raštas kariuomenės vadui. *Ten pat*, b. 45, l. 137

298 III PD vado raštas 9 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 225.

299 Visiška slaptas plk. J. Stanaičio 1922-01-12 pareiškimas kariuomenės vadui. *Ten pat*, b. 75, l. 231.

Esant tokiai sudėtingai situacijai, kariuomenės vadovybė vis dėlto nusprendė pakeisti pulko vadą. 1921 m. gruodžio 18 d. Karo mokyklos viršininkas plk. ltn. Pranas Tvaronas buvo atleistas iš pareigų ir paskirtas eiti Šeštojo pėstininkų pulko vado pareigas³⁰⁰. Pulko vadu Prezidento įsakymu jis buvo paskirta 1922 m. kovo 8 d.³⁰¹

Gruodžio pabaigoje tarnauti į pulką buvo paskirta nemažai Karo mokyklą baigusiu leitenantų – Antanas Špokevičius, Adolfas Žilinskas, Jonas Juozaitis, Liudas Pajaitis, Jeronimas Sabaliauskas, Motiejus Naujokas, Aleksas Meškauskas, Jonas Bacevičius, Juozas Bubelis, Vladas Baršauskas, Vytautas Petruškevičius, Liudas Tugaudis, Jonas Juknevičius ir Tomas Šiurna³⁰². Tačiau 1922 m. sausio 1 d. pulką paliko į Devintąjį pėstininkų pulką perkeltas mjr. Antanas Stapulionis³⁰³.

Plk. ltn. P. Tvaronui perėmus vadovavimą pulkui padėtis saugomame nuo lenkų bare tebebuvo gana kebli, todėl nebuvo galima atsipalaiduoti. Priešais pulko saugomą barą buvo dislokuotas lenkų ulonų 10-asis pulkas (apie 700 karių) ir Pirmasis lietuvių-baltgudžių batalionas (apie 300 kovotojų)³⁰⁴. Be to, kaip matyti iš slapto operatyvinio 1921 m. gruodžio 14 d. įsakymo, šių dalių užnugaryje buvo dislokuota 2-oji lenkų armija, susidedanti iš 3 divizijų, artilerijos ir papildomų dalinių. Armijos štabas buvo Lydoje. Iš viso prieš Lietuvos karines dalis, saugančias demarkacijos liniją, buvo dislokuota apie 14 000 pėstininkų ir apie 6000 kavaleristų.

Divizijos vadovybė netgi numatė divizijos veiksmus, kurių imtųsi, jeigu tektų atsitraukti. Priešui puolant pranašesnėmis pajėgomis, divizijos vadas Šeštajam pėstininkų pulkui įsakė: batalionui, saugančiam demarkacijos liniją, – kautis neįsitraukiant į atkaklius mūšius ir trauktis kuo ilgiau stabdant puolantį priešą, kad pulko pagrindinės pajėgos galėtų pasirengti mūšiui, likusiems dviem pulko batalionams – susitelkti Žiezmarų–Kruonio rajone ir čia atkakliai priešintis puolančioms lenkų pajėgoms³⁰⁵.

1922 m. prasidėjo neramiai. Iš patikimų šaltinių karinė žvalgyba gavo duomenų, kad lenkai kažką planuoja. Lenkų kariai laikinai nebebuvo išleidžiami atostogų, pradėtos silpninti jų įgulos prie rytinių Lenkijos sienų ir kariai pradėti siųsti Lietuvos sienos link. Į lietuvių frontą buvo perkelta visa lenkų pėstininkų divizija. Nors šie veiksmai tiesiogiai nekėlė grėsmės, tačiau Lietuvos kariuomenės vadovybė nutarė pasirengti, jei lenkai pradėtų pulti, kad lietuviai nebūtų užklupti netikėtai.

300 Įsakymas kariuomenei Nr. 299. 1921 m. gruodžio 28 d.

301 Įsakymas kariuomenei Nr. 101. 1922 m. balandžio 25 d.

302 Įsakymai 6 p. p. Nr. 8, 10. 1922-01-08, 1922-01-10. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 48, l. 17, 25.

303 Įsakymas 6 p. p. Nr. 29. 1922-01-29. *Ten pat*, l. 104.

304 Santrauka žinių apie priešą nuo 1 d. gruodžio 1921 m. ligi 1 d. sausio 1922 m. 6 p. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko. *Ten pat*, b. 32, l. 91.

305 Visiškai slaptas operatyvinis, asmeninis įsakymas III PD Nr. 7. 1921-12-14. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 68.

Vykdydamas III pėstininkų divizijos vado nurodymus, Šeštojo pėstininkų pulko vadas įsakė pulko saugomame bare suaktyvinti žvalgybą ir žinių apie priešą rinkimą, išžvalgyti teritoriją ir atsitraukimo kelius, jei priešas pulų gerokai didesnėmis pajėgomis, numatyti visas priemones, kad ryšys tarp pulko padalinių būtų palaikomas bet kokiomis sąlygomis, sustiprinti apkasus ir gynybos linijas. Kulkosvaidžių kuopų vadams nurodė iš anksto pasirūpinti pakankamai glicerino, kad, veikiant žiemos sąlygomis, neužšaltų kulkosvaidžių aušinimui naudojamas vanduo. Lt. Vincui Asevičiui buvo nurodyta laikyti parengtą šarvuočių būrį. Pulko komendantui – jei priešas būtų pranašesnis, parengti 30 km spinduliu visus tiltus susprogdinti³⁰⁶. Po poros dienų buvo išleistas pulko vado įsakymo papildymas, kuriame jis nurodė kiekvienam pulko padaliniiui numatyti, kur patogiau būtų gintis, jei pulų lenkai, ir, jei prireiktų, kaip trauktis, kur daryti užtvartas ir kliūtis, ką susprogdinti³⁰⁷.

Kadangi naujasis pulko vadas plk. lt. P. Tvaronas į pulką atėjo iš Karo mokyklos, vienas pirmųjų jo darbų buvo patikrinti, kaip mokomi šio dalinio kareiviai. Vasario 3 d. jis apsilankė 1-ojoje kulkosvaidžių kuopoje, kur tuo metu viename būryje vyko teorinė pamoka apie kulkosvaidžio ardymą ir surinkimą, tačiau nebuvo naudojamas kulkosvaidis. Pulko vado nuomone, toks mokymas – tuščias laiko eikvojimas, tad įsakė dar kartą šią pamoką pravesti, tik jau naudojant ginklą. Jis patikrino, kaip vyksta teorinės pamokos ir 2-ojoje kulkosvaidžių kuopoje. Čia vadą nustebino kareivių nekultūringas elgesys ir netinkama išvaizda – jie spjaudė ant grindų, buvo ilgais plaukais. Plk. lt. P. Tvaronas įsakė kuopoje kuo greičiau įvesti tvarką³⁰⁸.

1922 m. vasario mėn. III pėstininkų divizijos vadas nusprendė nuodugniai patikrinti, kaip rengiami šios divizijos kariai. Kad karių pasiekto išsilavinimo lygio įvertinimas būtų objektyvus, nurodė tikrintojų komisijas sudaryti iš kitų pulkų karininkų. Joms buvo įsakyta patikrinti ir įvertinti, žymint nuo „labai gerai“ iki „blogai“, kiekvieno 1921 m. rudens šaukimo naujoko statutų, rikiuotės ir kitų dalykų žinias, gimnastikos įgūdžius. Taip pat buvo nurodyta išvesti bendrą kiekvienos tikrintos kuopos ar komandos pažymių vidurkį.

Šeštojo pėstininkų pulko naujokų žinioms tikrinti buvo sudaryta komisija iš Septintojo pėstininkų pulko karininkų. Pirmininku paskirtas mjr. Andrius Kerbelis, nariais – kpt. Balko, leitenantai B. Ogilvis ir S. Baltrimas.

O Šeštojo pėstininkų pulko karininkų grupė, vadovaujama mjr. J. Gaudešiaus, tikrino Devintojo pėstininkų pulko naujokų pasirengimą³⁰⁹. Gaila, kad nepavyko rasti komisijos darbo medžiagos ir sužinoti vertinimų, nes tokio nuo-

306 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 2. 1922-01-26. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 47, l. 3.

307 Papildymas įsakymo Nr. 2. *Ten pat*, l. 5–6.

308 Įsakymas 6 p. p. Nr. 38. 1922-02-05. *Ten pat*, b. 49, l. 13.

309 Įsakymas III pėst. divizijai Nr. 11. 1922-02-20. *Ten pat*, l. 103–104.

dugnaus patikrinimo daugiau surengta nebuvo. Matyt, ne visi kariai buvo įvertinti teigiamai, nes pulko vadas 6-osios kuopos vadui ltn. Tomui Kuktai „*už neapmokimą savo pavaldinių*“ pareiškė papeikimą³¹⁰.

Suprantama, nemaža kliūtis siekiant kuo geresnių mokymo rezultatų buvo ir tai, kad daug šauktinių buvo neraštingi. Tai buvo visos kariuomenės problema. Kad nors kiek pagausintų kareivių, turinčių tam tikrą išsilavinimą, pulkuose gretas, kariuomenės vadovybė priėmė gana įdomų sprendimą. Kadangi komendantūros, vykdančios naujokų šaukimą, savo kuopas formuodavo iš skaityti ir rašyti mokančių kareivių, buvo įsakyta net 80 proc. šių kuopų raštingų kareivių perkelti į pulkus ir juos pakeisti iš pulkų paimtais beraščiais. Tokiu būdu Šeštajame pėstininkų pulke 1922 m. balandžio pabaigoje buvo apkeisti 35 kareiviai³¹¹.

Būta ir kitų specifinių sprendimų. Pulko, kaip ir kitų karinių dalių, karių materialinės sąlygos nebuvo labai geros, nes po karų šalis buvo nualinta, labai stigo lėšų, todėl kariuomenės daliniams teko užsiimti ir visiškai nebūdinga veikla – kad savo poreikius patenkintų, jų kariams tapti žemdirbiais.

1922 m. ir Šeštajam pėstininkų pulkui buvo išnuomotas žemės sklypas, kuriame jo kareiviai turėjo sau auginti daržoves ir kitas kultūras ir pašarą arkliams šerti. Šiam laukui įdirbti nuo gegužės 1 d. į Ūkio kuopą buvo paskirta po 15 kiekvieno pulko padalinio kareivių, kurie per 20 parų turėjo užbaigti pavasario žemės ūkio darbus³¹². Žemę pulkui teko dirbti iki 1926 m., kai pirmą kartą jis buvo likviduotas. Pulkui persikėlus į Alytų, 1923 m. buvo išnuomotas Linkuvos dvaras³¹³, 1923 m. gruodžio 11 d. 1924 metams iš piliečio Šalkausko išsinuomotas Geistariškių dvaras³¹⁴.

Birželio viduryje vėl pasipylė nerimą keliančios žinios. Kaip matyti iš 1922 m. birželio 15 d. divizijos vado įsakymo, netoli demarkacijos linijos pasirodė net 5 naujų divizijų daliniai. Divizijai buvo įsakyta skubiai pradėti rengtis galimoms kovoms. Dviem pulko batalionams, kurie nesaugojo demarkacijos linijos, buvo nurodyta susitelkti Bartkūnų–Antakalnio rajone ir tvirtintis pozicijose – kasti apkasus. Divizijos vadas įsakė, spaudžiant pranašesnėms pajėgoms, trauktis stabdant priešą. Nurodyti atsitraukimo keliai. Tačiau po poros dienų divizijos vadas pulko susitelkimo rajoną pakeitė. Dviem pulko batalionams buvo įsakyta susitelkti Darsuniškio–Lapainios rajone, o šabui likti Kruonyje³¹⁵. Tačiau ir šį kartą lenkai nepuolė.

Kovų dėl nepriklausomybės metu ir pirmaisiais metais joms pasibaigus ka-

310 Įsakymas 6 p. p. Nr. 98. 1922-04-06. *Ten pat*, b. 51, l. 151.

311 Slaptas, skubus III PD štabo 1922-04-27 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 62, l. 17.

312 Įsakymas 6 p. p. Nr. 122. 1922-04-30. *Ten pat*, b. 51, l. 255.

313 Įsakymas 6 p. p. Nr. 79. 1923-03-18. *Ten pat*, b. 81, l. 167.

314 Įsakymas 6 p. p. Nr. 347. 1923-12-11. *Ten pat*, b. 86, l. 232.

315 Visiškai slapti operatyviniai įsakymai III PD Nr. 1, 1922-06-15, Nr. 2, 1922-06-17. *LCVA*, f. 511, ap. 1. b. 85, l. 3–7.

riuomenės aprūpinimas buvo gana opi problema. Ne visiems užteko tinkamos aprangos, juo labiau niekas per daug nesuko galvos, kad kareiviai ir karininkai būtų aprenkti vienodomis uniformomis. Uniformų tipai ir net spalva įvairavo, todėl Generalinis štabas 1922 m. rugpjūčio mėn. nutarė įvesti tvarką ir šioje srityje. Pirmiausia krašto apsaugos ministras įsakė per dvi savaites visiems karininkams uždrausti dėvėti kitokių spalvų, nei nustatyta, uniformas ir atskiras jų dalis³¹⁶. Tai buvo pirmas žingsnis, po kurio buvo žengti ir kiti – palaipsniui pulko karininkai ir kareiviai ėmė dėvėti vienodos spalvos ir fasono uniformas.

Rugpjūčio 17–21 d. III pėstininkų divizija surengė manevrus. Pulko batalionai, saugantys demarkacijos liniją, manevruose nedalyvavo, tačiau divizijos vadas įsakė jiems sustiprinti budrumą, o visiems divizijos pulkų vadams nurodė būti pasiruošusiems, jei lenkai bandytų pulti, nutraukti manevrus ir atsakyti kovos veiksmais. Pulkas, vykdydamas gautą užduotį, stabdė „priešą“ Kruonio, Rumšiškių ir Pravieniškių rajone. Manevruose dalyvavo pulko 2-asis batalionas, Mokomoji kuopa, Ryšių ir Raitųjų žvalgų komandos, Minosvaidžių būrys, prie pulko priskirta Trečiojo artilerijos pulko baterija ir šarvuotis³¹⁷.

Praėjus keletui dienų po manevrų, rugpjūčio pabaigoje, pulką tikrino kariuomenės vadas gen. lt. Juozas Stanaitis. Jo dėmesys daugiausia buvo sutelktas į pulko kovinį parengimą.

1-asis batalionas vadui paliko neblogą išpūdį. Jis pastebėjo, kad kulkosvaidžių vežimai, matyt, nedažnai naudojami per baliono pratybas, nes kariai, skirti juos valdyti, nežinojo, kur turėtų būti, nemokėjo apsisukti ir jais važiuoti. Pasukus batalioną dešinėn ar kairėn, sutrikdavo kuopos lygiavimas ir žingsnių taktas. Puskarininkiai, kuopoms pasisukus, irgi neberasdavo savo vietų.

Gautą taktikos užduotį kariai įvykdė, bet padarė nemažai klaidų. Prieš vieną „priešo“ kuopą bataliono vadas pasiuntė dvi kuopas. Likus iki „priešo“ apie 500 metrų, kuopos pajudėjo pirmyn būrio rikiuote. Kulkosvaidininkai užtruko labai ilgai, kol išsiėmė iš vežimų kulkosvaidžius. Esant nuo „priešo“ apie 200 metrų atstumu, buvo perbėgama skyriais. Užimant naujas pozicijas nebuvo siunčiami žvalgai ir sparnų apsaugos būriai. Daugelis kareivių nežiūrėjo į „priešą“. Būrininkai nemokėjo paskirstyti ugnies, apšaudydami „priešo“ pozicijas. Prie vietovės kareiviai prisitaikė blogai. Kuopai keičiant pozicijas, kulkosvaidininkai nežinojo, kaip turi elgtis, ir perbėgdami į naujas pozicijas darė daug klaidų. Priešakinei kuopai keičiant kryptį, bataliono rezervo kariai krypties nepakeitė ir atsiliko, nuo jos atitolo. 7-oji kuopa sutiko raitelius, puolančius iš priešakio. 3-iasis būrys sutriko ir nežinojo ką daryti.

Kariuomenės vadas padarė išvadą, kad su šiais veiksmais kareiviai nebuvo nuodugniai supažindinti. Tačiau rikiuotėje kuopa atrodė gerai, tik nemokėjo

316 Generalinio štabo 1922-08-12 aplinkraštis divizijų vadams. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 62, l. 122.

317 Užduotis 2. *Ten pat*, l. 4.

tinkamai pereiti iš bėgimo į žingsnį. Gavęs taktikos užduotį, kuopos vadas padarė nemažai klaidų, dėl to du atsargos būriai, patekę į „priešo“ ugnį, neišsiskleidė, o sukrito į krūvą, nes neturėjo jokios priedangos. Tada iš dešinės pasirodė raiteliai. Vienas būrys atsigręžė nurodyton pusėn, o kitas, buvęs arčiau raitelių, užuot užėmęs nurodytas pozicijas, pradėjo trauktis atgal į savo dešinį sparną. Dėl tokios taktikos realiomis mūšio sąlygomis dalinys tikrai būtų sutriuškintas.

Tuo metu Mokomajai kuopai kariuomenės vadas įsakė apsiginti nuo raitelių iš kairės. Gynyba buvo organizuota gerai. Bet atlikdama užduotį – žygiuoti į „priešą“, šaudant artilerijai, kuopa padarė daug klaidų: tarp būrių nebuvo išlaikytas nustatytas atstumas, todėl ir vienas šrapnelis galėjo padaryti nuostolių dviem būriams. Kuopos veiksmus kariuomenės vadas įvertino tik patenkinamai.

9-oji kuopa gavo užduotį išstatyti žygio apsaugą. Viskas buvo atlikta tinkamai, tik liko neapsaugotas kuopos užnugaris.

2-ajai kuopai buvo įsakyta rinktinės (apie 2 batalionų) poilsio metu išstatyti apsaugą. Tačiau kuopos vadas neužėmė nurodytos apsaugos linijos ir taip pakeitė kariuomenės vado nurodytą kryptį. Sargybiniai buvo pastatyti per arti, ties apsaugos baro viduriu, griovyje priešais kaimą iš viso nebuvo sargybos. Sargybinių apskritai buvo per mažai. Dešinioji užtvara nebuvo pasirinkusi ir sustiprėjusi vietos, kur pasitrauktų kilus pavojui.

Pulko gurguolei vadas reikšmingesnių pastabų neturėjo, tik atkreipė pulko vado dėmesį, kad neprižiūrimi pakinktai³¹⁸.

Šią gana ilgą vertinimo medžiagos ištrauką atpasakojome, norėdami pailiustruoti, kokį milžinišką darbą turėjo atlikti pulko karininkai, beveik fronto sąlygomis rengę kareivius ir patys stengęsi tobulėti. Kad tebegyvenama karo sąlygomis, retkarčiais primindavo lenkai, nes pulkas saugojo 40 km ilgio neutraliosios linijos ruožą, pastatęs 29 sargybas³¹⁹. Štai 1922 m. rugšėjo 20 d. apie 30 lenkų partizanų apšaudė pulko sargybas dviejuose kaimuose³²⁰, lapkričio 6 d. 14 val. apie 10 lenkų partizanų paleido ugnį į pulko sargybą, bet nuostolių nepadarė³²¹. Lapkričio 15 d. apie 40 lenkų partizanų užpuolė sargybas Spindžiaus ir Ūtos kaimuose. Susišaudymas truko apie valandą. Nuostolių pulko kariai nepatyrė, tačiau lenkai lapkričio 18 d. vėl surengė puolimą, bet apšaudyti atsitraukė³²². Lapkričio 26 d. jie apšaudė sargybą Daugirdiškių kaime³²³, taip pat ir lapkričio 27 d. pusę keturių ryto. Į sargybinių pusę buvo paleista po kelis šūvius, pulko kariams atsakius tuo pačiu, lenkai pasitraukė³²⁴.

318 Įsakymas kariuomenei Nr. 213. 1922 m. spalio 2 d.

319 III PD baro ilgis ir jo apsaugos pajėgos. 1922-11-01. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 290, lapas nenumeruotas.

320 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas 1921, 1922, 1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49, l. 50 a. p.

321 Ten pat, l. 60 a. p.

322 Ten pat, l. 62–63.

323 Ten pat, l. 63.

324 6 p. p. vado telefonograma III PD vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 69, l. 2.

1922 metai pulko vadovybei buvo ganėtinai sunkūs. Užfiksuota daugybė smulkių drausmės pažeidimų, nemažai pulko kareivių bandė pabėgti, bet buvo pagauti, gražinti ir teisiami. Ne vienas kareivis buvo sugautas vagiant, net keletas dėl to perduoti teismui, nemažai nubausti įvairiomis bausmėmis. 1922 m. net 55 pulko kareiviai kariuomenės teismo buvo pripažinti kaltais ir nuteisti, skyrus atitinkamas bausmes³²⁵. Vien nuo 1922 m. sausio 14 iki spalio 17 d. net 137 kareiviai ilgesniam ar trumpesniam laikui pulko vado sprendimu už įvairius nusižengimus buvo uždaryti į areštinę³²⁶.

Nedrausmingi buvo ir kai kurie pulko karininkai. Antai už nustatytos tvarkos pažeidimus ir įsakymų nevykdymą vyr. ltn. Vytautas Buragas³²⁷, už girtuokliavimą vyr. ltn. K. Banevičius buvo nubausti 7 paromis areštinės³²⁸, vyr. ltn. Petras Bobrauskas – 5 paromis namų arešto³²⁹, vyr. ltn. Kazys Germanas – 14 parų arešto³³⁰. Buvo ir daugiau nubaustų karininkų.

Mūšiai dėl Valkininkų–Rūdiškių geležinkelio ruožo

Pažymėtina, kad beveik visada metų pradžioje prie demarkacijos linijos labai padidėdavo įtampa. Ne išimtis buvo ir 1923 m. pradžia. Nustatant neutraliąją zoną, dalis Gardino–Vilniaus geležinkelio (Varėnos–Rūdiškių ruožas) pateko į neutraliąją zoną ir lenkai neteko tiesioginio susisiekimo maršrutu Gardinas–Varėna–Vilnius galimybės, todėl bandė derybomis su Lietuva neutraliosios zonos ribą pakeisti taip, kad galėtų juo ir toliau naudotis. Tačiau Lietuva į derybas nesileido, laikydamasi nuostatos, kad bet koks derėjimasis su Lenkija būtų esamos padėties, o kartu Vilniaus ir jo krašto Lenkijai pripažinimas.

Į šį reikalą įsikišo Tautų Sąjungos Taryba. 1923 m. vasario 3 d. posėdyje ji pateikė rekomendaciją Lietuvos ir Lenkijos vyriausybėms dėl neutraliosios zonos tarp abiejų valstybių padalijimo, išvedant tarp jų administracinę liniją, ir jos administravimo. Dalijant neutraliąją zoną pusiau, Gardino–Vilniaus geležinkelio Valkininkų–Rūdiškių ruožas turėjo atitekti Lietuvai. Bet Lenkija, priimdama Tautų Sąjungos Tarybos rekomendaciją, pareikalavo, kad šis geležinkelio ruožas būtų priskirtas jai³³¹.

Lietuvos vyriausybė nusileisti nesutiko. Netrukus Lietuvos karinė vadovybė gavo žinių, kad lenkai rengiasi užimti neutraliąją zoną. Jau vasario 9 d. jie, pasi-

325 Kariuomenės teismo sprendimai dėl teistų 6 p. p. karių. 1922-01-01–1922-12-31, *Ten pat*, b. 31.

326 6-to p. P. K. Margio pulko areštuotų kareivių knyga. *Ten pat*, b. 72.

327 Įsakymas 6 p. p. Nr. 107. 1922-04-15. *Ten pat*, b. 51, l. 196.

328 Slaptas III PD štabo viršininko 1922-10-28 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 62, l. 57.

329 Įsakymas 6 p. p. Nr. 210. 1922-07-25. *Ten pat*, b. 54, l. 27.

330 Įsakymas 6 p. p. Nr. 259. 1922-09-10. *Ten pat*, b. 55, l. 54.

331 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 178–179.

naudoję tuo, kad lietuviai visą dėmesį sutelkė į prasidėjusį Klaipėdos krašto „su-kilimą“, visame neutraliosios zonos plote ir ypač geležinkelio Rūdiškių–Varėnos ruože ėmė telkti savo pajėgas. Į Vilnių buvo sutraukta apie 3000 pėsčių ir raitų policininkų. Kitą dieną lenkų organizacija Z. B. K.³³² visoms savo apygardoms paskelbė slaptą įsakymą skubiai atlikti narių, kurie vasario 13 d. turėjo atvykti į Vilnių, mobilizaciją³³³.

III pėstininkų divizijos štabo žiniomis, vasario 10 d. į Valkininkų miestelį at-
vyko 200 lenkų partizanų (21-ojo pėstininkų pulko kareivių, perrengtų civiliniais
drabužiais), vasario 11 d. – dar 150 ir 4 ešelonai kareivių su artilerija. Jų tikslas
buvo iki vasario 15 d. užimti geležinkelį Rūdiškės–Valkininkai Varėnos link³³⁴.

Vasario 12 d. Vilniuje jau buvo sugrupuota apie 1000 milicininkų, dauguma
jų perrengti lenkų karių uniformomis. Jie buvo apgyvendinti viešbučiuose, pri-
vačiuose ir užvažiuojamuosiuose namuose. Visi apginkluoti gerais šautuvais ir
kulkosvaidžiais. Ši milicija turėjo vasario 13–15 d. iš Vilniaus išvykti į Varėnos–
Rūdiškių rajoną. Tomis dienomis į Valkininkų rajoną iš Lydos buvo permestas
lenkų 76-asis, į Merkinę – 77-asis pėstininkų pulkas, artilerijos daliniai ir kt.³³⁵

Kilo pavojus, kad lenkai gali peržengti ir lietuvių saugomą neutraliosios zo-
nos ribą, todėl skubiai pradėta rengtis galimam jų kariuomenės įsiveržimui.

Jau vasario 11 d. Šeštojo pėstininkų pulko vadas, vykdydamas divizijos vado
nurodymą, sudarė 20 kareivių priešakinės žvalgybos būrį ir jam vadovauti pa-
skyrė ltn. J. Bubelį. Būriui buvo skirtas lengvasis kulkosvaidis. Šio padalinio
užduotis buvo išžvalgyti priešakines lenkų pozicijas³³⁶.

1923 m. vasario 14 d. kariuomenės vadas gen. ltn. J. Stanaitis visų keturių
pėstininkų ir kavalerijos divizijų vadams ir Šaulių sąjungos instruktoriui įsa-
kė užtikrinti, kad kariuomenė ir šauliai savo veiksmais nesudarytų formalaus
preteksto Lenkijai paskelbti karą Lietuvai, bet kartu neleisti užimti teritorijų,
kurias jai vasario 3 d. sprendimu perdavė Tautų Sąjungos Taryba. Šiame įsaky-
me III pėstininkų divizijos vadui mjr. I. Musteikiui buvo nurodyta neleisti len-
kams naudotis Vilniaus–Gardino geležinkeliu. Kariuomenės vadas pabrėžė, kad
apskritai dėl krašto politikos reikia sukelti visų vietos gyventojų pasipriešinimą
Vilniaus krašte, neutraliosios zonos dalyje, kuri pagal vasario 3 d. rezoliuciją yra
priskirta lenkams³³⁷.

III pėstininkų divizijos vadas mjr. I. Musteikis, supažindinęs pavaldžių dalių

332 Z. B. K. (Związek Bezpieczeństwa Kresów) – Pakraščių apsaugos sąjunga.

333 Gen. štabo Žvalgybos skyriaus 1923 m. vasario 14 d. pranešimas Nr. 2; IV PD štabo vasario 14 d. telefonograma Nr. 108; III pėst. divizijos 1923 m. vasario 14 d. telefonograma Nr. 186 Gen. štabui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 360, l. 89–90.

334 III PD štabo viršininko kpt. A. Gepfnerio 1923-02-13 telefonograma Nr. 179 Gen. štabo Operacijų skyriaus viršininkui. *Ten pat*, b. 416, l. 37.

335 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 179–180.

336 Reliacija mūšių vasario mėn. 14–19 d. 1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 93.

337 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 180.

vadas su lenkų planais užimti neutraliąją zoną ir veržtis toliau į krašto gilumą, įsakė Šeštajam pėstininkų pulkui – 2 batalionams, Raitųjų žvalgų komandai, 6-ajai ir 9-ajai artilerijos baterijoms – ir Pirmojo raitelių pulko 1-ajam eskadronui budriai saugoti užimamą demarkacijos linijos barą nuo Jakėnų iki Daugirdiškių kaimo. Vykdydamas įsakymą, pulko vadas plk. ltn. P. Tvaronas artilerijos baterijoms ir raitelių eskadronui nurodė susitelkti Onušio rajone, taip pat ten persikelti ir pulko štabui bei pulko vyr. gydytojui. Visiems kitiems daliniams buvo įsakyta likti savo vietose ir pasirengti atremti galimą lenkų puolimą³³⁸.

1923 m. vasario 14 d. divizijos vadovybė gavo kariuomenės vado raštą, kuriuo buvo informuojama, kad iš patikimų šaltinių sužinota, jog lenkai rengiasi pereiti demarkacijos liniją, todėl divizijai sustiprinti bus atsiųstas Penktasis pėstininkų pulkas ir Pirmojo raitelių pulko 2 eskadronai, 5 artilerijos baterijos. Tą pačią dieną išleistame divizijos vado operatyviniame įsakyme Šeštasis ir Devintasis pėstininkų pulkai buvo įpareigoti sustiprinti budrumą³³⁹.

Tuo metu ir pulko vadas plk. ltn. P. Tvaronas iš neutraliosios zonos gavo patikimų žinių apie lenkų kariuomenės dalinių, esančių priešais pulko saugomą barą, tam tikrą perdislokavimą. Informuota, kad vasario 13 d. viena lenkų kuopa nuo Rūdiškių stoties nužygiavo į Varėnos geležinkelio stotį. Gerokai padaugėjo kariuomenės Valkininkų miestelyje. Ten atvyko apie 500 karo policininkų. Į Tiltų kaimą buvo perdislokuotas 15-ojo bataliono 3-iosios kuopos būrys. Be to, pranešta ir apie kai kurių kitų dalinių perdislokavimą³⁴⁰. O iš neutraliosios zonos gyventojų buvo gauta įvairių nepatvirtintų žinių apie lenkų rengiamus puolimo planus, jų karių judėjimą ir pan.³⁴¹ Šios žinios, nors ir nepatvirtintos, aiškiai rodė, kad artimiausiu metu lenkai rengiasi puolamiesiems veiksams.

Lenkų puolimo išvakarėse neutraliąją zoną saugojo šios Šeštojo pėstininkų pulko II bataliono, kuriam laikinai vadovavo 5-osios kuopos vadas ltn. V. Buragas, nes bataliono vadas mjr. J. Gaudešius buvo komandiruotas į Kauną, pajėgos:

4-oji kuopa, vadovaujama vyr. ltn. P. Bobrausko, išsidėsčiusi Strielčiškių, Kalėnų ir Kaniūkų kaimuose. Kuopos vadavietė buvo Bytautonių kaime.

5-oji kuopa, vadovaujama ltn. V. Burago, išsidėsčiusi Spenglininkų, Gudakiečio, Panošiškių ir Spindžiaus kaimuose. Kuopos vadavietė buvo Samninkų kaime.

6-oji kuopa, vadovaujama vyr. ltn. V. Gelgermano, išsidėsčiusi Strėvos, Bagdononių ir Daugirdiškių kaimuose. Kuopos vadavietė buvo Bagdononių kaime.

Vienai kuopai teko saugoti apie 10 km pločio barą, sargybas išdėsčius retai, nes vientiso fronto nebuvo.

Pulko štabas ir kiti pulko padaliniai buvo išsidėstę Kruonio, Darsūniškio

338 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 3. 1923-02-15. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 19, l. 312.

339 Slaptas asmeninis kariuomenės vado 1923-02-14 raštas III PD vadui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 123, l. 13; 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas 1921-1922-1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49, l. 78–79.

340 P. Tvarono 1923-05-15 telefonograma Nr. 77 III PD štabui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 121, l. 293–294.

341 P. Tvarono 1923-05-15 telefonograma Nr. 78 III PD štabui. *Ten pat*, l. 295–297.

miesteliuose ir Lapainios kaime³⁴².

Vos gavus minėtą divizijos vado operatyvinį įsakymą sužinota, kad 14 val. lenkai pradėjo puolimą, siekdami užimti neutraliąją zoną. Pirmiausia buvo užimtas Pūckornių kaimas, bet 19 val. Lietuvos partizanai juos iš ten išstūmė³⁴³. Tačiau lenkai užėmė dar keletą kaimų, esančių neutraliojoje zonoje: Giraitę, Šarkiškes, Molius, Bartelius, Valkininkų geležinkelio stotį, Leiponis, Vaikšteniūs, Rūdiškes, Klepočius³⁴⁴.

Vasario 14 d. 17 val. pulkas gavo divizijos štabo šifruotą telefonogramą, kurioje buvo nurodyta, kad 1-asis pulko batalionas, dislokuotas Darsūniškyje, privalo persikelti į Onušio rajoną. Skubiai buvo parengtas operatyvinis įsakymas pulkui, ir jau 20 val. 30 min. batalionas pasirengė žygiui ir išvyko.

Pagal minėtą operatyvinį įsakymą, batalionas į Onušio rajoną turėjo atvykti vasario 15 d. 8 val. ryto ir pasirengti atremti lenkų puolimą. Batalionas įsakymą įvykdė laiku – 1-oji jo kuopa apsistojo Bičiūnuose, 2-oji – Taučionyse, 3-ioji kulkosvaidžių kuopa – Onuškyje³⁴⁵.

Vasario 15 d. buvo gautas operatyvinis įsakymas divizijai, pagal kurį pulko vado žinion buvo perduotos 6-oji ir 9-oji artilerijos baterijos ir Pirmojo raitelių pulko 2-asis eskadronas. Įsakyme buvo nurodyta, kad pulko štabas su priskirtais daliniais taip pat privalo vykti į Onušio rajoną³⁴⁶.

Pulko operatyvinis štabas, kartu su Pirmojo raitelių pulko 2 eskadronais, 3-iaja ir 9-ąja baterijomis skubiai atvyko į Onušį. Tuo metu lenkai Šeštojo pėstininkų pulko barą puolė kur kas gausesnėmis pajėgomis.

Vasario 15 d., jau 6 val. ryto, prasidėjo kai kurių saugomų barų apšaudymas. Lenkai apšaudė pulko sargybas Ūtos kaime, taip pat 143-iąją ir 145-ąją aukštumas. Lietuviams paleidus ugnį, lenkai pasitraukė.

17 val. lenkai puolė karius Panošiškėse, tačiau jų puolimas sėkmingai buvo atremtas³⁴⁷. Paakmenę (dabar – Akmuo) gynė 10 pulko karių. Pirmąjį puolimą jie atrėmė, tačiau lenkams vėl pradėjus pulti, atsitraukė. Sutemus pulko kariai iš Jakėnų ir Paručių kaimų kontratakavo lenkus ir Paakmenę atsiėmė, tačiau šie surengė atsakomąją ataką ir ją vėl užėmė. Kaimas tą naktį kelis kartus ėjo iš rankų į rankas³⁴⁸. Tą dieną į nelaisvę pateko pulko karininkas ir keletas kareivių³⁴⁹.

342 Naujokas M. Kautynės su lenkais 1923 m. vasario 15–23 dienomis. *Karys*, 1975, Nr. 6, p. 204; Ališauskas K. Prie Valkininkų ir Rūdiškių geležinkelio ruožo, 1923 m. vasario 15–23 d. *Karys*, 1972, Nr. 9, p. 298.

343 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas 1921–1922–1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49, l. 79.

344 Ališauskas K. Prie Valkininkų ir Rūdiškių geležinkelio ruožo, 1923 m. vasario 15–23 d. *Karys*, 1972, Nr. 9, p. 299.

345 Reliacija mūsų vasario mėn. 14–19 d. 1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 93 a. p.

346 Ten pat.

347 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas 1921–1922–1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49, l. 80; Telefonograma Nr. 191. 1923-02-15. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 119, l. 193.

348 Ališauskas K. Prie Valkininkų ir Rūdiškių geležinkelio ruožo, 1923 m. vasario 15–23 d. *Karys*, 1972, Nr. 9, p. 299.

349 Ten pat.

Iki vasario 16 d. ryto lenkai iš neutraliosios zonos išstūmė lietuvių partizanus ir šaulius. Jų nuostoliai buvo dideli. Lenkams paliko visus kulkosvaidžius, išmėtė šautuvus, amuniciją, granatas ir patys pabėgo apimti panikos³⁵⁰. 9 val. ryto keletas lenkų pasirodė prie Strielčiškių užtvaros, bet netrukus, iššovę vieną šūvį, pasitraukė³⁵¹. 12 val. jie pradėjo pulti pulko karius Strielčiškėse. Lenkų pajėgos buvo pranašesnės, todėl pulko kariai 12 val. 15 min. buvo priversti atsitraukti į Norvydiškių barą. Lenkai taip pat užėmė keletą kaimų. Antroje dienos pusėje pulko vadas atsitraukusioms sargyboms atsiuntė pastiprinimą iš naujų į barą atvykusių pulko padalinių – 1 karininką ir 27 kareivius, ginkluotus vienu lengvuju ir dviem sunkiaisiais kulkosvaidžiais³⁵². Sutevus pulko kariai bandė atakuoti ir atsiimti prarastas pozicijas, tačiau puolimas dėl lenkų pajėgų persvaros buvo nesėkmingas. Per šį reidą vienas pulko karys buvo sužeistas.

Mūšyje vasario 16 d. be žinios dingo pulko leitenantas Petras Lukoševičius³⁵³. Kiek vėliau paaiškėjo, kad jis buvo pakliuvęs į lenkų nelaisvę³⁵⁴.

Tuo metu pulko 4-osios ir 5-osios kuopų sargybos iš savo postų jau buvo pasitraukusios ir tik 6-oji kuopa, gynusi barą tarp Spindžio ir Ilgio ežerų, dar laikėsi užimtose pozicijose, nes kuopos vadas elgėsi apdairiau. Kai tik sužinojo, kad lenkai užima neutraliąją zoną, jis kuopos sargybas sustiprino turimais rezervu kariais, ir pasirodę lenkai buvo sutikti sutelktąja ugnimi. Lenkai pasitraukė ir nebepuolė³⁵⁵. Vasario 16 d. 23 val. divizijos vadas Šeštajam pėstininkų pulkui įsakė grįžti į ankstesnes pozicijas³⁵⁶.

Atvykęs į frontą ir susipažinęs su realia padėtimi vietoje, plk. ltn. P. Tvaronas įsakė 1-ojo bataliono vadui kpt. K. Mackevičiui, sutelkus pajėgas Gruožininkuose, pulti ir užimti Spenglininkų, Kaniūkų, Kalėnų ir Strielčiškių kaimus. 2-ojo bataliono vadu pulko vadas vietoje laikinai ėjusio bataliono vado pareigas ltn. V. Burago paskyrė Mokomosios kuopos vadą kpt. J. Barkauską. Šio bataliono puolimą turėjo remti 6-oji artilerijos baterija. 3-iojo bataliono vadui kpt. A. Sinkevičiui buvo įsakyta, susitelkus Samninkėliuose, pulti ir užimti Gudakiemio kaimą³⁵⁷.

Buvo skubiai sušauktas pulko padalinių vadų pasitarimas. Batalionų vadams buvo nurodyti puolimo rajonai, skirtos konkrečios užduotys, baterijų vadams – prieš apšaudymo sektoriai. Tačiau numatytos užduotys nebuvo įvykdytos,

350 Reliacija mūsų vasario mėn. 14–19 d. 1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 94; Lietuvos Rytų partizano vado Mikuckio 1923-02-16 telefonograma Nr. 31 6 p. p. vadui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 121, l. 315.

351 P. Tvarono 1923-02-16 telefonograma Nr. 92 III PD štabui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 121, l. 316.

352 P. Tvarono 1923-02-16 telefonogramos Nr. 93 ir Nr. 94 III PD štabui. *Ten pat*, l. 323.

353 Įsakymas 6 p. p. Nr. 75. 1923-03-14. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 81, l. 151.

354 Įsakymas 6 p. p. Nr. 301. 1923-10-26. *Ten pat*, b. 85, l. 261.

355 Ališauskas K. Prie Valkininkų ir Rūdiškių geležinkelio ruožo, 1923 m. vasario 15–23 d. *Karys*, 1972, Nr. 9, p. 299.

356 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas 1921–1922–1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49, l. 81–82; Reliacija mūsų vasario mėn. 14–19 d. 1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 95.

357 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 184.

nes vasario 17 d. 4 val. ryto lenkai maždaug vieno bataliono pajėgomis pradėjo puolimą Smalių rajone ir juos užėmė. Sargybos, buvusios Samninkėlių rajone, atsilaiškė iki 8 val. ryto, po to ėmė trauktis.

Prasidėjus lenkų puolimui, 5 val. ryte vėl buvo skubiai sukviesti batalionų, raitelių eskadrono, artilerijos baterijų vadai ir pakeistos užduotys. Skubiai išsiųsta žvalgyba. Be to, pulko vadas kreipėsi į divizijos vadą, kad skubiai į pagalbą būtų atsiųstas Penktojo pėstininkų pulko batalionas³⁵⁸.

Vasario 17 d. ryte į frontą atvykę pulko daliniai buvo išdėstyti taip: 1-oji kuopa, vadovaujama ltn. T. Kuktos – ties Strielčiškėmis, 2-oji – Smalių–Samninkėlių rajone. 11 val. lenkai pradėjo puolimą Strielčiškių rajone. Kadangi puolančiųjų pajėgos buvo stipresnės, 13 val. 1-oji kuopa ėmė trauktis. Kurį laiką kuopa priešinosi prie Vergakiemio, tačiau priešas ir jį užėmė. 16 val. 1-oji kuopa perėjo į kontrpuolimą ir Vergakiemį atsiėmė, o lenkus nustūmė į Strielčiškes. Šiose kautynėse prastai pasirodė 9-oji artilerijos baterija, nesugebėjusi pulko karių paremti taiklia artilerijos ugnimi. Per kautynes žuvo 1 kuopos karys, 5 buvo sužeisti, iš jų 2 pateko į nelaisvę, taip pat dar 3 kariai pateko į nelaisvę, o 4 dingo be žinios. Kuopa prarado lengvąjį kulkosvaidį ir telefono aparatą³⁵⁹.

Žvalgų grupė išvyksta
Rūdiškių link (VDKM)

Kiek geresnė buvo 2-osios kuopos, vadovaujamos ltn. L. Tugaudžio, kuriam talkino 1-osios kulkosvaidžių kuopos vadas kpt. J. Ignatavičius, padėtis. Prasidėjus lenkų puolimui, reikšmingą vaidmenį jį sustabdant ir atbloškiant atgal suvaidino 6-oji artilerijos baterija, kurios ugnis buvo taikli ir padarė lenkams daug nuotolių. Naktį kuopa užėmė Smaliukus.

14 val. 6-osios kuopos kariai, vadovaujami ltn. Leniausko, pradėjo puolimą iš Kaniūkų. Tačiau lenkai vėl perėjo į kontrpuolimą, todėl kuopa turėjo atsi-

358 Reliacija mūsų vasario mėn. 14–19 d. 1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 96.

359 Ten pat, l. 96 a. p.

traukti. Mūšyje 2 kuopos kareiviai buvo sužeisti³⁶⁰.

Aptariant vasario 17 d. kovas galima konstatuoti, jog, vykdydami pulko vado nurodymus, pulko daliniai įdėjo daug pastangų, kad sargybos galėtų grįžti į ankstesnes pozicijas. Dėl to buvo surengta keletas kontrpuolimų. Kai kuriuos iš jų rėmė artilerija. 1-oji kuopa puolė ir užėmė Spenglininkus. 2-oji kuopa atkovojo Kaniūkus, tačiau iš Kalėnų kaimo išmušti priešų nepavyko. 3-ioji kuopa užėmė Zakorius ir juose įsitvirtino. 3-iojo bataliono padaliniai užėmė Gudakiemio kaimą. Smarkiausi artilerijos smūgiai buvo nukreipti į Smalių kaimą, kuriame buvo maždaug vienas lenkų pėstininkų batalionas su kulkosvaidžiais, ir į gretimus Samininkėlių ir Daugiliškių kaimus. Iš pastarųjų priešas buvo išvytas. Lenkai, pavakare sulaukę pastiprinimo, atsilaikė tik Smalių kaime. Smaliai buvo atsiimti naktį iš vasario 17-osios į 18-ąją³⁶¹.

Per šį puolimą išryškėjo dideli artilerijos trūkumai. 6-oji lengvoji baterija savo užduotį įvykdė gerai, bet 9-oji lengvoji baterija, kurios ginkluotę sudarė vokiškos patrankos, nesugebėjo laiku užimti pozicijų ir paleisti ugnies. Keli sviediniai nuskriejo visai kita kryptimi – nukrito nuo 2 iki 3 km į šalį nuo taikinio. Kiti sviediniai krito įvairiai – ir priešais taikinius, ir puolančios pėstininkų grandinės užpakalyje.

Vasario 18 d., apie 15 val., dėl netikslaus 9-osios baterijos šaudymo Vergakiemio kaime buvo sužeisti 4 pulko kareiviai, iš jų 1 mirė. Be to, tarp stebėjimo punkto ir šios baterijos buvo prastas telefono ryšys. Iš vasario 18 d. iššautų 242 sviedinių 48 užtaisai nesprogo, apie 15 proc. suplyšo tūtos ir apie 15 proc. sviedinių nepasiekė priešų pozicijų. Pulko vadui plk. lt. P. Tvaronui teko sustabdyti 9-osios baterijos ugnį ir Strielčiškių kaimą atakuoti vien tik pėstininkais, bet jis vis tiek buvo užimtas. Lenkai savo artilerijos nenaudojo, nes ji pavėlavo atvykti³⁶².

Pulkas šiuose mūšiuose patyrė nuostolių: 3 kariai buvo nukauti, 13 – sužeisti, 9 – pateko į nelaisvę, 1 karininkas ir 2 eiliniai kareiviai dingo be žinios. Priešas taip pat jų neišvengė: 1 lenkų karininkas ir 9 kareiviai buvo paimti į nelaisvę. Be to, iš lenkų buvo paimtas 1 sunkusis kulkosvaidis ir 2 dėžės šovinių, 10 šautuvų, 5000 šovinių, 18 čiužinių, 38 kuprinės, 9 poros pusbačių, 12 katiliukų, baltinių, uniforminių kelnių, 17 statinių, 45 antklodės³⁶³.

Vasario 17 d. 8 val. Penktojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas, vykdydamas divizijos vado įsakymą, perėjo Šeštojo pėstininkų pulko vado žinion ir išvyko į Onuški. Batalionui žygiuojant, 10 val. į rytus nuo Aukštadvario pasigirdo artilerijos šūviai. 14 val. į Peteriškes buvo išsiųsta 3-ioji kuopa, kad prirėmus ateitų į pagalbą Šeštojo pėstininkų pulko užtvarei Strėvoje.

360 Ten pat.

361 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 184–185.

362 Slaptas Generalinio štabo 1923-03-29 raštas Artilerijos viršininkui ir III PD vadui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 80; Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 185.

363 P. Tvarono 1923-02-22 telefonograma Nr. 118 III PD štabui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 121, l. 405–406.

Pasirenę atremti priešą
(VDKM)

Naktį iš vasario 17-osios į 18-ąją Šeštojo pulko vadas atliko kai kurių pulko padalinių perdislokaciją. Labai mūšiuose išsivargintą 5-ąją kuopą pozicijoje pakeitė Penktojo pėstininkų pulko 5-oji kuopa. 3-ioji Penktojo pėstininkų pulko kuopa buvo dislokuota Onuškyje, 6-oji – Taučionyse. Naktis šiose pozicijose praėjo ramiai³⁶⁴.

Vasario 18 d. 2 val. nakties lenkai puolė 2-osios kuopos saugomą barą. Kuopos kariams teko atsitraukti, tačiau 3 val. 45 min. jie, vadovaujami ltn. T. Šiurnos, vėl susigrąžino ankstesnes pozicijas. Tačiau tuo metu su kuopa nutrūko telefono ryšys (atkurtas buvo tik 8 val. ryto).

Apie vidurdienį lenkai perėjo į puolimą Spenglininkų–Smalių rajone. Artilerijos baterijos į juos paleido ugnį. Sutartine pėstininkų ir artileristų ugnimi priešas, patyręs nemažai nuostolių, buvo atbloškstas atgal. Tuo pasinaudojusi 2-oji kuopa perėjo į kontrpuolimą ir užėmė Spenglininkus. 12 val. 20 min. lenkai puolė 3-iąją kuopą ties Norvydiškėmis, bet puolimas buvo atremtas, ir priešas atsitraukė. Artilerijos baterijos sustiprino ugnį, tuo pasinaudojusios 1-oji ir 3-ioji kuopos perėjo į kontrpuolimą. Atkakli kova tęsėsi apie 2 valandas. 3-ioji kuopa ėmė supti besipriešinančius lenkus, ir pastarieji, kad išvengtų apsupimo, skubiai atsitraukė. Pulko kariai užėmė Strielčiškes. Į nelaisvę pateko lenkų karininkas ir 3 kareiviai, iš kurių vienas buvo nesunkiai sužeistas. Lietuviams atiteko sunkusis kulkosvaidis „Maxim“, 3 gurguolės vežimai su amunicija ir apranga, 3 šautuvai ir apie 5000 šovinių³⁶⁵.

Taigi, vasario 18 d. naktį pulkas susigrąžino savo iki lenkų puolimo pradžios turėtas pozicijas.

Šiuo laikotarpiu įvyko gana didelis tarptautinis incidentas su D. Britanijos kariniu atstovu prie Lenkijos vyriausybės gen. A. Carton de Wiartu, kuriame dalyvavo ir pulko kariai. Jį, pasitelkęs įvairius šaltinius, yra aprašęs V. Lesčius, todėl pateiksime jo versiją.

364 Reliacija mūšių vasario mėn. 14–19 d. 1923 m. *Ten pat*, b. 124, l. 97.

365 *Ten pat*, l. 97 a. p.

1923 m. vasario 18 d. 3-iosios kuopos vadui kpt. P. Soltanui su savo kariais užėmus Strielčiškes ir jose įsitvirtinus, apie 16 val. iš neutraliosios zonos atvyko gen. A. Cartonas de Wiartas, lydimas adjutanto mjr. E. H. Grandto ir dviejų lenkų karininkų – kpt. Dunino-Wasowicziaus ir kpt. Mirskio. Jie ieškojo prieš tai čia su lietuviais kovojusios lenkų kuopos. Pulko kariai šiuos karininkus sulaikė ir atvedė pas kuopos vadą, tuo metu buvusį Zakorių kaime, kur jie nakvojo.

Kitą dieną anglų karininkai buvo pakviesti vykti į pulko štabą Onušio miestelyje. Bet jų generolas kategoriškai atsisakė tai daryti, pareiškęs, jeigu su juo norinti susitikti Lietuvos vadovybė, jis sutinkąs jos palaukti Zakorių kaime. Apie tai buvo pranešta Onuškyje buvusiam Šeštojo pėstininkų pulko vadui plk. ltn. P. Tvaronui. Pulko vadas, pasitaręs su III pėstininkų divizijos vadu plk. ltn. I. Musteikiu, per 1-ojo bataliono vadą kpt. K. Mackevičių, o šis per 3-iosios kuopos vadą kpt. P. Soltaną pranešė generolui, kad, atsisakius vykti, jie į pulko štabą bus pristatyti jėga.

Vasario 19 d. rytą gen. A. Cartonas de Wiartas ir abu lenkų karininkai, lydimi pulko karininko K. Jasėno ir dviejų raitų žvalgų, apie 9 val. rogėmis atvyko į pulko štabą. Beje, fizinė jėga nebuvo panaudota. Tik lenkų karininkai buvo nuginkluoti ir atvežti užrištomis akimis. III pėstininkų divizijos vadas plk. ltn. I. Musteikis juos savo asmeniniu automobiliu atvežė į Kruonį, o ten laukė iš Kauno automobiliu atvykęs kariuomenės vado gen. ltn. J. Stanaičio adjutantas. Jis anglų karininkus priėmė ir kartu su jais išvyko į Kauną. Čia jie buvo apgyvendinti „Rūtos“ viešbutyje. Vasario 20 d., išsiaiškinus reikalo esmę, įsikišus D. Britanijos atstovybei, užsieniečiai buvo paleisti. Kitą dieną abu užsienio karininkai traukiniu per Virbalį išvyko iš Lietuvos.

Beje, dėl šio incidento D. Britanijos vyriausybė įteikė Lietuvos vyriausybei notą ir pareikalavo pasiaiškinti. Lietuvos vyriausybė dėl gen. A. Carton de Wiarto sulaikymo jos atsiprašė³⁶⁶.

Vasario 19 d. 8 val. lenkai puolė į šiaurės vakarus nuo Valkininkų geležinkelio stoties esantį Palielukio kaimą ir jį užėmė. Tačiau po 3 valandų Šeštojo pėstininkų pulko daliniai, surengę kontrpuolimą, jį atsiėmė³⁶⁷. Tą pačią dieną lenkai sužeidė vieną pulko sargybinių. Prie jo naktį prisiartino 4 lenkai ir, sargybiniui sušukus „stok“, pradėjo šaudyti³⁶⁸.

Vasario 20 d. divizijos vado žinion atvyko šarvuotasis traukinys „Gediminas“. Tai pulko kariams buvo gera moralinė parama. Vasario 21 d. lenkai apšaudė kai kurias pulko sargybas, tačiau buvo atremti, vasario 22 d. – Samninkėlių kaimą, vasario 23 d. – lietuvių pozicijas³⁶⁹.

366 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 187–188.

367 Ten pat, p. 186.

368 1923-02-19 pranešimas 3-iosios kuopos vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 88, l. 26.

369 3 pėst. divizijos štabo karo dienyvas 1921–1922–1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49, l. 84.

Nuo vasario 14 iki 23 d. 3 pulko kariai buvo nukauti, 13 – sužeiti, 9 – pateko į nelaisvę, 1 karininkas ir 2 kareiviai dingo be žinios. Į nelaisvę buvo paimtas vienas lenkų karininkas ir 9 kareiviai, iš jų 1 buvo labai sunkiai sužeistas ir nuvežtas į ligoninę mirė³⁷⁰. Vasario 17 d. Smalių kaime į nelaisvę buvo paimti lenkų 31-ojo pasienio bataliono eiliniai Audrius Plevinskas, Stasys Donkovskis ir Andrius Uimo, vasario 18 d. prie Strielčiškių kaimo – eiliniai Juozas Pančkovskis (*Pačkowski*) ir Anufrijus Jakimčikas, vasario 20 d. – Stasys Kosdrun³⁷¹.

Vasario 23 d. Penktojo pėstininkų pulko daliniai išvyko atgal į savo nuolatinę dislokacijos vietą, o vasario 24–25 d. lenkai paliko užimtus neutraliosios zonos kaimus ir pasitraukė už demarkacijos linijos³⁷².

Už pasižymėjimą kovose Respublikos Prezidentas 1-os rūšies Vyčio Kryžiumi apdovanojo šiuos pulko karius: pulko vadą plk. ltn. P. Tvaroną, kapitonus J. Ignatavičių ir P. Soltaną, leitenantus J. Andriūnaitį, T. Kuklą, L. Tugaudį, vrš. A. Jokubaitį, vyr. psk. I. Tamošaitį, jaunesnius puskarininkius J. Ramašauską ir A. Maulį, grandinius J. Atkočiūną, S. Oržukauską, J. Račinską, V. Gudavičių, B. Ališiūną, A. Kačenauską, J. Žylių, P. Kazlauską, J. Cimolonską, A. Bajerūną, K. Vasiliauską, J. Padelską, P. Bendoraitį, J. Gulbiną, K. Žiriūną, A. Gildraitį, J. Ardinską, K. Čeproną, J. Beržinską, eilinius J. Averkiną, A. Randį, S. Paulauską, A. Šibirkštį, J. Mažeiką, A. Augustiną, A. Kybartą, J. Suvukiną, A. Šrikauską, V. Traškauską ir J. Budavičių³⁷³.

Išstūmusio iš Lietuvos teritorijos pažeidėjus pulko vienas batalionas ir toliau liko saugoti demarkacijos linijos nuo Jakėnų iki Daugirdiškių, o jo štabas grįžo į Kruonį³⁷⁴.

Pažymėtina, kad, pulkui saugant neutraliosios zonos ruožą, nemažai lenkų kareivių perbėgo į lietuvių pusę. Vien tik pulko saugomame bare nuo 1920 m. gruodžio pabaigos iki tol, kol jis pasitraukė nuo demarkacijos linijos, tokių buvo 23. Visiškai suprantama, kad į lietuvių pusę bėgdavo į lenkų kariuomenę mobilizuoti lietuviai arba lenkai, kurių gimtosios vietos liko Lietuvos teritorijoje. Bet būta ir ne lenkų, nors jų kilmės vietos ir buvo atitekusios Lenkijai. Iš tokių galima paminėti Vladimirą Emiljančiką, kilusį iš Gardino, Kostantą Nagordny iš Borvoniškių ir kt.³⁷⁵

370 Ten pat, l. 85 a. p.

371 Tardymo lapai. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 32, l. 43, 46, 49.

372 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas 1921–1922–1923 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49, l. 86.

373 Įsakymas kariuomenei Nr. 62. 1923 m. balandžio 3 d.

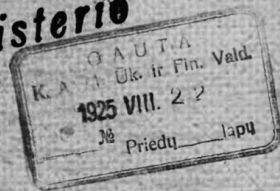
374 Visiškai slaptas operatyvinis įsakymas 6 p. p. Nr. 4. 1923-02-27. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 88, l. 16.

375 Tardymo lapai. *Ten pat*, b. 32.

III

Taikos metai

Krašto Apsaugos Ministerio Įsakymas

60 Nr.

Kaunas, 1925 m. rugpiučio mėn. 14 d.

Rikiuotės skyrius.

1 §.
Skelbiama Respublikos Prezidento š. m. aktas 130 Nr.:
Pasiremiant Lietuvos kariuomenės laipsnių įstatymu (Vyr. Žinių 13, 20, 96 ir 137 Nr. Nr.) ir Aukš-
tųjų Karininkų Kursų statutu (Vyr. Žinių 111 Nr.) šie karininkai pakeliami laipsnyje vyresniškumu:
Iš Majoro į Pulkininko Leitenanto —

PĖSTININKŲ:

1-jo pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pulko Povilas **Dundulis** — nuo 1922
metų liepos mėn. 20 dienos.

INŽINERIJOS:

Buvęs Krašto Apsaugos Ministeris Balys **Sližys** — nuo 1924 metų balandžio mėn. 20 dienos.
Iš Kapitono į Majoro —

PĖSTININKŲ:

Vyriausiojo Štabo Informacijų skyriaus Juozas **Tomkus** — nuo 1925 metų sausio mėn. 7 dienų
2-jo pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Algirdo pulko Bronius **Ivanauskas** — nuo
metų liepos mėn. 1 dienos,
4-jo pėstininkų Lietuvos Karaliaus Mindaugo pulko Leonas **Rajeckas** — nuo 1920 metų
žės mėn. 17 dienos,
Karo Mokyklos Augustas **Kynas** — nuo 1921 metų birželio mėn. 20 dienos.

INŽINERIJOS:

Elektrotechnikos bataliono Antanas **Zyklus** — nuo 1922 metų spalio mėn. 10 dienos.
Kaunas. 1925 metų liepos mėn. 29 d.
Pasirašė: Stulginskis, Respublikos Prezidentas. Pulkininkas Daukantas, Krašto
gos Ministeris. Generalas leitenantas Ladyga, Vyriausiojo Štabo Viršininkas.

2 §.

Skelbiama Kariuomenės Vado inspektorinės kariuomenės dalių apžintos išdavos.
Kaunas. 1925 metų liepos mėn. 2 d.)
Pasirašė: Stulginskis, Respublikos Prezidentas. Pulkininkas Daukantas, Krašto
gos Ministeris. Generalas leitenantas Ladyga, Vyriausiojo Štabo Viršininkas.
Pilėnų Kunigaikščio Margio pulkas (apžiūrėtas š. m. liepos mėn. 2 d.)
1925 m. ir 2 komandos. Bendra kareivių išvaizda gera. Tankin-
ir šarvai tvarkoje.
Pareiviai apmokyti pakankamai. 4, 5 ir 6 ku-
psugeba rasti nurodyto taikinio. S
Taikiklių stato lėtai. Sau-

Nuolatinėje dislokacijos vietoje Alytuje

1923 m. kovo 14 d. Ambasadorių konferencija³⁷⁶ Vilnių ir Vilniaus kraštą pripažino Lenkijai. Ta proga III pėstininkų divizijos vadas Šeštajam pėstininkų pulko vadui įsakė iki balandžio 30 d. saugomą barą perduoti IV pėstininkų divizijos kariams, o visam pulkui, taip pat ir Ūkio daliai, esančiai Kaune, persikelti į Alytų, naują nuolatinės dislokacijos vietą³⁷⁷.

1923 m. gegužės 1 d., perdavęs barą pasienio apsaugos batalionui, pulkas atvyko į paskirtą nuolatinę stovyklą Alytuje³⁷⁸. Pulkas buvo dislokuotas carinės Rusijos karinės tvirtovės kareivinėse. Nurimus įsikūrimo šurmuliui, prasidėjo tikras taikos meto tarnybos etapas. Tiesa, persikėlus į Alytų, pulke susidarė paradoksali situacija: sargybiniais paskirti kariai į šias pareigas ėmė žiūrėti nerimtai. Matyt, jiems atrodė, kad, nesant pašonėje priešo, galima šiek tiek ir atsipalaiduoti. Pulko vadui plk. ltn. P. Tvaronui teko imtis griežtų priemonių, kad išlaikytų karių budrumą. Iš įsakymų pulkui matyti, kad šiuo laikotarpiu keletą karių jis nubaudė gana griežtomis bausmėmis. Nubausti sargybiniai, kurie, užuot budėję sargybos postuose, miegojo, ir sargybinis, rastas miegantis dieną arklidėse. Buvo nubaustų ir už tai, kad stovėdami sargyboje, žaisdami su šautuvu, netyčia iššovė, taip pat už rūkymą sargybos postuose ir kt. Kad sugriežtintų drausmę, pulko vadui teko bausti ne tik nepaklusnius sargybinius, bet kai kada ir jų viršininkus³⁷⁹.

Persikėlus į Alytų, daugiau darbo atsirado ir pulko karo kapelionui kunigui Jonui Sadūnui. Birželio 12 d. jis, be savo tiesioginių pareigų, buvo paskirtas eiti dar ir Alytaus karinės įgulos kapeliono pareigas³⁸⁰.

1923 m. liepos 16 d. susipažinti su pulku naujoje dislokacijos vietoje atvyko kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Apie apsilankymą pulke jo įsakyme kariuomenei buvo trumpai parašyta: „*Kareiviai atrodo labai gerai. Taktikos mokymas pagal naują doktriną vedamas taisyklingai. Kareivinės reikalingos remonto. Remontą atlikti savo jėgomis, gavus iš Karo Butų skyriaus teikiamos medžiagos. Arkliai geri, ypač raitų žvalgų komandos. Valgis labai geras. Bendrai, visame matyti pulko vado ir kitų viršininkų rūpesnis ir pasidarbavimas.*“³⁸¹

376 Ambasadorių konferencija (pranc. *Conférence des Ambassadeurs*) – Antantės Aukščiausiosios Tarybos nutarimu sudarytas vykdomasis organas, nuo 1919 iki 1931 m. veikęs Paryžiuje ir turėjęs prižiūrėti Versalio taikos sutarties nuostatų įgyvendinimą. Ambasadorių konferenciją sudarė Didžiosios Britanijos, Italijos ir Japonijos ambasadoriai Prancūzijoje, taip pat Prancūzijos užsienio reikalų ministras, kuris kartu buvo ir konferencijos prezidentas. Faktiškai konferencija buvo neformalus Tautų Sąjungos politiškai įtakingiausių valstybių organas, dalyvavęs sprendžiant įvairius teritorinius konfliktus Europoje, tarp jų – Zaolžės konfliktą tarp Lenkijos ir Čekoslovakijos, Vilniaus konfliktą tarp Lenkijos ir Lietuvos, Klaipėdos priklausomybės klausimą ir kt.

377 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 6. 1923-04-24. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 19, l. 350.

378 Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 488.

379 Įsakymai 6 p. p. 1923 m. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 83.

380 Įsakymas 6 p. p. Nr. 165. 1923-06-12. *Ten pat*, l. 51.

381 Įsakymas kariuomenei Nr. 144. 1923 m. liepos 30 d.

Liepos 30 d. pulkas buvo išrikiuotas divizijos vado inspekcinei apžiūrai, taip pat buvo klausoma kareivių skundų³⁸². Tokia pat apžiūra vyko ir lapkričio 2 d. Skirtumas tik tas, kad divizijos vadas dar apžiūrėjo pulko gurguolę, arklides ir kareivines³⁸³.

Rugsėjo 13 d. pulko 2-asis batalionas, Mokomoji kuopa ir Žvalgų komanda dalyvavo divizijos manevruose. Pulko kariai „puolė“ Daugų kryptimi³⁸⁴.

Matyt, reikėtų pažymėti, kad 1923 m. vasarą, vadovaujantis kariuomenės vado nurodymu, net 50 proc. pulko kareivių buvo išleisti 2 savaitių atostogų rugiapjūtės darbų nudirbti – padėti tėvams ir kitiems giminaičiams nupjauti javus³⁸⁵. Kadangi Generalinio štabo nurodymu, nors ir išleidus pusę karių atostogų, mokymai neturėjo būti stabdomi, pulkui kilo šiokių tokių sunkumų, nes išleistieji atostogų, po jų grįžę, turėjo pasivyti kitus, tad, be abejo, pulko karininkams kurį laiką padaugėjo darbo.

1923 m. spalio 6 d. įsakymu kariuomenei iš Trečiojo pėstininkų pulko tarnauti į Šeštąjį pėstininkų pulką buvo perkeltas mjr. Vincas Matulionis³⁸⁶, o spalio 26 d. 4 penktosios Karo mokyklos laidos leitenantai – Vladas Čėsna, Jonas Šipaila, Adomas Dževečka ir Juozas Manelis³⁸⁷.

Lapkričio 21–22 d. pulko vadas padarė kai kuriuos administracinius vadovaujančiųjų karininkų pakeitimus: 8-osios kuopos vadą mjr. Joną Išlinską paskyrė Mokomosios kuopos vadu, o Mokomosios kuopos vadą ltn. Joną Kaminską – 8-osios kuopos vadu. Laikinais vietoje 2-ojo bataliono vado kpt. A. Sinkevičiaus, išvykusio į Aukštųjų karininkų kursus, į šias pareigas buvo paskirtas kpt. J. Barkauskas, 3-iojo bataliono vadas K. Mackevičius – 1-ojo, o 1-ojo bataliono vadas mjr. J. Gaudešius – 3-iojo bataliono vadais³⁸⁸.

Gruodžio 5 d. pulkas labai kukliai atšventė pulko šventę. 10 val. vyko šv. Mišios, vėliau pulko Kultūros ir švietimo komisijos nariai organizavo paskaitą kariams³⁸⁹.

Gruodžio 11 d. vyko svarbus pulko karių pasirengimo lygio patikrinimas. Pulką tikrino Karo apygardos viršininkas. Iš pradžių dalinys buvo išrikiuotas apžiūrai, po to vyko karinių pratimų demonstravimas, dalyvaujant visiems pulko kareiviams ir karininkams. Pratimo tema buvo žygio sauga, žvalgyba ir kontrpuolimas³⁹⁰. Šio patikrinimo metu taip pat ypatingas dėmesys buvo skiriamas Tėvynės pažinimui, nes dar lapkričio 28 d. įsakyme III karo apygardai plk.

382 Paliepimas Nr. 53. 1923-07-30. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 50, l. 38

383 Paliepimas Nr. 79. 1923-11-02. *Ten pat*, l. 49.

384 Paliepimas Nr. 62. 1923-09-12. *Ten pat*, l. 43.

385 Įsakymas 6 p. p. Nr. 216. 1923-08-02. *Ten pat*, b. 84, l. 77.

386 Įsakymas kariuomenei Nr. 181. 1923 m. spalio 6 d.

387 Įsakymas kariuomenei Nr. 194. 1923 m. spalio 26 d.

388 Įsakymai 6 p. p. Nr. 327, 1923-11-21, ir Nr. 328, 1923-11-22. *LCVA*. F. 519, ap. 1, b. 86, l. 66, 80.

389 Paliepimas Nr. 87. 1923-12-04. *Ten pat*, b. 50, l. 54.

390 Paliepimas Nr. 88. 1923-12-10. *Ten pat*.

K. Ladiga į tai atkreipė dėmesį, nurodydamas visose kareivinėse pakabinti Lietuvos žemėlapius ir supažindinti karius su Lietuvos ir kariuomenės istorija³⁹¹. Deja, šios žinios kai kurių kuopų kareivių buvo labai prastos. Kitais aspektais pulko pasirengimas buvo įvertintas gerai³⁹².

Lietuvos kariuomenė taikos meto sąlygomis pradėjo mažinti karių skaičių. 1923 m. pabaigoje – 1924 m. pradžioje pasikeitė daug karininkų. Į atsargą buvo išleisti net 4 leitenantai – Jonas Basevičius, Genrikas Jagoldas, Jonas Telksnys ir Petras Vaisiūnas ir pulko gydytojas Motiejus Baknys³⁹³, o 1924 m. sausio pirmosiomis dienomis – dar 5 pulko karininkai – kapitonai Jonas Ignatavičius ir Juozas Bilevičius, vyr. ltn. Karolis Statkevičius, jaunesnieji leitenantai Jonas Skirpstūnas ir Tomas Šiurna³⁹⁴. Tačiau čia tarnauti iš Trečiojo pėstininkų pulko buvo perkelti kpt. Iliodoras Gaižauskas ir ltn. Jonas Masandukas, iš Septintojo pėstininkų pulko – kpt. Stepas Kalininas, iš 2-ojo pasienio apsaugos bataliono – kpt. Aleksas Bartkus, iš 3-iojo pasienio apsaugos bataliono – karininkas Vladas Goltšteinas, iš Pasienio brigados štabo – vyr. ltn. Leonas Virbickas, iš III karo apygardos štabo – karo valdininkai Kostas Bielys ir Germanas Pliuškaitis³⁹⁵. Tačiau pastarieji du sausio 23 d. krašto apsaugos ministro įsakymu buvo gražinti atgal. Taip pat į Pirmąjį pėstininkų pulką buvo perkeltas mjr. Miečius Reikala³⁹⁶.

1924 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujiems pėstininkų pulkų etatams, buvo padaryti kai kurie aukščiausiosios pulko vadovybės ir kitų karininkų pareigų pakeitimai. Pulko vado padėjėjas mjr. J. Gaudešius, kartu ejęs ir 3-iojo bataliono vado pareigas, iš pastarųjų buvo atleistas ir liko tik pulko vado padėjėju. 3-iojo bataliono vadu buvo paskirtas 2-ojo bataliono vadas kpt. A. Sinkevičius, o 2-ojo bataliono vadu – buvęs 7-osios kuopos vadas kpt. J. Barkauskas³⁹⁷.

Be to, sausio 1 d. pulkas gavo labai svarbią užduotį. Nuo šios dienos ūkio klausimais pulkui buvo priskirtas visas Alytaus mobilizacinis rajonas³⁹⁸. Be abejo, pulko ūkio pareigūnams tai buvo naujas didelis rūpestis.

Nuo 1924 m. pulko vadas plk. P. Tvaronas pradėjo rengti netikėtus patikrinimus. Vieno tokio patikrinimo 1924 m. sausio 19 d. metu 2-osios kulkosvaidžių kuopos sargybinių Praną Rapšlaukį, saugojusį pašaro sandėlį, rado miegantį. Kad kitiems būtų pamoka, sargybiniui pulko vadas skyrė 3 savaites, o pulko budėtojui – 3 paras arešto³⁹⁹. Vasario 2 d. per patikrinimą pulko vadas nerado dviejų sargybinių, eilinių Prano Vainausko ir Prano Stonkaus, saugojusių tiltą.

391 Įsakymas III karo apygardai Nr. 80. 1923-11-28. *Ten pat*, b. 86, l. 203.

392 Įsakymas III karo apygardai Nr. 82. 1923-12-13. *Ten pat*, l. 351.

393 Įsakymas kariuomenei Nr. 235. 1923 m. gruodžio 31 d.

394 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 7. 1924 m. sausio 16 d.

395 Įsakymas kariuomenei Nr. 234. 1923 m. gruodžio 31 d.

396 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 9. 1924 m. sausio 23 d.

397 Įsakymas 6 p. p. Nr. 13. 1924-01-13. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 103, l. 48–49.

398 Įsakymas III karo apygardai Nr. 7. 1924-02-10 // *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 103, l. 256.

399 Įsakymas 6 p. p. Nr. 23. 1924-01-23. *Ten pat*, l. 133.

Be abejo, jie buvo nubausti, tačiau už tai, kad neišauklėjo savo karių, 5 paros arešto buvo skirtos ir kuopos vadui⁴⁰⁰.

Netikėti patikrinimai paveikė pulką teigiamai. Vėliau per tokius netikėtus patikrinimus panašių pažeidimų jau nebuvo pastebėta.

Kaip jau ne kartą minėta, didelė problema buvo kareivių neraštingumas. 1924 m. vasario 14 d. krašto apsaugos ministras, kad pagerintų beraščių mokymo kontrolę, visose karinėse dalyse įvedė *Asmeninį išsilavinimo lapelį*, kuriame turėjo būti apibūdintos atėjusio į kariuomenę ir iš jos išleidžiamo kareivio žinios. Ministras nurodė, kad sudarytos komisijos, pirmininkaujant bataliono vadui, kareivius, baigusius naujokų pagrindinį mokymo kursą, išgaminuotų ir išsilavinimo lapelyje įvertintų jų turimas žinias, o išeinant iš kariuomenės aprašytų jų pasiekimus⁴⁰¹. Be abejo, griežtesnė kontrolė teigiamai paveikė kareivių mokymą.

Priedas Nr. 1.

Asmeninis Išsilavinimo Lapelis.

Dalies pavadinimas
Kuopa (eskadronas, baterija, komanda).
VARDAS IR PAVARDĖ.

Kategorijų išvardymas	Stodamas į kariuomenę	Naujokų mokymą baigus	Išeinant iš kariuomenės
1) Nemoka lietuviškai nei skaityti nei rašyti			
2) Moka lietuviškai tik skaityti			
3) Moka lietuviškai skaityti ir rašyti, bet mokykloj nebuvo			
4) Buvo ar baigė tik pradžios mokyklą			
5) Buvo ar baigė aukštesnę už pradžios mokyklą			

1924 m. balandžio 29 d. krašto apsaugos ministro padėjėjas įvertino pulko ūkio, finansinės atskaitomybės ir valstybinio turto saugojimo sąlygas. Išvados buvo lakoniškos, glaustai suformuluotos ir baigėsi sakiniu: „*Bendrai imant, pulko ūkyje matyti pulko vado pulkininko Tvarono rūpestingumas.*“⁴⁰²

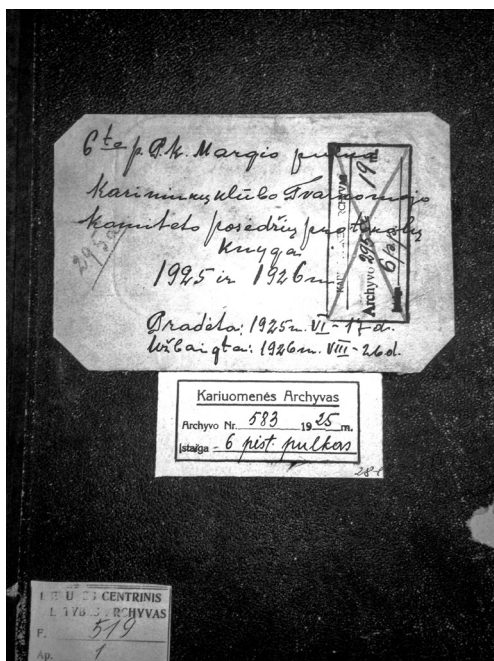
1924 m. birželio mėn. kariuomenės vadas surengė inspekcinę kariuomenės dalių apžiūrą. Birželio 6 d. jis atvyko ir į Šeštąjį pulką. Apžiūrai buvo išvesta 12 kuopų ir 4 komandos.

400 Įsakymas 6 p. p. Nr. 36. 1924-02-05. *Ten pat*, l. 255.

401 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 21. 1924 m. vasario 14 d.

402 Įsakymas kariuomenei Nr. 63. 1924 m. gegužės 16 d.

Bendrą kareivių išvaizdą vadas įvertino gerai. Tačiau buvo ir pastabų, pavyzdžiui, kad pulke daug kareivių išleista atostogų sveikatos pataisyti ir paimta įvairiems darbams⁴⁰³, kas, be abejo, kenkia jų mokymui.

Po kariuomenės vado inspekcijos, birželio 26 d., pulko rikiuotės aikštėje vyko parodomosios karininkų pratybos, vadinamieji parodomieji manevrai. Juose dalyvavo visi laisvi nuo tarnybos pulko karininkai⁴⁰⁴. Liepos 30 d. parodomuosius pratimus šioje aikštėje demonstravo Mokomoji kuopa. Jos veiksmus stebėjo visi pulko karininkai⁴⁰⁵, o kitą dieną jau pats pulko vadas atliko inspekcinę apžiūrą ir išklausė kareivių skundų⁴⁰⁶.

Rugpjūčio 23 d. pulko kariams buvo surengta puiki kultūrinė išvyka. Beveik 400 karių traukiniu atvyko į Kauną ir apžiūrėjo Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodą⁴⁰⁷. Panaši išvyka buvo organizuota ir 1925 m.⁴⁰⁸

Rugsėjo 7 d. pulke vyko nemažai teigiamų atsiliepiamų sulaukusi pulko sporto šventė⁴⁰⁹, o greitai po jos – rugsėjo 10–14 d. – didžiuliai kariniai manevrai. „Mėlynųjų“ divizija, puldama Kauną iš pietryčių, rugsėjo 10 d. vakare užėmė fronto liniją Varėna–Alytus–Marijampolė. „Raudonųjų“ kariuomenė puolė iš šiaurės

403 Įsakymas kariuomenei Nr. 78. 1924 m. liepos 16 d.

404 Paliepimas Nr. 70. 1924-06-25. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 50, l. 87.

405 Paliepimas Nr. 79. 1924-07-29. *Ten pat*, l. 93.

406 Paliepimas Nr. 80. 1924-07-30. *Ten pat*, l. 93.

407 Paliepimas Nr. 88. 1924-08-23. *Ten pat*, b. 112, l. 1.

408 Įsakymas 6 p. p. Nr. 180. 1925-06-29 // *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 125, l. 208–210.

409 Paliepimas Nr. 86. 1924-08-21. *Ten pat*, b. 50, l. 95.

vakarų. Rugsėjo 10 d. ji užėmė Babtų–Jonavos–Ukmergės barą. Šeštasis pėstininkų pulkas priklausė „mėlynųjų“ grupuotei⁴¹⁰. Be jo, į grupuotę buvo įtrauktas Devintasis pėstininkų pulkas, Antrasis ulonų ir Ketvirtasis artilerijos pulkai, priskirta 5 lėktuvų eskadrilė⁴¹¹. Per manevrus pulkui puolanti „priešą“ pavyko sustabdyti, tačiau, pasirodžius jo artilerijos pulkui, Šeštąjį pulką teko skubiai atitraukti ir perdislokuoti į naujas pozicijas. Pačiame „mūšių“ įkarštyje manevrai buvo sustabdyti. Pulko veiksmi šiuose manevruose buvo įvertinti gerai⁴¹².

Po manevrų pulke pasikeitė karo kapelionai. Kunigą Joną Sadūną pakeitė kunigas Jonas Vaišnora⁴¹³. Be to, buvo pakeistas Švietimo komisijos pirmininkas – vietoje vyr. ltn. K. Lelešiaus paskirtas ltn. Liudas Papartis⁴¹⁴. Matyt, viena pagrindinių šio keitimo priežasčių buvo gana prasti neraštingų karių mokymo rezultatai. Nors pulke tam buvo skiriama laiko, kaip matyti iš liepos 19 d. paliepimo pulkui, neraštingų karių mokymas vyko vangiai. Švietimo komisijos pirmininkui buvo nurodyta imtis priemonių, kad per du mėnesius pulke neliktų nė vieno analfabeto⁴¹⁵. Matyt, užduotis buvo per sunki, nes po dviejų mėnesių buvo pakeistas Švietimo komisijos vadovas.

Spalio pradžioje į pulką buvo paskirti 4 Karo mokyklos VI laidą baigę leitenantai – Ignas Kontrimas, Stasys Liaukus, Jurgis Hesas⁴¹⁶ ir Juozas Komentavičius⁴¹⁷.

1924 m. lapkričio mėn. buvo nutarta sustiprinti Penktąjį pėstininkų pulką. Tam tikslui iš Šeštojo pėstininkų pulko į Penktąjį buvo perkelta 200 kareivių⁴¹⁸.

Lapkričio 12 d. pulko patikrinti atvyko III karo apygardos viršininkas plk. Kazys Ladiga. Kažko ypatingo nepastebėta, išskyrus gal tik tai, kad net 4 Mokokosios kuopos kariai pasiskundė, jog jau 11 mėn. jų neišleidžia atostogų⁴¹⁹.

1925 m. vasario 26–27 d. pulko vadas patikrino pulko 3-iosios ir 4-osios kuopų naujokų statutų žinias. Statutus kareiviai išmanė nepakankamai. Nors teorinės žinios buvo geresnės, nelabai jas sekėsi pritaikyti praktikoje. Pulko vadas į tai atkreipė kuopų vadų dėmesį⁴²⁰. Pulko vado pastabos buvo kaip tik laiku, nes 1925 m. kovo 23 d. III karo apygardos viršininkas atliko Alytaus įgulos dalių apžiūrą – tikrino, kaip mokomi Šeštojo pėstininkų pulko tiek seni, tiek jauni kareiviai. Į statutų ir Tėvynės pažinimo dalyko klausimus pulko kariai atsakė taip:

410 Sumanymas kariuomenės manevrams 1924 m. rugsėjo 12–13 d. *Ten pat*, b. 102, l. 8–9.

411 Generalinio štabo 1924-09-02 raštas III karo apygardos viršininkui. *Ten pat*, l. 11.

412 Reliacija menevrų š. m. rugsėjo 11–14 dienomis. *Ten pat*, l. 40–41.

413 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 93. 1924 m. rugsėjo 23 d.

414 Įsakymas 6 p. p. Nr. 269. 1924-09-24. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 107, l. 285–286.

415 Paliepimas. 19214-07-19. *Ten pat*, b. 121, l. 5.

416 Jurgio Heso pavardė daugelyje dokumentų rašoma kaip Hesas, tačiau mes pasirinkome vėliausiai vartotą pavardę – Hesas.

417 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 100. 1924 m. spalio 7 d.

418 Įsakymai 5 p. p. Nr. 339, 1924-11-01, ir Nr. 351, 1924-11-11. *LCVA*, f. 518, ap. 1, b. 48, l. 18–21, 43–46.

419 Įsakymas III karo apygardai Nr. 65. 1924-11-13. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 107, l. 91–92.

420 Įsakymas 6 p. p. Nr. 61. 1925-03-02. *Ten pat*, b. 129, l. 9–10.

Šeštojo pėstininkų pulko karių atsakymų į klausimus rezultatai⁴²¹

Dalykas	Klausta karių	Atsakė gerai	Atsakė patenkinamai	Visai neatsakė
Vidaus tarnybos statusas	Naujokų – 14	8	5	1
	Senų kareivių – 12	9	2	1
	Puskarininkių – 9	5	4	0
Lauko tarnybos statusas	Naujokų – 19	9	9	1
	Senų kareivių – 17	6	10	1
	Puskarininkių – 4	2	2	0
Įgulos tarnybos statusas	Naujokų – 18	11	7	0
	Senų kareivių – 18	6	7	5
	Puskarininkių – 12	7	5	0
Šaudymo statusas ir klausimai apie kulkosvaidžius	Naujokų – 19	8	10	1
	Senų kareivių – 19	7	11	1
	Puskarininkių – 12	5	7	0
Drausmės statusas	Naujokų – 8	4	3	1
	Senų kareivių – 6	2	4	0
	Puskarininkių – 7	5	1	1
Topografija, fortifikacija ir ginklų rūšys	Naujokų – 15	6	3	6
	Senų kareivių – 10	7	1	2
	Puskarininkių – 5	4	1	0
Tėvynės pažinimas	Naujokų – 18	12	3	3
	Senų kareivių – 10	7	3	1
	Puskarininkių – 7	3	3	1
Iš viso atsakė	Naujokų – 111	58	46	7
	Senų kareivių – 93	43	39	11
	Puskarininkių – 56	31	23	2

Pažymėta, kad tarp senų kareivių neliko nė vieno analfabeto ir, nors pulkas nuolat turėjo eiti sargybų tarnybą, kareiviai išmokyti gerai⁴²².

Pulkas šioje srityje pasiekė neblogų rezultatų, nes naujokai pagal patvirtintas programas buvo intensyviai mokomi. Pavyzdžiui, per mėnesį jų mokymui buvo skirta 160 val., iš jų rikiuotei – 46, šaudymui – 26, Lauko tarnybos statutui – 19, Vidaus tarnybos statutui – 12, Drausmės statutui – 12, gimnastikai – 23, bendrajam švietimui – 16, tikybai – 24, higienai – 2 val.⁴²³ Be to, jų mokymui ir pulko vadovybė skyrė ypatingą dėmesį, dažnai tikrino, kaip vedami užsiėmimai. Pavyzdžiui, birželio 26 ir 27 d. pulko vadas tikrino, kaip mokomi naujokai. Tikrinant pastebėta, kad 2-oji kuopa į užsiėmimus buvo išvesta 15 min. vėliau. Praeinant pulko vadui, po komandos „Pagarba dešinien!“ , naujokai nežinojo, ką daryti, tačiau pasisveikino gerai. Bet nemokėjo tinkamai elgtis su šautuvais. Pulko vadas įsakė šiuos elementus pakartoti, kad viskas vyktų sklandžiai.

Kiek daugiau buvo prastai skaitančiųjų ir rašančiųjų. Nemokėjo skaityti apie

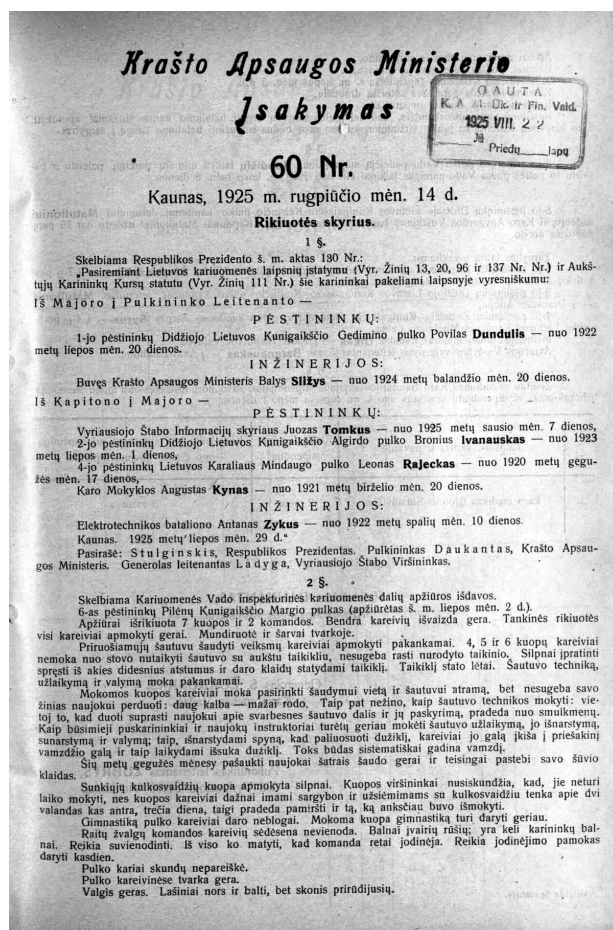
421 Įsakymas 6 p. p. Nr. 97. 1925-04-07. *Ten pat*, l. 281.

422 III karo apygardai įsakymas Nr. 19. 1925-03-25. *Ten pat*, l. 283–283.

423 Pamokų paskirstymas užsiėmimams su naujokais. *Ten pat*, b. 149, l. 1.

25 proc., rašyti – net 30 proc. naujokų. Naujokus mokačius karininkus pulko vadas paragino susiimti ir per porą savaitių ištaisyti padarytas klaidas, „pasivyti“ programą⁴²⁴.

Tačiau pulke buvo ir kita problema. Kaip matyti iš liepos 2 d. kariuomenės vado kasmetinio pulko inspekcinio patikrinimo, jis turėjo pastabų atliekantiems šaudymo pratimus kareiviams, ypač daug – Sunkiųjų kulkosvaidžių kuopai. Kariuomenės vadas padarė išvadą, kad kuopa parengta prastai. Jos karininkai skundėsi, kad neturi laiko kareivių mokyti, nes šie dažnai skiriami į sargybą, tad pratyboms su kulkosvaidžiais likdavo tik po 2 valandas kas antrą ar trečią dieną. Nenuostabu, kad per tą laiką jie pamiršdavo, ko prieš tai mokėsi⁴²⁵. O tai jau buvo problema, nes dėl didelės pulko vykdomų sargybos funkcijų apimties rasti papildomo laiko mokytis buvo sunku.

424 Įsakymas 6 p. p. Nr. 130. 1925-06-29. *Ten pat*, b. 130, l. 206–207.

425 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 60. 1925 m. rugpjūčio 14 d.

Pulkas buvo dislokuotas buvusioje carinės Rusijos karinėje tvirtovėje, todėl, matyt, logiškas buvo apygardos viršininko 1925 m. balandžio mėn. atsiųstas pavedimas rekognoskuoti tvirtovės fortus ir išsiaiškinti, ar jie dar turi kokią nors gynybinę reikšmę⁴²⁶.

Pavedimas tikrai įdomus, tik, gaila, nepavyko rasti šios rekognoskuotės medžiagos ir išvadų.

Vykdydamas 1925 m. gegužės 4 d. slapto aplinkraščio, gauto iš Vyriausiojo štabo, nuostatas, pulko vadas likvidavo Specialiųjų priemonių bataliono štabą⁴²⁷ ir Minosvaidžių kuopą. Specialiųjų priemonių bataliono vadas kpt. H. Songinas buvo paskirtas 7-osios kuopos vadu. Matyt, kilo nepasitenkinimas, kad bataliono vadas paskirtas tik kuopos vadu, nes išlikusiame pulko vado paaiškinime divizijos vadui nurodyta, jog pulke nebuvo atitinkamos vietos, be to, H. Songino komandavimo stažas yra mažesnis nei kitų batalionų vadų, taip pat panaikintas kaip tik jo vadovaujamas batalionas ir, nors jis vyresnis už kitus batalionų vadus – 1-ojo bataliono vadą kpt. A. Sinkevičių ir 2-ojo bataliono vadą kpt. J. Barkauską, kurių komandavimo stažas didesnis ir kurie tarnavo pulke nuo pirmųjų jo įkūrimo dienų, juos skirti į žemesnes pareigas pulko vadas nerado priežasčių⁴²⁸.

Gegužės viduryje pasikeitė III karo apygardos vadai. Plk. K. Ladiga buvo atleistas iš apygardos viršininko pareigų ir paskirtas Vyriausiojo štabo viršininku, o III karo apygardos viršininku patvirtintas plk. lt. Jonas Gričius⁴²⁹.

1925 m. liepos 27 d. pulką pasiekė slaptas III karo apygardos viršininko įsakymas, kuriame buvo nurodyta, kad rugsėjo mėn. bus pašaukti atsargos kariai, gimę 1897–1900 m., į 3 savaitių pakartotinius karinius mokymus. Šaukiami tik Alytaus ir Seinų apskričių atsargos kariai, jie bus mokomi Alytuje. Buvo numatyta į pakartotinius mokymus pašaukti 1936 vyrus ir iš jų sudaryti laikiną pulką. Devintojo pėstininkų pulko plk. lt. Andrius Kerbelis buvo paskirtas jam vadovauti, o Šeštojo pėstininkų pulko vadas – jį aprūpinti, taip pat leisti visus šiam daliniui skirtus įsakymus. Kiti sudaromo pulko karininkai ir žemesnieji vadai buvo skirti iš II karo apygardos pulkų, tarp jų ir iš Šeštojo pėstininkų pulko, karių⁴³⁰.

Be to, dalį karininkų teko atitraukti nuo įprastos pulko veiklos ir 1925 m. rugpjūčio mėn. net 7 iš jų – kpt. Iliodorą Gaižauską, vyr. lt. Petrą Babrauską, vyr. lt. Leoną Gustaitį, leitenantus Adomą Dževečką, Aleksą Meškauską, Adolfą Žilinską ir Motiejų Naujoką – pasiųsti mokytis į Aukštuosius karininkų

426 1925-04-15 III karo apygardos štabo raštas 6 p. p. vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 127, l. 9.

427 Archyvuose nieko daugiau apie Specialiųjų priemonių bataliono štabą rasti nepavyko. Koks tai buvo dalinys, ar buvo tik suformuotas jo štabas, ar visas batalionas ir kada suformuotas – lieka neaišku.

428 Slaptas plk. lt. P. Tvarono pareiškimas III karo apygardos viršininkui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 154, l. 69.

429 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 39. 1925 m. gegužės 16 d.

430 Slaptas III karo apygardai įsakymas Nr. 1. 1926-07-27. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 127, l. 13–15.

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursas⁴³¹. Pulke dėl to susidarė gana kebli padėtis, nes likusiems pulko karininkams labai padidėjo darbo krūvis. Jų trūkumą nors šiek tiek sušvelnino 1925 m. rugsėjo 14 d. tarnauti į pulką iš Karo mokyklos paskirti leitenantai Edvardas Zakis ir Antanas Šalkauskas⁴³².

1925 m. rugsėjo 17 d. 4 val. 50 min. pulke nuaidėjo pavojaus signalas. Pulko kariai išsirikiavo greitai, tačiau ne visi pasiėmė visą ekipuotę. Dauguma kuprinėse neturėjo baltinių, kai kurių milinėse trūko sagų. Ligoninės komanda nepasiėmė jokios amunicijos. Vežimai su kulkosvaidžiais nebuvo uždengti brezentu. Ryšiui palaikyti neturėta pakankamai kabelio ir telefono aparatų. Kai kurie virtuvės katilai buvo nešvarūs, apipeliję. Gurguolės pakinktai atrodė gana prasti, suraišioti vielomis ir virvėmis⁴³³. Taigi, paskelbus pavojų, paaiškėjo, kad pulke dar yra aplaidumo, nemažai trūkumų ir juos skubiai reikia taisyti.

Rugsėjo 21–23 d. pulkas dalyvavo kariuomenės rudens manevruose Simno rajone. Kartu su kariais į juos buvo išvykęs pulko vadas ir dar 31 karininkas⁴³⁴.

1925 m. lapkričio 27 d. Seimas patvirtino naujus taikos meto pėstininkų pulko etatus Nr. 8. Pagal juos, pulke turėjo likti 45 karininkai, 15 viršilų, 45 vyresnieji puskarininkiai, 82 jaunesnieji puskarininkiai, 84 grandiniai, 501 eilinis kareivis⁴³⁵. Pulko vėl laukė pertvarkos, tačiau 1925 m. gruodžio mėn. jo vadas gavo III karo apygardos štabo visiškai slaptą raštą, kuriame informuojama, kad ekonominė šalies padėtis verčia mažinti kariuomenę ir tai turi būti padaryta iki 1926 m. sausio 1 d. Vadui buvo pranešta, kad bus sutrumpintas taikos meto karo tarnybos laikas nuo 18 iki 12 mėn.

Vadui buvo nurodyta Šeštąjį pėstininkų pulką sumažinti iki 2 batalionų pagal taikos metų etatų sąrašą Nr. 8 ir iki sausio 1 d. išformuoti Raitųjų žvalgų komandą. Taip pat informuota, kad pulke paliekama tik 20 gurguolės ir 10 jojamųjų arklių: pulko vadui ir batalionų vadams, adjutantui ir ryšininkams (6 arkliai). Kur dėti likusius arklius, turėjo būti pranešta vėliau.

Pulko vadas gavo nurodymą iki gruodžio 13 d. pateikti Apygardos štabui savo siūlymus, kuriuos karininkus reikėtų palikti pulke, o kuriuos – perkelti į kitas dalis. Nurodyta siūlant karininkus į pareigas atkreipti dėmesį į vyresniškumą, pasižymėjimą, gabumus, elgesį ir kt. Karininkų, kuriems pulke neliks vietos, sąrašus pristatyti su pasiūlymais, kur jie galėtų dirbti.

Visi laisvai samdomi darbuotojai pagal galimybes turėjo būti atleisti ir pakęsti puskarininkiais. Nurodyta iki gruodžio 20 d. iš Šeštojo pėstininkų pulko į Septintąjį pėstininkų pulką išsiųsti 14 senų kareivių ir 80 naujokų, į Trečiąjį

431 Sąrašas karininkų, paskirtų į Aukštuosius D. L. K. Vytauto kursus. *Ten pat*, b. 154, l. 95.

432 Įsakymas 6 p. p. Nr. 261. 1925-09-18. *Ten pat*, b. 133, l. 67.

433 *Ten pat*, l. 66–67.

434 Įsakymas 6 p. p. Nr. 272. 1925-09-29. *Ten pat*, l. 124.

435 Pėstininkų pulko taikos meto etatai Nr. 8. *Ten pat*, b. 173, l. 2–5.

pėstininkų pulką – po 100 senų ir naujų kareivių. Iš viso 294 kareivius⁴³⁶. Tačiau iš tikrųjų kareivių buvo išsiųsta kiek mažiau: į Trečiąjį pėstininkų pulką – 178, į Septintąjį – 94⁴³⁷.

Nuo 1926 m. sausio 1 d. iš pulko tarnauti į kitas kariuomenės dalis buvo perkelti šie pulko karininkai: plk. ltn. Jonas Gaudėšius – į III karo apygardos štabą, mjr. Juozas Barkauskas, leitenantai Mikas Kalasauskas ir Vytautas Petruškevičius – į Trečiąjį pėstininkų pulką, vyresnieji leitenantai Jonas Andriūnas ir Vytautas Buragas, leitenantai Juozas Komentavičius ir Juozas Manelis – į Septintąjį pėstininkų pulką, leitenantai Erichas Mačkus ir Antanas Šalkauskas – į aviaciją, kpt. Vilius Bruzdeilinas – į Karo ligoninę⁴³⁸.

Pulko reorganizacija buvo baigta 1926 m. sausio 21-ąją. Tą dieną išleistame pulko vado įsakyme nurodyta, kad, vadovaujantis taikos meto pulko etatais, 1-asis batalionas pertvarkytas į 1-ąjį pėstininkų batalioną, 2-asis batalionas – į 2-ąjį kulkosvaidžių batalioną, 3-iasis batalionas likviduotas. Taip pat buvo likviduotos 1-oji ir 2-oji kulkosvaidžių kuopos. Jų turėtas turtas nugabentas į sandėlius, ginklai perduoti 2-ajam kulkosvaidžių batalionui. Atitinkamai į kitas pareigas buvo perkelti ir pulko karininkai⁴³⁹.

Sausio 22 d. krašto apsaugos ministras paskelbė, kad prezidento Aleksandro Stulginskio 1926 m. sausio 15 d. aktu Nr. 6 pulko vadas plk. Pranas Tvaronas iš pulko vado pareigų atleistas. Jis buvo paskirtas laikinai eiti Karo mokslo valdybos Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko pareigas. Tos pačios dienos krašto apsaugos ministro įsakymu Vyriausiojo štabo Operacijų skyriaus mjr. Kazys Sprangauskas buvo paskirtas laikinai eiti Šeštojo Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vado pareigas⁴⁴⁰.

Naujasis pulko vadas mjr. K. Sprangauskas, kad geriau susipažintų su savo daliniu, gegužės 1 d. nutarė atlikti nuodugną jo patikrinimą ir, be abejo, rado nemažai trūkumų.

Apskritai pirmieji naujai paskirtų pulko vadų patikrinimai labai įdomūs ir smulkmeniški. Patikrinimo išvadose atkreipiamas dėmesys į tai, ko senieji pulko vadai jau nepastebėdavo. Štai įsakyme po pulko patikrinimo konstatuota, kad Kulkosvaidžių bataliono 2-osios kuopos kareivinėse stalas buvo blogai nuvalytas, o lentyna užklota šlapia antlode, 1-ojoje ir 3-iojoje kuopose kareivių milinės sukabintos nelygiai. Pietūs – geri ir skanūs. Pėstininkų batalione kareivių milinės sukabintos nevienodai ir prie bakelio su geriamuoju vandeniu telkšo bala. Viršilos kambaryje primėtyta popierių, gulėjo numestas nešvarus skuduras.

436 Visiškai slaptas III karo apygardos štabo raštas 6-o pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadui. *Ten pat*, b. 154, l. 124.

437 Įsakymai 6 p. p. Nr. 354, 1925-12-20, ir Nr. 355, 1925-12-21. *Ten pat*, b. 132, l. 269–275, 280–283.

438 Krašto apsaugos ministerio įsakymai Nr. 4 ir Nr. 5. 1926 m. sausio 6 d.

439 Įsakymas 6 p. p. Nr. 21. 1926-01-21. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 161, l. 91–92.

440 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 12. 1926 m. sausio 22 d.

2-ojoje kuopoje ant palangių stovėjo nešvarios žibalinės lempos. Ūkio kuopoje ir Štabo komandoje trūko švaros. Taip pat buvo pastebėta ir dar daugiau įvairių trūkumų. Visų kuopų patalpų koridoriai ir laiptai iššluoti nešvariai. Už krosnių prikišta nuorūkų. Batalionų ir kuopų vadams buvo įsakyta pastebėtus trūkumus kuo greičiau pašalinti⁴⁴¹.

Pirmasis pulko išformavimas

1926 m. rugpjūčio 4 d. pulko vadas gavo slaptą II karo apygardos viršininko pasirašytą raštą, kuriame informuojama, kad, vadovaujantis slaptu krašto apsaugos ministro įsakymu, mažinama Lietuvos kariuomenė, todėl nuo rugpjūčio 31 d. Šeštasis pėstininkų pulkas likviduojamas. Rašte taip pat nurodyta, kad perduodamo pulko vienas pėstininkų batalionas, t. y. bataliono štabas, trys pėstininkų kuopos, Mokomoji ir Ryšių kuopos, perkeliamas į Devintąjį pėstininkų pulką, kulkosvaidžių batalionas perduodamas Antrajam pėstininkų pulkui. Nurodyti batalionai turėjo būti perduoti visos sudėties ir su visu turimu turtu, ginklais, vežimais, arkliais ir kt. Tik šautuvus ir šovinius buvo įsakyta palikti sandėliuose.

Rašte pažymėta, kad konkretesni nurodymai dėl karininkų paskirstymo bus duoti vėliau⁴⁴².

Rugpjūčio 13 d. pulko vadas gavo III karo apygardos viršininko raštą, kuriuo jis informavo, kad tarpininkavo dėl mjr. A. Svylo, kpt. S. Bukevičiaus ir vyr. ltn. J. Juozaičio perkėlimo į Vyriausiąjį štabą, o kpt. H. Songino – į artilerijos dalį⁴⁴³. Kiti karininkai dar liko pulke nepaskirstyti.

Nors buvo paskelbta, kad pulkas likviduojamas, III karo apygardos viršininkas atliko jo inspekcinį patikrinimą. Išrikiuoti pulko kariai vilkėjo sargybų uniformomis ir buvo su šalmais. Toks patikrinimas prieš išformuojant pulką gal būtų buvęs logiškas, bet, perskaičius patikrinimo išvadą, susidaro įspūdis, kad tai buvo beveik kaip pasityčiojimas. Ši apžiūra niekuo nesiskyrė nuo eilinio pulko patikrinimo, matyt, biurokratinė planinė mašina ir tada veikė taip pat sklandžiai kaip ir šiais laikais. Suplanuota atlikti patikrinimą, vadinasi, reikia tai padaryti.

Pateikiame keletą šio patikrinimo akto išvadų:

„Kareivių išvaizda labai gera. Apklaussinėjant skundų nepareikšta.

Iškilmės maršu pulkas praėjo gerai.

441 Įsakymas 6 p. p. Nr. 145. 1926-05-23. LCV4, f. 519, ap. 1, b. 162, l. 440–442.

442 II karo apygardos viršininko slaptas 1926-08-04 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 160, l. 28.

443 II karo apygardos viršininko slaptas 1926-08-13 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 30.

II Virtuvės

Pėstininkų batalione pietūs buvo pagaminta: kopūstų sriuba ir kruopų košė. Valgis riebus ir skonis geras. Duona blogai iškepta, susmegusi ir atsiduoda pelėšiais. Kulk. batalione pietūs buvo pagaminta: kopūstų sriuba ir kruopų košė. Sriuba buvo per rūgšti, košė per sūri. Abiejuose batalionuose porcijos svėrė 110-115 gr. Pėstininkų ir kulkosvaidininkų batalionų virtuvėse stoka švaros. Virėjų žiurstai ir kepurės nešvarios.

III Arkliai

*Arkliai gerame kūne. Kaustymas blogas dėl silpno kalvių paruošimo.*⁴⁴⁴

Akte taip pat buvo nurodyta, kokius trūkumus reikia ištaisyti.

Po poros dienų, paskelbus inspekcinio patikrinimo rezultatus, t. y. rugpjūčio 17 d., III karo apygardos viršininkas išleido specialų įsakymą dėl Šeštojo pėstininkų pulko likvidavimo. Jame pakartotas slaptas kariuomenės vado įsakymas dėl Trečiojo ir Šeštojo pėstininkų pulkų likvidavimo. Papildomai buvo įrašyta keletas smulkmenų, kaip antai, iki spalio 1 d. perkelti štabo raštininkus ir laisvai samdomus muzikantus. Be to, šiuo įsakymu apygardos viršininkas sudarė pulko likvidavimo komisiją. Jos pirmininku buvo paskirtas Septintojo pėstininkų pulko plk. ltn. Stasys Šileika, nariais – III karo apygardos štabo vyr. ltn. Vytautas Moras ir Devintojo pėstininkų pulko mjr. Emilis Vileris. Pulko likvidavimo komisijai buvo palikti visi jo Ūkio skyriaus pareigūnai ir etatiniai raštininkai. Ši komisija buvo įpareigota užbaigti likvidavimo darbus iki gruodžio 1 d.

Pulko dokumentus sutvarkyti ir perduoti Centriniam kariuomenės archyvui buvo įpareigotas pulko adjutantas kpt. S. Bukevičius ir pulko teismo raštvedys vyr. ltn. K. Raibikis⁴⁴⁵.

Rugpjūčio 18 d. pulko vadas, remdamasis III karo apygardos slaptu raštu Nr. 448, likviduojamo pulko karininkus paskyrė į kitas pareigas. 1-ojo bataliono vadas mjr. Alfonsas Linkevičius buvo paskirtas 2-ojo kulkosvaidžių bataliono vadu, 2-ojo kulkosvaidžių bataliono vadas mjr. Kazys Mackevičius – 1-ojo pėstininkų bataliono vadu ir t. t. Į kitas pareigas skirti net 14 karininkų, bet 14 karininkų pareigos nebuvo pakeistos⁴⁴⁶.

Prieš likviduojant pulką, 1926 m. rugpjūčio 25 d., vadovaujantis III karo apygardos rugpjūčio 20 d. nurodymu, buvo surengta karininkų atestacija. Į atestacijos tarybą, be pulko vado plk. ltn. K. Sprangausko, buvo įtraukti Ūkio skyriaus viršininkas mjr. A. Svylas, 1-ojo bataliono vadas mjr. A. Sinkevičius ir 2-ojo kulkosvaidžių bataliono vadas mjr. K. Mackevičius. Netrukus buvo pateiktos atestacijos išvados: kpt. Juozas Kartanas yra tinkamas užimti aukštesnę vietą, kpt. Antanas Petruškevičius gali užimti aukštesnę vietą eilės tvarka, kpt.

444 Įsakymas III karo apygardai Nr. 54. 1926-08-15. *Ten pat*, b. 164, l. 105–106.

445 Slaptas įsakymas III karo apygardai Nr. 2 sl. 1926-08-17. *Ten pat*, b. 160, l. 31.

446 Įsakymas 6 p. p. Nr. 230. 1926-08-18. *Ten pat*, b. 164, l. 45–46.

Iliodoras Gaižauskas – užimti aukštesnes pareigas eilės tvarka, vyr. ltn. Leonas Gustaitis – užimti kuopos vado vietą be eilės, ltn. Jeronimas Sabaliauskas pripažintas netinkamu tarnybai. Visi kiti pripažinti tinkamais eiti turimas pareigas⁴⁴⁷.

Vykdydamas minėtus nutarimus, Šeštojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas rugpjūčio 30 d. atvyko į Antrąjį, 2-asis batalionas rugsėjo 1 d. – į Devintąjį pėstininkų pulką. Kartu su kareiviais į Antrąjį pėstininkų pulką buvo perkeltas mjr. Alfonsas Linkevičius, kapitonas Ponteileimonas Soltanas, Iliodoras Gaižauskas ir Antanas Petruškevičius, vyr. leitenantai Adolfas Žilinskas, Zenonas Drongis ir Vladas Golšteinas, leitenantai Kazys Tamošiūnas, Stasys Liaukus, Jurgis Hesas, Ignas Kontrimas ir Jeronimas Sabaliauskas.

Į Devintąjį pėstininkų pulką buvo perkelti mjr. Kazys Mackevičius, kpt. Aleksas Bartkus, vyr. leitenantai Jonas Kaminskas, Leonas Gustaitis, Petras Bobrauskas, Viktoras Skibarka, Vladas Baršauskas ir Tomas Kukta, leitenantai Eduardas Zakis, Adomas Dževečka ir Vladas Čėsna. Dalis karininkų dar buvo palikti pulke likvidavimo darbams atlikti⁴⁴⁸, pulko kapelionas kunigas Jonas Vaišnora perkeltas į Pirmąjį husarų pulką⁴⁴⁹.

Rugsėjo 13 d. buvo padaryti kai kurie pakeitimai ir į kitas karines dalis perkelti šie karininkai: kpt. Ponteileimonas Soltanas ir vyr. ltn. Vladas Glošteinas – į Antrąjį pėstininkų pulką, kpt. Henrikas Songinas ir vyr. ltn. Zigmąs Rumša – į Ketvirtąjį pėstininkų pulką, mjr. Alfonsas Sinkevičius, vyr. leitenantai Jonas Masandukas, Jonas Juknevičius, Aleksas Meškauskas ir Adolfas Žilinskas, leitenantai Stasys Liaukus, Kazys Tamošiūnas, Ignas Kontrimas ir Jeronimas Sabaliauskas – į Penktąjį pėstininkų pulką, mjr. Kazys Mackevičius, kapitonas Sergijus Bukevičius ir Aleksas Bartkus, vyresn. leitenantai Antanas Špokevičius, Motiejus Naujokas, Vincas Aksomaitis, Leonas Gustaitis, Viktoras Skibarka, Vladas Baršauskas, Tomas Kukta, Petras Bobrovas ir Kostas Raibikis, leitenantai Adomas Dževečka, Vladas Čėsna ir Jonas Šipaila – į Devintąjį pėstininkų pulką, vyr. leitenantai Jonas Kaminskas, Jonas Juozaitis ir Liudas Papartis, leitenantai Jurgis Hesas ir Edvardas Zakis – į Antrąjį ulonų pulką, kpt. Stepas Kalininas – į Kariuomenės intendantūrą, kpt. Antanas Petruškevičius ir vyr. ltn. Zenonas Drogis – į Lietuvos šaulių sąjungą⁴⁵⁰.

1926 m. lapkričio 16 d. einantis pulko vado pareigas plk. ltn. Kazys Sprangauskas išleido paskutinį įsakymą pulkui. Jame konstatuota, kad pulkas nuo šios dienos nustoja gyvuoti, ir dėkojama visiems pulko karininkams ir kariams už tarnybą, taip pat nurodyta, kad nuo šios dienos pats išvyksta į Panevėžį – naują tarnybos vietą⁴⁵¹ (žr. 4 priedą).

447 Protokolas [atestacijos komisijos]. *Ten pat*, b. 170, l. 1.

448 Įsakymas 6 p. p. Nr. 253. 1926-09-10. *Ten pat*, l. 230–231.

449 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 79. 1926 m. rugpjūčio 28 d.

450 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 84. 1926 m. rugsėjo 13 d.

451 Įsakymas 6 p. p. Nr. 300. 1926-11-16. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 165, l. 11.

Pats plk. ltn. K. Sprangauskas buvo paskirtas Ketvirtojo pėstininkų pulko vado padėjėju⁴⁵².

Likvidacijos komisija savo darbą galutinai baigė 1927 m. kovo 15 d. Tos dienos Šeštojo pėstininkų pulko likvidacijos komisijos įsakymuose buvo nurodyta, kad „*nuo šio kovo 15 dienos 6-to pėstininkų Pilėnų Kunigaikščio Margio p. likvidacijos darbas baigtas*“ ir kad komisijos pirmininkas plk. ltn. S. Šileika išvyksta į savo dalinį⁴⁵³.

Iki išformavimo pulke tarnavo 173 karininkai, karo valdininkai, kapelionai, gydytojai ir kapelmeisteriai, 1063 viršilos ir puskarininkiai, 8444 grandiniai ir eiliniai⁴⁵⁴.

---

452 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 86. 1926 m. rugsėjo 15 d.

453 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko likvidacinės komisijos įsakymai Nr. 18 a. ir Nr. 19. 1927-03-15. LCV4, f. 519, ap. 1, b. 166 (byla nenumeruota).

454 Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 488.

IV

Pulkas
1934–1940
metais

Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko atkūrimas

1934 m. pabaigoje Vyriausiojo štabo viršininko Stasio Raštikio iniciatyva Lietuvos kariuomenėje imtasi įgyvendinti permainas. Buvo priimtas kariuomenės vadovybės įstatymas, turėjęs pradėti galioti nuo 1935 m. sausio 1 d. Pagal jį buvo gerokai pakeista kariuomenės vadovybė, įsteigtas naujas organas – Valsybės gynimo taryba, atkurta kariuomenės vado institucija, susiaurintos krašto apsaugos ministro funkcijos. Vietoje buvusio Vyriausiojo štabo buvo įsteigtas Kariuomenės štabas, vadovaujamas štabo viršininko. Aiškiai nustatytos kiekvieno kariuomenės pareigūno funkcijos ir pareigos. Šiuos kariuomenės vadovybės pakeitimus labai teigiamai įvertino Lietuvos karininkija.

S. Raštikio iniciatyva vėl buvo padidinta kariuomenė. Buvo atkurti 1926 m. išformuoti Lietuvos kariuomenės pulkai, tarp jų ir Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas.

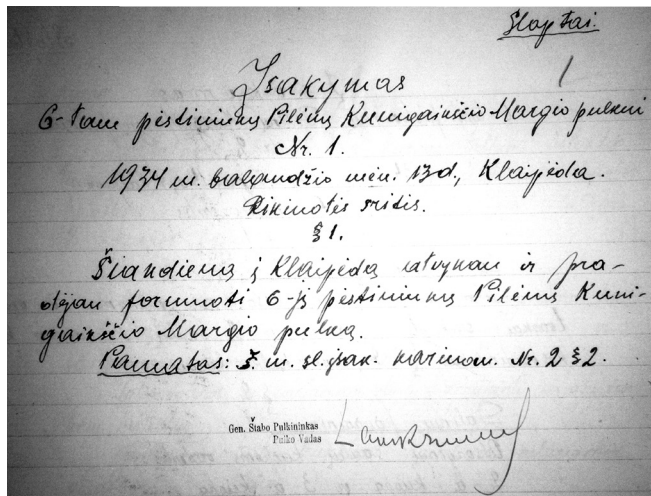
Plk. J. Lanskoronskis
Karys, 1987, Nr. 3, p. 114

Respublikos Prezidento 1934 m. kovo 27 d. aktu Nr. 285 generalinio štabo pulkininkas Juozas Lanskoronskis buvo paskirtas Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadu⁴⁵⁵. Tai buvo pirmasis žingsnis atkuriant pulką.

455 Įsakymas kariuomenei Nr. 25. 1934 m. balandžio 4 d.

Kovo 28 d. įsakymu kariuomenei į pulką buvo perkelti šie karininkai: Septintojo pėstininkų pulko mjr. Evaldas Reichertas, kapitonai Petras Baltrūnas, Vilius Koškulis, Jonas Misiūnas, Jonas Cijūnėlis, Mikas Kukutis, Vincas Sakalauskas, Zenonas Drongis, Petras Jagminas, leitenantai Kazys Vygontas, Vincas Stašaitis, Ignas Matutis, Albinas Šležas, Antanas Klimavičius, jaunesnieji leitenantai Pranas Petruliūnas, Vincas Miliauskas, Antanas Ruzgys, Juozas Puodžiūnas, Albertas Švarplaitis, Juozas Sadzevičius, Vincas Kačergius, Bronius Kuzmickas, Jurgis Zemeckis, Viktoras Lesniauskas, civilinis tarnautojas Zenonas Anučauskas, taip pat Antrojo ulonų Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės pulko pulkininkas leitenantas Kostas Vilimas ir aviacijos gydytojas jaunesnysis leitenantas Stasys Tuminas⁴⁵⁶. Septintojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko kapelionas kunigas Klemensas Jurkus, atleistas iš einamų pareigų, buvo paskirtas Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko kapelionu. Tačiau čia jis tarnavo neilgai. 1934 m. lapkričio 15 d. vėl buvo gražintas į Septintojo pėstininkų pulko karo kapeliono pareigas, o į Šeštąjį pėstininkų pulką buvo perkeltas Karo technikos štabo kapelionas kunigas Kazimieras Juška⁴⁵⁷.

Oficialiai Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas buvo atkurtas 1934 m. balandžio 7 d. kariuomenės vado įsakymu Nr. 25. Jis iš Septintojo pėstininkų pulko perėmė kareivines Klaipėdoje. Šeštajam pėstininkų pulkui taip pat buvo perduotas vienas Septintojo pėstininkų pulko batalionas, kuriame tarnavo minėti karininkai. Kiti Septintojo pėstininkų pulko padaliniai, perdavę kareivines Klaipėdoje, persikėlė į Tauragę⁴⁵⁸.

LCVA, f. 519, ap. 1, b. 366,
l. 1

456 Įsakymas kariuomenei Nr. 25. 1934 m. balandžio 4 d.; Įsakymas 6 p. p. Nr. 13. 1934-04-28. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 185, l. 23.

457 Vyriausiojo štabo telefonogramos Nr. 362 ir Nr. 363. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 186, l. 13–14; Įsakymas kariuomenei Nr. 59. 1939 m. rugsėjo 1 d.

458 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 114.

Kareivinės Klaipėdoje (LCVA)

Plk. J. Lanskoronskis balandžio 13 d. oficialiai pradėjo eiti pulko vado pareigas ir šia proga išleido slaptą įsakymą pulkui Nr. 1, kurį sudarė tik vienas sakinytis: „Šiandien į Klaipėdą atvykau ir pradėjau formuoti 6-ąjį pėstininkų Pilėnų Kunigaikščio Margio pulką.“⁴⁵⁹

Tą pačią dieną buvo išleistas ir įprastas įsakymas pulkui Nr. 1. Jame pulko vadas paskelbė, kad pradeda formuoti pulką, paskyrė į pareigas pavaldžius karininkus, nustatė, nuo kurios dienos jiems turi būti mokami atlyginimai⁴⁶⁰. Vėlesniais įsakymais pulko vadas paskyrė į pareigas dar nepaskirtus karininkus ir puskarininkius, paskirstė pulko padaliniams patalpas. 2-oji ir 3-ioji kuopos buvo apgyvendintos ištuštintuose sandėliuose, kulkosvaidininkai – Sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos patalpose ir kt.⁴⁶¹

Pirmąją atkurto pulko vadovybę sudarė:

pulko vadas – gen. št. plk. Juozas Lanskoronskis;

adjutantas – kpt. Petras Jagminas;

Ūkio viršininkas – plk. ltn. Vitalis Vilimas;

bataliono vadas – mjr. Evaldas Reichertas;

1-osios kuopos vadas – kpt. Jonas Cijūnėlis;

2-osios kuopos vadas – Mikas Kukutis;

3-iosios kuopos vadas – kpt. Vilius Koškulis;

1-osios sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos vadas – kpt. Vincas Sakalauskas;

Ryšių būrio vadas – ltn. Kazys Vygantas;

Mokomosios kuopos vadas – kpt. Zenonas Drongis;

Ūkio būrio vadas – kpt. Jonas Misiūnas;

sanitarijos vyr. gydytojas – Jonas Čėponis;

katalikų karo kapelionas – kun. Klemensas Jurkus;

Muzikantų komandos kapelmeisteris – civ. tarn. Zenonas Anučauskas⁴⁶².

459 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 1. 1934-04-13. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 184, l. 1.

460 Įsakymas 6 p. p. Nr. 1. 1934-04-13. *Ten pat*, b. 185, l. 1–3.

461 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 2. 1934-04-14. *Ten pat*, b. 184, l. 1–2.

462 Įsakymas 6 p. p. Nr. 8. 1934-04-23. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 185, l. 6–7; 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 114.

1934 m. balandžio 18 d. buvo nustatytas liktinių puskarininkių skaičius: 8 viršilos, 27 vyr. puskarininkiai, po vieną sanitarijos viršilą, vyresnįjį ir jaunesnįjį puskarininkį, vienas veterinarijos vyr. puskarininkis. Taigi iš viso pulke turėjo būti 39 liktiniai puskarininkiai. Pažymėtina, kad nekiltų problemų dėl vyresniųjų puskarininkių stygiaus, buvo laikinai leista jų pareigas eiti jaunesniesiems puskarininkiams, tačiau bendras skaičius negalėjo viršyti 25 proc. bendro etatinio jaunesniųjų puskarininkių skaičiaus⁴⁶³.

Pulkui buvo leista laikyti 18 arklių: 4 jojamuosius ir 14 gurguolės⁴⁶⁴. Pirmuosius 13 arklių – Aipą, Norutį, Zoviesą, Japoną, Baką, Aruodą, Žaibą, Cezarą, Bėgūną, Ceiloną, Cenzorą ir Sparną – jis gavo balandžio 20 d. ⁴⁶⁵

Balandžio 27 d. pulko vadas bataliono vadui mjr. E. Reichertui pavedė prižiūrėti rikiuotės padalinius: šaulių kuopas, Sunkiųjų kulkosvaidžių kuopą, Mokomąją kuopą ir Ryšių komandą – ir suteikė teisę bausti visus nusižengusius⁴⁶⁶.

Balandžio 30 d. pulko vadas surengė visų pulko karininkų susirinkimą. Jo metu buvo išrinktos Karininkų ramovės ir Karininkų taupomosios-skolinamosios kasos valdybos⁴⁶⁷. Tą pačią dieną taip pat įvyko ir liktinių puskarininkių susirinkimas, kuriame buvo išrinktos Liktinių puskarininkių ramovės ir Liktinių, kareivių ir civilių tarnautojų taupomosios-skolinamosios kasos valdybos⁴⁶⁸.

Gegužės pirmosiomis dienomis pulko vadas karių krautuvės vedėju paskyrė ltn. Kazį Vygontą, Liktinių puskarininkių ramovės valdybos pirmininku – ltn. A. Šležą, Liktinių, kareivių ir civilių tarnautojų taupomosios-skolinamosios kasos valdybos pirmininku – ltn. A. Klimavičių⁴⁶⁹.

Balandžio 30 d. Šeštasis pėstininkų pulkas iš Septintojo pėstininkų pulko perėmė štabo knygas, bylas, mobilizacijos planą, štabo ir griežikų komandas su visu jų turtu, pulko raštinės reikmenis, maisto ir pašaro atsargas, Mokomosios kuopos turtą ir bylas, ryšių priemones⁴⁷⁰.

Gegužės 1 d. į pulką atvyko 170 naujokų⁴⁷¹.

Gegužės 2 d. krašto apsaugos ministras plk. Balys Giedraitis patvirtino 1934 m. pulko teismo sudėtį. Pirmininku buvo paskirtas kpt. Jonas Misiūnas, nariais – leitenantai Kazys Vygontas ir Ignas Matutis, vrš. Pranas Šapalas ir vyr. psk. Antanas Kripaitis⁴⁷². Vėliau pulko teismo sudėtis buvo keičiama kas pusę metų.

1934 m. birželio 25 d. pulko vadas patvirtino pulko dienotvarkę:

463 Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 8. 1934-04-18. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 183, l. 5.

464 Kariuomenės dalims ir įstaigoms leidžiamų laikyti arklių skaičius. *Ten pat*, l. 4.

465 Įsakymas 6 p. p. Nr. 6. 1934-04-20. *Ten pat*, b. 185, l. 5–6.

466 Įsakymas 6 p. p. Nr. 12. 1934-04-27. *Ten pat*, l. 20.

467 *Ten pat*, l. 20 a. p.

468 Įsakymas 6 p. p. Nr. 13. 1934-04-28. *Ten pat*, l. 23.

469 Įsakymai 6 p. p. Nr. 19. 1934-05-04. Nr. 22. 1934-05-07. *Ten pat*, l. 37, 48.

470 Įsakymas 6 p. p. Nr. 37. 1934-05-22. *Ten pat*, l. 67–68.

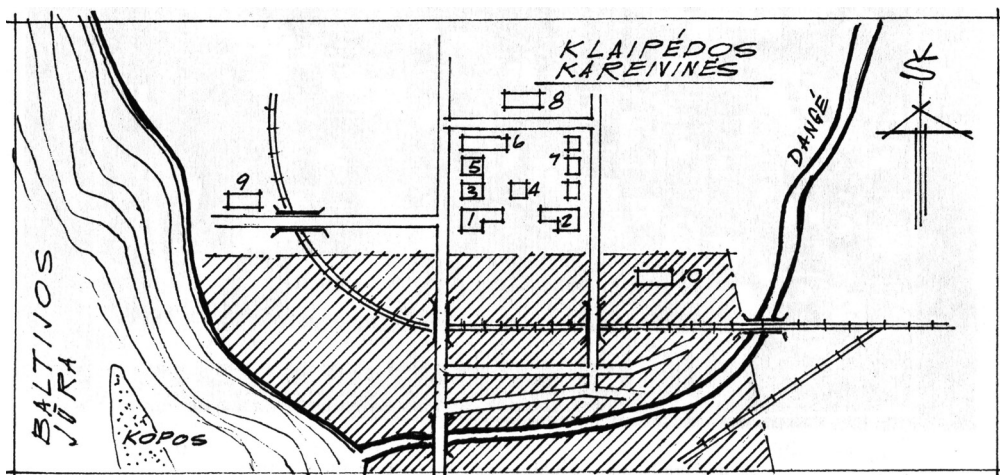
471 Įsakymas 6 p. p. Nr. 19. 1934-05-04. *Ten pat*, l. 37–41.

472 Įsakymas kariuomenei Nr. 34. 1934 m. gegužės 2 d.

- 5 val. – kėlimasis (šventadieniais – 6 val.);
- 5–5. 40 val. – tvarkymasis ir rytinė apžiūra;
- 5. 45–6. 05 val. – rytinis pasivaikščiojimas;
- 6. 05 val. – kava;
- 7–10 val. – užsiėmimai;
- 10–12 val. – laisvas laikas;
- 12–13 val. – pietūs;
- 13–15 val. – poilsis;
- 15–19 val. – užsiėmimai;
- 19–20 val. – vakarienė;
- 20–20. 20 val. – pasivaikščiojimas ir dainos;
- 20. 30 val. – patikrinimas;
- 21. 30 val. – gulimasis miegoti⁴⁷³.

Iš pradžių atkurtąjį pulką sudarė tik vienas batalionas, bet jau 1935 m. rugpjūčio 1 d. Plungėje buvo suformuotas antrasis batalionas⁴⁷⁴.

Schema iš: *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 122

Iš Septintojo pėstininkų pulko perimtos kareivinės priklausė Klaipėdos miesto savivaldybei, ir Krašto apsaugos ministerija jas iš savivaldybės nuomojo. Jos buvo pritaikytos vieno bataliono dydžio kariniam daliniui. Kareivinės buvo aptvertos mūrine tvora. Visi pastatai buvo mūriniai, o dirbtuvės ir pašaro sandėliai – mediniai. Du (schemoje pažymėti 1 ir 2 numeriais) dideli 3 aukštų namai buvo skirti kareiviams apgyvendinti. Dviejų aukštų pastate (3) buvo įrengta karininkų ramovė,

473 Įsakymas 6 p. p. Nr. 71. 1934-06-25. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 185, l. 108.

474 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 116.

sargybos patalpos ir areštinė. Pastate (4) buvo liktinių puskarininkių ramovė, pulko virtuvė, pulko krautuvė ir kareivių salė, dviejų aukštų name (5) – karininkų butai. Viename pastate (6) buvo įrengti ginklų, drabužių ir maisto sandėliai, kitame (7) – kalvė, stalių dirbtuvės, ugniagesių garažas, kuro sandėliai, mašinų garažas ir šunidė. Atskiras pastatas (8) buvo skirtas šieno ir šiaudų sandėliui, o dar vienas (9) – arkli-dėms⁴⁷⁵. Netoli kareivinių (10) buvo geležinkelio stotis.

Moderniose kareivinėse buvo įvesta elektra, įrengtas vandentiekis, kanalizacija ir centrinio šildymo sistema, tiekiamas karštas vanduo. Tačiau pulko ligoninė buvo mieste, toli nuo kareivinių – tai kėlė daug nepatogumų. Šeštojo pėstininkų pulko vadovybei pavyko ją perkelti prie kareivinių, į išnuomotas restorano patalpas. Kadangi dauguma pulko karininkų gyveno ne kareivinių rajone, o mieste, po dvejų metų karininkų ramovė ten išsinuomojo naujas patalpas, o turėtas perleido pulko ligoninei. Taip buvo išspręsta ši gana aktuali pulkui problema⁴⁷⁶.

Pulko ligoninėje
prie stalo sėdi
pulko vyr.
gydytojas kpt.
Stasys Tuminas

*Lietuvos
kariuomenės
karininkai 1918–
1953, t. 8, p. 415*

Pradiniu pulko kūrimo laikotarpiu jo ginkluotė buvo įvairi ir tik veiklos pabaigoje suvienodinta, o atkurtas pulkas jau buvo ginkluojamas planingai, pagal patvirtintus normatyvus. Karininkai, viršilos, kulkosvaidžių, automatinių 20 mm pabūklų „Oerlikon“ ir minosvaidžių taikytojai buvo apginkluoti 7,65 mm „Valter“, 9 mm vokiečių gamybos „Para-Bellum“ arba 9 mm belgų gamybos „Browning“ pistoletais.

Kareivių ginklai buvo 7,92 mm vokiški šautuvai su durtuvais ir belgiški šautuvai F. N. Sandėliuose buvo laikomos vokiečių gamybos puolamosios granatos su „koteliais“ ir gynybinės („kiaušinės“) granatos.

475 Ten pat, p. 122.

476 Ten pat, p. 122–123.

Priešlėktuviniai
20 mm 1934
m. modelio
„Oerlikon“
(Šveicarija)
automatiniai
pabūklai ir
jų vežimai
(Lietuva), dažyti
maskuojamosiomis
dėmėmis (VDKM)

Kiekvienas pėstininkų skyrius turėjo lengvąjį 7,92 mm oru aušinamą čekoslovakų gamybos „Bruno“ kulkosvaidį. Bataliono sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa buvo ginkluota 19 7,92 mm „Maxim“ kulkosvaidžiu, taip pat turėjo „Oerlikonų“ būrį, susidedantį iš 2 šveicariškų 20 mm pabūklų. Šie pabūklai buvo pritaikyti prieš lėktuvams ir tankams naikinti. Kiekvienas batalionas turėjo minosvaidžių būrį, ginkluotą 2 81 mm „Brandt“ minosvaidžiais.

Pulko sandėliuose buvo pakankamai dujokaukių, juose taip pat buvo laikomos sprogstamosios medžiagos (dinamitas ir trotilas), kita pionieriams skirta įranga, snajperiniai šautuvai su optiniais taikikliais, didelė atsarga šovinių ir kt.⁴⁷⁷

1935 m. rugpjūčio 1 d. kariuomenės vado įsakymu buvo oficialiai įsteigtas Lietuvos karinis laivynas – savarankiška ginklų rūšis. Jo pirmasis karo laivas „Prezidentas Smetona“ iš pradžių buvo pavaldus karo technikos viršininkui, tačiau karo sanitarijos viršininko įsakymu visos įgulos gydymas ir sanitarinė priežiūra buvo priskirta Šeštajam pėstininkų pulkui⁴⁷⁸, o 1936 m. sausio 13 d. Šeštojo pėstininkų pulko vado žinion buvo perduotas ir visas karo laivas⁴⁷⁹. 1935 m. spalio mėn. pulkui sustiprinti pulko vado žinion taip pat buvo perduotas Ketvirtojo artilerijos pulko būrys⁴⁸⁰.

Šeštąjį pėstininkų pulką du kartus per metus – pavasarį ir rudenį, kai būdavo išleidžiami į atsargą karo prievolę atlikę kareiviai, – papildydavo naujokai, atvykę daugiausia iš Kretingos, Telšių, Mažeikių, Šiaulių, Biržų, Raseinių, Tauragės apskričių ir Klaipėdos krašto⁴⁸¹.

Eiliniai gabesni kareiviai buvo rengiami puskarininkiais, kad galėtų vadovauti mažiausiam padaliniui – skyriui (14 kareivių). Puskarininkiai, kaip ir pirmuoju pulko veiklos etapu, buvo rengiami Mokomojoje kuopoje. Šią kuopą sudarė du pėstininkų būriai ir vienas sunkiųjų kulkosvaidžių būrys. Mokymo kursas

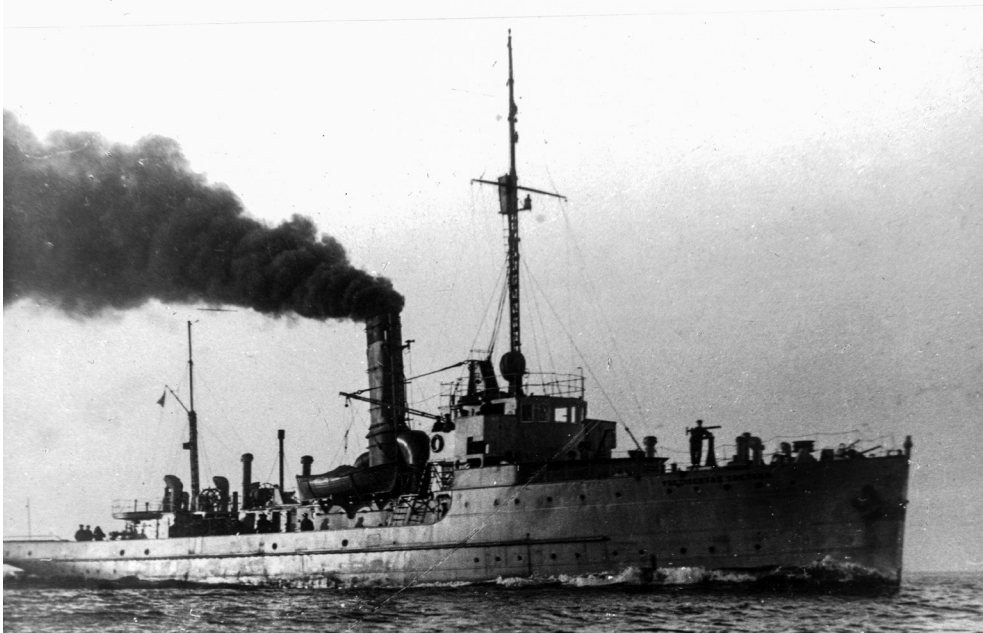
477 Ten pat, Nr. 4, p. 160.

478 Surgailis G. Lietuvos karinis laivynas 1935–1940, p. 21.

479 Slaptas asmeninis III pėst. divizijos štabo viršininko 1936-01-14 raštas karo technikos viršininkui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 226, l. 17.

480 Slaptas 1935-10-24 Artilerijos pulko vado raštas Šeštojo pėst. pulko vadui. *Ten pat*, b. 181, l. 47.

481 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 121.

Karo laivas „Prezidentas Smetona“

Ryšių kuopa 1936 m.

Kretingos muziejus (http://www.limis.lt/greitapaiska/perziura/-/exhibit/preview/6758434?s_id=1J9Wt6QTfOXW2FxM&_ind=19&valuable_type=EKSPONATAS)

trukdavo 6 mėnesius. Karių pasirengimą tapti puskarininkiais vertindavo komisija, kurią paprastai sudarydavo bataliono vadas ir keli kuopų vadai⁴⁸². Nepaisant to, pulke beveik visą laiką puskarininkių trūko.

---

482 Ten pat, Nr. 4, p. 160.

Kareiviai buvo rengiami pagal bendras patvirtintas programas. Jie nagrinėdavo ginklus, Vidaus, Drausmės, Įgulos, Šaudymo ir Rikiuotės statutus, bendrais bruožais buvo supažindinami su kitomis ginklų rūšimis: artilerija, kavalerija, tankais, lėktuvais, ryšių tarnyba, cheminiais ginklais, kautynių taktika, maskavimu ir apkasų rengimu. Pratybose buvo mokomi kautis įvairiomis oro ir gamtos sąlygomis⁴⁸³.

1934 m. atkuriant pulką, karininkų ir kareivių biblioteką sudarė 664 iš Septintojo pėstininkų pulko, taip pat 1396 iš Antrojo artilerijos pulko 4-osios baterijos gautos knygos. Kasmet ją papildydavo nauji leidiniai, gauti iš kariuomenės Spaudos ir švietimo skyriaus arba įsigyti savo lėšomis. 1936 m. pulko biblioteka buvo padalyta į dvi dalis: viena atsidūrė Klaipėdoje, kita – Plungėje. 1938 m. abiejose įgulose iš viso turėta 4210 knygų⁴⁸⁴.

1935 m. kareiviams buvo įrengta kino salė, nupirktas kino aparatas ir pradėti rodyti filmai. Bilietu kainos buvo nedidelės, todėl pulko kariai į kino seansus pradėjo vesti savo šeimos narius ir giminaičius. Dėl to Klaipėdos miesto burmistras pareikalavo, kad nuo už parduotus bilietus gautos sumos būtų mokamas 15 proc. prabangos mokestis. Šiuo klausimu su miesto magistratu susirašinėjimas vyko apie porą metų, kol pagaliau karių kino teatras nuo šio mokesčio buvo atleistas⁴⁸⁵. Kino mechaniku dirbo j. psk. Mačiūnas. Vokiečiams užgrobus Klaipėdą, besikeliantis į Plungę pulkas kino aparatą išsivežė kartu, bet naujoje vietoje nebuvo salės. Po ilgų derybų pavyko Plungės parapijos salę praplėsti ir įrengti „Audros“ kino teatrą⁴⁸⁶.

1934 m. gegužės 15 d. karinės vadovybės sprendimu į Klaipėdos kraštą buvo perkelti Pirmojo husarų pulko du eskadronai ir orkestras. Vienas eskadronas buvo įkurdintas Macikų dvare, kitas – Baubliškių dvare prie Pagėgių. Operatyvinio vadovavimo srityje eskadronai buvo perduoti III pėstininkų divizijos vado žinion. Divizijos štabas nusprendė ryšius su Macikų dvare įsikūrusiu eskadronu palaikyti per Šeštąjį pėstininkų pulką. Pulkas taip pat buvo įpareigotas prireikus Macikų dvare dislokuotą eskadroną aprūpinti ir šaudmenimis⁴⁸⁷.

Gegužės 23 d. III pėstininkų divizijos vadas Macikuose stovintį husarų eskadroną sujungė su 3-iaja atskirąja pėstininkų kuopa ir iš jų sudarė vieną rinktinę. Ji pagal operatyvinį pavaldumą buvo perduota Šeštojo pėstininkų pulko vado žinion⁴⁸⁸. Tačiau 1934 m. liepos 15 d. Pirmojo husarų pulko eskadronai buvo atšaukti. Jie išžygiavo naktį iš liepos 23-iosios į 24-ąją. Juos pakeitė Ulonų pulko

483 Ten pat.

484 Ten pat, Nr. 5, p. 200.

485 *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 250.

486 Ataskaita apie kino teatro veiklą 1937 metais. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 307, l. 25.

487 Slaptas asmeninis III PD štabo 1934-05-16 raštas Nr. 1124. *Ten pat*, b. 195, l. 3.

488 Slaptas asmeninis III PD štabo 1934-05-23 raštas Nr. 1141 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 10.

eskadronai⁴⁸⁹, kurie, kaip anksčiau atšauktieji husarų eskadronai, buvo pavaldūs tai pačiai vadovybei.

Rugsėjo 11 d. pulko vadas gavo III pėstininkų divizijos štabo viršininko nurodymą parengti vienam ulonų eskadronui žiemojimo vietas. Eskadronas negalėjo būti išsklaidytas daugiau kaip 5 km spinduliu, vienoje vietoje turėjo tilpti bent vieno būrio kariai ir arkliai, o eskadrono branduolys įsikurti arti pašto įstaigos, kad būtų galima susisiekti telefonu⁴⁹⁰. Pulko vadui tai buvo gana sunki užduotis, nes Klaipėdos krašto gyventojai nebuvo geranoriškai nusiteikę. Buvo nuspręsta pagal operatyvinę priklausomybę Šeštajam pėstininkų pulkui Antrojo ulonų Didžiosios Lietuvos kunigaikštienės Birutės pulko 3-iajį ulonų eskadroną žiemoti perkelti į Naumiestį, Macikuose paliekant tik vieną būrį. Šis eskadronas į Naumiestį išvyko spalio 9 d.⁴⁹¹, o 2-asis eskadronas grįžo į nuolatinę dislokacijos vietą.

Ulonų pulko 3-iasis eskadronas ir toliau liko pavaldus Šeštojo pėstininkų pulko vadui. Buvo nustatyta ryšių tvarka, įrengta radijo stotis, aptarti kiti klausimai⁴⁹².

1934 m. naktį iš birželio 6-osios į 7-ąją Kaune voldemarininkai, palaikomi grupės karininkų, sukėlė pučą, norėdami į ministro pirmininko postą grąžinti prof. Augustiną Voldemarą. Pučas buvo greitai numalšintas ir pulko formavimui jokios įtakos neturėjo, tačiau bendros kariuomenės nuotaikos pulke vis dėlto buvo jaučiamos, nes du pulko jaunesnieji leitenantai – Juozas Puodžiūnas ir Pranas Petruliūnas – dalyvavo organizuojant šį perversmą, po jo buvo suimti ir nuteisti. Liepos 9 d., atsižvelgus į nuteistųjų prašymus ir vadovaujantis Amnestijos įstatymu, jie buvo iš karo tarnybos atleisti. Liepos 10 d. slaptu įsakymu kariuomenei amnestuotųjų dalių vadams buvo įsakyta skirti palydovus, kurie šiuos karininkus paimtų iš kalėjimo ir pristatytų į pulką, kad jie čia galėtų atsiskaityti. Nurodyta per 36 val. šiuos karininkus aprūpinti reikalingais dokumentais ir su įsakymais nedelsiant išsiųsti apskričių, kurių komendantūrų teritorijose jie pasirinks apsigyventi, komendantams. Be to, griežton pulko vado priežiūron buvo atsiųstas perversmo dalyvis Ketvirtojo pėstininkų pulko j. ltn. Jonas Jackūnas⁴⁹³.

Birželio 15 d. buvo gautas slaptas naujojo Vyriausiojo štabo viršininko gen. ltn. Jono Jackaus pasirašytas aplinkraštis, kuriame, be bendrų pamąstymų apie karių drausmę ir priedermę jos besąlygiškai laikytis, visiems kariuomenės dalių viršininkams buvo nurodyta sustiprinti budrumą ir imtis visų priemonių, kad į dalinius neprasisverkbtų valstybės priešai ir nedirbtų ardomojo darbo. Da-

489 Slaptas asmeninis III PD štabo raštas Nr. 1241. *Ten pat*, l. 18.

490 Labai skubus slaptas asmeninis III PD štabo viršininko 1934-09-11 raštas Nr. 1354 6-ojo ir 7-ojo pėst. pulkų vadams. *Ten pat*, l. 35.

491 Slaptas Ulonų pulko 3-iojo eskadrono vado raportas Klaipėdos įgulos viršininkui. *Ten pat*, l. 38.

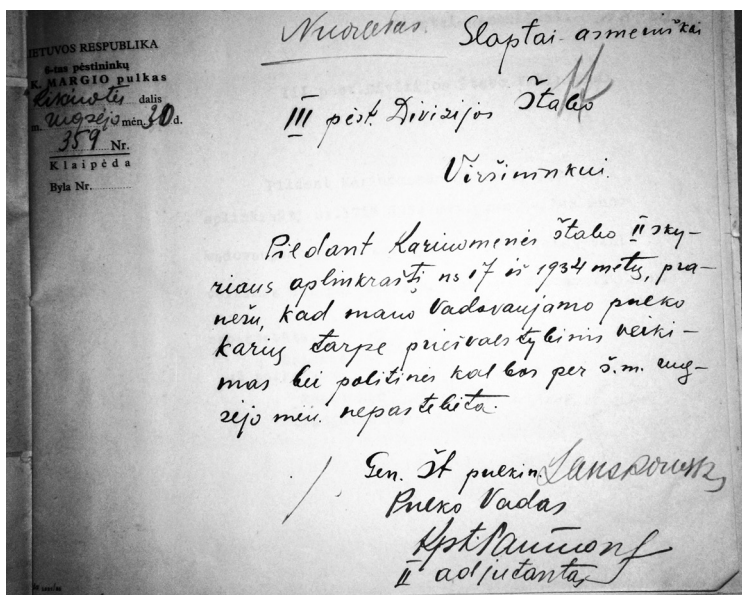
492 Slaptas asmeninis III PD štabo I skyriaus 1934-10-11 raštas Nr. 1429. *Ten pat*, l. 39.

493 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 10. 1934-07-10. *Ten pat*, b. 183, l. 26–27.

lių vadams taip pat buvo nurodyta visomis išgalėmis stengtis kareivių dvasią ir drausmę palaikyti⁴⁹⁴.

Vis dėlto bandymas įvykdyti perversmą buvo neeilinis įvykis, todėl ir jį nuslopinus sklido įvairūs gandai ne tik tarp kareivių ir puskarininkių, bet ir tarp karininkų. Matyt, jie pasiekė tokį mastą, kad birželio 26 d. krašto apsaugos ministras gen. ltn. Petras Šniukšta išleido skubų slaptą įsakymą kariuomenės dalių vadams ir viršininkams išaiškinti karininkams ir žemesniajam vadovaujančiam personalui nepagrįstų gandų skeidimo žalą ir imtis visų priemonių, kad tam būtų užkirstas kelias⁴⁹⁵.

Nors karinių dalių vadovybė visą laiką turėjo atidžiai stebėti savo karininkus ir karius, sekti, kad nesklisėtų priešvalstybinės nuotaikos, po 1934 m. bandymo įvykdyti perversmą to dar griežčiau reikalauta. 1934 m. spalio 4 d. nustatyta tvarka pulko vadas surinktas žinias apie priešvalstybinę veiklą pulke turėjo siųsti divizijos vadui, o pastarasis – jau susistemintas – kartą per mėnesį Generalinio štabo valdybos II skyriui. Skubiais ir svarbiais atvejais informacija privalėjo būti išsiųsta nedelsiant⁴⁹⁶. Dėl šios situacijos pulke buvo juntama tam tikra įtampa, vyravo įtarumo ir nepasitikėjimo atmosfera. Karininkai pradėjo vengti atvirai reikšti savo mintis ir nuomonę.

LCVA. f. 519, ap. 1, b. 260, l. 17

Kadangi pulkas buvo formuojamas iš Klaipėdos krašto ir kaimyninių teritorijų šauktnių, jame tarnavo nemažai protestantų. Kad patenkintų jų religi-

494 Vyriausiojo štabo 1934-06-15 aplinkraštis Nr. 12. *Ten pat*, b. 193, l. 24.

495 Skubus slaptas įsakymas kariuomenei 1934-06-26 Nr. 9. *Ten pat*, b. 183, l. 25.

496 Slaptas Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 17. 1934-10-04. *Ten pat*, l. 44.

nus poreikius, 1934 m. liepos 13 d. krašto apsaugos ministras kunigą Petrą Dagį paskyrė Šeštojo pėstininkų pulko evangelikų liuteronų karo kapelionu⁴⁹⁷. Į pulką kun. P. Dagys atvyko rugpjūčio 1 d. ir iš karto buvo įtrauktas į karininkų sąrašą⁴⁹⁸. Lapkričio 28 d. jis kartu buvo paskirtas ir pulko švietimo vadovo padėjėju⁴⁹⁹. Be tiesioginių pareigų pulke, jam buvo pavesta rūpintis evangelikų reformatų karių dvasiniais reikalais visuose III pėstininkų divizijos daliniuose⁵⁰⁰. Tačiau šis kunigas pulke dirbo neilgai. 1935 m. rugpjūčio 1 d. jis iš pulko evangelikų liuteronų karo kapeliono pareigų buvo atleistas ir paskirtas Lietuvos kariuomenės evangelikų liuteronų kapelionu, tad iš jo išvyko⁵⁰¹.

Pulkui, dislokuotam Klaipėdoje, teko vykdyti ir specifines, reprezentacines, funkcijas. 1934 m. liepos mėn. į Klaipėdą atplaukė D. Britanijos laivas „Orion“. Greitai buvo organizuota keletas jūreivių ir Šeštojo pėstininkų pulko karių rungtynių. Futbolo rungtynes, vykusias liepos 7 d., laimėjo K.S.S. (Klaipėdos įgulos ir vietos lietuvių sporto sąjunga) rezultatu 4:3. Liepos 10 d. buvo surengtos revanšo rungtynės. Šį kartą jūrininkai pralaimėjo rezultatu 5:1. O trejas lauko riedulio rungtynes pralaimėjo jau pulko sportininkai santykiu 0:1, 0:3 ir 1:2.

Šaudymo stačiomis rungtyje pulko kariai surinko 723 taškus, jūreiviai – 640 taškų, gulomis atitinkamai – 714 ir 721 tašką. Taip pat buvo surengtos bokso ir plaukimo rungtynės⁵⁰².

Kadangi pulkui teko dalyvauti daugelyje reprezentacinių renginių, vykstančių Klaipėdos krašte, jo griežikų komanda greitai išaugo į orkestrą. Tiesa, pulko orkestrui teko patenkinti ir Septintojo pėstininkų pulko muzikos poreikius, nes jis, perdavęs savo orkestrą Šeštajam pėstininkų pulkui, kurį laiką orkestro neturėjo, todėl 1934 m. gegužės mėn. III pėstininkų divizijos vado sprendimu prirėkęs į Septintąjį pėstininkų pulką turėjo būti siunčiami arba Šeštojo, arba Aštuntojo pėstininkų pulko orkestrai⁵⁰³.

1934 m. rugpjūčio pradžioje įvyko pirmasis atkurto pulko kario incidentas su Klaipėdos krašto policija. Griežikų komandos auklėtinis Aleksas Beitelis, išpėtas policijos valdininko dėl netinkamo elgesio, užuot paklusęs, jį visokiais žodžiais išplūdo. Už tai pulko vadas auklėtinį nubaudė 3 paromis sunkiojo arešto⁵⁰⁴, o kitus karius perspėjo, kad Klaipėdos krašte visų pulko karių elgesys turi būti pavyzdinis, taip pat kad už panašius nusižengimus juos baus daug griež-

497 Įsakymas kariuomenei Nr. 61. 1934 m. liepos 13 d.

498 Įsakymas 6 p. p. Nr. 108. 1934-08-01. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 185, l. 151.

499 Įsakymas 6 p. p. Nr. 228, 1934-11-28. *Ten pat*, l. 23.

500 KAM Kariuomenės štabo raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 262, l. 15.

501 Įsakymas kariuomenei Nr. 49. 1935 m. liepos 20 d.; Įsakymas 6 p. p. Nr. 220. 1935-08-02. *Ten pat*, b. 214, l. 121.

502 Kpt. P. Baltrūno 1934-07-16 raportas pulko vadui. *Ten pat*, b. 181, l. 21.

503 1934-05-22 III PD štabo viršininko raštas. *Ten pat*, b. 192, l. 54.

504 Sunkusis areštas – vykdomas taip pat kaip paprastasis, išskyrus tai, kad suimtieji šilto maisto gaudavo kas antrą dieną ir jiems nebuvo leidžiama turėti antklodės ir pagalvės.

čiau, o civilius tarnautojus atleis iš pareigų⁵⁰⁵.

1934 m. rugpjūčio 12 d. Lietuvos vyriausybė nusprendė iškilmingai paminėti Jūros dieną. Šios šventės tikslas buvo viešai parodyti lietuvių meilę jūrai ir visam Klaipėdos kraštui, pademonstruoti visos tautos pasirengimą ginti savo pajūrį.

Kad šiai šventei būtų tinkamai pasiruošta, buvo sudarytas Centrinis vykdomasis komitetas ir jo komisijos Kaune, taip pat toks pat komitetas Klaipėdoje. Į šią šventę buvo plačiai įtraukta ir kariuomenė. Rugpjūčio 11 d. visose kariuomenės dalyse buvo skaitomos paskaitos apie Klaipėdą ir jūrą. Rugpjūčio 12 d. vyko iškilmingos pamaldos. Šeštajam pėstininkų pulkui buvo leista pačiam organizuoti šventės programą, suderinus su organizaciniu komitetu Klaipėdoje⁵⁰⁶. Šventė buvo tikrai įspūdinga, vyko sklandžiai ir, matyt, turėjo nemažą poveikį.

1934 m. rugsėjo 8–9 d. pulkui Vyriausiojo štabo nurodymu teko organizuoti Prezidento Antano Smetonos 60 metų jubiliejaus minėjimą. Surinktiems kariams buvo perskaityta atsiųsta paskaita apie „tautos vadą“⁵⁰⁷.

Spalio 9 d. pulkas paminėjo liūdną sukaktį – 14 metų, kai nuo Lietuvos buvo atplėštas Vilnius ir Vilniaus kraštas. Tą dieną laisvi nuo tarnybos kariai 7. 30 val. kartu su visuomene dalyvavo pamaldose. Po pamaldų paskaitą jiems perskaitė pulko vadas plk. J. Lanskoronskis. Po vado paskaitos kuopų vadai savo kareiviams skaitė paskaitas apie Vilnių ir jo reikšmę Lietuvai. 12 val. buvo paskelbta tylos minutė. Vakare 19 val. visi laisvi nuo tarnybos kariai Šaulių namuose dalyvavo viešoje plk. J. Lanskoronskio paskaitoje apie politinę kovą Vilniui atgauti. Po paskaitos įvyko koncertas⁵⁰⁸.

Atkurtas pulkas įsitraukė į kariuomenėje labai populiarių prizinį šaudymą. Šiuo sportu labai susidomėjo jo kariai. 1934 m. rugpjūčio pabaigoje III pėstininkų divizijos vadas sudarė komisijas prizinio šaudymo varžyboms pulkuose stebėti. Kaip vyksta šios varžybos Šeštajame pėstininkų pulke, stebėti buvo sudaryta komisija, vadovaujama Aštuntojo pėstininkų pulko mjr. Jono Pranculio, Klaipėdos krašto komendantūros kpt. Jono Gogės ir Antrojo artilerijos pulko 4-osios baterijos vado⁵⁰⁹. 1934 m. prizinio šaudymo varžybose ženklelius „Geram šauliui“ iškovojo net 7 pulko kariai: jaunesnieji leitenantai Zenonas Kirkilas, Makarjus Doranda ir Ošeris Rochmanas, eiliniai kareiviai Stepas Marcinkevičius, Antanas Kazlauskas, Roneventūtas Martinkus ir Aleksas Rimkus⁵¹⁰.

1934 m. rugsėjo 16 d. pulkas sulaukė karininkų papildymo. Į pulką atvyko Karo mokyklą baigę jaunesnieji leitenantai Vsevolodas Remišauskas, Jonas Mar-

505 Įsakymas 6 p. p. Nr. 111. 1934-09-04. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 185, l. 154–155.

506 Jūros diena minėti kariuomenėje nurodymai. *Ten pat*, b. 198, l. 39.

507 Vyriausiojo štabo 1934-09-05 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 96–99.

508 Įsakymas 6 p. p. Nr. 175. 1934-10-07. *Ten pat*, b. 185, l. 251–252.

509 Įsakymas 6 p. p. Nr. 135. 1934-08-29. *Ten pat*, l. 182.

510 Įsakymas 6 p. p. Nr. 211. 1934-11-11. *Ten pat*, b. 186, l. 3.

čiukaitis, Jonas Kriaučiūnas, Eduardas Jankauskas ir Juozas Sutkus⁵¹¹.

1934 m. rugsėjo 29–spalio 2 d. atkurtas pulkas dalyvavo pirmosiose lauko pratybose. Joms vadovavo pats pulko vadas, vykdytoju buvo paskirtas bataliono vadas kpt. P. Sakalauskas. Klaipėdoje pasiliko tik Mokomoji kuopa, 3-ioji kuopa (dėl sargybų tarnybos) ir kulkosvaidžių kuopos parengties būrys. Atliekant lauko pratimus praktiškai pabandyta pritaikyti tai, ką pulko kariai iki tol buvo išmokę teoriškai, ir nustatyti, kokios yra pulko karių mokymo spragos.

Tačiau rengiantis lauko pratyboms buvo iškilusi problema – svarstyta, kur galėtų atlikti pratimus sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa. Tinkamos vietos pulkas neturėjo, todėl teko, padedant Kretingos apskrities viršininkui, šaudymo pratybų dienomis laikinai iškeldinti tris naujakurius su gyvulių bandomis, kad kareiviai saugiai atliktų numatytus pratimus ir niekas nenukentėtų⁵¹².

1934 m. spalio ir lapkritis, pulkui grįžus iš lauko pratybų, buvo savotiškas išbandymų laikotarpis. Nuo rugsėjo 13 iki spalio 3 d. į pulką pakartotinių pratimų atlikti buvo atsiųsti 393 kariai, o nuo spalio 5 iki spalio 25 d. – dar 305. Atsarginius reikėjo priimti, aprengti, suskirstyti į padalinius, skirti atsakingus instruktorius ir karininkus, kurie gebėtų parengti juos atlikti visus numatytus pratimus, t. y. įgyvendinti mokymo planus.

Pakartotinių pratimų atlikti atvykę atsarginiai Vyriausiojo štabo nurodymu buvo sutelkti į 2 šaulių kuopas ir 2 sunkiųjų kulkosvaidžių būrius. Taip atsirado atsarginių 2-oji ir 3-ioji kuopos, atitinkamai – 1-asis ir 2-asis būriai. 2-osios kuopos vadu buvo paskirtas kpt. J. Cijūnelis, 3-iosios – kpt. Kaškulis.

Ypatingas dėmesys per pratybas buvo skiriamas konkrečioms pratyboms, o prie teorijos grįžtama tik tiek, kiek to reikėjo, kad galima būtų prisiminti, kaip juos atlikti. Tiesa, buvo skiriama šiek tiek laiko ir pokalbiams su atsarginiais, bet tik tam, kad sužadintų susidomėjimą kariuomene, supažindintų su atsargos karių vaidmeniu ir pan. Be to, su antrąja atsargos karių grupe spalio 21–24 d. buvo surengtos lauko pratybos⁵¹³ Kretingos miesto apylinkėse⁵¹⁴. Jose, be pašauktų atsargos karių, taip pat dalyvavo pulko Mokomoji kuopa su kulkosvaidžių būriu ir 3-ioji kuopa. Šių pratybų tiklas buvo sudaryti pareigūnams (puskarininkiams) progą priimti taktinius sprendimus situacijose, panašiose į kovines, atlikti padalinių valdymo ir administravimo karo sąlygomis praktiką, spręsti poilsio ir judėjimo apsaugos, maitinimo organizavimo ir kitus klausimus⁵¹⁵.

1934 m. spalio mėn. pulko vadas gavo divizijos vado nurodymą pradėti kurti

511 Įsakymas 6 p. p. Nr. 160. 1934-09-22. *Ten pat*, b. 185, l. 223–224.

512 Pulko vado raštas Kretingos apskrities viršininkui. *Ten pat*, b. 198, l. 45.

513 Nurodymai atsarginių reikalui. 1934-09-01. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 183, l. 40; Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 4. 1934-10-05. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 184, l. 4; Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 3. 1934-09-25. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 184, l. 8–11.

514 6 p. p. vado 1934-10-17 raštas Kretingos miesto burmistrui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 198, l. 83.

515 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 5. 1934-10-16. *Ten pat*, b. 184, l. 5–6.

2-ąjį pėstininkų batalioną ir pagalvoti, kur jis galėtų įsikurti. Pulko štabui atlikus analizę, pulko vadas divizijos vadui pasiūlė savo sprendimo variantą: 2-ąjį pulko batalioną apgyvendinti Klaipėdoje, atitinkamai perskirsčius turimas patalpas. Šiek tiek labiau suspaudus bateriją, Mokomąją ir Kulkosvaidžių kuopas ir iškelus liktinių puskarininkių šeimas, kareivinėse buvo galima sutalpinti dar apie 200 karių. Be to, spalio pabaigoje pulko ligoninė turėjo persikelti į išnuomotas patalpas mieste, o jos apleistas – irgi buvo galima panaudoti kuriamo bataliono reikmėms. Tiesa, buvusiose ligoninės patalpose buvo privatus butas, tad pulko vadas pasiūlė jo gyventojus iškraustyti. Tokiu būdu, ankštai apgyvendinus, dar buvo galima sutalpinti apie 160–180 žmonių. Pulko vadas prašė kuo greičiau atsakyti, ar šis jo siūlymas yra tinkamas, nes reikėtų iškelti puskarininkių šeimas, iškraustyti ligoninės patalpose gyvenančią šeimą ir informuoti miesto magistratą, kad senąsias ligoninės patalpas pulkas pasilieka savo reikmėms⁵¹⁶.

Tačiau Vyriausiojo štabo vadovybė tokiam kareivių „suspaudimui“ nepritarė. Jau kitą dieną buvo gautas III pėstininkų divizijos štabo viršininko labai skubus raštas, kuriame pažymėta, kad kariuomenės vadovybė mano, jog 2-asis pulko batalionas turėtų būti įkurdintas Žemaičių Naumiestyje (Tauragės apskrityje), iš ten į Katyčius iškelus Ulonų pulko 3-iąją eskadroną, taip pat Musaičių⁵¹⁷ ir Kulėšų rajone. Dėl to divizijos štabo viršininkas pulko vadui asmeniškai pavedė sužinoti iš Klaipėdos krašto gubernatoriaus ir direktorijos, ar nesusidarys ypatingų politinių komplikacijų, jei kariuomenei reikalingos Klaipėdos krašte patalpos būtų užimtos be savininkų sutikimo, taip pat kokios nustatytos patalpų nuomos mokesčio normos ir kokius reikia atlikti formalumus, norint šias patalpas užimti⁵¹⁸.

Jau kitą dieną pulko vadas plk. J. Lanskoronskis išsiuntė III pėstininkų divizijos štabo viršininkui atsakymą. Raštą jis pradėjo šiais žodžiais: „*Leidžiu sau pareikšti, kad bendro taupumo sumetimais aš asmeniškai laikausi nuomonės, kad batalionas tektų talpinti Klaipėdoje.*“ Toliau jis nurodė, kad, greitosiomis pasitaręs, štabo viršininką informavo, jog iš principo dislokuoti karinius dalinius bet kurioje Klaipėdos krašto vietoje nėra jokių kliūčių, netgi pageidautina, kad ten būtų kuo daugiau karinių įgulų, nes Lietuvos kariuomenės kariai skleidžia lietuvių tarp vietos gyventojų. Be šeiminių sutikimo kariuomenės reikmėms ir Klaipėdos krašte galima užimti patalpas, nuomos kainų plk. J. Lanskoronskis, apsilankęs pas Klaipėdos krašto gubernatorių, nesužinojo, todėl darė prielaidą, kad galima tikėtis tokių pat kaip ir visoje Lietuvoje. Tačiau gubernatorių rekomendavo geriau susitarti geruoju, nes kitaip teismuose bus keliamos bylos.

516 Slaptas 6 p. p. vado 1934-10-16 raportas Vyriausiojo štabo viršininkui. *Ten pat*, b. 195, l. 42.

517 Musaičiai – išnykęs kaimas Šilutės r. savavaldybės teritorijoje, Šilutės seniūnijoje, 12 km į šiaurės rytus nuo Šilutės, 3 km į vakarus nuo Žemaičių Naumiesčio, tarp Šusties upelio ir kelio Šilutė–Žemaičių Naumiestis.

518 Labai skubus slaptas asmeninis III PD štabo viršininko 1934-10-17 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 43.

Be to, jei patalpos būtų užimamos prievarta, reikėtų sekvestro orderio, o aktas turėtų būti sudaromas savivaldybės atstovams dalyvaujant.

Rašto pabaigoje pulko vadas vėl pakartojo savo nuomonę, kad batalioną racionaliau dislokuoti Klaipėdoje dar ir saugumo sumetimais⁵¹⁹.

Tačiau pulko vadui kariuomenės vadovybės įtikinti nepavyko. Spalio 22 d. gautu Generalinio štabo valdybos III skyriaus viršininko raštu buvo informuota, kad nuspręsta Šeštojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono Klaipėdoje nedislokuoti⁵²⁰, bet, iki bus nuspręsta, kur jį perkelti, pradėti formuoti Klaipėdoje.

Besirūpinant atkurto pulko stiprinimu, 1934 m. lapkričio–gruodžio mėn. jo, kaip ir kitų Lietuvos karinių dalinių, karininkai, puskarininkiai ir civiliniai tarnautojai dalyvavo neįprastoje priverstinėje akcijoje. Kadangi tuo metu Lietuvos ūkininkams pasidarė labai sunku parduoti savo užaugintas žąsis užsienyje, kilo grėsmė, kad jos taip ir liks neparduotos, pulko karininkai, puskarininkiai ir civiliniai tarnautojai turėjo nupirkti tam tikrą šių naminių paukščių kiekį: I–XII kategorijų karininkai – atitinkamai nuo 18 iki 9 žąsų, viršilos – po 3, vyresnieji ir jaunesnieji puskarininkiai – po 2, I kategorijos civiliniai tarnautojai – po 1, II kategorijos – po 2, III kategorijos – po 3 žąsis.

Buvo nustatytos ir jų kainos: už penėtą žąsį – 5, už nepenėtą – 4 litai. Pirkėjai turėjo paįmti Žemės ūkio ministerijos nustatytos formos kvitą ir pateikti jį ūkio viršininkui⁵²¹. Tokiu būdu pulko karininkai, puskarininkiai ir civiliniai tarnautojai, nors ir priverstinai, padėjo padėti įveikti „žąsų krizę“.

Lapkričio 1 d. iš Kretingos apskrities atvyko į pulką paskirti šaukstiniai kareiviai. Tačiau pulko vadui iš karto jais teko nusivilti. Naujokai buvo silpnos sveikatos ir menko išsilavinimo. Iš 198 šauktonių pulko gydytojai dėl sveikatos nuo tarnybos atleido net 30. Labai sunku buvo sukomplektuoti Mokomąją kuopą. Į ją teko siųsti visus nors kiek pasimokiusius, kitomis aplinkybėmis šiai kuopai tikrai netinkamus naujokus, taip elgtasi dėl to, nes, nesukomplektavus Mokomosios kuopos, vėliau pulke trūktų puskarininkų⁵²².

Pulko vado nuomone, tokios prastos sveikatos Kretingos apskrities kariai yra dėl to, kad į šią apskritį, buvusį Vokietijos ir Rusijos pasienį, kaip kontrabanda patekdavo daug eterio, o jį vartojo vietos gyventojai. Dėl eterio vartojimo jų naujagimiai ir jau paaugę vaikai buvo ligoti ir silpni. Be to, dauguma čia vaikščiojo su medinėmis klumpėmis, o dėl to vystėsi pilnapadystė, todėl daug kareivių, vietos komisijos pripažintų tinkamais karo tarnybai, pulko gydytojams teko komisuoti.

Kita problema, kuri jaudino pulko vadą, – evangelikų liuteronų ir reformatų

519 Slaptas skubus asmeninis 6 p. p. vado 1934-10-18 raštas III PD štabo viršininkui. *Ten pat*, l. 44.

520 Slaptas skubus asmeninis Generalinio štabo valdybos III skyriaus viršininko 1934-10-20 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 45.

521 Įsakymas 6 p. p. Nr. 212. 1934-11-12. *Ten pat*, b. 186, l. 4–5.

522 Slaptas 1935-01-21 pulko vado raportas III PD vadui. *Ten pat*, b. 228, l. 18.

karių skaičiaus sumažėjimas. Pulkuui buvo leista laikyti pamaldas evangelikų Šv. Jono bažnyčioje, jis turėjo evangelikų kapelioną, bet, paleidus 1934 m. pavasarinio šaukimo karius, evangelikų kareivių būtų likę tik apie 50, o 1935 m. pradžioje – net dar mažiau.

Visa tai išdėstęs 1935 m. kovo 8 d. rašte III pėstininkų divizijos štabo viršininkui, pulko vadas paprašė į pulką siųsti šauktinius ne tik iš Kretingos, bet ir iš kitų apskričių⁵²³.

1935 m. sausio pradžioje pulke tarnavo:

2 lentelė

Šeštojo pėstininkų pulko tikrosios tarnybos karių tautinė sudėtis 1935 m. sausio 26 d.⁵²⁴

Tautybė \ Tikyba	Romos katalikai	Stačiatikiai	Sentikiai	Evangelikai liuteronai	Evangelikai reformatai	Judėjai	Iš viso
Lietuviai	539	-	-	31	17	-	587
Rusai	-	2	1	-	-	-	3
Vokiečiai	-	-	-	4	-	-	4
Latviai	-	-	-	18	-	-	18
Žydai	-	-	-	-	-	16	16

1934 m. lapkričio 23 d. atkurtasis pulkas vėl iškilmingai paminėjo Lietuvos kariuomenės dieną. Rengiantis šiai šventei, pulko vado nurodymu buvo suburtas karių choras. Kad ir per trumpą laiką, choras neblogai pasirengė ir sėkmingai pasirodė, todėl buvo nuspręsta kolektyvą išlaikyti ir toliau, tačiau su laiku entuziazmas pamažu pradėjo blėsti. Choristai ėmė visai vengti repeticijų. 1935 m. vasario mėn. pulko švietimo vadovui netgi teko kreiptis į pulko vadą, kad būtų imtasi priemonių, kurios priverstų karius jose dalyvauti⁵²⁵. Matyt, tai padėjo, nes pulko choras gyvavo ir toliau, sėkmingai pasirodydavo per įvairias šventes.

1934 m. pabaigoje Lietuvos kariuomenės dalyse ėmė trūkti pionierių tarnybos puskarininkių. Ypač nepavydėtina buvo dar nevysiškai atkurto Šeštojo pėstininkų pulko padėtis. Gruodžio pabaigoje kariuomenės vadovybė nutarė šią problemą spręsti – Pionierių batalione pradėti mokyti būsimus šios tarnybos puskarininkius. Šeštajam pėstininkų pulkuui buvo pavesta į Pionierių batalioną

523 Slaptas asmeninis 6 p. p. vado 1935-03-08 raštas III PD štabo viršininkui. *Ten pat*, b. 227, l. 43.

524 Apie 6-to pėst. P. K. Margio pulko tikrosios tarnybos liktinius kareivius ir civilius tarnautojus vietose žinios, pagal Kariuomenės štabo raštą š. m. Nr. 136. *Ten pat*, b. 228, l. 10.

525 6 p. p. švietimo komisijos vadovo 1935-02-21 raštas. *Ten pat*, b. 188, l. 223.

atsiūsti net 20 pagal tam tikrus reikalavimus atrinktų kareivių. Tai buvo padaryta 1935 m. sausio 5 d.⁵²⁶

Tačiau pulke ir toliau trūko liktinių vyresniųjų puskarininkių, todėl kariuomenės vadovybės sprendimu nuo 1935 m. rugsėjo 1 d. iš Septintojo ir Aštuntojo pėstininkų pulkų į Šeštąjį pulką buvo perkeltas viršila ir 9 vyresnieji puskarininkiai⁵²⁷. Šie į jį įsilieję patyrę kariai labai pagerino pulko padėtį, ypač karių mokymą.

1934 m. gruodžio 3 d. pulko rajone pirmą kartą, kai jis buvo atkurtas, buvo rasta komunistinės spaudos. Net 8 egzemplioriai „Kareivių tiesos“ iš karto buvo perduoti saugumo policijai⁵²⁸.

Matyt, komunistai į pulką buvo atkreipę dėmesį, nes 1935 m. iš vasario 7-osios į 8-ąją pulko tualete rasta tušu pieštų jų plakatų. Nors ir įtarta, kad juos pakabino pulko kariai, to nustatyti nepavyko⁵²⁹. Balandžio 24 d. pulko teritorijoje buvo iškelta raudona vėliava⁵³⁰.

1934 m. pabaigoje vyko III pėstininkų divizijos vyresniųjų karininkų garbės teismo 1935 metams rinkimai. Juose dalyvavo ir atkurto Šeštojo pėstininkų pulko karininkai. Šio teismo pirmininku buvo išrinktas Šeštojo pėstininkų pulko plk. ltn. V. Vilimas⁵³¹.

1935 m. sausio 6 d. vykusio visuotinio karininkų susirinkimo metu buvo išrinktas pulko žemesniųjų karininkų garbės teismas. Jo pirmininku irgi buvo išrinktas plk. ltn. V. Vilimas, taip pat Karininkų taupomosios-skolinamosios kasos valdyba, Ramovės valdyba, aptarti skaityklos ir bibliotekos reikalai⁵³².

1935 m. sausio 9–10 d. į pulką vėl atvyko pašaukti pratimų atlikti kariai – 20 1931 m. laidos atsargos jaunesniųjų leitenantų⁵³³ ir 1907 m. gimę 896 atsargos kareiviai. Šį kartą iš jų buvo sudarytas Atsargos batalionas: 3 šaulių kuopos, sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa, kavalerijos būrys ir pionierių skyrius. Kadangi dar vieno bataliono apgyvendinti turimose kareivinėse nebuvo galimybių, kai kurie atsargos bataliono padaliniai buvo dislokuoti Gargžduose ir Vėžaičių dvare⁵³⁴.

Vasario 7 d. išėję numatytą mokymo programą pašauktieji atlikti pratimų buvo paleisti, o jau vasario 11 d. atvyko nauja karių grupė – 587 atsargos kariai ir 32 atsargos jaunesnieji leitenantai. Tiesa, pastarieji pasirodė kiek anksčiau nei eiliniai kareiviai – vasario 2–3 d. Šios atsargos karių grupės kartojimo pratybos vyko iki kovo 8 d.⁵³⁵

526 Slaptas Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 26. 1934-12-18. *Ten pat*, b. 183, l. 70.

527 Įsakymas 6 p. p. Nr. 251. 1935-09-01. *Ten pat*, b. 214, l. 164.

528 Slaptas 1935-01-03 pulko vado raštas III PD štabo viršininkui. *Ten pat*, b. 222, l. 3.

529 Slaptas 1935-03-05 pulko vado raštas III PD štabo viršininkui. *Ten pat*, l. 2.

530 *Ten pat*.

531 Įsakymas 6 p. p. Nr. 9. 1935-01-09. *Ten pat*, b. 213, l. 19.

532 Įsakymas 6 p. p. Nr. 15. 1935-01-15. *Ten pat*, l. 46–47.

533 1935 m. sausio 6 d. karo pratimų atlikti šaukiamų atsargos jaunesniųjų leitenantų sąrašo ištrauka. *Ten pat*, b. 227, l. 3.

534 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 1. 1935-01-09. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 184, l. 8–9; Įsakymas 6 p. p. Nr. 39. 1935-02-07. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 213, l. 91–106.

535 Įsakymai 6 p. p. Nr. 35, Nr. 44, Nr. 69. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 213, l. 84–85, 112–122, 160–169.

1935 m. sausio mėn. pulko vado įsakyme, siekiant iš anksto nuodugnai pasiruošti būsimai divizijos vado inspekcijai, buvo išvardintos temos, kuriomis atsakinėti turėjo pasirengti pulko karininkai ir kareiviai: „Kautynių skyrius žvalgyboje“, „Būrys žygio apsaugoje“, „Būrys ginantis“, „Kuopa stabdant priešininką“, „Kuopos gynyba plačiame bare“, „Kuopos puolimas“. Tai reikėjo padaryti iki balandžio 1 d.⁵³⁶ Tačiau divizijos vadas gen. ltn. Edvardas Adamkavičius pavaldžias dalis nutarė patikrinti dar sausio mėnesį. Į Šeštąjį pulką jis atvyko sausio 30 d. Pirmiausia patikrino iš atsargos karių, pašauktų pratimų atlikti, sukomplektuotą Atsargos batalioną, buvusį Gargžduose. 4-oji atsarginių kuopa buvo išėjusi šaudyti. Daug pastabų divizijos vadas pareiškė dėl atsarginių gyvenimo sąlygų, nes patalpos buvo įrengtos paskubomis, pastatytos geležinės krosnelės – nekokybiškos, todėl daug kareivių susirgo. Kareiviai gyveno labai ankštai. Nebuvo piramidžių šautuvams, todėl jie buvo kabinami kur pakliuvo.

5-oji kuopa dalyvavo lauko pratybose „Būrys ginantis“. Čia buvo sulaukta divizijos vado pastabų dėl atsargos karininkų ir puskarininkų veiksmų. 2-oji sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa divizijos vadui paliko gerą įspūdį, tačiau pulko vadovybė išgirdo kritikos dėl blogo patalpų įrengimo.

Divizijos vadas patikrino, kaip mokomi jauni kareiviai Klaipėdoje dislokuotame pulke. Čia jis pateikė kelis metodinius samprotavimus dėl jų mokymo būdų. Visos pulko patalpos buvo tvarkingos, tik nevėdintos⁵³⁷.

Vėliau, pašauktus atsarginius jau išleidus namo, pulko vadas apibendrina šiuos atsargos karių mokymus, susumuodamas ir divizijos vado pateiktas pastabas. Jo nuomone, įrengiant patalpas atsargos kariams apgyvendinti buvo įdėta daug darbo, energijos ir lėšų. Tačiau jos pradėtos tvarkyti per didžiausius šalčius ir paskubomis, todėl darbas vyko gana sunkiai. Vis dėlto patalpas įrengti suspėta laiku. Įsikūrus Atsargos batalionui, nemažai papildomai dar buvo padaryta pačių kareivių jėgomis, pavyzdžiui, pagaminta stalų, suolų, lentynų, kabyklų ir kt.

Paleidus atsarginius, pulko vadui netgi buvo gaila viską ardyti, nes, jo nuomone, ši vieta kariams rengti yra patogi, todėl pasiūlė Vėžaičių dvarą ir toliau naudoti pulko reikmėms, taip pat turėdamas omenyje ir tai, kad dėl tuometės dislokacijos vietos dalinys į Lietuvos kariuomenės poligoną išvykti negalėjo, o Vėžaičiai pasirodė tinkami ir kaip pulko poligonas. Pulko vadas paprašė leisti jam tartis su dvaro savininku, kad leistų kai kuriuos pastatus ir toliau naudoti kariuomenės tikslais⁵³⁸. Tačiau, matyt, susitarti nepavyko, nes daugiau informacijos apie karių dislokavimą Vėžaičiuose aptikti nepavyko.

1935 m. balandžio 8 d. pulko vadas, siekdamas atnaujinti liktinių puskarininkų žinias, įsteigė puskarininkų kursus. Kursų mokymo reikalų vedėju pa-

536 Slaptas manevrinis parengiamasis įsakymas Nr. 1. *Ten pat*, b. 184, l. 11.

537 Slaptas įsakymas III pėst. divizijai Nr. 1. 1935-02-11. *Ten pat*, b. 217, byla nenumuruota.

538 Slaptas asmeninis 6 p. p. vado 1935-03-02 raštas III pėst. divizijos vadui. *Ten pat*, b. 227, l. 42.

skyrė ltn. V. Kačergių, o kursų klausytojais – 23 liktinius pulko puskarininkius⁵³⁹.

Balandžio 22 d. Mokomosios kuopos j. psk. Juozas Jurgilas iš vyr. psk. Šukio pistoleto netyčia peršovė j. psk. Vitoldą Morkūną. Šis įvykis parodė, kad ne tik pulko kareiviai, bet ir puskarininkiai ne visada moka atsargiai elgtis su ginklais.

Istorija buvo tokia. Vyr. psk. Šukys davė savo pistoletą išvalyti kuopos budėtojui j. psk. V. Morkūnui. Šis išvalytą ginklą nunešė į vyr. psk. Šukio kambarį, kuriame tuo metu buvo j. psk. J. Jurgilas. Pastarasis paėmė pistoletą ir ėmė jį žaisti. Netyčia jį užtaisė, šis iššovė ir kulka sužeidė j. psk. V. Morkūną.

Be abejo, šios istorijos dalyvius pulko vadas nubaudė atitinkamomis arešto bausmėmis, tačiau kartu įspėjo visus pulko karius, kad su ginklais reikia elgtis griežtai laikantis taisyklių reikalavimų, o už nusizengimus nustatyta tvarka pažadėjo bausti ne tik pažeidėjus, bet ir kuopų vadus⁵⁴⁰.

Lietuvos kariuomenėje kaip atsarginė ryšių priemonė buvo plačiai naudojami karveliai. Karvelynas buvo įveistas ir atkurtame Šeštajame pėstininkų pulke. 1934 m. lapkričio mėn. buvo gautas Generalinio štabo valdybos III skyriaus viršininko nurodymas treniruoti karvelius skraidyti nuo sienos su Vokietija Klaipėdos karvelyno link ir pietryčių kryptimi⁵⁴¹.

Pulko karvelynas buvo nemažas. Kaip matyti iš 1935 m. kovo mėnesio duomenų, pulkas buvo įsigijęs 75 karvelius. Iš jų 50 jau buvo tinkami, o 25 – dar tik bandomi dresuoti. Pagrindinės kryptys, kuriomis skraidyti buvo dresuojami karveliai, – Tauragės ir Telšių. Tauragės kryptimi skraidyti buvo išmokyti 29 karveliai, Telšių kryptimi – 46. Taigi, rezultatai buvo geri, tačiau, pulko vado nuomone, kurią jis pareiškė III pėstininkų divizijos štabo viršininkui, geriau turėti kilnojamąjį karvelyną, nes abejotina, ar kada nors reikės karvelius siųsti Telšių–Klaipėdos kryptimi⁵⁴². Į šį pulko vado pasiūlymą buvo atsižvelgta, ir 1935 m. rugpjūčio mėn. šalia pulko karvelyno buvo įsteigtas ir kilnojamasis karvelynas⁵⁴³.

Netrukus, kai buvo išsiųstas šis raštas, patikrinti pulko karvelyno atvyko karo technikos viršininkas. Jo nuomone, paukščių dresūros skraidyti Šilutės kryptimi rezultai nėra pakankami todėl, kad karveliai per gerai lesinami. Jis dresuojamiems karveliams patarė skirti tik 35–40 gramų per dieną. Pats karvelynas buvo tvarkingas, erdvus, tačiau įrengtas prie aukštų medžių ir namų, o tai trukdė juos dresuoti. Be to, ne visi karvelyno karveliai buvo žieduoti⁵⁴⁴.

Matyt, karo technikos viršininko pastaba dėl karvelių lesinimo buvo teisinga, nes jau 1935 m. birželio mėn. atliktos dresuotų karvelių apžiūros akto išvadoje

539 Įsakymas 6 p. p. Nr. 100. 1935-04-08. *Ten pat*, b. 213, l. 205.

540 Įsakymas 6 p. p. Nr. 146. 1935-05-22. *Ten pat*, b. 214, l. 10–11.

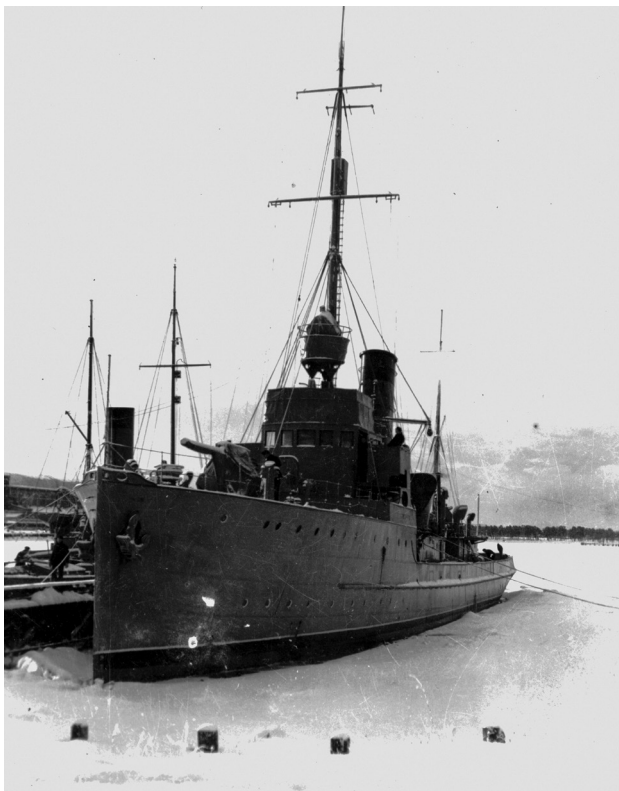
541 Slaptas 1934-11-17 Generalinio štabo valdybos III skyriaus raštas karo technikos viršininkui. *Ten pat*, b. 235, l. 1.

542 6 p. p. vado 1935-03-24 raštas III PD štabo viršininkui. *Ten pat*, l. 3.

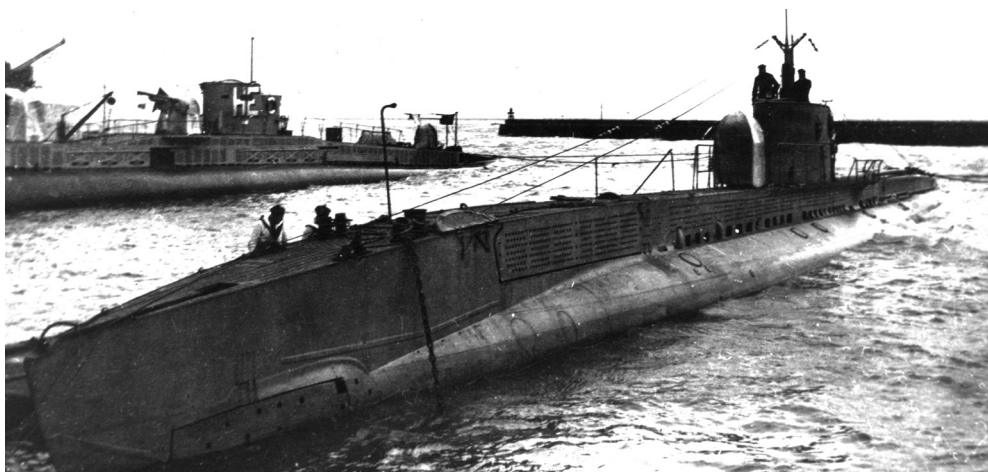
543 Slaptas Ryšių bataliono vado 1935-08-03 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 16.

544 III PD štabo viršininko 1935-04-12 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 7.

Latvijas karo laivs „Virsaitis“
(KAA)

Latvijas povandeninis laivs „Ronis“ (KAA)

pažymėta, kad pulko karvelyne „dresūros rezultatai labai geri“⁵⁴⁵. Pulko karvelyną prižiūrėjo ir karvelius dresavo liktiniai vyr. puskarininkiai Artūras Klidzinskis ir Aleksas Balčiūnas⁵⁴⁶.

545 Slaptas III PD štabo 1935-07-05 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 10.

546 Slaptas, skubus 6 p. p. vado 1935-07-30 raštas Ryšių bataliono vadui. *Ten pat*, l. 12.

1935 m. gegužės 25–26 d. kariuomenės vado S. Raštikio iniciatyva Klaipėdoje, kaip ir visuose kariniuose daliniuose, turėjo įvykti Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė, nors oficialiai skelbta, kad šventės iniciatoriai – studentų atsargos karininkų korporacija „Ramovė“⁵⁴⁷.

Šventė buvo organizuota pagal visus nurodymus ir neblogai pavyko.

Praėjus kiek laiko, artėjant 1936 m. Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventei, pulko vadas plk. J. Lanskoronskis Kariuomenės štabo II skyriaus viršininkui nusiuntė ankstesnės šventės vertinimą ir siūlymus, kaip reikėtų organizuoti šį renginį ateityje. Samprotavimai įdomūs, todėl su jais verta susipažinti (žr. 5 priedą).

1936 m. kovo mėn. pulko vadas Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventę siūlė švęsti kitaip – įtraukiant kaimo gyventojus, tačiau į jo siūlymus nebuvo atsižvelgta, ir 1936 m. gegužės 9 d. Kariuomenės ir visuomenės diena buvo organizuota panašiai kaip ir 1935 m. Jos išvakarėse Vytauto Didžiojo gimnazijos salėje įvyko iškilmingas posėdis ir koncertas, gegužės 9 d. – šv. Mišios katalikų ir evangelikų bažnyčiose. Po to buvo padėta gėlių ant karių kapų, o 14 val. kareivinėse prasidėjo atvirų durų diena. Visi norintys galėjo susipažinti su karių buitimi. 16 val. kariai susirinkusiesiems parodė parengtą programą. 20 val. vyko iškilmingas priėmimas⁵⁴⁸.

Didžiulis renginys vyko 1935 m. rugsėjo 5 d. 9 val. į Klaipėdos uostą įplaukė penkių Latvijos karo laivų eskadra: traleris „Virsaitis“, minininkai „Imanta“ ir „Viesturs“, povandeniniai laivai „Ronis“ ir „Spīdola“. Latvijos laivai 21 patrankų šūviu pasveikino Lietuvos valstybę. Atsakomasis išrikiuotos lietuvių baterijos 21 šūvis buvo skirtas Latvijos valstybei pagerbti.

Latvijos laivus sutiko Klaipėdos krašto gubernatūros atstovas dr. Sakalauskas, Klaipėdos įgulos viršininkas ir Šeštojo pėstininkų pulko vadas gen. št. plk. J. Landskoronskis, Klaipėdos krašto komendantūros atstovas plk. R. Liormanas, Lietuvos karo atašė Rygoje plk. B. Jakutis, Užsienio reikalų ministerijos protokolo šefas Vanagas, Latvijos pasiuntinys Lietuvoje Liudvigs Seja ir kiti. Buvo išrikiuota garbės sargyba, orkestras grojo abiejų valstybių himnus.

Pulko kariams šis vizitas kėlė daug rūpesčių. Rugsėjo 5 d. iš Mokomosios kuopos kareivių buvo suformuota garbės sargybos komanda, saljutavo 4 patrankų baterijos, sutikime dalyvavo visi laisvi nuo tarnybos karininkai ir po vieną kiekvieno karinio padalinio liktinį puskarininkį, taip pat orkestras. III divizijos vadovybės svečiams skirtus iškilmingus pusryčius patikėta parengti Šeštojo pėstininkų pulko karininkų ramovei⁵⁴⁹. Pulko vadovybė turėjo dalyvauti visuose iškilminguose priėmimuose, o pulko kariai organizuoti latvių jūreiviams įvairius

547 Kariuomenės štabo 1935-05-07 raštas įgulų viršininkams ir apskričių komendantams. *Ten pat*, b. 249, l. 47.

548 Aplinkraštis Klaipėdos įgulai Nr. 6. *Ten pat*, l. 112.

549 1935-08-04 aplinkraštis Klaipėdos įgulai Nr. 4. *Ten pat*, b. 181, l. 41.

sporto renginius ir kitas pramogas⁵⁵⁰.

Latvijos eskadros vadovybė su oficialiais vizitais aplankė Klaipėdos krašto gubernatorių, miesto burmistrą ir kitus pareigūnus.

Vakare latvių delegacijai buvo surengtas priėmimas Šeštojo pėstininkų pulko kareivinėse. Sveikinimo kalbą pasakė III pėstininkų divizijos vadas gen. ltn. E. Adamkavičius.

Rugsėjo 6 d. priėmimą organizavo Klaipėdos įgulos viršininkas plk. J. Lanskoronskis. Vėliau buvo surengta išvyka į Palangą – čia Latvijos jūrininkus priėmė Respublikos Prezidentas Antanas Smetona. 21 val. Klaipėdos krašto gubernatūroje įvyko aukštesnio rango svečių priėmimas, o Klaipėdos įgulos liktinių puskarininkių šaulių namuose – skirtas jūreiviams.

Rugsėjo 7 d. Smiltynės kurhauze priėmimą surengė Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas Jurgis Brūvelaitis.

Rugsėjo 8 d. 12 val. Latvijos karo laivų eskadra išplaukė iš Klaipėdos uosto⁵⁵¹.

Tą pačią rugsėjo 8-ąją pulkas kartu su visa Klaipėdos įgula šventė Tautos šventę. Dalyvavo daug visuomeninių organizacijų, vyko kariuomenės paradas.

1936 m. pulko karių šeimų ekskursijos į Plungę dalyviai
Karys, 1987, Nr. 5, p. 202

Jį priėmė Klaipėdos krašto gubernatorius. Pasibaigus paradiui, kariuomenės daliniai rikuotės tvarka su orkestru grįžo į savo nuolatinio buvimo vietas⁵⁵².

550 Programa. *Ten pat*, l. 42.

551 Surgailis G. Lietuvos karinis laivynas 1935–1940. V., 2003, p. 102–103.

552 Įsakymas Klaipėdos įgulai Nr. 25. 1935-09-05. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 218, l. 42.

1935 m. rugsėjo 14–15 d. Klaipėdoje vyko sporto varžybos. Jose dalyvavo ir Šeštojo pėstininkų pulko kariai. Renginys prasidėjo rugsėjo 14 d. 8 val. sporto aikštėje iškilmingu atidarymu. Nuo 9 iki 12 val. vyko 100, 200, 400, 800 ir 3000 m bėgimo, granatų mėtymo, šuolių į tolį varžybos, 4 po 100 m estafetės bėgimas, masinė mankšta, rugsėjo 15 d. – raitelių sporto rungtynės. Jų vyriausiuoju teisėju buvo paskirtas pulko kpt. Antanas Saunoris⁵⁵³.

Panašios varžybos pulko vadovybės iniciatyva buvo organizuotos ir 1936 m., tik nedalyvaujant žirginio sporto šakų atstovams. Pulke jau birželio mėn. buvo paskirti atsakingi už pasirengimą kiekvienai sporto rungčiai, iš anksto atrinkti jose galintys sėkmingai rungtyniauti kariai, jiems buvo sudarytos sąlygos treniruotis ir dalyvauti rungtynėse⁵⁵⁴.

Šios sporto varžybos įvyko rugsėjo 28 d. Vyriausiuoju teisėju ir šį kartą buvo paskirtas kpt. A. Saunoris. Galbūt jų išskirtinis bruožas buvo tai, kad sporto aikštėje galėjo būti tik rungtynių dalyviai. Kiti tiesiog nebuvo įleidžiami. Taigi tais metais pulko sportininkai žiūrovų neturėjo⁵⁵⁵.

Įvairios išklmės, šventės, sporto renginiai atimdavo nemažai laiko, o jo ir taip trūko karių mokymui, todėl pulko vadovybė su nerimu 1935 m. rugsėjo 26 d. sutiko III pėstininkų divizijos vadą, kuris atvyko atlikti pulko apžiūros ir išklausti karių skundų⁵⁵⁶. Tačiau nerimauta be reikalo. Didesnių trūkumų divizijos vadas nerado.

Vos išvykus divizijos vadui, rugsėjo 28 d. kariuomenės vadovybės sprendimu buvo pakeistas pulko karo kapelionas. Pulko karo kapelionas kunigas Kazimieras Juška buvo perkeltas į Pirmąjį husarų pulką, o nauju pulko karo kapelionu paskirtas kunigas Ladislovas Bronius Gronis⁵⁵⁷.

Kaip jau minėta, 2-asis pulko batalionas buvo pradėtas formuoti Klaipėdoje. Jis 1935 m. spalio 30 d. vykdant slaptą kariuomenės vado įsakymą iš Klaipėdos su visu turtu traukiniu buvo išsiųstas į naują dislokacijos vietą – Plungę⁵⁵⁸. Čia jau buvo dislokuota Ketvirtojo artilerijos pulko II grupė. Didžioji dalis bataliono įsikūrė ten esančiose kareivinėse. Tačiau visas į jas netilpo, todėl patalpos bataliono štabui, karininkų ramovei ir keletas butų karininkams buvo įrengti kunigaikščių Oginskių dvaro rūmuose. Kituose trijuose pastatuose apsigyveno karininkų šeimos. Viename iš dvaro pastatų buvo įrengti aprangos ir ginklų sandėliai. Į šiaurę nuo miestelio esančiose kareivinėse buvo apgyvendinti kareiviai, įrengtos arklidės, maisto ir pašaro sandėliai, virtuvė, areštinė. Kareivinės

553 Aplinkraštis 6-tam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui. 1935-08-30. *Ten pat*, b. 194, l. 16–17.

554 Aplinkraštis 6-tam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui Nr. 12. 1936-06-10. *Ten pat*, l. 30.

555 Aplinkraštis 6-tam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui Nr. 13. 1936-09-22. *Ten pat*, l. 31–32.

556 Dalių vadams. Paliepimas. *Ten pat*, b. 238, l. 189.

557 Kariuomenės štabo 1935-10-01 telefonograma. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 214, l. 215; Įsakymas kariuomenei Nr. 69. 1935 m. rugsėjo 28 d.

558 Slaptas, skubus 6 p. p. vado 1935-10-25 raštas Kariuomenės štabo IV skyriaus viršininkui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 227, l. 83.

buvo naujos, modernios. Bataliono liginė įsikūrė atskirai, prie kelio, netoli geležinkelio⁵⁵⁹.

Aplink rūmus plytėjo didelis parkas, jame buvo tvenkinių su kaskadomis, tekėjo upelis. Lankytojus stebino prijaukintos voveraitės, besitaikančios prasukti į gyvenamąsias patalpas, stirnos, visai nebijančios žmonių ir laisvai vaikščiojančios po parką⁵⁶⁰.

Plungėje įsikūręs batalionas neturėjo šaudyklos, todėl kareiviams mokytis šaudyti paprastai būdavo parenkama kokia nors tam tinkamesnė vieta prieš kalnelį, tačiau vis tiek kildavo didžiulių problemų tiek bandant apsaugoti vietos gyventojus, tiek organizuojant šaudymo pratybas⁵⁶¹.

Bataliono vadas mjr. Vitalis Baltrimas III pėstininkų divizijos vado įsakymu buvo paskirtas ir Plungės karinės įgulos viršininku⁵⁶². Jau kitą dieną, persikėlus į Plungę, kad greičiau suformuotų antrąjį pulko batalioną, į pulką buvo atsiųsta gana daug naujokų. Jam papildyti buvo skirti 408 kareiviai⁵⁶³.

Batalionui Plungėje nebuvo sudarytos geros sąlygos. Kareivinės buvo pastatytos drėgnoje vietoje, tad net ir vasarą, gausiau palijus, visur telkšojo vanduo. 1936 m. pavasarį galiausiai buvo pradėti teritorijos sausinimo darbai. Jiems per savaitę buvo skiriama viena darbo diena. Dėl to, kad pulkas įsikūrė šlapioje vietoje, nukentėjo ir kareivių mokymas, nes, iki teritorija pradžiūdavo, nebuvo galima treniruotis lauke⁵⁶⁴.

Suformavus antrąjį batalioną, kurį laiką buvo problemų dėl kareivių drausmės, aprangos ir pan. Bataliono vadui 1936 m. pradžioje netgi teko sumažinti leidimų išeiti į miestą penktadieniais ir pirmadieniais skaičių, nes tomis dienomis Plungėje buvo turgaus diena ir kareiviai, laisvai išleidžiami į miestą, dažnai grįždavo gerokai išgėrę, vadinasi, drausmė batalione pašlijo⁵⁶⁵. Ne visada išleisti į miestą kariai atrodė tvarkingi. Pasitaikė, kad vaikščiojo su atsegtomis milinėmis, susikišę rankas į kišenes, dėl to apie bataliono karius gyventojai galėjo susidaryti nekokią nuomonę. Bataliono vadui teko nurodyti kuopų vadams paaiškinti visiems kareiviams, kad, taip atrodydami ir netinkamai elgdamiesi, jie žemina ne tik bataliono⁵⁶⁶, bet ir visos kariuomenės vardą.

1935 m. vasarą prasidėję Suvalkijos ūkininkų bruzdėjimai iš dalies paveikė ir pulko karininkus, nes ne vienas jų buvo susijęs su šiuo kraštu. Kaip matyti iš pulko vado plk. J. Lanskoronskio 1935 m. gruodžio 6 d. slapto rašto III pėstininkų divizijos štabo viršininkui, karininkai tapo nenuoširdūs, atsargūs,

559 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 123.

560 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai. V.: Mintis, 1993, p. 56.

561 1936-01-28 pulko vado raštas kariuomenės inspektoriui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 249, l. 12.

562 Įsakymas III pėst. divizijai Nr. 48. 1935-11-20. *Ten pat*, b. 215, l. 82.

563 Slaptas III PD štabo viršininko 1935-10-29 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 227, l. 86.

564 Slaptas 2-ojo bataliono vado 1936-06-02 raportas pulko vadui. *Ten pat*, b. 230, l. 40.

565 1936-01-13 raštas 4-osios kuopos vadui. *Ten pat*, b. 257, l. 13.

566 1936-01-22 raštas 4, 5, 6, 2 kulkosvaidžių kuopų ir ūkio būrio vadams. *Ten pat*, l. 18.

stengėsi garsiai nereikšti savo nuomonės. Į pulko vado kartais provokuojamus klausimus, kaip jie vertina vieną ar kitą įvykį, atsakydavo, kad niekaip nevertina. Apie įvykius Suvalkijoje pulko karininkai netgi vienas su kitu vengė kalbėtis, įsivyravo politinės policijos baimė. Ir nors pulko vadas užtikrino, kad visų jo karininkų moralė aukšta ir jokio vidinio pavojaus nėra⁵⁶⁷, matyt, buvo ne visai taip.

1935 m. gruodžio 21 d. pulko vadas sušaukė visuotinį karininkų susirinkimą. Galbūt į jį ir nebūtume atkreipę dėmesio, jei ne klausimų, kurie jame buvo aptarti, gausa. Susirinkime buvo apsvarstyti pulko žemesniųjų karininkų garbės teismo narių ir Karininkų taupomosios-skolinamosios kasos valdybos rinkimai, šios kasos sekretoriaus atlyginimas, karininkų ramovės 1936 m. sąmata, laikraščių ir žurnalų prenumerata, bibliotekininko rinkimai, pulko šventės fondo dydis, išleistuvės ir dovanos išvykstantiems iš pulko karininkams, Ginklų fondo rėmimo klausimai, Naujųjų metų sutikimo, vakarėlių ir pramogų 1936 m. planas ir kiti einamieji klausimai⁵⁶⁸.

Naujuosius – 1936-uosius – metus pulko karininkai, matyt, sutiko gana linksmai, nes po to pasipylė griežtos pulko vado nuobaudos. Sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos 1-ojo būrio vadą j. ltn. J. Sutkų už tai, kad jis karininkų ramovėje girtas pasirodė viešai, nepakluso ramovės budėtojo ir kitų karininkų reikalavimui eiti namo, pulko vadas nubaudė 10 parų arešto areštinėje, jaunesniesiems leitenantams Juozui Sereikai ir Eduardui Jaloveckiui, kurie mažiau „reiškėsi“, už „padauginimą“ skyrė po papeikimą⁵⁶⁹. Tačiau j. ltn. J. Sutkus ir toliau girtavo. 1937 m. spalio 19 d. vėl, būdamas uniformuotas, draudžiamame lankytis restorane prisigėrė. Už tai, kad nesilaikė pažado baigti girtauti, divizijos vadas jį nubaudė 20 parų arešto ir perkėlė tarnauti į kitą kuopą⁵⁷⁰.

1936 m. vasario 18–19 d. Šeštojo pėstininkų pulko vadas pirmą kartą surengė lauko pratybas žiemos sąlygomis. Jose dalyvavo Klaipėdoje dislokuoto bataliono 3 šaulių ir 1 kulkosvaidžių, Plungės įgulos 2 šaulių ir 1 kulkosvaidžių kuopos⁵⁷¹. Pratimus stebėjo ir III pėstininkų divizijos vadas.

Juos teko atlikti labai nepalankiomis oro sąlygomis – spaudžiant 15 laipsnių šaltukui ir pučiant rytų vėjui. Vis dėlto, nepaisant blogo oro, tiek „mėlynieji“ (Klaipėdos įgula), tiek „raudonieji“ (Plungės įgula) įdėjo daug pastangų ir neblogai pasirodė. Nušalimų pavyko išvengti, o apskritai pratimas buvo atliekamas pakiliai nusiteikus.

Kaip savo išvadose, vertindamas pratybas, pažymėjo divizijos vadas gen. ltn. Mikas Rėklaitis, jis pamatė pačių padalinių pagamintas kulkosvaidžiams gabenti rogutes, gurguoles, pritaikytas slidėms, ir vežimų ratlankius su grifais. Divi-

567 Slaptas asmeninis 6 p. p. vado 1935-12-06 raštas III PD štabo viršininkui. *Ten pat*, b. 222, l. 32.

568 Įsakymas 6 p. p. Nr. 358. 1935-12-15. *Ten pat*, b. 215, l. 115.

569 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 1. 1936-01-06. *Ten pat*, b. 184, l. 13.

570 Slaptas įsakymas III pėst. divizijai Nr. 17. 1937-10-19. *Ten pat*, b. 189, l. 59.

571 6 p. p. taktikos žiemos pratimams už nuolatinės buveinės ribų atlikti nurodymas Nr. 704. *Ten pat*, b. 249, l. 40.

zijos vadas susidomėjo ir pareikalavo, kad dalių vadai išvadas apie šias naujoves jam pateiktų raštu.

Taktinio pobūdžio svarbesnes pastabas divizijos vadas jau buvo išsakęs per pratybas, tačiau ir savo įsakyme keletą jų paminėjo. Jam nelabai patiko pratimo baigiamoji fazė, nes „mėlynųjų“ vadovybė galėjo kiek prilaikyti „raudonųjų“ manevrą, bet to nepadarė. Taip pat, jo nuomone, per 25–30 km žygį žiemą ilgojo poilsio iki 2 val. sustoti nevertėjo, o ateityje rekomendavo geriau pailsėti atvykus į numatytą stovyklą. Be to, atkreipė dėmesį, kad, kai yra sniego, trumpalaikio poilsio vietos turėtų būti uždaros, paslėptos nuo aviacijos, kad karių negalėtų apšaudyti priešas iš oro.

Pulko kariai persistengė perduodami nurodymus ryšio grandine. Divizijos vado nuomone, esant geram matomumui, tai netikslinga, o informaciją reikia perduoti paprastais ir aiškiais signalais.

Nemažai pastabų buvo pareikšta dėl priešlėktuvinės apsaugos. Pulko kariai dar nemokėjo apsisaugoti taip, kad jų nepastebėtų priešas, o sunkiųjų kulkosvaidžių kuopų kulkosvaidininkai nebuvo nuolat pasirengę šaudyti į lėktuvus ir kt.

Brg. gen. M. Rėklaitis tikrina pulko kareivių skundus. 1936 m.
Kretingos muziejus

Dėl pačių „kautynių“ divizijos vadas taip pat turėjo daug pastabų. Jų buvo daug ir gana įdomių, ypač pasirengimo ir kovos su lėktuvais. Divizijos vadas pažymėjo, kad pulko kariai pratybų metu kėlė per daug triukšmo, ir pulko vadovybei įsakė į tai ateityje atkreipti ypatingą dėmesį⁵⁷².

Panašiu, o kartais net griežtesnių pastabų dėl šių pratybų pareiškė ir pulko vadas plk. J. Lanskoronskis. Jis kovo 19 d. III pėstininkų divizijos štabo viršininkui išsiuntė net 4 lapuose išdėstytas pastabas dėl pulko karių pratybų, išanalizavo jų klaidas ir pateikė savo siūlymus, kaip reikėtų jas organizuoti ateityje⁵⁷³.

572 Pastabos dėl atlikto 1-o žiemos pratimo ir sekančių žiemos pratimų reikalu nurodymai. *Ten pat*, b. 212, l. 10.

573 Pastabos dėl žiemos pratimų vasario 18–20. Plk. J. Lanskoronskio 1936-03-19 slapto raštas III PD štabo viršininkui. *Ten pat*, b. 220, l. 19-20.

Be to, buvo akcentuota, kad pulke sukūrus antrąjį batalioną vėl ėmė trūkti puskarininkių, tačiau 1936 m. kovo mėn. buvo nurodytas tikslus jų skaičius – 18 viršilų, 39 vyresnieji puskarininkiai ir 19 jaunesniųjų puskarininkių. Taigi pulke iš viso turėjo tarnauti 76 puskarininkiai⁵⁷⁴. Tą patį mėnesį buvo nuspręsta Tauragėje dislokuotam 2-ajam batalionui skirti švietimo vadovą, kuris faktiškai vykdytų tas pačias funkcijas kaip ir pulko švietimo vadovas. Batalione kpt. V. Koškuliui buvo pavesta organizuoti muzikos ir dramos, kpt. J. Šipailai – lengvosios atletikos ir „Sakalų“ gimnastikos būrelius, o jiems talkinti skirta dar po porą pavaduotojų⁵⁷⁵.

1936 m. artėjant gegužės šventėms, vėl buvo pastebėta, kad komunistų veikla pulke suaktyvėjo. Gegužės 2 d. pulko budėtojas kareivinių rajone rado komunistinių proklamacijų, jų buvo rasta ir gegužės 8 d. Tačiau nei platintojai, nei proklamacijų laikytojai ar skaitytojai nustatyti nebuvo⁵⁷⁶. Apie 150 komunistinių proklamacijų buvo rasta naktį iš birželio 30-osios į liepos 1-ąją⁵⁷⁷.

1936 m. gegužės mėn. III pėstininkų divizijos intendantas domėjosi, kaip pulke tvarkomas kariuomenės turtas. Gegužės 26, 28 ir 29 d. jis atliko patikrinimą. Iš patikrinimo medžiagos darosi aišku, kad pulkas, užsiėmęs įvairiais organizaciniais reikalais, priskirtam turtui skyrė nepakankamai dėmesio. Patikrinus nustatyta, kad dalis neliečiamųjų atsargų nepaskirstytos pulko dalims, sandėliuose yra neprišaudytų ir į apskaitą neįtrauktų šautuvų, dalis karinio turto (ir ginkluotės), kuris turėjo būti saugomas Palangoje, laikomas Klaipėdoje, drėgname ir nelabai tokiam turtui laikyti tinkamame sandėlyje. Plungėje laikomas turtas buvo dar blogesnės būklės. Neliečiamosios atsargos – nei šautuvai, nei šoviniai, nei kitas ginklavimo turtas – pulko padaliniams nebuvo paskirstytos. Ūkio karininkas kpt. J. Cijūnėlis nežinojo, kam prireikus kokį karinį turtą išduoti. To nežinojo ir kuopų vadai. Į klausimą, koks turtas, paskelbus kovinę padėtį, priklauso jų kuopoms, nė vienas negalėjo atsakyti. Be to, pulko sandėliai nebuvo parengti gaisrui, jei jis kiltų, gesinti. Netinkamas buvo ir maisto sandėlis.

Pareikšta ir daugiau neesminių pastabų. Divizijos vadas gen. ltn. M. Rėklaitis įpareigojo pulko vadą skubiai nurodytus trūkumus pašalinti⁵⁷⁸.

Kaip kariai mokomi, kaip rengiami kovos užduotims, kaip saugomas kariškas turtas, dažniausiai buvo nustatoma per įvairius patikrinimus. Atkreipiamas dėmesys į taisytinus dalykus.

Pulko kariai buvo mokomi ne tik karybos dalykų, bet ir plačiau lavinami, skaitant paskaitas įvairiomis temomis. Pavyzdžiui, 1936 m. pirmąjį pusmetį

574 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 6. 1936-03-17. *Ten pat*, b. 240, l. 17.

575 1936-03-21 raštas 4, 5, 6, 2 kulkosvaidžių kuopų vadams ir švietimo vadovui. *Ten pat*, b. 257, l. 81.

576 Slaptas asmeninis pulko vado 1936-05-31 raštas III PD II skyriaus viršininkui. *Ten pat*, b. 260, l. 13.

577 Slaptas asmeninis pulko vado 1936-07-01 raštas III PD II skyriaus viršininkui., l. 14.

578 Slaptas įsakymas III pėst. divizijai Nr. 6. 1936-06-19. *Ten pat*, b. 244, l. 14–15.

Plungės įgulos pulko 2-ajame batalione tarnaujantiems kareiviams pulko karininkai skaitė šias paskaitas:

- kovo 15 d. – „Skaitymo nauda ir kaip skaityti knygą“;
- kovo 22 d. – „Medelių auginimas ir skiepijimas“;
- kovo 29 d. – „Lietuvių tauta ir jos siekimai“;
- kovo 28 ir 31 d. – „Teisingas linų pluošto išdirbimas“ ir surengta ekskursija į „Lietūkio“ sandėlį;
- balandžio 5 d. – „Lietuvos kaimynai ir jų apginklavimas“;
- balandžio 13 d. – „Kova su šnipinėjimu ir priešvalstybine agitacija“;
- balandžio 19 d. – „Girtavimas ir jo žalingumas“;
- balandžio 26 d. – „Fizinės mankštos reikšmė“;
- gegužės 3 d. – „Žemės /dirvožemio/ rūšys ir dirbimas / lauke praktiškai“;
- gegužės 10 d. – „Kova su nusikaltimais“⁵⁷⁹.

Taigi, kaip matyti iš šio sąrašo, kareiviams po paskaitą faktiškai būdavo parengiama ir perskaitoma kiekvieną savaitę. Be abejo, tai labai praplėtė jų akiratį.

Šias paskaitas daugiausia skaitė jauni pulko karininkai, o 1936 m. gegužės viduryje jų pulke padaugėjo. Tarnauti į pulką buvo paskirti 5 Karo mokyklą baigę jaunesnieji leitenantai – Juozas Kalinauskas, Antanas Vilieniškis, Justas Andrijauskas, Bronius Vaitiekūnas ir Petras Mikelskas⁵⁸⁰. Tačiau Plungėje dislokuotas batalionas kurį laiką jautė sielovados trūkumą, nes pulko karo kapelionas čia atvykdavo retokai. Problema išspręsta tik 1937 m., kai liepos 30 d. pulko 2-ojo bataliono vicekapelionu buvo paskirtas kunigas Petras Jاسas⁵⁸¹.

1936 m. liepos 20 d. pulko vadas gavo III pėstininkų divizijos štabo viršininko raštą, kuriuo Šeštojo ir Septintojo pėstininkų pulkų vadai buvo įpareigoti patikrinti XX šaulių rinktinės narių mokymą. Kartu divizijos vadas ateityje atsakomybę už Šaulių sąjungos XX rinktinės narių mokymą perdavė šių pulkų vadams. Be to, pavedė, įvertinus šaulių mokymo rezultatus, jam pranešti, kokie yra šaulių pasiekimai ir kokios problemos kyla juos mokant, kokie taktikos pratimai atliekami ir kokius dar planuojama atlikti.

Pažymėtina, kad Klaipėdos ir Šilutės apskričių šaulių kuopos dar 1934 m. gegužės 25 d. Kariuomenės štabo nurodymu buvo perduotos Šeštojo pėstininkų pulko, Pagėgių apskrities – Septintojo pėstininkų pulko vadų žinion⁵⁸².

Ateityje divizijos vadas nurodė šaulių kuopų vadais skirti karininkus. Jo nuomone, kad ir leitenanto laipsnio, bet labiau patyrusius – praktiškai jau mokičius karius, ir juos atleisti nuo visų kitų tarnybinių pareigų. Naujų kuopų vadų kandidatūras derinti su divizijos vadu. Juos aprūpinti susisiekimo priemonėmis

579 Plungės įgulos kareiviams rengiamų paskaitų tvarkaraštis. *Ten pat*, b. 255, l. 12.

580 Įsakymas 6 p. p. Nr. 138. 1936-05-15. *Ten pat*, b. 245, l. 259.

581 Įsakymas 6 p.p. Nr. 191. 1937-07-30. *Ten pat*, b. 280, l. 158.

582 Slaptas 1934-05-30 III PD štabo raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 200, l. 1.

ir teikti visokeriopą pagalbą. Kartu divizijos vadas nurodė karininkus šaulių kuopų vadais skirti ne ilgiau kaip 2 metams⁵⁸³. Rašto pabaigoje jis įpareigojo pulko vadą teikti divizijos vadui išsamią informaciją apie šaulių kuopų padėtį ir mokymą.

Įvertinti padėtį Klaipėdos apskrities šaulių kuopoje pulko vadas pavedė kuopos vadui j. ltn. V. Lesniauskui. Kaip matyti iš jo 1936 m. rugsėjo 1 d. slapto raporto pulko vadui, 6 šaulių būriai buvo dislokuoti Klaipėdoje ir 13 – Klaipėdos apskrityje. Iš 19 būrių vadų 8 buvo atsargos karininkai, iš jų 6 tarnavo Klaipėdoje, atsargos puskarininkių – 5, o 6 būrių vadai kariuomenėje buvo visai netarnavę.

Šaulių būrių sudėtis taip pat buvo labai įvairi: mieste dislokuotuose būriuose kariuomenėje tarnavusių šaulių buvo šiek tiek daugiau, o apskrityje dauguma jų iš viso nebuvo tarnavę. Daug šaulių buvo menkai išsilavinę, daugiausia – paprasti darbininkai. V. Lesniauskas padarė išvadą, kad dirbti su tokiais žmonėmis, retai rengiant pamokas, bus labai sunku.

Pagal šaulių karinio rengimo programą, kuri buvo labai smulkiai ir aiškiai išdėstyta, tuo būriuose rūpinosi ir už tai buvo atsakingi būrių vadai, o Klaipėdos apskrityje savarankiškai karinį rengimą vykdyti galėjo tik Klaipėdos miesto būriai, vadovaujami atsargos karininkų, kuriems prireikus galėjo padėti pulkas. 15 apskrities būrių karinis rengimas praktiškai nevyko, nes neturėjo instruktorių. Deja, apskrities šaulių kuopos vadu paskirtas karininkas kiekvieną jos būrį galėjo aplankyti tik kas 13-ą sekmadienį, dėl to iš tokio lankymo nauda buvo menka.

Kita problema – ribotos susisiekimo priemonės būriams lankyti. Plačiuoju geležinkeliu buvo galima susisiekti su 6 būriais. Norint vieną dieną aplankyti bent du, reikėjo išvykti ištisai dienai. Siauroju geležinkeliu buvo pasiekiami dar trys būriai, bet traukinėlis taip retai kursuodavo, kad du būrius aplankyti per dieną buvo neįmanoma. Autobusais buvo pasiekiami tik du būriai, dar 2 – tik individualiomis transporto priemonėmis.

Nuvykus būryje tekdavo išbūti ne mažiau kaip tris valandas, todėl, norint aplankyti tą pačią dieną du būrius, minėtomis priemonėmis to padaryti buvo neįmanoma arba dėl didelių išlaidų, arba dėl susisiekimo priemonių laiko nesuderinamumo. Dėl to V. Lesniauskas pasiūlė važiuoti motociklu, kad per dieną galima būtų pasiekti du tris būrius, o šauliams mokyti pasitelkti atsargos karininkus, kurių nemažai buvo įsteigtame studentų šaulių būryje⁵⁸⁴.

Rugsėjo viduryje pulko vado plk. J. Lanskoronskio išsiųstame rašte III pėstininkų divizijos vadui apibūdinta pulko kuravimo sričiai priskirtų šaulių būrių padėtis. Nekartojant to, kas jau pasakyta, pažymėtina, kad vadas pabrėžė, jog

583 III PD štabo viršininko 1936-07-20 raštas 6 ir 7 pulkų vadams. *Ten pat*, b. 264, l. 11.

584 Slaptas asmeninis Klaipėdos apskrities šaulių kuopos vado j. ltn. V. Lesniausko 1936-09-01 raportas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 19.

vykdant šaulių mokymo programą sunkumų kilo ir dėl jų būrių komplektavimo, nes susidarė daug įvairaus parengimo lygio grupių, kas, neturint instruktorių, dar labiau trukdo sėkmingai juos mokyti. Vado nuomone, šaudymo pratybos Klaipėdos mieste vyksta šiek tiek sėkmingiau, negu kitų dalykų mokymas, nes jos labiau mėgstamos, o norint treniruotis šaudyti provincijoje, kyla didelių sunkumų.

Apskritai, plk. J. Lanskoronskio nuomone, pulko karininkai neturėtų būti skiriami dirbti su Šaulių sąjungos nariais, nes tam visiškai pakaktų ir komendantūros karininkų. Be to, vadui atrodė nelogiškas reikalavimas šaulių kuopų vadais paskirtiems pulko karininkams neduoti jokio darbo pulke. Vado nuomone, šauliams mokantis ir užsiimant kita veikla tik išieginėmis dienomis, visą savaitę laikyti nieko neveikiančius karininkus būtų per didelė prabanga⁵⁸⁵.

Divizijos vadovybė į šias pulko vado išsakytas mintis nereagavo, nes, joms pritarus, būtų pažeisti bendri kariuomenės nuostatai. Tačiau plk. J. Lanskoronskis su esama padėtimi nenorėjo taikstyti ir 1937 m. balandžio 6 d. divizijos vadui vėl išsiuntė slaptą raportą, kuriame nurodė, kad santykiai su XX šaulių rinktine jau seniai turėtų būti aiškiau apibrėžti.

Pulko vadas pabrėžė, kad XX šaulių rinktinėje padėtis nėra gera. Klaipėdos krašto komendanto nuomone, šaulių kariniu rengimu jai iš viso rūpintis nereikia, nes tai pavesta kuopos vadui, ir apskritai padėtis XX rinktinėje esanti labai gera ir pasiekta didelė pažanga. J. Lanskoronskio nuomone, tai buvo visiškai klaidinga nuomonė. Jo manymu, vienas karininkas tam darbui gali tik vadovauti: duoti reikalingus organizacinius nurodymus, kontroliuoti šaudymo pratybas, padėti sudaryti mokymo programas, apmokyti būrių vadus ir t. t., bet visas praktinis rengimas turi gulti ant pačios šaulių organizacijos pečių. Atsakingi už numatytų programų vykdymą turi būti būrių vadai.

J. Lanskoronskis informavo divizijos vadą, kad jis, susitaręs su Klaipėdos krašto komendantu, kuopos vadui pavedė dirbti XX šaulių rinktinės štabe ir, nuodugniai susipažinus su visa organizacija, daugiau imtis bendrojo karinio vadovavimo. Deja, pulkininko nuomone, rezultatai buvo prasti, nes kuopos vadas faktiškai neturėjo jokios įtakos būrių vadų parinkimui ir skyrimui, be to, būrių vadai jam net nebuvo pavaldūs. Pulko vadas paprašė divizijos vado padėti šaulių rinktinės vadovybei išaiškinti, kad už savo sąjungos narių karinį parengimą yra atsakinga ji pati, o ne vien tik paskirtas kuopos vadas⁵⁸⁶.

Deja, pulko vadas jokių pokyčių pasiekti nesugebėjo. Kaip matyti iš Šaulių sąjungos XX rinktinės vado 1937 m. birželio 30 d. rašto Šeštojo pėstininkų pulko vadui, esama padėtis visiškai tenkino rinktinės vadą, kuris apkaltino kuopos vadą ltn. V. Kačergių, kad šis prastai dirba ir net nenori dirbti jam pavesto

585 Slaptas asmeninis 6 p. p. vado 1936-09-16 raštas III PD štabo viršininkui. *Ten pat*, l. 22–23.

586 Slaptas 6 p. p. vado 1937-04-06 raportas III PD vadui. *Ten pat*, l. 47.

darbo, ir pareikalavo skirti kitą karininką⁵⁸⁷. Karininkas buvo pakeistas, tačiau padėtis šaulių rinktinėje nepasikeitė.

1936 m. rugpjūčio 4 d. pulko vadas gavo divizijos štabo viršininko pasirašytą raštą dėl pasirengimo rudens manevrams, kurie turėjo vykti rugsėjo 20–29 d. Pulkuui buvo nurodyta dalyvauti manevruose suvestinio pėstininkų bataliono sudėtyje.

Atskiras manevrinis batalionas ir artilerijos grupė galutinai turėjo būti suformuoti Gubernijoje. Pulkuui buvo pavesta atsiųsti vieną kuopą ir vieną sunkiujų kulkosvaidžių būrį. Šeštojo pėstininkų pulko plk. ltn. V. Baltrimas buvo paskirtas tarpininku prie manevrinio bataliono vado, Aštuntojo pėstininkų pulko mjr. Petro Vertelio. Divizijos vadas įsakė į manevrus siųsti išimtinai tik Plungės įgulos pulko padalinius, kad nenusilptų Klaipėdos įgula⁵⁸⁸.

Į manevrus buvo pasiūsta pulko 6-oji kuopa, vadovaujama ltn. Jurgio Draugelio. Ji buvo prijungta prie Aštuntojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono. Manevrai vyko tarp Kauno ir Kėdainių. Deja, jie pulko kariams buvo nesėkmingi. Per manevrus nelaimingai žuvo pulko j. ltn. Antanas Skaržinskas⁵⁸⁹.

1936 m. spalio mėn. Šeštajam pėstininkų pulkuui pagal operatyvinį pavaldumą buvo perduotas I pasienio apsaugos batalionas. Kretingos apskrities karo komendantas buvo įpareigotas vykdyti visus Šeštojo pėstininkų pulko vado įsakymus, susijusius su I pasienio apsaugos batalionu⁵⁹⁰.

Gruodžio pradžioje pulko reikmėms buvo skirti du automobiliai – sunkvežimiai „Fiat“, Nr. KAM 1104, ir sanitarinis automobilis „Fiat“, Nr. KAM 205⁵⁹¹.

1937 m. tradiciškai vienas pirmųjų renginių buvo Klaipėdos atgavimo metinių minėjimas. 14-osios Klaipėdos atgavimo metinės buvo paminėtos sausio 15 d. – iškeltos vėliavos, vyko iškilmingos pamaldos, miesto kapinėse buvo pagerbti žuvę Klaipėdos operacijos dalyviai. Šiuose renginiuose dalyvavo Klaipėdos krašto gubernatorius, visuomenės atstovai. Po to kareiviams buvo skaitomos paskaitos, o vakare jie dalyvavo iškilmėse Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Tie, kurie ten nepateko, jų tiesioginės transliacijos klausėsi per radiją⁵⁹².

1937 m. pirmojoje pusėje buvo surengta daug įvairių pratybų. Sausio 13–14 d. pulko kariai dalyvavo III pėstininkų divizijos pratybose tarp Klaipėdos ir Naumiesčio. Pratybų tema – pasitiktinės kautynės. Jose dalyvavo Klaipėdos, Plungės, Naumiesčio ir Tauragės karinių įgulų kariai. Pratyboms vadovavo Šeštojo pėstininkų pulko vadas plk. J. Lanskoronskis. Jos buvo gana sudėtingos,

587 XX šaulių rinktinės vado 1937-06-30 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 52–53.

588 1936 m. rugpjūčio 4 d. slaptas asmeninis III PD vado štabo viršininko raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 212, l. 10.

589 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 4, p. 162.

590 Slaptas asmeninis III PD štabo viršininko 1936-10-31 raštas Kretingos apskrities komendantui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 226, l. 25.

591 Įsakymas 6 p. p. Nr. 346. 1936-12-05. *Ten pat*, b. 246, l. 110.

592 Aplinkraštis Klaipėdos įgulai Nr. 1. 1937-01-14. *Ten pat*, b. 285, l. 1.

1937 m. liktinių puskarininkių ir civilinių tarnautojų vinjetė

Karys, 1987, Nr. 3, p. 121

veiksmai vyko didelėje teritorijoje ir kariai įgijo nemažai kovos žiemos sąlygomis patirties. Be abejo, buvo padaryta nemažai klaidų, netinkamai atlikta veiksmų. Jie buvo nuodugniai išnagrinėti, pateiktos rekomendacijos⁵⁹³. Šiose žiemos pratybose už įgulos ribų dalyvavo net 22 pulko karininkai su savo vadovaujama kareiviais⁵⁹⁴.

Vasario 26–27 d. žiemos pratybas surengė Plungės įgula. Jų tikslas buvo praktiškai atlikti žygį, pasitreniruoti vykdyti žygio saugą, išėties ribos užėmimą ir puolimą. Pratimą atliekantys padaliniai buvo suskirstyti į „mėlynuosius“ ir „raudonuosius“. „Mėlynujų“ užduotis buvo ginti Varnių srityje vykdomą mobilizaciją, „raudonųjų“ – surengti puolimą. Kadangi šių pratimų divizijos vadas nestebėjo, nėra išlikusių su jomis susijusių pastabų, bet, matyt, viskas vyko, kaip numatyta, nes buvo pasimokyta iš 1936 m. žiemos ir 1937 m. sausio mėn. pratybų klaidų⁵⁹⁵. Plungės įgula dalyvavo ir 1937 m. rudens manevruose⁵⁹⁶.

1937 m. naktį iš gegužės 9-osios į 10-ąją pulke buvo paskelbtas mokomasis pavojus – pakelta šaulių kuopa, 2 sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos, minosvaidžių ir artilerijos būriai. 22 val. 45 min. pakelti padaliniai žygiui pasiruošė 0 val. 20 min., 0 val. 35 min. atvyko į geležinkelio stotį, o 1 val. 35 min. sulipo ir sukrovė reikalingą turtą į traukinį. Taigi, iš esmės pratimas buvo atliktas gerai. Tačiau, kaip visada, buvo tam tikrų netikslumų ir klaidų, kurios paskui turėjo būti išnagrinėtos. Iš jų galima paminėti tai, kad nebuvo pasiųsti pasiuntiniai pas karininkus ir puskarininkius perduoti nurodymų, ką reikia pirmiausia daryti. Per

593 Slaptas įsakymas III pėst. divizijai Nr. 1. 1937-01-23. *Ten pat*, b. 278, l. 2–3.

594 Įsakymas 6 p. p. Nr. 42. 1937-02-17.

595 Lauko pratimams 1937 m. vasario 26–27 d. organizuoti įsakymas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 212, l. 71–74.

596 1937 m. rudens manevrams nurodymai. *Ten pat*, b. 321, l. 63.

vėlai pradėti balnoti ir kinkyti arkliai. Kinkomi naktį arkliai buvo sumaišyti, dėl to minosvaidžių būrio vežikas ne savo arklių nesugebėjo suvaldyti. Ir apskritai buvo per daug nereikalingo triukšmo.

Karinis turtas ir ginkluotė į ešeloną buvo kraunami pernelyg lėtai, trūko tiltelių į vagonus arkliams užvesti, jie baidėsi, nes buvo labai triukšminga. Šios pratybos parodė, kad Plungės geležinkelio stoties rampos yra per mažos didesnėms kariuomenės pajėgoms į traukinius laipinti⁵⁹⁷.

Atkūrus pulką, kurį laiką nebuvo išspręstas kuopų ginklininkų klausimas. Išmanančių ginklus ir turinčių elementarių šaltkalvio žinių nedideliems gedi-
mams taisyti pulke labai trūko. Dėl to pulko vadas nuo 1937 m. birželio mėn. nusprendė ginklininkus pradėti rengti Mokomojoje kuopoje. Jis įsakė į kiekvie-
ną jos laidą iš kiekvienos kuopos siųsti po 1 kareivį, šiek tiek nutuokiantį apie
šaltkalvio darbą, ir jiems bendroje Mokomosios kuopos programoje numatyti
mėnesio trukmės specialius ginklų priežiūros kursus. Šiuos kursus ėmė vesti
pulko ginklų prižiūrėtojas. Mokomosios kuopos kursus baigę kareiviai buvo ski-
riami kuopų ūkvedžių padėjėjais ir rūpinosi kuopos ginklais⁵⁹⁸.

Tačiau tokie ginklininkų kursai buvo surengti tik kartą, vėliau ginklinin-
kai buvo rengiami specialiuose kursuose. Be to, pažymėtina, kad Mokomojoje
kuopoje, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės pėstininkų padaliniuose, kur
kas daugiau dėmesio buvo skiriama mokymui naudoti kulkosvaidžius. Šiam
tikslui Mokomajai kuopai papildomai buvo išduoti 3 sunkieji ir 9 lengvieji
kulkosvaidžiai⁵⁹⁹.

1937 m. gegužės 23 d. visoje Lietuvoje vyko Kariuomenės ir visuomenės
dienos renginiai. Tų metų tradicinės šventės šūkis buvo „Stiprinkime krašto sau-
gumą – aukokime ginklų fondui“. Pasirengimas šventei pulke prasidėjo dar iki
oficialios jos pradžios. Kadangi buvo planuojama dalyvauti renginiuose, pulko
vado nurodymu pulko choras pradėjo repetuoti jau gegužės 12 d. – kasdien nuo
17 iki 18.30 val., o šeštadieniais – nuo 14 iki 16 val.⁶⁰⁰

Šventė Klaipėdoje dislokuotuose pulko padaliniuose prasidėjo gegužės 22 d.
Vakariniame patikrinime dalyvavo įvairių visuomeninių organizacijų atstovai.
Kita diena prasidėjo iškilmingomis pamaldomis. Po pamaldų visuomenė tiesio-
giai bendravo su pulko kariais pratybų aikštėje. Iškilmingą kalbą pasakė Klai-
pėdos krašto gubernatorius ir kiti garbūs svečiai. Po to visi galėjo susipažinti su
pulko karių ginklais, iš jų pašaudyti imitaciniais šoviniais, apžiūrėti meteoro-
logijos stotį. Vyko prizinio šaudymo iš mažo kalibro šautuvų, granatų mėtymo
varžybos, parodomosios durtuvų kautynės. Lankytojai ypač domėjosi šaudymu

597 Plungės įgulos įvykusios nakties pavojaus ir pasikrovimo bei išsikrovimo į vagonus š. m. gegužės 9–10 d. pratimo pastabos. *Tėn pat*, b. 230, l. 172.

598 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 8. 1937-06-06. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 276, l. 51.

599 Slaptas asmeninis 1937-02-09 Kariuomenės štabo raštas. *Tėn pat*, b. 321, l. 6.

600 Pulko adjutanto 1937-05-12 nurodymas pulko padalinių vadams. *Tėn pat*, b. 299, l. 22.

Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės pulko karininkų šeimų moterų sąjungos narės

1937 m. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 201

iš įvairių ginklų. Tačiau norinčiųjų pašaudyti buvo tiek daug, kad neužteko tam paruoštų ginklų. Faktiškai visi pulko kariai, kurie turėjo ginklus, tapo instruktoriais, o žiūrovai – mokiniais. Lankytojai labiau domėjosi sudėtingesniais ginklais. Svečiai buvo pavaišinti kareiviškais pietumis. Kadangi tais metais buvo įvesta naujovė – platinama karinė spauda, buvo sėkmingai išplatinta apie 300 „Kario“ kalendorių“ ir apie 150 „Kario“ egzempliorių⁶⁰¹.

Plungėje pulko kariai po pamaldų taip pat visuomenei parodė savo gebėjimus. Buvo pademonstruotas būrio puolimas, pateikti civiliams susipažinti ginklais, iš kurių buvo galima šaudyti imitaciniais šoviniais, rodomi įvairūs gimnastikos pratimai, vyko vaidinimai, visuomenės atstovai galėjo stebėti vakarinį patikrinimą, apžiūrėti kareivines⁶⁰². Šventė tikrai pavyko – ir šventės organizatoriams, ir dalyviams pulko vadas pareiškė padėką⁶⁰³.

1937 metais pulko vadui ir kariams teko organizuoti net du oficialius karo laivų sutikimus. 1937 m. gegužės 28 d. 9 val., grįždamas iš D. Britanijos karaliaus Jurgio VI karūnavimo proga surengto karo laivų parado, į Lietuvos teritorinius vandenis įplaukė SSRS linijinis 181 m ilgio ir 27 m pločio karo laivas „Marat“, ginkluotas 12 305 mm kalibro pabūklų. Kadangi laivo grimzlė buvo 8,7 m, į Klaipėdos uostą jis įplaukti negalėjo ir sustojo 5 jūrmylių atstumu nuo kranto. Laivas 21 patrankos šūviu pagerbė Lietuvos valstybę, Šeštojo pėstininkų pulko artilerijos baterija irgi atsakė tiek pat šūvių. Tačiau jūroje šėlo 7–9 balų audra, svečiai tą pačią dieną išsilaipinti negalėjo. Tiesa, kate-ris „Šarūnas“ su pulko atstovais, SSRS atstovu Lietuvoje ministru Podolskiu, karo atašė plk. I. Tiagunovu ir konsulu Milevu bandė priplaukti prie laivo, bet nesėkmingai.

601 Įsakymas 6 p. p. Nr. 126. 1937-05-18. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 279, l. 285–286; Plk. J. Lanskoronskio 1937-06-09 raštas Kariuomenės štabo II skyriaus viršininkui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 292, l. 147.

602 Visuomenės ir kariuomenės susiartinimo Plungės įguloje šventės programa. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 285, l. 46.

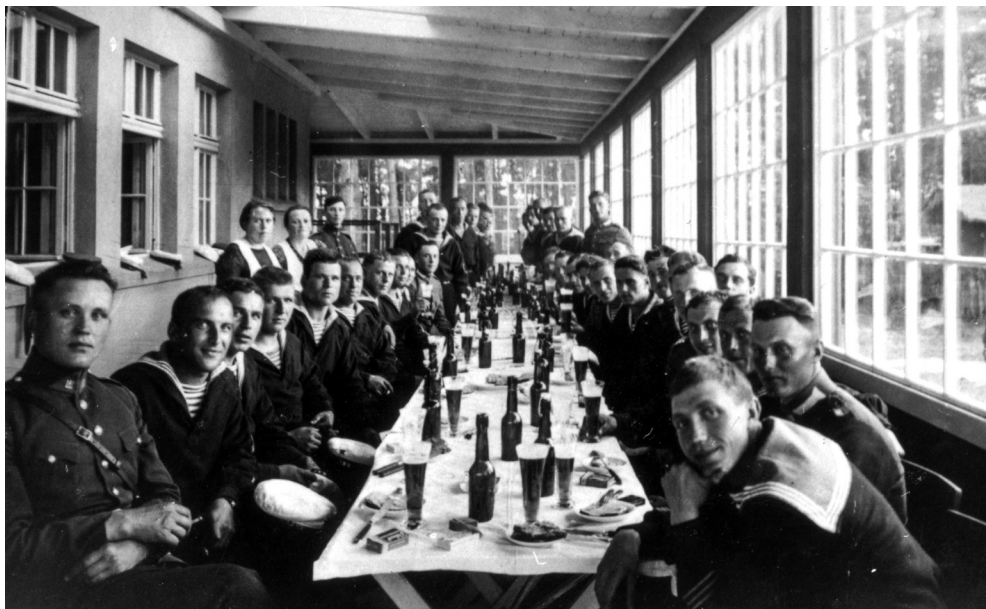
603 Įsakymas 6 p. p. Nr. 131. 1937-05-24. *Ten pat*, b. 279, l. 299.

Audra nurimo tik kitą dieną. Gegužės 29 d. 11 val. 10 min. karo laivo „Marat“ vadas admirolas Ivanovas ir jį lydintys asmenys išlipo Klaipėdos uosto kelevių krantinėje. Svečius sutiko III pėstininkų divizijos vadas brg. gen. M. Rėklaitis, Klaipėdos krašto gubernatūros atstovas dr. Sakalauskas, Užsienio reikalų ministerijos referentas J. Kajeckas, gen. št. plk. K. Dulksnys, Klaipėdos įgulos viršininkas, Šeštojo pėstininkų pulko vadas gen. št. plk. J. Lanskoronskis, Klaipėdos krašto komendantas plk. R. Liormanas, karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadas jūrų kpt. A. Kaškelis ir kiti. Svečių garbei buvo išrikiuota Lietuvos jūreivių garbės sargyba, sugroti abiejų valstybių himnai.

Tą pačią dieną įvyko keli oficialūs vizitai, 21 val. Klaipėdos krašto gubernatorius surengė rautą.

Gegužės 30 d. dauguma „Marato“ jūreivių išsikėlė į krantą, o visi norintieji galėjo apžiūrėti svečių laivą. Laivo vadovybė apsilankė Nidoje. Smiltynės kurhauze direktorija ir miesto vadovybė surengė arbatėlę, stadione įvyko draugiškos „Marato“ jūreivių ir įgulos karių komandų futbolo rungtynės. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ jūreiviams buvo surengtos vaisės svečių laive, o „Marato“ jūreiviams – Šeštajame pėstininkų pulke.

Priėmimą taip pat buvo surengęs ir admirolas Ivanovas. Gegužės 31 d. laivas išplaukė Liepojos link⁶⁰⁴.

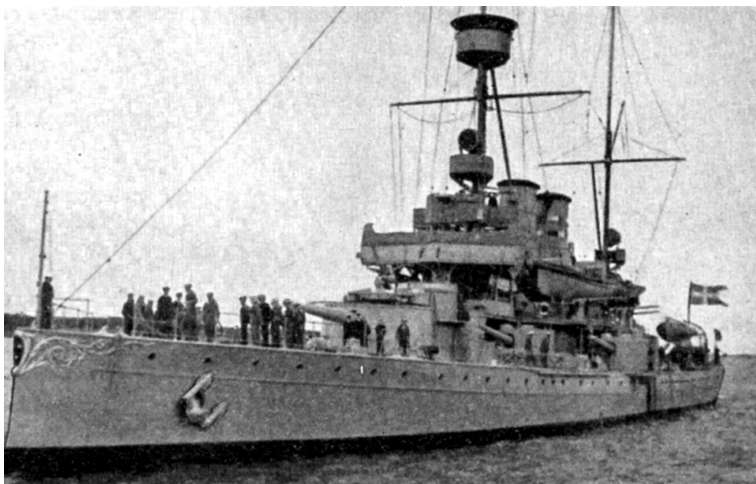

Bendros vaišės po Klaipėdos įgulos puskarininkių ir karo laivo „Marat“ jūrininkų futbolo rungtynių (LCVA)

604 Surgailis G. Lietuvos karinis laivynas 1935–1940, p. 103; Pulko II adjutanto 1937-06-05 raportas pulko vadui. *Ten pat*, b. 304, l. 71.

Birželio 17 d. Klaipėdoje lankėsi Tarptautinės karo invalidų sąjungos vicepirmininkas Frydrichas Andrsenas (*Friedrich Andrsen*). Jis miesto kapinėse padėjo vainiką ant žuvusių Lietuvos laisvės karių kapo. Ceremonijoje dalyvavo visi laisvi nuo tarnybos pulko karininkai, puskarininkiai ir jų šeimų nariai. Grojo pulko orkestras⁶⁰⁵.

Švedų karo laivas „Manligheten“ Klaipėdoje

Karys, 1937, Nr. 31, p. 857

1937 m. liepos 23 d. su oficialiu draugišku vizitu atplaukė Švedijos karališkojo laivyno pakrančių apsaugos šarvuotasis kreiseris „HMS Manligheten“. Kreiserio sutikti į Klaipėdos uosto krantinę atvyko laikinai einantis III pėstininkų divizijos vado pareigas gen. št. plk. Jonas Černius, Klaipėdos įgulos viršininkas, Klaipėdos krašto komendantas, karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadas, miesto vadovai, Užsienio reikalų ministerijos atstovas.

L. e. III PD vado pareigas plk. J. Černius sutinka Švedijos laivo vadą kmdr. ltn. S. G. Veinbergą

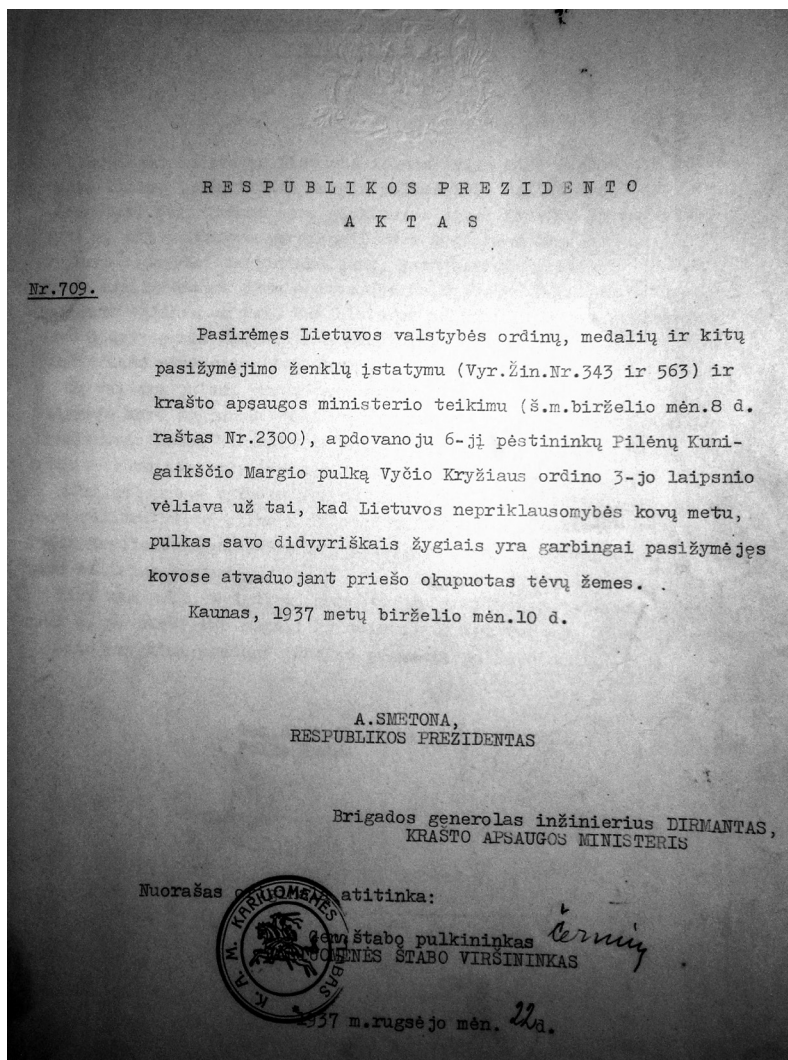
Karys, 1937, Nr. 31, p. 856

605 Pulko adjutanto 1937-06-17 nurodymas padalinių vadams, b. 292, l. 166.

Buvo pasikeista tradicinėmis 21 šūvio salvėmis. Laivo kapitonui kmdr. ltn. S. Veinbergui (*S. G. Weinberg*) buvo išrikiuota garbės sargyba. Laivo vadas ir Klaipėdos krašto gubernatorius Jurgis Kubilius pasikeitė oficialiais vizitais. Svečiams buvo surengti iškilmingi pusryčiai. Laivo įgulai Klaipėdos puskarininkių ramovėje, po to „Metropolio“ restorane buvo surengta vakaronė ir vakarienė. Svečiai lankėsi Nidoje.

Liepos 25 d. kreiseris „Manligheten“, baigęs oficialų vizitą, išplaukė į Švediją⁶⁰⁶.

1937 m. birželio 10 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 709 Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino 3-iojo laipsnio vėliava. Prezidento aktas skelbė:

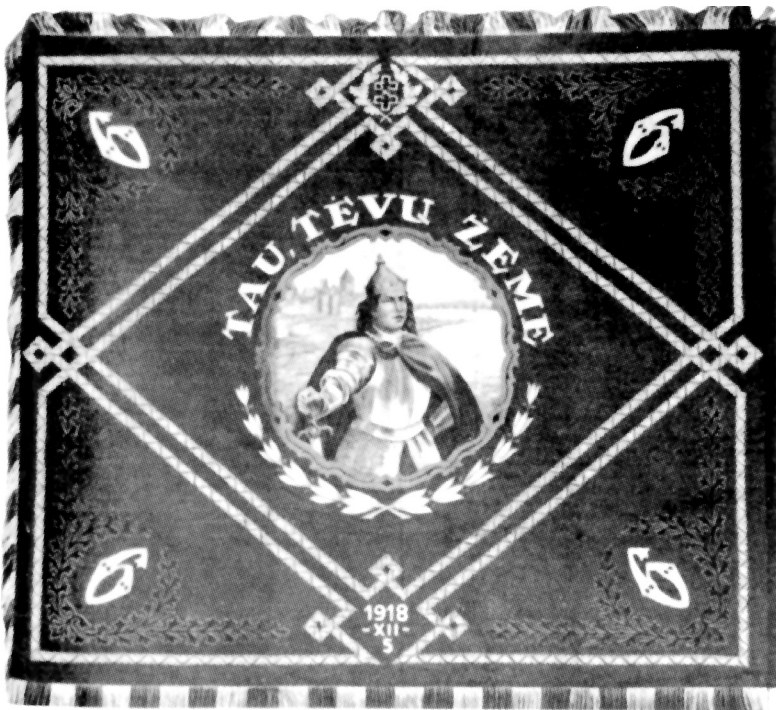

LCVA, f. 519, ap. 1, b. 308, l. 2

606 Surgailis G. Lietuvos karinis laivynas 1935–1940, p. 103.

„Pasirėmęs Lietuvos valstybės ordinu, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymu (Vyr. žin. Nr. 343 ir 563) ir krašto apsaugos ministerio teikimu (š. m. birželio 8 d. raštas Nr. 2300), apdovanoju 6-ąjį pėstininkų Pilėnų Kunigaikščio Margio pulką Vyčio Kryžiaus ordino 3-jo laipsnio vėliava už tai, kad Lietuvos nepriklausomybės kovų metu pulkas savo didvyriškais žygiais yra garbingai pasižymėjęs kovose atvaduojant prieš okupuotas žemes.“⁶⁰⁷

Vėliava, pasiūta Šveicarijos firmoje „Fraefel & Co“, pulkui buvo įteikta 1937 m. rugsėjo 26 d. Kaip ir visos Lietuvos kariuomenės pulkų vėliavos, ji buvo dvi-pusė. Nežinoma, kokios spalvos buvo dešinioji pusė. Spėjama, kad ji, kaip ir kitų pulkų vėliavos, buvo pasiūta iš šilkinio ripso. Vėliavos centre, apskritime, išsiuvinėtas kunigaikščio Margio portretas, virš apskritimo – šūkis: „TAU, TĖVŲ ŽEME“. Apačioje apskritimą juosė stilizuotų lelijos žiedų vainikas. Apskritimas rombe, suformuotame iš tautiniais ornamentais austų juostelių. Rombo viršutiniame kampe išsiuvinėtas Vyčio kryžius, apjuostas ažuolo lapų vainiku, apatiniame kampe – data: „1918 XII 5“. Vėliavos kampai dekoruoti augaliniais ornamentais, kurių centre išsiuvinėtas pulko numeris – 6. Kairioji pusė – kaip ir kitų pulkų vėliavų. Laisvieji vėliavos kraštai apsiūti dvispalvių šilkinų siūlų kutais⁶⁰⁸.

607 Respublikos Prezidento aktas. *Ten pat*, b. 308, l. 2.

608 Urbonienė L. Lietuvos kariuomenės (1918–1940 m.) vėliavos Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose. Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais. *Almanachas*. K., 2012, p. 99–100.

Vėliavos įteikimo ceremonijai buvo kruopščiai pasiruošta. Rugsėjo 20 d. į pasitarimą dėl vėliavos įteikimo ceremonijos buvo pakviesti visų Klaipėdos visuomeninių organizacijų atstovai⁶⁰⁹. Atvykti į iškilmės jų išvakarėse, t. y. rugsėjo 25 d. po pietų, buvo pakviesti visi pulke tarnavę karininkai⁶¹⁰. Iš viso buvo pakvieti 279 svečiai⁶¹¹. Dalyvauti ceremonijoje į Klaipėdą atvyko ir pulko 2-asis batalionas⁶¹².

Vėliavos prie koto prikallimo ir žuvusių pulko karių pagerbimo ceremonija buvo surengta išvakarėse. Rytą specialiu traukiniu iš Kauno į Klaipėdą atvyko Respublikos Prezidentas Antanas Smetona ir palydovai: krašto apsaugos ministras brg. gen. S. Dirmantas, kariuomenės vadas gen. št. plk. S. Raštikis, gen. S. Žukauskas, Kariuomenės štabo viršininkas gen. št. plk. J. Černius, brg. gen. V. Nagevičius, dr. P. Bielskus, vyriausiasis kariuomenės kapelionas kun. V. Mironas, ginklavimo viršininkas plk. ltn. dr. P. Lesauskis, prezidento adjutantas plk. ltn. V. Šliogeris, ats. plk. P. Tvaronas, ats. plk. J. Butkus, plk. ltn. A. Šimkus, plk. ltn. A. Augustauskas, majorai L. Zibavičius, Z. Drongis, A. Baniulis, M. Naujokas, P. Soltanas, Z. Rumša, K. Raibikis, A. Ružancovas, S. Bukevičius, S. Narušis, Geležinkelių valdybos eksploatacijos direktorius inž. Račkauskas ir kiti. Klaipėdos stotyje svečius pasitiko Klaipėdos krašto gubernatorius J. Kubilius, III pėstininkų divizijos vadas brg. gen. M. Rėklaitis, Šeštojo pėstininkų pulko vadas gen. št. plk. J. Lanskoronskis, plk. R. Liormanas, plk. A. Liutermozas, krašto direktorijos pirmininkas A. Baldžius, plk. J. Šarauskas, įvairių organizacijų atstovai. Iš stoties prezidentas, pasisveikinęs su garbės kuopa ir skautais, išvyko į pulko aikštę.

Prezidentas
A. Smetona atvyksta
į vėliavos įteikimo
ceremoniją (VDKM)

609 Pasitarimas sąryšyje su iškilmių surengimu 6-tam pėst. P. K. Margio pulkui vėliavos įteikimui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 308, l. 4.

610 Tarnavusiems 6 pėst. pulke kariams kvietimas. *Ten pat*, l. 3.

611 Svečių sąrašas. *Ten pat*, b. 307, l. 7–15.

612 Skubus 1937-09-18 raštas 2-ojo bataliono vadui. *Ten pat*, b. 292, l. 386.

Prezidentą lydi Klaipėdos krašto gubernatorius J. Kubilius, pulko vadas plk. J. Lanskoronskis

Klaipėda, 1937 m. rugsėjo 26 d. 6 p. p. šventėje, http://www.technologijos.lt/upload/image/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/S-44782/p42.jpg

Pulko aikštėje, Respublikos Prezidentui pasisveikinus su išrikiuotu pulku ir visuomeninių organizacijų atstovais, prasidėjo pamaldos ir vėliavos šventinimo apeigos. Jas atliko vyriausiasis kariuomenės kapelionas kun. Vladas Mironas. Po pamaldų prezidentas A. Smetona įteikė pulko vadui vėliavą⁶¹³ ir pasakė kalbą, kurioje trumpai apžvelgė svarbiausius pulko nuopelnus (žr. 6 priedą). Atsakomasis pulko vado gen. št. plk. J. Lanskoronskio žodis taip pat buvo labai trumpas. Jis iškilmingai pareiškė:

„Jūsų Ekscelencija, pone Respublikos Prezidente ir mylimasis Tautos Vade. Savo ir pulko vardu, didžiai susijaudinęs, dėkoju už pulkui suteiktą aukščiausią garbę – Vyčio Kryžiaus Vėliavą. Mes pasižadame sekti pavyzdžiu tu, kurie skynė tautai kelią į laisvę, aukodami savo gyvybę, ir kurie savo krauju mums šią garbingąją vėliavą užtarnavo. Tamstai pašaukus, mes tą pačią auką – mūsų gyvybę už mūsų tėvų žemę, jos laisvę ir garbę aukosime.“⁶¹⁴

Vėliavą perduoda gen. S. Dirmantas

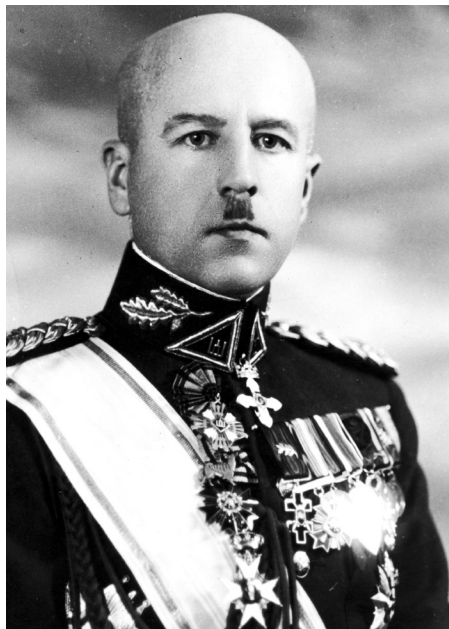
Karys, 1987, Nr. 5, p. 202

613 Istorinė margėnams diena. *Kardas*, 1937, Nr. 19, p. 435.

614 Pulko vado žodis priimant vėliavą. *Ten pat*, p. 429.

Po vėliavos įteikimo ceremonijos apie pusvalandį vyko pulko ir lietuviškų organizacijų paradas.

14 val. pulko kareivinėse prasidėjo bendri pulko karių, svečių, Klaipėdos krašto, savivaldybės ir visuomenės atstovų pietūs. Jų metu pulko vadas pasveikino vyriausiąjį ginkluotųjų pajėgų vadą, priminė pulko istoriją ir jo karių vardu pažadėjo viską aukoti, kad Lietuva būtų apginta. Po to kalbėjo krašto apsaugos ministras brg. gen. S. Dirmantas, kuris priminė priimant vėliavą duotus pažadus. Sveikino ir linkėjo budėti tėvų žemės sargyboje Klaipėdos krašto gubernatorius J. Kubilius. Savo kalboje kariuomenės vadas gen. št. plk. S. Raštikis priminė pulko karių nuopelnus kovojant dėl nepriklausomybės. Be to, lietuviškai pasveikino krašto

Stasys Raštikis

direktorijos pirmininkas A. Baldžius, o vokiškai – vyriausiasis miesto burmistras. Pietus užbaigė A. Smetona, prisimindamas savo gubernatoriavimo Klaipėdoje laikus, atkreipdamas dėmesį į pokyčius, kurie įvyko per 10 metų nuo jo paskutinio apsilankymo Klaipėdoje.

Po to Klaipėdos krašto gubernatorius Jurgis Kubilius aukštuosius svečius ir krašto institucijų atstovus pakvietė arbatėlės, o pulko aikštėje buvo pademonstruoti karių sportiniai pratimai. Po arbatėlės Respublikos Prezidentas ir kartu su juo atvykusieji, klaipėdiečių ir garbės kuopos palydėti, išvyko į Kauną⁶¹⁵.

Pulko vėliavos įteikimo proga dim. kpt. Liudas Žukauskas ir Antanas Miškinis sukūrė eilėraščius (žr. 7 priedą), buvo gauta daugybė sveikinimo telegramų.

Gana pompastiškai Klaipėdos įguloje rugsėjo 8 d. buvo švenčiama ir Tautos šventė. Jos išvakarėse, 18 val., buvo padėti vainikai ant žuvusių karių kapų. Garbės sargybą sudarė pulko Mokomosios kuopos kariai, 19 val. prie krantinės buvo uždegtas šaulių laužas, renginyje taip pat dalyvavo visi laisvi nuo tarnybos pulko kariai.

Rugsėjo 8 d. prie visų karinių įstaigų buvo iškeltos vėliavos. 9 val. vyko katalikų ir evangelikų pamaldos Šv. Jono bažnyčioje. Po pamaldų prasidėjo kariuomenės paradas. Po to vyko iškilmingas svečių priėmimas Vytauto Didžiojo gimnazijos salėje. Be svečių, jose dalyvavo pulko karininkai ir puskarininkiai su šeimomis⁶¹⁶.

615 Istorinė margėnams diena. *Tėn pat*, p. 435–436.

616 Įsakymas Klaipėdos igulai Nr. 18. 1937-09-07. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 248, l. 165.

1937 metais buvo gausu sporto renginių. 1937 m. birželio 13 d. Lietuvos šaulių sąjungos surengtose šaudymo varžybose dalyvavo ir jungtinė Lietuvos kariuomenės šaulių komanda. Į ją buvo įtraukta net 10 Šeštojo pėstininkų pulko karininkų ir kareivių⁶¹⁷.

Rugpjūčio 25–27 d. Tauragėje, Septintojo pėstininkų pulko šaudykloje, vyko III pėstininkų divizijos sportinio šaudymo varžybos. Jose dalyvavo ir Šeštojo pulko šaulių komanda⁶¹⁸. Geriausiai šaudė ir asmenines dovanas laimėjo pulko j. ltn. Juozas Jablonskis ir viršila Bronius Gurauskas. Taip pat pulko jungtinė karininkų šaulių komanda pirmą kartą iškovojė kariuomenės pereinamąją prizą. Tokį pat prizą pelnė ir pulko puskarininkų komanda⁶¹⁹.

Rugsėjo 24–26 d. Klaipėdoje vyko pulko sporto šventė. Programa buvo išties plati. Vyko įvairių nuotolių bėgimo, granatos, ieties, disko metimo, rutulio stūmimo, šuolių į tolį ir aukštį varžybos, estafetės, masinė gimnastika, rungtasi atliekant įvairius šaudymo pratimus⁶²⁰.

Sportas pulke išties buvo populiarus, nes karių fiziniam lavinimui buvo skiriamas ypatingas dėmesys. Kasdien vykdavo rytinis pasivaikščiojimas. Dieną viena valanda buvo skiriama gimnastikai: mankštai, įvairiems žaidimams, pratimams ant skersinio, lygiagrečių, kopėčių, karties, virvės, žiedų, šuoliams per sporto įrenginius – ožį ir arklį, lipimui per tvorą. Be to, lavinami bėgimo, šoki- mo į tolį ir aukštį, disko, ieties, granatos metimo, rutulio stūmimo įgūdžiai⁶²¹.

Klaipėdos 1-ajame batalione buvo nemažai gerų sportininkų karininkų, liktinių puskarininkų ir civilinių tarnautojų. Klaipėdos krašto lietuviai turėjo sporto klubą, Klaipėdos įgulos ir vietos lietuvių sporto sąjungą KSS. Šiam sporto klubui priklausė visi Šeštojo pėstininkų pulko karininkai, liktiniai puskarininkai ir civiliniai tarnautojai.

1936 m. vasario 14 d. Kariuomenės štabo viršininkas plk. J. Černius leido 155 pulko karininkams, puskarininkiams, eiliniams ir civiliniams tarnautojams priklausyti Klaipėdos įgulos ir vietos lietuvių sporto sąjungai⁶²². Sporto klubas rungtyniaudavo su vokiečių ir kitais klubais. Aktyvūs sportininkai buvo šie pulko kariai: kapitonai A. Saunoris, A. Klimavičius, N. Guzikas, V. Miliauskas, A. Ruzgys, leitenantai P. Petruliūnas, A. Švarplaitis, V. Vitkus, E. Jankauskas, V. Kačergius, V. Vilkutaitis, jaunesnieji leitenantai J. Jablonskis, G. Kaminskas, A. Sipavičius, liktiniai puskarininkai K. Šurkus, A. Vilimavičius, S. Daugėla, B. Gurauskas, S. Vilimavičius, civiliniai tarnautojai Kudrickas, Brazauskas, Vanka ir Igovinas⁶²³.

617 Įsakymas 6 p. p. Nr. 122. 1937-05-14. *Ten pat*, b. 279, l. 277.

618 Įsakymai 6 p. p. Nr. 143, 1937-05-05, ir Nr. 212, 1937-08-24. *Ten pat*, l. 19–20, b. 281, l. 35.

619 Įsakymas 6 p. p. Nr. 221. 1937-09-03. *Ten pat*, l. 89–90.

620 Aplinkraštis 6-tam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui Nr. 8. *Ten pat*, b. 285, l. 98.

621 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 4, p. 160.

622 Kariuomenės štabo 1936-02-14 raštas III PD vadui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 434, l. 4–6.

623 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 4, p. 160.

Šeštasis pėstininkų pulkas turėjo stiprias futbolo ir krepšinio komandas. Futbolo komanda vadinosi „Klaipėdos KSS“. 1937 m. gegužės 2 d. Liepojoje vyko pulko jaunių ir „Klaipėdos KSS“ komandų draugiškos rungtynės su Latvijos kariuomenės analogiškomis komandomis. Jauniai rungtynes laimėjo rezultatu 3:2, „Klaipėdos KSS“ komanda – 4:1⁶²⁴. 1938 m. birželio 11 d. „Klaipėdos KSS“ futbolo komanda nugalėjo Vengrijos „Kispero“ komandą rezultatu 4:2.

Klaipėdos mieste buvo trys šachmatų klubai – lietuvių, vokiečių ir žydų. Lietuvių šachmatų klubas dažnai nugalėdavo kitus klubus. Lietuvių šachmatų klubui priklausė Šeštojo pėstininkų pulko karininkai A. Saunoris, A. Klimavičius, N. Guzikas ir V. Koškulis⁶²⁵.

Pulke buvo skiriama nemažai dėmesio ir kultūriniam darbui. 1937 m. birželio 26–29 d. jo kariams buvo surengta ekskursija į Kauną. Į ją išvyko 90 Mokomosios kuopos, po 20 – 1-osios, 2-osios ir 3-iosios kuopų, 50 – 1-osios sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos, 40 – Ryšių kuopos ir 50 – 2-ojo bataliono karių. Išvykai vadovavo pulko karo kapelionas kunigas L. Gronis⁶²⁶.

Nors daugybė švenčių ir sporto renginių pulko karių mokymą veikė neigiamai, vis tiek jiems teko pavyzdinčiai vykdyti savo pagrindines karinio rengimo užduotis. 1937 m. liepos 25–rugpjūčio 21 d. pulko 1-ojo bataliono 13 karininkų ir 244 kareiviai, vadovaujami bataliono vado mjr. S. Baltrimo, buvo išvykę į Gaižiūnų poligoną karinių pratimų atlikti⁶²⁷. 1937 m. rugpjūčio mėn. ir iki rugsėjo 10 d. pulke kartojimo pratimų atlikti buvo pašaukti 246 atsarginiai, spalį – dar 270 karių⁶²⁸. Pulko karininkams ir puskarininkiams tai buvo įtempto darbo dienos.

1937 m. spalio 21–23 d. pulko kariai, vadovaujami plk. ltn. V. Baltrimo, dalyvavo kariuomenės manevruose Kelmės–Varnių rajone⁶²⁹.

Taigi, pulkui nuolat tekdavo priimti atvykusius mokytis atsargos karius, atlikti stažuotės karininkus, be to, čia kasmet buvo siunčiami Karo mokyklos kariūnai ir kariūnai aspirantai. Toks gausus stažuotojų būrys, be abejo, vargino pulko karininkus, todėl jie ne visada pavestas pareigas atlikdavo sąžiningai, kartais tam tiesiog neužtekdavo laiko. Matyt, panaši padėtis buvo ir kituose pėstininkų pulkuose, nes 1937 m. spalio 29 d. Šeštąjį pėstininkų pulką pasiekė slaptas kruomenės vado įsakymas dėl Karo mokyklos kariūnų stažuotės.

Kariuomenės vado įsakymu Karo mokyklos kariūnai ir kariūnai aspirantai kasmet buvo siunčiami į kariuomenės dalis stažuotės atlikti. Pastebėta, kad kai kuriose dalyse į atvykusius stažuotis kariūnus ir aspirantus žiūrima nedraugiš-

624 II adjutanto 1937-05-03 raportas pulko vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 309, l. 20.

625 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 4, p. 160–161.

626 Pulko adjutanto 1937-06-24 nurodymas padalinių vadams. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 291, l. 176.

627 Įsakymas 6 p. p. Nr. 210. 1937-08-21. *Ten pat*, b. 281, l. 16–28.

628 Įsakymas 6 p. p. Nr. 237, 1937-09-22, Nr. 267, 1935-10-26. *Ten pat*, l. 208–216; b. 282, l. 5–13.

629 Lauko pratimui–manevrui š. m. X 21–23 d. organizacinis įsakymas. *Ten pat*, b. 292, l. 447.

kai, kaip į primestą naštą, tarsi kadrinių ir atsargos karininkų rengimas joms nerūpėtų. Kai kur jie neskiriami į jokias vadovaujamas arba eina neatsakingas pavaduotojų pareigas, o kai kur net būna paskirti nerikiuotės raštininkais. Dėl to kai kurie kariūnai visai neįgijo arba įgijo labai mažai vadovavimo daliniams lauke patirties.

Vidaus gyvenime beveik visose dalyse į stažuotojų auklėjimą ir mokymą žiūrima labai paviršutiniškai. Jie apgyvendinami komandomis, atskirai nuo kareivių, be atodairos išleidžiami iš kareivinių, jų elgesys visiškai nekontroliuojamas, jiems teikiamos įvairios lengvatos. Kariuomenės vado nuomone, dėl to kariūnai ištyžta, apsileidžia, užsiaugina ilgus plaukus, vaikščioja netvarkingi ir net persirengia civiliniais drabužiais.

Ateityje kariuomenės vadas karinių dalių vadams įsakė laikytis tam tikrų nurodymų.

Karo mokyklos viršininkas, siūsdamas į dalis kariūnus ir aspirantus, bent apytiksliai turi nurodyti, kiek laiko ir eidami kokias pareigas jie turi stažuotis.

Dalių vadams atvykusius stažuotis Karo mokyklos auklėtinius paskirstyti taip, kad kiekvienas jų gautų atitinkantį jų stažą rikiuotės dalinį, kurio vado pareigas laikinai ir eitų. Nuolatinis kareivius vadus tuo laikotarpiu reikėtų skirti į kitas pareigas, o karininkus, būrių vadus, palikti stažuotojų prižiūrėti.

Įgyti stažo atsiūstus kariūnus ir aspirantus kuo dažniau skirti taktikos pratimų atlikti, kad įgustų greitai vertinti aplinkybes, skelbti įsakymus, kontroliuoti, kaip jie vykdomi, greitai orientuotųsi pasikeitus sąlygoms ir gebėtų jomis savarankiškai veikti. Visą laiką juos auklėti ir stebėti jų elgesį, reikalauti griežtai laikytis drausmės. Apgyvendinti kartu su kareiviais, atostogų neleisti. Baigus stažuotę – parašyti atestaciją⁶³⁰.

Atsižvelgdamas į tai, pulko vadas išleido savo įsakymą, kuriame buvo pakartotas kariuomenės vado įsakymas ir nurodyta besąlygiškai jį vykdyti⁶³¹.

1937 m. lapkričio 10 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 1101 Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadas gen. št. plk. Juozas Lanskoronskis buvo atleistas iš einamų pareigų ir paskirtas karo atstovu Prancūzijoje ir Belgijoje. Tos pačios dienos Respublikos Prezidento aktu Nr. 1102 Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos inspektorius gen. št. plk. lt. Antanas Breimelis buvo atleistas iš šių pareigų ir paskirtas Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadu⁶³². Plungėje dislokuotų pulko padalinių perdavimas naujam vadui įvyko lapkričio 12 d., Klaipėdoje – lapkričio 15 d.⁶³³

Vis didėjant įtampai Klaipėdos krašte, naujojo pulko vado vienu iš prioriteti-

630 Slaptas kariuomenės vado įsakymas Nr. 21. 1937-10-29. *Ten pat*, b. 189, l. 49.

631 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 8. 1937-11-16. *Ten pat*, b. 217, byla nenumeruota.

632 Įsakymas kariuomenei Nr. 65. 1937 m. lapkričio 16 d.

633 Įsakymas 6 p. p. Nr. 281. 1937-11-11. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 282, l. 57.

Plk. Antanas Breimelis
Karys, 1987, Nr. 3, p. 119

priklausė antivalstybinei organizacijai, Juozas Beimavičius – Komunistų partijai ir kt.⁶³⁴

Kadangi pulke buvo nepatikimų karių, buvo tikrinama jų korespondencija. Tikrinant naujokų laiškus krito į akis tai, kad jų turinys buvo labai „graudus“. Naujokai dejavo, kad turi per daug darbo, kad sunku, kamuoja namų ir sužadėtinių ilgesys. Tačiau tuo daugiausia skųsdavosi iš Didžiosios Lietuvos atvykę naujokai. Be to, karių laiškuose būdavo pateikta daug informacijos apie pulką, mokymą ir pan. Be abejo, tokie laišakai adresatų nepasiekdavo. Nors kareiviams buvo išaiškinta, ką galima rašyti, o ko – ne, ne vienas į tai nekreipdavo dėmesio.

Kitas įdomus reiškinys – tai, kad net seni kareiviai, daugiausia sulatvėję, gyvenantys prie sienos su Latvija, buvo nepatenkinti tarnyba. Štai vienas iš jų laiške į Liepoją latviškai rašė, kad, jei jam dar kartą tektų eiti jauno kareivio pareigas, užliptų į kareivinių 4-ąjį aukštą ir šoktų žemyn.

Visai kitas vaizdas susidarė tikrinantiems klaipėdiečių laiškus. Juose nebuvo nei skundų, nei juntamo begalinio namų ilgesio. Vienas iš Klaipėdos krašto kilęs karys rašė:

„Kariuomenėje jau nėra taip sunku tarnauti, kaip kad girdėjau kalbant žmones dar prieš kariuomenę. Sunkiausiai tarnauti gal yra tik tiems „mamos sūneliams“ (Mutterssöhnchen), kurie nebuvo pratę prieš kariuomenę prie sunkaus darbo.“

Visi iš Klaipėdos krašto kilę kareiviai laiškus į namus rašydavo vokiškai. Pasi-

634 LCVA, f. 519, ap. 1, b. 309, l. 10, 25, 30.

taikydavo ir įtartinų. Tokių laiškų buvo daromi nuorašai arba jie fotografuojami ir perduodami saugumo policijai⁶³⁵.

Korespondencijos tikrinimas buvo ne vienintelė kovos su šnipais ir antivalstybiniais elementais priemonė. Šį darbą pulke nuolat dirbo žinių karininkas, naudodamasis patikimų žemesniųjų kadrinių karininkų paslaugomis. Apskritai kova su šnipinėjimu vyko pagal Kariuomenės štabo II skyriaus patvirtintus nuostatus⁶³⁶.

Beveik kiekvienais metais, artėjant Lietuvos kariuomenės dienai, pulke suaktyvėdavo komunistų agentai. Ne išimtis buvo ir 1937-ieji. Lapkričio 21 d., kareiviams išėjus po paskutinio seanso, kino salėje buvo rasta komunistinių atsišaukimų. Skubiai buvo patikrintas visas kareivinių rajonas, tačiau daugiau atsišaukimų nepastebėta⁶³⁷.

1938 m. sausio 3 d. prie III pėstininkų divizijos štabo prasidėjo 5 mėn. trukmės kareivių-radistų kursai. Pulku buvo skirtos dvi vietos, o sausio 10–16 d. prie III pėstininkų divizijos štabo Šiauliuose buvo surengti trumpalaikiai kursai pulkų ir batalionų štabų karininkams. Iš Šeštojo pėstininkų pulko į juos buvo pasiųsti 3 karininkai⁶³⁸.

1938 m. sausio 15 d. pulkas, kaip ir visa Lietuvos kariuomenė, iškilmingai paminėjo Klaipėdos prisijungimo 15-ąsias metines. 10 val. visi Klaipėdoje esantys kariniai daliniai nužygiavo centrinės aikštės link. 10.30 val. mieste buvo iškeltos Lietuvos vėliavos. 11 val. prasidėjo pamaldos bažnyčioje. Po pamaldų kariai grįžo į kareivines, kur 14 val. turėjo būti skaitomos paskaitos apie Klaipėdos prijungimą⁶³⁹.

Kariuomenės vado įsakymu pulke labai iškilmingai buvo paminėta ir Vasario 16-oji. 16.30 val. per radiją transliuojama prezidento A. Smetonos kalba, sakoma Seime⁶⁴⁰. Iškeltos vėliavos, išpuoštos kareivinės, pulko batalionuose, be mišių ir paradų, šia proga vyko minėjimai. Klaipėdoje dislokuoti kariai buvo pakviesti į iškilmingą posėdį Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Čia buvo sakomos kalbos, iškilmių pabaigoje giedamas Tautos himnas ir kt. Vakare pulko karininkai rinkosi į Šaulių sąjungos surengtą minėjimą⁶⁴¹.

1938 m. sausio 21–22 d. pulko kariai vėl dalyvavo žiemos pratybose. Joms rengtasi iš anksto, nes dar 1937 m. gruodžio 13 d. buvo gautas III pėstininkų divizijos štabo viršininko nurodymas pagal galimybes sudaryti ir parengti žvalgų slidininkų padalinius, parūpinti jiems baltus apsiaustus, pritaistyti prie vežimų

635 Ltn. K. Trušausko 1937-05-31 raštas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 309, l. 32–33.

636 Pulko vado 1937-07-09 slaptas raštas III pėst. divizijos štabo viršininkui. *Ten pat*, l. 39.

637 6 p. p. vado 1937-11-22 raštas III PD vadui. *Ten pat*, b. 449, l. 99.

638 Slapti įsakymai III pėst. divizijai Nr. 20, 1937-12-16, ir Nr. 21, 1937-12-23. *Ten pat*, b. 278, l. 36, 37.

639 1938-01-15 raštas Klaipėdos įgulos dalinių vadams. *Ten pat*, b. 218, l. 70.

640 Kariuomenės štabo 1938-02-07 raštas. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 504, l. 2.

641 Įsakymas Klaipėdos įgulai Nr. 11. 1938-02-14. *Ten pat*, l. 8.

rogių pavažas, o prie lauko virtuvių – šliužes, paruošti kulkosvaidžiams vežti rankines rogutes ir kt.⁶⁴²

Nuo 1937 m. gruodžio 14 d. pulko 1-ajame batalione buvo organizuoti slidininkų kursai, kad jie pasirengtų veikti žiemą. Į kursus buvo įtraukti visi pulko liktiniai kariai, taip pat iš kiekvienos kuopos dar parinkta po 4 būtinios tarnybos karius. Tačiau slidininkų rengimą stabdė tai, kad pulkas turėjo mažai slidžių, todėl kursų dalyviai buvo suskirstyti į grupes ir pamainomis bandė įgyti praktinių slidinėjimo įgūdžių⁶⁴³. Pratybas stebėjo divizijos vadas brg. gen. M. Rėklaitis. Nors jis turėjo daugybę pastabų, bendra išvada teigiama – „*tikslas buvo pasiektas: visų skaidinių vadai ir kareiviai gavo naudingo pasimokymo veikti žiemos sąlygomis*“⁶⁴⁴.

1938 m. vasario 15 d. visuose pėstininkų pulkuose buvo įsakyta įkurti degazuotojų skyrius. Šeštajame pėstininkų pulke šis skyrius buvo sukomplektuotas iš įvairių jo padalinių, o skyrininku paskirtas Mokomosios kuopos liktinis puskarininkis Pilvinis⁶⁴⁵.

Vis dėlto pažymėtina, kad degazuotojų rengimas vyko nuolat, nes, apmokytiems kareiviams atitarnavus pulke, vietoje jų tekdavo mokyti naujus. Jų rengimui reglamentuoti pulko vadas 1938 m. spalio 7 d. išleido netgi specialų slaptą įsakymą⁶⁴⁶.

1938 m. pradžioje sparčiai ėmė blogėti padėtis Klaipėdos krašte, todėl drausmę ir tvarką pulke reikėjo dar griežčiau palaikyti. Vasario mėn. Klaipėdos įgulos viršininkas konstatavo, kad Klaipėdos ir Macikų įgulų santykiai su vietos gyventojais yra prasti. Tarp dalies suvokietėjusių gyventojų, su neapykanta žiūrinčių į karius, ir karių buvo juntamas didžiulis kultūrinis skirtumas⁶⁴⁷. Hitlerio propaganda taip paveikė Klaipėdos krašto vokiečius, ypač jaunimą, kad mokyklose vokiečiai pradėjo jų karinį rengimą. Vakarais mokyklų kiemuose skambėjo vokiškos komandos ir kariškos dainos. Prasidėjo provokacijos prieš pulko karius, lietuvius moksleivius, vilkinčius mokyklinėmis uniformomis. Pulko vadas, siekdamas kaip nors išvengti incidentų, įsakė pulko kariams laikytis neutraliai, nepasiduoti provokacijoms ir apie jas skubiai pranešti pulko vadovybei⁶⁴⁸.

1938 m. pradžioje pulko vadas keletą kartų tikrino sargybas, dar daugiau dėmesio skyrė tvarkai ir drausmei. 1938 m. kovo 25 d. įsakyme pulkui jis pabrėžė, kad pastebėjo dar daug tarnybinio apsileidimo. Sargybų viršininkai nesirūpina

642 Žiemos pratimams pasirengti. Slaptas 1937-12-13 III pėst. divizijos štabo raštas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 220, l. 131.

643 6-to pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko I bataliono slidininkų kursams organizuoti nurodymai. *Ten pat*, b. 291, l. 1.

644 Slaptas įsakymas III pėstininkų divizijai Nr. 2. 1938-02-03. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 470, l. 2–4.

645 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 2. 1938-02-21. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 217, byla nenumeruota.

646 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 7. 1938-10-15. *Ten pat*, b. 276, l. 41.

647 Jokubauskas V. Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos krašto (1939 m.). *Karo archyvas*, t. 31, p. 238.

648 Slaptas įsakymas Klaipėdos įgulai Nr. 3. 1938-11-04. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 189, l. 47.

švara ir tvarka. Ypač jos stokojama sargybinėje ir areštinėje. Karininkai ir puskarininkiai, kareivinių teritorijoje gyvenantys su šeimomis, neprižiūri vaikų, tad šie eina ir žaidžia ten, kur neturėtų, netgi prie sargybų postų. Nemažai priekaištų pulko vadas pareiškė ir sargybiniams, stovintiems prie kareivinių vartų, nes jie į teritoriją įleisdavo asmenis ir išleisdavo kareivius į miestą, kurie neturėjo leidimų. Be to, ne visi sargybiniai postuose budėdavo tvarkingai apsirengę. Sargybinių išvedžiotojai dažnai nemokėdavo komanduoti, dėl to pašaliniai apie pulką susidarė prastą nuomonę. Pulko vadas įpareigojo padalinių vadus daugiau dėmesio skirti sargybiniams, o karininkus ir puskarininkius – atidžiau prižiūrėti vaikus⁶⁴⁹.

Pulke buvo ir tam tikrų problemų, susijusių su jaunų karių mokymu. Įkūrus antrąjį batalioną ir jį dislokavus Plungėje, siekiant, kad Klaipėdoje esančio bataliono visi kariai būtų gerai parengti, nuo 1936 m. kovo mėn. į pulką atvykusius naujokus siųsdavo į Plungėje dislokuotą batalioną, kur instruktoriai juos turėjo mokyti. Tačiau ėmė aiškėti, kad tokia karių mokymo tvarka nepasiteisino, nes visus vieno šaukimo jaunos kareivius nukreipus į Plungę, ten nebeužtekdavo instruktorių, tad juos tekdavo iš Klaipėdos išsiųsti. Laikiniai atsiųsti instruktoriai, patekę į naują vietą ir laikinon naujų viršininkų žinion, nelabai stengėsi gerai dirbti, pasitaikydavo ir nedrausmingumo atvejų. Nebuvo mokymo perimamumo, nes jaunų kareivių mokymo pirmąją dalį įgyvendindavo vieni instruktoriai, o ją baigus ir kareivius perkėlus į Klaipėdą, tolesnis jų mokymas jau būdavo patikėtas kitiems. Praeidavo daug laiko, kol nauji instruktoriai ir karininkai perkeltus kareivius pažindavo, įvertindavo jų dalykines savybes ir kt. Neracionaliai buvo naudojamos mokomosios priemonės, nes Plungės batalione, pirmajame kareivių mokymo etape, jų trūkdavo, o Klaipėdoje esančios nebuvo naudojamos. Plungės kareivinės būdavo perpildytos, trūko patalpų klasėms ir kt.

Atsižvelgdamas į pulko vado nuolatinius siūlymus keisti jaunų kareivių mokymo tvarką, divizijos vadas 1937 m. spalio 27 d. kreipėsi į kariuomenės vadą, prašydamas Šeštajame pėstininkų pulke ją keisti, tačiau, nesulaukęs jokios reakcijos, 1938 m. kovo 1 d. parašė pakartotinai. Kaip papildomas argumentas buvo nurodyta ir tai, kad, jei per numatomus rudenį Klaipėdos seimelio rinkimus kiltų įtampa, jauni kareiviai po dviejų mėnesių mokymo jau galėtų vykdyti jiems skiriamas užduotis⁶⁵⁰.

Šį kartą kariuomenės vadovybė reagavo teigiamai. Tą pačią kovo 1 d. Kariuomenės štabo viršininkas brg. gen. J. Černius raštu atsakė III pėstininkų divizijos vadui, kad kariuomenės vadas sutiko Šeštajame pėstininkų pulke nustatyti

649 Įsakymas 6 p. p. Nr. 71. 1938-03-25. *Ten pat*, b. 326, l. 171.

650 III PD vado brg. gen. M. Rėklaičio 1937 10-27 raportas kariuomenės vadui; III PD vado brg. gen. M. Rėklaičio 1938-02-23 raportas kariuomenės vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1062, l. 4, 5.

tokią pat kaip ir kituose pulkuose komplektavimo tvarka⁶⁵¹.

Ypač didelė įtampa buvo jaučiama pulke per vadinamąją Lietuvos ir Lenkijos krizę, kai 1938 m. kovo 17 d. Lenkijos vyriausybė pateikė Lietuvos vyriausybei ultimatumą, reikalaujama užmegzti diplomatinis santykius. Buvo gauta informacijos, kad, jei Lenkija pradės Lietuvos puolimą, pajudės ir Vokietijos kariuomenė. Kovo 18 d. Rytprūsiuose Vokietijos kariniai daliniai įžengė į puolimui parengtas zonas, Klaipėdos link išplaukė keletas Vokietijos karo laivų su desantui parengtais kariais⁶⁵². Tiesa, Lietuvai priėmus Lenkijos ultimatumą, Vokietijos kariai buvo grąžinti atgal, ir įtampa kuriam laikui atslūgo.

Dėl šios priežasties 1938 m. gegužės mėn. vykusi Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė Klaipėdoje buvo gana kukli. 10 val. 50 min. kareivinių aikštėje buvo išrikiuoti kareiviai be ginklų. Po visuomenės atstovų ginklų įteikimo pulkui ceremonijos suvestinis pėstininkų ir sunkiųjų kulkosvaidininkų būrys atliko parengtą programą. Po to kareiviai pražygiavo iškilmių maršu. Tuo šventė ir baigėsi⁶⁵³. Plungėje esantys pulko kariai šventė kiek iškilmingiau. Šventė vyko visą dieną: buvo parodytos komiškos sporto ir raitelių programos ir kt.⁶⁵⁴

Gegužės 28–29 d. vykusi sporto šventė jau buvo kur kas įspūdingesnė. Vyko įvairiausios bėgimo, šuolių, krepšinio, futbolo ir kitos varžybos⁶⁵⁵. 1938 m. kariuomenės sportinio šaudymo rungtynėse asmenines dovanas už taiklų šaudymą iš pistoleto laimėjo pirmąsias vietas užėmę lt. Eduardas Jankauskas ir viršila Bronius Gurauskas⁶⁵⁶.

Rugpjūčio 10–14 d. vykusioje kariuomenės sporto šventėje pulko kariai irgi pasirodė neblogai – iškovojo keletą apdovanojimų. Pulkas bendroje įskaitoje užėmė III vietą ir buvo apdovanotas krašto apsaugos ministro dovana.

Pulko kariai pasižymėjo ir individualiai. Moderniosios penkiakovės rungtyje j. lt. P. Urbėtis užėmė II vietą, sportinės penkiakovės rungtyje j. lt. J. Bacevičius – II vietą, trikovėje viršila K. Šurkus – I vietą. Tarp granatas metusių puskarininkių pulko vyr. psk. Petrauskas buvo pirmas.

Patrulio žygyje pulko sportininkai buvo antri, krepšinio ir futbolo komandos irgi užėmė antrąsias vietas⁶⁵⁷.

Nors šios šventės ir sporto rungtynės iš pirmo žvilgsnio ir atrodė, kad praėjo ramiai, Klaipėdos įguloje artėjant Klaipėdos seimelio rinkimams buvo jaučiama įtampa. Siekiant sustiprinti Klaipėdoje dislokuoto Šeštojo pėstininkų pulko padalinius, 1938 m. gegužės mėn. kariuomenės vado nurodymu jie buvo papildyti anks-

651 1938-03-01 raštas III PD vadui. *Ten pat*, l. 3.

652 Jokubauskas V. Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos krašto (1939 m.). *Karo archyvas*, t. 31, p. 245.

653 1938-05-14 raštas Klaipėdos įgulos dalių vadams. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 218, l. 161.

654 Plungės įgulos Kariuomenės ir visuomenės šventės, rengiamos š. m. gegužės 15 dieną, programa. *Ten pat*, b. 334, l. 47.

655 1938-05-21 aplinkraštis Nr. 6. *Ten pat*, b. 218, l. 175.

656 Kariuomenės vado įsakymas Nr. 20. 1938 m. rugpjūčio 22 d.

657 *Ten pat*.

tesnių šaukimų parengtais Plungės, Šiaulių ir Varnių įgulų kareiviais⁶⁵⁸. Iš Plungės į Klaipėdą buvo perkelti 26 kareiviai, iš Aštuntojo pėstininkų pulko – 50. Tačiau pažymėtina, kad tik tokio skaičiaus kareivių perkėlimas didesnės įtakos negalėjo padaryti. Tai suprasdamas, divizijos vadas brg. gen. M. Rėklaitis 1938 m. birželio 10 d. raporte kariuomenės vadui rašė, kad padėtis Klaipėdoje ir Klaipėdos krašte vis blogėja. Vietos vokiečių nuotaikos puikios, „*pasitikėjimas savimi ir Reichu absolutus*“. Pastebėta, kad masiškai savo veiklą atkūrė anksčiau uždarytos arba naujos įvairios sporto organizacijos, kurių daug narių buvo nesportinio amžiaus, t. y. per 50 metų. Todėl divizijos vadas padarė išvadą, kad gali tekti susidurti su sportininkais-smogikais. Vokiečių pasitikėjimą stiprina nekontroliuojamas vokiečių lėktuvų skraidymas virš Lietuvos teritorijos ir lietuvių bejėgiškumas, nes nieko neįmanoma buvo jiems padaryti. Nuolatiniai gandai apie Hitlerio atėjimą demoralizavo vietos lietuvius ir žydus. Be to, nemažai ūkininkų lietuvių, išstoję iš lietuviškų ūkininkų organizacijų, perėjo į vokiškas ūkininkų organizacijas.

Esant tokiai situacijai, divizijos vadas pasiūlė:

1. Klaipėdoje esantį Šeštojo pėstininkų pulko batalioną paversti priedangos dalių tipo batalionu su sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa iš 4 būrių, kurių vienas būtų motorizuotas, o bataliono viena kuopa – dviratininkų kuopa. Batalionas turėtų būti visiškai sukomplektuotas, kad mobilizacijos metu jo nebereikėtų papildyti šaukstiniais.

2. Pulką sustiprinti pionierių būriu.

3. Turėti branduolius dar dviem batalionams mobilizuoti. Pulko mobilizacijos centrą perkelti į Kretingą.

4. Pulke, pagal etatus, turėti karininką, kuris, paskelbus mobilizaciją, perimtų vadovavimą mobilizuojamam pulkui.

5. Klaipėdos įguloje laikyti šarvuotąjį arba tankų būrį ir motorizuotąją artileriją⁶⁵⁹.

Kariuomenės vadovybė į šiuos divizijos vado siūlymus atsižvelgė. Pulkas buvo pradėtas stiprinti, suintensyvintas karių mokymas.

Nuo 1938 m. birželio 16 d. iki liepos 11 d. pulko sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa (vienas sunkiųjų kulkosvaidžių ir 1 automatinis pabūklų būrys) atlikti pratimų buvo išvykusi į Gaižiūnų poligoną. Čia iš III pėstininkų divizijos dalinių buvo suformuotas manevrinis suvestinis dalinys, o jam vadovauti paskirtas Šeštojo pėstininkų pulko mjr. S. Baltrimas. Dalinys pagal patvirtintą programą atliko šaudymo pratimus⁶⁶⁰. Tačiau 1938 m. žiemos kariuomenės manevruose pulko padaliniai, dislokuoti Klaipėdoje, dėl įtemptos padėties Klaipėdos krašte

658 Kariuomenės štabo viršininko brg. gen. J. Černiaus 1938-05-04 raštas III PD vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1062, l. 13.

659 III PD vado brg. gen. M. Rėklaičio 1938-06-10 raportas kariuomenės vadui. *Ten pat*, l. 23.

660 Slaptas III pėstininkų divizijos suvestiniam daliniui Gaižiūnų poligone III-me mokymo laikotarpyje dalyvauti įsakymas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 182, l. 103.

III pėstininkų divizijos vadovybės sprendimu, vengiant susilpninti Klaipėdos karinę įgulą, nedalyvavo⁶⁶¹, o kariuomenės rudens manevruose dalyvavo pulko 2-asis batalionas (į juos išvyko rugsėjo 10 d.), vadovaujamas bataliono vado plk. ltn. Balio Baltrėno⁶⁶².

1938 m. antrojoje pusėje pulko ir kitų dalinių, dislokuotų Plungėje, reikmėms buvo pastatyta nauja šaudykla. Deja, kad ir nauja, ji turėjo nemažai trūkumų. Šaudyklą sudarė 4 koridoriai, todėl vienu metu galėjo šaudyti tik 4 kariai. Kulų gaudyklės buvo įrengtos prastai, todėl atsitiktinės kulkos kėlė pavojų aplinkiniams gyventojams: šaudyklos šonai buvo atviri, todėl šaudant reikėjo stebėti, kad niekas artyn prie jos nesiartintų. Šaudymo perbėgant pratimo faktiškai nebuvo galima atlikti dėl šaudykloje padarytų daugybės griovių ir pylimų. Šaudykla buvo labiau pritaikyta sportiniam, o ne koviniam šaudymui.

Visapusiškai įvertinus naująją šaudyklą konstatuota, kad šalia jos reikėtų įrengti dar vieną, pritaikytą koviniam šaudymui⁶⁶³. Tačiau tai taip ir liko neįgyvendinta.

Rugsėjo mėn. kartojimo pratimų atlikti į pulką buvo pašaukta 318 atsargos karių⁶⁶⁴, spalį – dar 385 kariai⁶⁶⁵.

Rugsėį politinė situacija Klaipėdos krašte tapo dar labiau įtempta ir sudėtinga. Atsižvelgdamas į tai, Šeštojo pėstininkų pulko vadas plk. ltn. A. Breimelis Klaipėdos įguloje paskelbė „normalų kovos parengties stovį“. Visiškai slaptame įsakyme Klaipėdos įgulai plk. ltn. A. Breimelis patvirtino sargybų karinėse dalyse tvarką, patrulių skaičių, jų maršrutus, ginklavimo reikalavimus, pavojaus skelbimo signalus, numatė dalinių, paskelbus pavojų, veiksmus. Konstatuota, kad pavojus įguloje skelbiamas tada, kai gaunamas nurodymas malšinti riaušes ir atkurti tvarką mieste, esant pavojui iš išorės, vykdyti priedangos užduotis. Buvo nustatyti objektai, kuriuos prireikus perimtų saugoti kariai. Tačiau pabrėžta, kad minėtus objektus (pašto įstaigas, geležinkelio stotis, miesto elektros stotis, vandentiekio ir dujų stotis, komendantūrą, Biržos ir Muitinės tiltus, uostą, kai kuriuos uosto pastatus) daugiausia turi saugoti šauliai, vykdantys XX šaulių rinktinės vado skiriamas užduotis. Nustatytas, jei reikėtų malšinti riaušes, patrulių skaičius ir patruliavimo rajonai. Uždrausta kareivius po vieną išleisti į miestą. Be to, įsakyme nurodyta mieste į bet kokius mitingus ir riaušes jokia būdu nesikišti, skubiai grįžti į kareivines ir apie pastebėtus įvykius iš karto pranešti įgulos budėtojui. Kadangi įsakymas buvo visiškai slaptas, buvo nurodyta kareiviams pateikti tik tiek informacijos, kiek būtina jiems žinoti vykdant gautas užduotis⁶⁶⁶.

661 Slaptas asmeninis 1938-01-05 III PD štabo raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 338, l. 1.

662 Įsakymas 6 p. p. Nr. 220. 1938-09-12. *Ten pat*, b. 328, l. 119.

663 Mjr. A. Kemežio 1938-12-23 raportas pėstininkų inspektoriui. *Ten pat*, b. 333, l. 459.

664 Įsakymai 6 p. p. Nr. 213, 1938-09-02, ir Nr. 214, 1938-09-03. *Ten pat*, b. 328, l. 94–98, 101–102.

665 Įsakymas 6 p. p. Nr. 267. 1938-11-01. *Ten pat*, l. 278–284.

666 Visiškai slaptas įsakymas Klaipėdos įgulai Nr. 2. 1938-09-29. *Ten pat*, b. 359, l. 20–22.

Spalio pabaigoje pulkas, vykdant kariuomenės vado įsakymą, buvo sustiprintas – viena šaulių kuopa perorganizuota į diviratininkų kuopą⁶⁶⁷.

1938 m. pabaigoje prie III pėstininkų divizijos štabo buvo organizuoti 5 mėn. kursai liktiniais puskarininkiams, o kursų viršininku paskirtas Šeštojo pėstininkų pulko mjr. S. Baltrimas. Iš pulko į kursus buvo pasiūsti 7 pulko liktiniai puskarininkiai⁶⁶⁸.

Tuo metu padėtis Klaipėdoje darėsi vis grėsmingesnė. Apie blogėjančią situaciją divizijos vadas brg. gen. M. Rėklaitis spalio 6 d. rašte pranešė kariuomenės vadui, be to, telefonu apie tai kalbėjosi su Kariuomenės štabo viršininku brg. gen. J. Černiumi. Spalio 13 d. divizijos vadas buvo informuotas, kad Šeštąjį pėstininkų pulką įsakyta nedelsiant sustiprinti prie pulko priskirtais kitų III pėstininkų divizijos dalinių kariais⁶⁶⁹.

1938 m. lapkričio 1 d. Lietuvos vyriausybė buvo priversta Klaipėdos krašte atšaukti karo padėtį⁶⁷⁰. Tą dieną buvęs Klaipėdos krašto karo komendantas plk. Jonas Andrašūnas prisiminė taip:

*„Atėjo Visų šventųjų diena. Hitlerininkai ruošėsi dideliam paradui. Iš Kau-
no atvažiavo pulkininkas Kirlys stebėti jų pasirodymo. Paradą prasidėjo vakare,
sutemus. Uniformuoti hitlerininkai su svastikomis, vėliavomis, fakelais žygiavo
Liepojos gatve – giedojo hitlerines dainas. Mes, užgesinę šviesą, pro užuolaidos plyšį
žiūrėjome. Prie komendantūros sustojo, o kai kurie, iškėlę kumščius, grasino. Atro-
do, ruošėsi sakyti kalbą. Visur buvo policija. Jų vadas davė komandą ir nužygiavo
tolyn – kareivinių link. Kaip man vėliau papasakojo, jie norėjo įeiti į lietuvių
kareivines, bet vietinė policija jų neleido.“⁶⁷¹*

Klaipėdos gyventojai vokiečiai ėmė užkabinėti kareivius ir jų šeimų narius, vienas su kitu sveikinosi iškeldami į priekį ranką ir šaukdami: „Heil Hitler!“ Prasadėjo provokacijos prieš pulko karius. Štai keletas jų epizodų:

1. Vėlinių vakarą, lapkričio 2 d., pulko batalionui grįžtant iš kapinių, sankryžoje tarp Simano Dacho ir Liepojos gatvių susirinkusi vokiečių minia ėmė įžeidinėti karius šaukdama ir švilpdama.

2. Lapkričio 3 d. j. ltn. G. Kaminskui, vienam einant Montės gatve, vokiečiai jaunuoliai su juo pasisveikino šaukdami: „Heil!“

3. Lapkričio 2 d. Montės gatvėje ties kareivinėmis du pulko karininkus keletas jaunuolių apstumdė.

667 Kariuomenės štabo viršininko brg. gen. J. Černiaus 1938-10-27 raštas III PD vadui. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1062, l. 22.

668 Įsakymas 6 p. p. Nr. 266. 1938-10-31. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 328, l. 269.

669 Kariuomenės štabo viršininko brg. gen. J. Černiaus 1938-10-13 raštas III PD vadui. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1062, l. 26.

670 Respublikos Prezidento 1938-10-31 aktas Nr. 1441. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 624, p. 541.

671 Andrašūnas J. Klaipėda – 1938–1939-iejai. *Kardas*, 1991, Nr. 3, p. 27.

4. Tą pačią dieną buvo apstumdytos mjr. P. Baltrūno, mjr. S. Baltrimo ir kpt. A. Saunorio žmonos.

5. Lapkričio 4 d. kpt. S. Tuminui einant Liepojos gatve keletas vyrų ėmė šaukti: „Heil Hitler!“ ir t. t.⁶⁷²

Kad provokacijos neperaugtų į incidentus, pulko vadas įsakė kariams vengti bet kokių provokacijų ir į išpuolius mieste nereaguoti⁶⁷³. Be to, matyt, siekiant išvengti nesusipratimų, 1939 m. sausio 20 d. III pėstininkų divizijos vadui atsiųstame Kariuomenės štabo viršininko brg. gen. J. Černiaus pasirašytame rašte informuota, kad kariuomenės vado nurodymu į klaipėdiečių sveikinimąsi iškeliant ranką ir tariant „heil“ reikia „žiūrėti kaip į vietos gyventojų sveikinimosi paprotį ir į tokį sveikinimąsi atsakyti: kariams uniformoje – pagal statutuose nustatytą tvarką, o karininkams, civiliškai apsirengusiems, arba civiliams tarnautojams taip, kaip Didžiojoje Lietuvoje priimta arba pagal klaipėdiečių sveikinimosi paprotį“⁶⁷⁴.

Ne vieno istoriko nuomone, tai buvo ženklas, kad Lietuva pripažino, jog kovą dėl Klaipėdos pralaimėjo ir bet kada vėl gali atsidurti Vokietijos sudėtyje.

Nors padėtis buvo ganėtinai įtempta, pulko vadovybė nusprendė deramai paminėti Lietuvos kariuomenės dieną. Buvo iškeltos vėliavos, vyko iškilmingos pamaldos. 11 val. pulko salėje buvo surengtas iškilmingas minėjimas, jame dalyvavo visi pulko kariai, buvo perskaityta Kariuomenės štabo atsiųsta paskaita apie Lietuvos kariuomenę. Be to, pulko kariams buvo sudarytos sąlygos išklaudyti šventinių renginių radijo transliacijas, taip pat ir iš Šeštojo pėstininkų pulko. Kareiviams nemokamai buvo demonstruojami kino filmai⁶⁷⁵.

Tądien vokiečiai nedrįso rengti provokacijų, tačiau antilietuviškai nusiteikę Klaipėdos gyventojai atidžiai stebėjo pulko karius, žygiuojančius per miestą. Dažnai jie dėl kai kurių reikalavimų nepaisymo, netinkamo elgesio tapdavo pašaipų objektu. Ypač nemažai progų pasišaipyti iš pulko karių antilietuviškai nusiteikę klaipėdiečiai turėdavo, kai jie eidavo į bažnyčią, nes tada ne visada buvo žygiuojama pavyzdingai. Čia jau savo pareigų neatlikdavo būrininkai ir skyrininkai. Ne visada kareiviai tinkamai elgdavosi ir bažnyčioje – šurmuliudavo, be reikalo vaikščiodavo.

1938 m. prieš Kariuomenės dienos minėjimą pulko vado įsakymu buvo pavesta būrininkams ir kuopininkams bažnyčioje per pamaldas būti arčiau durų, kad kareiviai mažiau vaikščiotų. Be to, pulko vadas nusprendė, kad pulką į mišias turi vesti karininkai pagal pulko adjutanto sudarytą grafiką. Taip pat buvo nustatyta einančių į bažnyčią pulko dalių išsidėstymo rikiuotėje tvarka⁶⁷⁶.

672 Plk. ltn. A. Breimelio 1938-11-04 raštas Klaipėdos krašto gubernatoriui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 354, l. 395.

673 Slaptas įsakymas Klaipėdos igulai Nr. 3. 1938-11-04. *Ten pat*, b. 322, l. 131.

674 Kariuomenės štabo slaptas 1939-01-20 raštas III PD vadui. *Ten pat*, b. 323, l. 92.

675 Įsakymas Klaipėdos igulai Nr. 37. 1938-11-18. *Ten pat*, b. 290, l. 492.

676 Įsakymas 6 p. p. Nr. 282A. 1938-11-18. *Ten pat*, b. 329, l. 45–46.

Be to, pažymėtina, kad įtampą Klaipėdos krašte, ypač nuo 1938 m. pradžios, stengėsi palaikyti ir Vokietija. Kaip matyti iš pasienio policijos raportų, nuolat Lietuvos oro erdvę pažeidinėjo Vokietijos hidroplanai, teritoriniuose vandenyse pasirodydavo karo laivų, prie sienos vyko įvairių kariuomenės dalių judėjimas⁶⁷⁷. Visa tai prisidėjo prie bendros įtemptos padėties Klaipėdos krašte aštrinimo.

Tokia padėtis, matyt, darė poveikį ir pulko atsargos kariams, pašauktiems atlikti pratimų. 1938 m. pabaigoje labai aiškiai ėmė matytis pulko atsargos puskarininkių elgesio trūkumai. Jie ramovėje reikalaujavo išgerti, priekabaudavo prie lankytojų, kaukydavo parduoti gėrimų į skolą. Pulko vadui neliko nieko kita, kaip tik savo įsakyme nurodyti, kad visi nusižengusieji nustatytai tvarkai bus griežtai nubausti⁶⁷⁸.

Įtempta padėtis tikriausiai buvo viena iš priežasčių, dėl kurios 1938 m. lapkričio mėn. III pėstininkų divizijos vadas visus Klaipėdos pasienio policijoje tarnaujančius atsargos karininkus priskyrė prie Šeštojo pėstininkų pulko, kad dalyvautų visuose jo rengiamuose mokymuose ir manevruose. Be to, šie pasienio policijoje tarnaujantys atsargos karininkai turėjo teisę savo noru dalyvauti ir pulke rengiamose atsargos karių pratybose⁶⁷⁹.

1938 m. pabaigoje pulko vadas atkreipė dėmesį, kad beveik po kiekvieno patikrinimo konstatuojama, jog pulke vis daugiau parūdijusių ginklų. Pulko vadui ėmus tuo domėtis, paaiškėjo įdomus dalykas. Pasirodė, kad, karių nuomone, ar valai, ar nevalai, ginklai vis tiek rūdija, todėl kareiviams geriau apsimoka padengti nuostolius, negu tinkamai juos prižiūrėti. Tiesa, nuostolių išskaitymo procedūra buvo gana sudėtinga, nes, rengiant ataskaitas, reikėjo įrodyti, kad ginklo būklė pablogėjo dėl kareivio kaltės, todėl dažnai į tai būdavo žiūrima formaliai ir kareivių kaltė nenustatoma. Be to, kai kuriuose pulko padaliniuose skyrininkai, būrininkai ir kuopininkai ginklų priežiūrą pavesdavo vien ginklininkui, teigdami, kad jie čia nieko neišmano, tad visa kaltė už ginklų nepriežiūrą buvo suverčiama vienam kareiviui.

Pulko vadas, norėdamas pakeisti šią tvarką, įsakė padalinių vadams stebėti, ar pulko pareigūnai tinkamai rūpinasi ginklais ir atlieka jų priežiūrą, daugiau dėmesio skirti kareivių auklėjimui, kad jie labiau gerbtų ginklus ir kitą valstybės turtą⁶⁸⁰.

1939 m. pradžioje gatvėse pasirodė būriai jaunuolių juodomis uniformomis. Padėtis darėsi kritiška, todėl pulko karius ypač ėmė varginti nuolatiniai budėjimai⁶⁸¹. Gatvėse tarp patriotiškai ir provokiškai nusiteikusių jaunuolių prasidėjo muštynės. Deja, į jas buvo įtraukiami ir kariai. Susidūrimai dažniausiai vykdavo tarp karių ir uniformuotų vokiškų organizacijų atstovų. Siekiant to

677 LCVA, f. 519, ap. 1, b. 347.

678 Įsakymas 6 p. p. 1938-10-08. *Ten pat*, b. 328, l. 211.

679 Slaptas 1938-11-28 6 p. p. vado raštas Klaipėdos krašto pasienio policijos vadui. *Ten pat*, b. 337, l. 35.

680 Įsakymas 6 p. p. Nr. 274. 1938-11-09. *Ten pat*, b. 329, l. 28.

681 Leknickas K. 6 pėst. pulko pasitraukimas iš Klaipėdos. *Karys*, 1964, Nr. 1, p. 10.

išvengti, slaptame pulko vado įsakyme buvo nurodyta kariams išaiškinti tokių susidūrimų galimus neigiamus padarinius, į miestą leisti juos ne po vieną, o bent po kelis. Tokiu būdu, vado nuomone, bus išvengta praeivių užkabinėjimo. Kareiviai buvo įpareigoti, įvykus bet kokiam incidentui mieste, tuojau pat apie tai pranešti pulko vadovybei⁶⁸². Be to, Lietuvoje ėmė skliti kalbos (jos pasiekė ir Šeštąjį pėstininkų pulką), kad 1939 m. sausio 30–kovo 1 d. įvyks perversmas. Dėl to diviziono vadas įsakė pulko vadovybei ypač atkreipti dėmesį į bet kokius nekasdienius įvykius ir reiškinius pulke⁶⁸³.

Kad ir kokios sudėtingos buvo sąlygos, pulkui ir toliau reikėjo vykdyti savo kasdienes užduotis ir mokyti karius. Kadangi ėmė trūkti ginklininkų, nes dalis ginklų išmanančių karių buvo išleisti į atsargą, 1939 m. sausio mėn. pulke buvo organizuoti šį kartą tik 2 savaitių ginklų priežiūros, apskaitos tvarkymo ir kt. kursai būsimiems ginklininkams⁶⁸⁴. Nuo vasario 2 d. kariuomenės vado įsakymu prie Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės buvo organizuoti chemijos puskarininkų rengimo 2 mėnesių kursai. Šeštajam pėstininkų pulkui juose buvo skirtos 6 vietos⁶⁸⁵.

1939 m. vasario 2 d. Respublikos Prezidento aktu į atsargą buvo išleistas 2-ojo bataliono vadas plk. lt. Vitalis Baltrimas⁶⁸⁶, o naujuoju bataliono vadu vasario 27 d. paskirtas gen. št. mjr. Juozas Listopadskis⁶⁸⁷. Jis batalioną perėmė kovo 15 d.⁶⁸⁸

Vasario 9 d. kariuomenės vado įsakymu buvo organizuoti ginklų rūšių oro žvalgų kursai. Iš pulko į šiuos kursus buvo pasiųstas j. lt. Petras Urbėtis⁶⁸⁹, o į minosvaininkų kursus – j. lt. Balys Šidlauskas ir j. lt. Petras Žieba⁶⁹⁰.

Kartu pažymėtina, kad pulke visą laiką trūko karių. Pavyzdžiui, 1938 m. spalio 24 d. Klaipėdos įguloje turėjo būti 709 Šeštojo pėstininkų pulko kariai, o buvo tik 540, t. y. trūko 169 karių⁶⁹¹.

1939 m. kovo 3 d. slaptame įsakyme kariuomenei pulkui buvo įsakyta persitvarkyti pagal naujus etatus – taikos meto etatų Nr. 105, kurie jau nebegaliojo, 2-ąjį variantą. Tai turėjo būti atlikta iki kovo 15 d. Pagal naujuosius etatus pulką turėjo sudaryti 63 karininkai, 1458 kareiviai ir 1 civilinis tarnautojas, jis turėjo turėti 80 arklių⁶⁹². Pulkas buvo papildytas kitų Lietuvos kariuomenės

682 Slaptas įsakymas Klaipėdos įgulai Nr. 2. 1939-02-11. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 323, l. 95.

683 Slaptas asmeninis III PD vado 1939-01-26 raštas Šeštojo pėst. pulko vadui. *Tėn pat*, l. 93.

684 Įsakymas 6 p. p. Nr. 9. 1939-01-10. *Tėn pat*, b. 365, l. 21.

685 III PD štabo 1939-01-11 raštas. *Tėn pat*, b. 383, l. 40.

686 Įsakymas kariuomenei Nr. 10. 1939 m. vasario 7 d.

687 Kariuomenės vado įsakymas Nr. 7. 1939-02-27. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 365, l. 124.

688 Įsakymas 6 p. p. Nr. 65. 1939-03-16. *Tėn pat*, l. 147.

689 Slaptas kariuomenės vado įsakymas Nr. 3. 1939 m. vasario 1 d.

690 Slaptas 1939-02-14 pranešimas pėstininkų inspektoriui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 52.

691 Jokubauskas V. Lietuvos kariuomenės parengti Klaipėdos krašto gynimo planai ir realybė 1939 metais. *Acta historica universitatis Klaipedensis*, t. 21, Klaipėda, 2010, p. 86.

692 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 4. 1939-03-05. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 189, l. 42; Jokubauskas V. Lietuvos kariuomenės parengti Klaipėdos krašto gynimo planai ir realybė 1939 metais. *Acta historica universitatis Klaipedensis*, t. 21, p. 86.

pulkų kariais, nes kariuomenės vado sprendimu naujokai į Klaipėdą neturėjo būti siunčiami.

Kovo 15 d. į Klaipėdą atvyko Pirmojo pėstininkų pulko 68, Trečiojo pėstininkų pulko 55, Ketvirtojo pėstininkų pulko 27 kareiviai. Jie buvo paskirstyti po Klaipėdoje esančius pulko padalinius, papildant šaulių ir sunkiųjų kulkosvaidžių kuopas, kad visi etatai būtų užimti. Trūko tik 32 karių Ryšių kuopoje. Nors Ryšių kuopa dar nebuvo galutinai sukomplektuota, Klaipėdoje kareivinės jau buvo perpildytos ir, kaip konstatavo pulko vadas raporte divizijos vadui, daugiau žmonių jokių būdu ten nebūtų galima sutalpinti⁶⁹³.

1939 m. kovo 5 d. į Klaipėdą Šeštojo pėstininkų pulko vado žinion buvo pasiūstas lengvųjų tankų būrys, vadovaujamas ltn. Juozo Gaidamavičiaus. 16 kareivių būrio ginkluotę sudarė 5 tankai, jam dar priklausė sunkvežimis ir motociklas. Tankai ir motociklas buvo įvaryti į garažus, o kariai apgyvendinti bendroje patalpoje, kuri atstojo ir klasę, ir sandėlį, nes sandėliavimui skirtos patalpos buvo labai drėgnos⁶⁹⁴.

Pasitraukimas iš Klaipėdos

1939 m. kovo 20 d. vyriausybės posėdyje buvo nuspręsta, jeigu Klaipėdos krašto seimelis priimtų nutarimus, prieštaraujančius Klaipėdos krašto statutui, Klaipėdos krašto vokiečių veiksmus, prieštaraujančius šiam statutui, toleruoti, iki kils tiesioginis pavojus valstybei, t. y. jei Klaipėdos krašte prasidėtų sukilimas, jį malšinti ginkluota jėga. Jei sukilėliams į pagalbą ateitų stipresnės Vokietijos kariuomenės pajėgos, Lietuvos kariuomenė, esanti Klaipėdos krašte, be pasipriešinimo turėtų pasitraukti ir kovos veiksmus pradėti Žemaitijoje. Tą pačią dieną Klaipėdos krašto komendantūroje vyko komendanto plk. J. Andrašūno ir Šeštojo pėstininkų pulko vado plk. A. Breimelio susitikimas su šaulių būrių vadais, kuriame jie buvo informuoti, kad vyriausybė yra nusiteikusi panaudoti karinę jėgą⁶⁹⁵. Tačiau įvykiai ėmė rutuliotis pagal kitą scenarijų.

1939 m. kovo 20 d. Lietuvos vyriausybei buvo įteiktas Vokietijos ultimatumas, kuriuo ji pareikalavo grąžinti Klaipėdos kraštą. Nesulaukusi paramos iš Klaipėdos konvencijos signatarių, Lietuva turėjo šį reikalavimą priimti. Kovo 22 d. Berlyne buvo pasirašyta Vokietijos ir Lietuvos sutartis dėl Klaipėdos krašto perleidimo. Tą pačią dieną krašto apsaugos ministras brg. gen. Kazys Musteikis ir kariuomenės vadas brg. gen. Stasys Raštikis pasirašė įsakymą visus kareivius, nuolatinius Klaipėdos krašto gyventojus, iš kariuomenės paleisti: išstarnavusius

693 Pulko vado 1939-03-20 raportas III PD vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 68.

694 Jokubauskas V. Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos (1939 m.). *Karo archyvas*, t. 31, p. 251.

695 Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu, p. 123.

6 ir daugiau mėnesių – į atsargą, mažiau – į apsaugą. Likti tarnauti galėjo tik to paprašę raštu⁶⁹⁶.

Tačiau, kaip teigia dr. V. Vareikis, Lietuvos vyriausybė, jausdama, kad Vokietija atplėš Klaipėdos kraštą, ėmė tam ruoštis jau kovo pradžioje. Kovo 3 d. Kariuomenės štabas nurodė dalį Šeštojo pėstininkų pulko karių perkelti į Kretingą. Pagal mobilizacijos planus, Kretingoje karo atveju turėjo vykti pulko mobilizacija, todėl ten buvo perkeltas ir pulko mobilizacijos centras. Klaipėdoje buvo įsakyta palikti tik vieną pulko batalioną, kuris neturėjo būti mobilizuotas. Klaipėdos krašto rezervo karių taip pat nurodyta nemobilizuoti.

Kaip matyti iš kovo 9 d. pulko vado raporto, Kretingoje pulko sandėlius buvo numatyta įkurti buvusio Kretingos dvaro svirne. Tiesa, svirną prieš tai reikėjo skubiai suremontuoti, pataisyti stogą, įdėti grindis, langus ir duris. Buvo parinkta dar pora patalpų, tačiau joms irgi reikėjo remonto. Gyvenamųjų patalpų kareiviams Kretingoje nebuvo, todėl ketinta juos apgyvendinti pas vietos gyventojus⁶⁹⁷. Kovo 17 d. III pėstininkų divizijos vadas įsakė pulkui nereikalingą turtą išvežti į Kretingą ir Plungę. Nurodyme pabrėžta, kad pulko pervežimas vyktų ramiai, vengti sudaryti išpūdį, kad pulkas evakuojasi⁶⁹⁸.

1938 m. gruodžio mėn. Krašto apsaugos ministerija parengė šaulių panaudojimo Klaipėdos krašto gynybai direktyvą – ŠADIR. Joje nurodyta, kad pavojaus atveju 443 Klaipėdos miesto šauliai turi susirinkti ir į Šeštąjį pėstininkų pulką pristatyti turimas transporto priemones.

Pagal direktyvą, karo pavojaus Klaipėdos krašte atveju šauliai turėjo malšinti vietinių vokiečių pasipriešinimą, padėti pasienio policijai sustiprinti sienos apsaugą, saugoti strateginius objektus, traukdamiesį rengti kliūtis priešui, naikinti infrastruktūrą, surinkti ir pristatyti mobilizuojamas transporto priemones. Klaipėdoje šauliams buvo nurodyta saugoti įvairius objektus: paštą, uostą, tiltus, gamyklas, sandėlius, komendantūrą. Tačiau reali situacija pasirodė esanti kitokia, nei tikėtasi, todėl naktį iš kovo 21-osios į 22-ąją šaulius teko nuginkluoti.

Vėliau Šeštojojo pėstininkų pulko vadas raporte rašė:

„XX Klaipėdos šaulių rinktinė buvo laikoma realia pajėga Klaipėdos krašte. Reikalui esant jai buvo numatyta operatyviniai uždaviniai – saugoti Centro valdžios įstaigas. Pasitikėti kaipo realia jėga šiuo kritišku momentu pasirodė didžiulė klaida. <...> Jų ginklai buvo pergabenti į kareivines. Nuginklavus šaulius sugriuvo visokie operatyviniai planai ir buvo atsidurta prieš minios šeimininkavimą. Panaudoti 6 PP dalinius, buvusius Klaipėdoje, Centro Valdžios įstaigas saugoti buvo lygu išsibarsčius siaučiančioje minioje sutirpti.“⁶⁹⁹

696 Įsakymas kariuomenei Nr. 19. 1939 m. kovo 22 d.

697 Slaptas asmeninis pulko vado 1939-03-09 raportas III PD štabo viršininkui. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 64.

698 Slaptas asmeninis III PD vado raštas Šeštojo p. p. vadui. *Ten pat*, l. 70.

699 Vareikis V. Klaipėdos krašto praradimas: tarpiluzijų ir, realpolitik“, <http://kultura.lytas.lt/-12409789811239941674-klaip%C4%97dos-kra%C5%A1to-praradimas-tarp-iliuzij%C5%B3-ir-realpolitik.htm> [žr. 2016-04-12].

Kovo 21 d. Lietuvos vyriausybės posėdyje buvo nuspręsta Vokietijos vyriausybės reikalavimą priimti.

Kalbos dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Vokietijos pasklido jau kovo 21 d. Pirmais dėl šių gandų susirūpino pagal pulko operatyvinį pavaldumą priskirtas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadas jūrų kapitonas Antanas Kaškelis. Norėdamas išsiaiškinti, kokiu padėties yra iš tikrųjų, jis 18 val. paskambino į Šeštojo pėstininkų pulko štabą, tačiau atsiliepęs pulko vado adjutantas patikino, kad jokių nurodymų negauta. Tačiau jūrų kpt. A. Kaškelis dėl viso pikto laivo ūkio viršininkui įsakė iš sandėlių į laivą pradėti krauti jam priklausantį turtą ir neapsiriko, nes jau kovo 22 d. 8 val. 30 min. į laivą atvyko plk. Petras Kutka ir įsakė pasiimti iš sandėlių viską, kas įmanoma, ir skubiai išplaukti iš Klaipėdos. Išplaukus laikytis ties Šventosios uostu ir užmegzti ryšį su Šeštuoju pėstininkų pulku⁷⁰⁰.

Jūrų kpt. Antanas Kaškelis

Pažymėtina, kad jau kovo 21 d. vakare prie kareivinių ėmė rinktis karingai nusiteikusi vokiečių minia. III pėstininkų divizijos vadas div. gen. M. Rėklaitis, iš kariuomenės vado gavęs įsakymą trauktis iš Klaipėdos krašto, apie 22.30 val. telefonu informavo Šeštojo ir Septintojo pėstininkų pulkų vadus pulkininkus A. Breimelį ir Petrą Genį, kad yra gautas Lietuvos vyriausybės įsakymas skubiai trauktis iš Klaipėdos krašto. Įsakymas buvo pradėtas vykdyti nedelsiant. Budint kareivių kuopai, ginkluotai sunkiuoju kulkosvaidžiu, Šeštojo pėstininkų kunigaikščio Margio pėstininkų pulko kariai į sunkvežimius pradėjo krauti karinį turtą, pirmiausia – karinę amuniciją⁷⁰¹.

Kovo 22-osios, trečiadienio, rytą Lietuvos užsienio reikalų ministras J. Urbšys dar tik sėdo į vokiečių atsiųstą lėktuvą skristi į Berlyną, o virš Klaipėdos jau buvo praskridę keli vokiečių orlaiviai su svastikomis. Tai tarp lietuvių sukėlė paniką. Staiga apie 9 val. pradėjo kaukti galinga Smeltės celiuliozės fabriko sirena, jai pritarė kitų fabriku ir uoste stovinčių vokiečių laivų sirenos. Ėmė skambinti visų miesto bažnyčių varpai. Buvo iškabintos trispalvės Klaipėdos krašto vėliavos, reicho vėliavos su svastika ir Hitlerio portretai. Vėliau liko vien nacių vėliavos. Nurodymas dėl vėliavų su svastika iškabavimo buvo gautas iš Vokietijos vyriausybės, tad jos Klaipėdos krašto susijungimo su reichu proga kabėjo visą dieną, nors

700 Surgailis G. Lietuvos karinis laivynas 1935–1940, p. 42.

701 Vareikis V. Kaip Klaipėda vėl virto Memeliu. *Mažoji Lietuva*, 2015, birželio 14.

formaliai autonominis Klaipėdos kraštas dar tebebuvo Lietuvos dalis.

Nuo pat ryto pas Šeštojo pėstininkų pulko vadą plk. A. Breimelį plūstėjo Klaipėdos valdžios įstaigų vadovai, laukiantys nurodymų dėl evakuacijos, nes niekas nebuvo informuotas, kaip tokiu atveju reikėtų elgtis. Dėl skambučių gausos sutriko automatinės Klaipėdos telefono stoties darbas⁷⁰². 18 val. į pulką atvyko Klaipėdos komendantas plk. J. Andrašūnas⁷⁰³.

Kovo 22 d. 23 val. 55 min. Lietuvos užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys pasirašė Klaipėdos krašto perleidimo Vokietijai sutartį.

J. Urbšys (kairėje) ir J. Ribentropas pasirašo valstybinę sutartį dėl Klaipėdos krašto grąžinimo Vokietijai

Kiek vėliau krašto apsaugos ministras brg. gen. Kazys Musteikis išpėjo pulko vadą ir Klaipėdos įgulos viršininką plk. A. Breimelį viešai nesirodyti su A. Hitleriu ar jo palydovais, nes prezidentas mano, jog tada vokiečių fotografai padarytų daug nuotraukų, o vokiečių propaganda imtų skleisti gandus, kad lietuviai patys geruoju atidavė Klaipėdą⁷⁰⁴.

III pėstininkų divizijos vadovybei buvo įsakyta atitraukti divizijos dalis iš Klaipėdos krašto vengiant ginkluotų susidūrimų su vokiečių kariuomene, o Vokietijos kariuomenei perėjus Klaipėdos krašto ribą – gintis ginklu.

Šeštajam pėstininkų pulkui kariuomenės ir divizijos vadovybė iškėlė šiuos uždavinius:

1. Pasilikus intendantūros turto ir ginklų pagal pulko sudėtį, visą kitą turta, taip pat ir XX Šaulių sąjungos rinktinės, evakuoti į Kretingą ir Plungę.
2. Klaipėdos komendantūrą evakuoti į Šiaulius.
3. Karių šeimas evakuoti į Plungę.

702 Ten pat.

703 Vareikis V. Klaipėdos krašto praradimas: tarpilijūjir„realpolitik“, <http://kultura.lrytas.lt/-12409789811239941674-klaip%C4%97dos-kra%C5%A1to-praradimas-tarp-iliuzij%C5%B3-ir-realpolitik.htm> [žr. 2016-04-12].

704 Musteikis K. Prisiminimų fragmentai. V.: Mintis, 1989, p. 17.

4. Turtui evakuoti naudoti Klaipėdoje ir Kretingoje rekvizuotus sunkvežimius, taip pat geležinkelio sąstatus.

5. Traukinius su turtu siųsti į numatytas vietas, paskyrus stiprią apsaugą, apsirūpinus priemonėmis galimoms kliūtims geležinkelio stotyje ir geležinkeliuose šalinti.

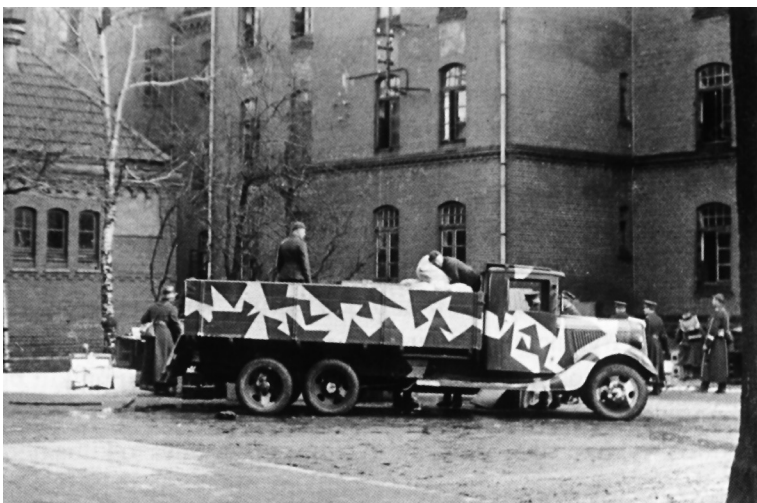
6. Klaipėdos kareivines perduoti Vokietijos atstovams, tam skirti du karininkus ir reikiamą personalą.

7. Pulko kariams iš Klaipėdos pasitraukti kovo 23 d., ne vėliau kaip 3 val. nakties. Pasitraukiančiai pulko vorai vadovauti pačiam pulko vadui, žygiuoti keliu Klaipėda–Kretinga.

8. Atvykus į Kretingą, palei Klaipėdos krašto sieną pastatyti sargybas ir vykdyti žvalgybą.

9. Vokiečiams peržengus Klaipėdos krašto sieną, vykdyti direktyvą D7K⁷⁰⁵.

Visuotinė pulko evakuacija prasidėjo kovo 22 d., apie vidurnaktį. Dar prieš ją kovo 22 d. 15.00 val. į Tauragę išvyko ltn. Albino Repšio vadovaujamas tankų būrys (5 tankai, sunkvežimiai ir motociklas), kurį sudarė 18 kareivių. Jie į Tauragę atvyko apie 18.00 val.⁷⁰⁶ Apie 17.00 val. pas Šeštojo pėstininkų pulko vadą buvo atvykęs civiliniais drabužiais apsirengęs Vokietijos kariuomenės kapitonas tartis dėl kareivinių perdavimo. Susitarta, kad kareivinės bus perduotos kovo 23 d. 8.00 val.⁷⁰⁷

Pulko turtas
kraunamas išvežti.
1939 m. kovas

*Kareivinės,
tapusios Klaipėdos
universitetu, p. 124*

Pulkas turėjo 2 sunkvežimius ir 10 porinių vežimų. Mobilizuotos transporto priemonės iš Žemaitijos miestelių pasiekė kareivines apie 10 val. ryto. Vairuoto-

705 Slaptas įsakymas evakuoti Klaipėdos krašto įgulas (iki III. 23 18 v. duotų žodžiu įsakymų santrauka ir patvirtinimas). *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 518, l. 1–3.

706 Jokubauskas V. Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos krašto (1939 m.). *Karo archyvas*, t. 31, p. 257.

707 Ten pat, p. 260.

Pulko kariai palieka Klaipėdos kareivines. 1939-03-22

Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu, p. 125

jai daugiausia buvo žydai. Vokiečiai mašinas, kurias jie vairavo, stabdė, o vairuotojus žydus sumušė arba areštavo. Tačiau pulko vadui pareiškus griežtą protestą ir organizavus stiprią apsaugą, taip pat pagrasinus panaudoti jėgą, SS daliniai atsitraukė. Susirėmimų buvo išvengta.

Vargais negalais dalis geriausio turto buvo sukrauta į vagonus, bet kitas turtas liko. Įvairios atsargos – ginklai, drabužiai, technika, tai, kas buvo skirta mobilizacijos reikmėms, prieš apleidžiant Klaipėdą, jau buvo išvežta naktimis į Kretingos sandėlius.

Biblioteką buvo nutarta palikti, tačiau kareiviai savo iniciatyva knygas krovėsi į kuprines ir duonmaišius ir išsivežė. Klaipėdoje liko tik 1672 knygos. Taip pat pavyko išvežti ir kino teatro įrangą.

Klaipėdos krašto kareiviams buvo leista pasirinkti – trauktis ar likti. Dauguma lietuvių kilmės karių pasitraukė, o vokiečiai pasiliko.

Vokiečiai, užėmę geležinkelio stotį, bandė trukdyti išvykti, vis dėlto buvo pakrauti du ešlonai: vienas – keleivinis, kitas – prekinis. Prekinį ešloną sudarė apie 50 vagonų, todėl vienas garvežys jo pavežti negalėjo. Vokiečiai antrąjį garvežį duoti atsisakė. Pulko vadas gen. št. plk. Antanas Breimelis parodė didelę drąsą ir iniciatyvą, pareiškęs vokiečių direktorijai ultimatumą – kol neišleis ešlonų, pulkas neapleis kareivinių, o jei reikės atlaisvinti ešlonus, net panaudos ginklus⁷⁰⁸.

Kol padėtis paaiškėjo, teko laukti net iki 8 val. vakaro. Lietuvos susisiekimo ministerija geležinkelio priemones siūsti į Klaipėdos kraštą taip pat uždraudė. Tada

708 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 205; Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius Vasilijus Safronovas, Klaipėda, 2012, p. 126.

pulko vadas Kretingos stoties karo komendantui kpt. Ignui Matučiuui įsakė konfiskuoti vieną garvežį ir su sargyba atsiųsti į Klaipėdos geležinkelio stotį. Keleivinis ešelonas išvyko 8 val. vakaro. Gavus antrą garvežį, 10 val. vakaro Kretingos link pajudėjo ir antrasis ešelonas. Po valandos pulkas apleido kareivines ir žygio tvarka su apsauga patraukė Kretingos kryptimi. O iš paskos žygiavo SS daliniai...⁷⁰⁹

Kadangi ešelonas puskarininkiams ir karininkams buvo pasiūlytas paskutinę akimirką, jų turtas, skubant sukrauti, labai nukentėjo: baldai, indai, drabužiai ir kiti daiktai tiesiog buvo metami ir grūdami į vagonus. Kaip prisimena Juozas Listopadskis, kai pasiekė Plungę, ešelonas su karių šeimomis atrodė kaip po gaisro: viskas suversta, sumaišyta, sulaužyta... Net daugumos vagonų durys neuždarytos. Matyt, dalis turto iškrito kelyje⁷¹⁰.

Kovo 23 d. 7 val. 40 min. pulko kariai be jokių incidentų kirto Klaipėdos krašto ir Didžiosios Lietuvos sieną⁷¹¹.

Kar. štabo į skyrius 31

Lapas įteikiamas adresatui

Telegrama oficialė, tarnybinė, mokoma
(nereikalingus žodžius išbraukti)

Nr. 1

Priimta 3 mėn. 23 d. 08.20 m. iš Šiaulys
(siunčiančioji stotis)

pr. Varnas
(telegrafisto pavardė)

KARIUOMENES ŠTABO VIRŠININKUI=

KLAIPĖDOS IGULA APLEIDO MIESTA 0245 V. ŽYGIS ATLIKTA
TVARKINGAI?*, BE IVYKIU, IGULOS TURTA, IŠSKYRUS KURA,
PAŠARA, MAISTO DALI IR BUTU SKYRIAUS TURTA, IŠGABENTAS I
KRETINGA IR PLUNGĖ. ŠIUO METU KLAIPĖDOS IGULOS DALINIAI
TVARKO APSAUGA D. LIETUVOS SIENOJE. 6 PP VV. -KRETINGA.
PASIENIO POLICIJOS VADO - PALANGA. =

PULK. URBŠAS=AR+

LCVA, f. 929, ap. 3,
b. 1095, l. 31

Kovo 23 d. per Klaipėdos krašto sieną įžengė Vokietijos kariuomenė. Užimant Klaipėdos kraštą dalyvavo Karaliaučiaus motorizuotosios zenitinės rinkti-

709 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 205.

710 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 57.

711 Vareikis V. Klaipėdos krašto praradimas: tarp iliuzijų ir „realpolitik“, <http://kultura.lrytas.lt/12409789811239941674-klaip%C4%97dos-kra%C5%A1to-praradimas-tarp-iliuzij%C5%B3-ir-realpolitik.htm> [žr. 2016-04-12].

nės padaliniai, priešlėktuvinės artilerijos grupė, Ryšių bataliono padaliniai, 43-
iojo pėstininkų pulko 2 batalionai, dviratininkų batalionas ir karo laivų eskadra,
susidedanti iš 31 laivo⁷¹².

Kretingoje pulkui didelę paramą suteikė pranciškonų vienuolynas: užleido
patalpas, davė maisto karininkams.

23 d. 8 val. ryto palikta pulko komisija, vadovaujama kpt. V. Burago, Klai-
pėdos kareivines perdavė Klaipėdos krašto policijai⁷¹³, nors jose jau seniai šeimi-
ninkavo vyrai, vilkintys „Ordnungsdienst“ uniformomis.

Buvęs pulko puskarininkis Kazys Leknickas taip prisimena tas skausmingas
dianas:

*„Pulkas gavo vyriausybės įsakymą evakuotis ir apleisti kareivines. Per dvi dienas
ir naktis sunkvežimiais ir traukiniu buvo išgabentas pulko turtas į Kretingą, kur
buvo numatyta pulko sustojimo vieta. Liko šeimų klausimas, bet ir tas susitvarkė.
Buvo paduoti stotyje vagonai, į kuriuos kraustėm šeimų turtą ir pačias šeimas. Nors
priemonių buvo nedaug: kelios gurguolės ir vienas sunkvežimis, bet didelės panikos
mūsų tarpe nesukėlė. Tik mus labai pykino tas, kad sustoję vokiečių būriai juokėsi
iš mūsų sakydami: „Greičiau nešdinkitės, nes bus jums blogai, jau ateina Adolfas.“*

*Kai lydėjau gurguoles į stotį, praeinant pro vieną tokią vokiečių grupę, jie pradėjo
juoktis. Aš taip supykau, kad nuvijau juos iš kelio. Truputį pasidarė lengviau ant
širdies. Pagalvojau, nors mes traukiamės, bet kai lietuvis puola – kryžiuotis bėga. Ži-
noma, tas mano trumpas pasitenkinimas greitai išnyko ir nuotaika vėl liko prislėgta.*

*Kadangi mes, kadras, buvom užimti šeimų ir pulko turto kraustymu, kareiviai
pasijuto laisvesni. Išliedami savo pyktį, jie išmušė vieną kitą langą ir atsuko kareiv-
vinėse vandens kranus, bet po išpėjimo vyrai nusiramino ir laukė, kas bus toliau. I
kulkosv. kuopos vyrai iškrėtė gana juokingą pokštą. Iš čiužinių iškratė kambariuo-
se šiaudus, kad pataisytų nuotaiką, paėmė dūminę granatą ir pakišo po šiaudais.
Dūmai pradėjo veržtis pro langus, atrodė, lyg būtų kareivinės padegtos. Pamatę
dūmus, miesto ugniagesiai atskubėjo su visomis priemonėmis gesinti tariamą gaisr-
rą. Žinoma, jie buvo įleisti. Suradę ugnies tašką, pradėjo versti šiaudus ir atrado
minėtą granatą. Vokiečiai ko nesprogo iš pykčio, o kareiviai juokėsi, priguldami
prie grindų. Tas pokštas sulaukė juodmarškinių demonstratyvinį žygį pro kareivines
gerai valandai. Daugiau rimtesnių įvykių nebuvo, beliko laukti įsakymo pasiruošti
žygiui. Mes jau žinojome, kad padėtis nepasikeis, turėsime apleisti kareivines ir
Klaipėdos kraštą.*

*Pagaliau gavome įsakymą rikiuotis. Atvyko pulko vadas su grupe karininkų. Jis
atrodė labai susirūpinęs, bet komandos žygiui vis nedavė. Paaiškėjo, kad vadas gavo
iš vokiečių komendanto įsakymą palikti kareivines, o traukinį su šeimomis jie išlei-
sią vėliau. Vadas suprato, ką vokiečiai galvoja padaryti su mūsų šeimomis ir atsakė:*

712 Kariuomenės štabo 1-ojo skyriaus informacija. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1095, l. 32.

713 Vareikis V. Kaip Klaipėda vėl virto Memeliu. *Mažoji Lietuva*, 2015, birželio 14.

„Kol nebus išleistas traukinys, pulkas neišeis iš kareivinių, nors reikėtų ir kautis“. Po tokio atsakymo vokiečiai tuojau išleido ešeloną. Kai traukinys buvo jau nubėgęs apie 2–3 km, vis duodamas signalą, kur randasi, tada pulko vadas davė komandą žygiui.

Visi tylomis apleidome kareivines. Buvo jau sutemę. Naktis buvo graži, kai traukėmės Kretingos link. Laikas nuo laiko pravažiudavo juodmarškinių sunkvežimiai, kurie sekė mus iki Bajorų ir grįždavo atgal, bet jie mūsų neužkabindavo nei žodžiais, nei veiksmais. Ramiai pasiekėm Bajorus jau išaušus.

Perėjus vadinamą sieną, viena kulkosvaidžių kuopa užėmė poziciją, bet vokiečiai toliau mūsų nesekė. Kadangi nebuvo matyti jokių ženklų, kad mėgintų eiti tolyn į mūsų kraštą, tai 2 val. po pietų kuopa buvo nuimta. Buvo paliktos tik lauko sargybos, kad sektų vokiečių judėjimą.⁷¹⁴

Kovo 23 d. III pėstininkų divizijos vadovybė Kariuomenės štabo viršininkui išsiuntė telegramą, kurioje nurodė, kad „Klaipėdos įgula apleido miestą 02.45 v. Žygis atliktas tvarkingai, be įvykių. Įgulos turtas, išskyrus kurą, pašarą, maisto dalį ir butų skyriaus turtą, išgabentas į Kretingą ir Plungę. Šiuo metu Klaipėdos įgulos daliniai tvarko apsaugą D. Lietuvos sienoje“⁷¹⁵.

Laikinai Kretingoje dislokuotas pulkas kurį laiką saugojo naują sieną su Vokietija, vėliau jos apsaugą perėmė pasienio policija.

Pulkas pasitraukus iš Klaipėdos

Pulkas kurį laiką buvo sutelktas Kretingoje. Kovo 27 d. III pėstininkų divizijos vadas evakuotus iš Klaipėdos pulko karius, laikinai susitelkusius Kretingoje, įsakė perkelti į Plungę, kur iki tol buvo dislokuotas pulko 2-asis batalionas. Į Plungę buvo įsakyta perkelti ir visą į Kretingą pervežtą pulko turtą⁷¹⁶. Pulko padaliniai į Plungę atvyko kovo 31 d. 21 val. Iki tol buvo pervežtas ir jo turtas⁷¹⁷.

Tačiau evakuojantis nemažai šio turto, kaip jau minėjome, liko Klaipėdoje. Tai seni baldai, nemažai pašarų, kuro, kai kurios mokymo priemonės. Kadangi ryšiai su Klaipėda nebuvo nutraukti, nes ten buvo laisvoji zona, pulkas gavo leidimą išsigabenti likusį turtą. Pulkui pasitraukus iš Klaipėdos, patalpas perduoti vokiečiams turėjo likusi komisija: kpt. Petras Buragas, vrš. Jonas Lašinskas ir vrš. Kazys Leknickas. Krašto apsaugos ministerija kovo 24 d. kpt. P. Buragui suteikė įgaliojimus Krašto apsaugos ministerijos vardu atgauti iš vokiečių ir išgabenti pulko ir jo karių paliktą turtą iš viso Klaipėdos krašto. Nereikalingą ar sunkiai

714 Leknickas K. 6 pėst. pulko pasitraukimas iš Klaipėdos. *Karys*, 1964, Nr. 1, p.

715 1939-03-23 telegrama Kariuomenės štabo viršininkui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1095, l. 31.

716 Slaptas III PD vado 1939-03-27 raštas Šeštojo pėst. pulko ir Ketvirtojo artilerijos pulko vadams. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 79.

717 Slaptas Šeštojo pėst. pulko vado 1939-04-02 raportas III PD vadui. *Ten pat*, l. 81.

išgabenamą turta jis buvo įpareigotas parduoti. Kilus problemų, jam buvo suteikta teisė kreiptis į Lietuvos įgaliotinį Klaipėdoje J. Norkaitį⁷¹⁸. Tą pačią dieną jam buvo išsiųsti leidimai pereiti sieną ir instrukcijos, kaip turi veikti⁷¹⁹.

Savo buvimo vokiečių užimtoje Klaipėdoje laikotarpį K. Leknickas prisimeina taip:

„Kariuomenės ten buvo daug ir visokių rūšių. Judėjimas buvo didelis, visas miestas buvo padengtas dulkių debesio. Mokyklos pilnos karių, o kareivinėse tik vienas skyrius sargyboje, vaizdas buvo liūdnas. Nuvykę tuojau susirišom su dar veikiančia mūsų gubernatūra, o jau rytojaus dieną pradėjome darbą. Turta gabenti į vagonus gavome „Eksporto“ sunkvežimius ir darbininkus. Aš gavau sargą žandarą, o pusk. P. muitininką; darbasėjo sparčiai.

Klaipėdoj prabuvome apie dvi savaites, kol išgabėnom turta ir pardavėm pašara su malkom. Teko kalbėtis su vienu žveju, kuris kalbėjo lietuviškai. Paklausiau, kaip dabar yra, gal geriau, kai atėjo Hitleris? Atsakė: „Šišion blogiau, kai buvo lietuviai, tai su lašiniai tepėm batus, o dabar nėra burnai patepti ir žemelių negauname, kiek norime.“ Tokį gavau atsakymą.

Po įvykdyto uždavinio grįžome į Plungę ir man daugiau jau nebeteko aplankyti to krašto.“⁷²⁰

Nuo balandžio 28 d. iki gegužės 11 d. buvo išgabenti 42 vagonai pulko turto, o malkos, šienas, avižos ir anglis parduota⁷²¹.

Tačiau evakuojantis iš Klaipėdos, dėl laiko ir transporto priemonių stokos buvo prarasta nemažai pulko bibliotekos knygų, dingo dalis iš izdo gautų pinigų. Buvo atliktas gana ilgas tyrimas ir prieita prie išvados, kad pulko išdininkas su pinigais elgėsi nerūpestingai ir neužtikrino jų apsaugos, o Ūkio viršininkas neatsakingai tvarkė apskaitą. Už tai išdininkas buvo nubaustas 15 parų areštinių, o Ūkio viršininkas gavo papeikimą⁷²².

Dėl skubėjimo ir iš dalies dėl tarp pulko karių, ypač liktinių puskarininkių, šeimų kilusios panikos buvo sugadinta ar prarasta daug asmeninio turto. Be to, dalies jo nespėta pasiimti. Pasipylė karių prašymai kompensuoti nuostolius.

1940 m. krašto apsaugos ministras karių patirtiems nuostoliams įvertinti sudarė komisiją. Komisijos pirmininku buvo paskirtas Karinių tiekimų valdybos plk. Sergijus Bukevičius, nariais – III pėstininkų divizijos intendantas plk. lt. Henrikas Vizbaras-Paškevičius, Kariuomenės štabo atstovas mjr. Juozas Bačkis ir Pėstininkų inspekcijos atstovas kpt. Petras Jagminas. Komisijos darbe taip pat dalyvavo Valstybės kontrolės atstovas revizorius Galinaitis. Komisija, surinkusi pateiktus dokumentus, prašymus ir kitą medžiagą, įvertino Šeštojo ir Septintojo

718 Slaptas asmeninis III PD vado 1939-03-24 raštas Šeštojo pėst. pulko vadui. *Ten pat*, l. 76.

719 Slaptas asmeninis Kariuomenės tiekimo valdybos 1939-03-24 raštas Šeštojo pėst. pulko vadui. *Ten pat*, l. 77.

720 Leknickas K. 6 pėst. pulko pasitraukimas iš Klaipėdos. *Karys*, 1964, Nr. 1, p. 10.

721 Jokubauskas V. Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos krašto (1939 m.). *Karo archyvas*, t. 31, p. 267.

722 Skaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 10. 1939-08-09. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 189, l. 31.

pėstininkų pulkų, laivo „Prezidentas Smetona“ ir Klaipėdos krašto komendantūros karių patirtus nuostolius.

Iš karto reikėtų pažymėti, kad ne visos karių pareikštos pretenzijos buvo patenkintos. Komisijos nuomone, nukentėjusių asmenų, ypač tų, kurie gyveno Klaipėdos kareivinėse, sąlygos išgabenti turtą buvo palankiausias, tačiau kai kurie jų turto paliko per daug. Komisijos neįtikino aiškinimai, kad jie gabeno pulko turtą ir neturėjo laiko pasirūpinti savo pačių turtu. Tikrintojai konstatavo, kad visi gabeno kariuomenės turtą, tačiau suspėjo pasirūpinti ir savuoju. Be to, vėliau nukentėjusiems asmenims buvo sudaryta galimybė nuvykti į Klaipėdą ir pasirūpinti savo turtu, tačiau ja pasinaudojo ne visi. Komisija pripažino, kad paliktas turtas Klaipėdos kareivinėse galėjo būti išvogtas, bet privačiuose namuose ir butuose to neturėjo atsitikti. Beveik visi nukentėjusieji paliktą turtą įvertino kaip naują, tačiau tuo komisija nenorėjo tikėti, konstatavusi, kad paprastai pirmiausia gabenami geriausi ir naujausi daiktai, o paliekami blogiausi, todėl nutarė sumažinti palikto turto įkainojimo vertę. Komisija nenorėjo kompensuoti ir kelionėje sugadintų ar pamestų daiktų vertės aiškindama tuo, kad tai jau pačių karių kaltė, kad savo turto neprižiūrėjo.

Atsižvelgdama į šiuos vertinimus, komisija pripažino, kad pulko kariai neteko turto už 26 855 Lt, ir šie nuostoliai buvo kompensuoti valstybės. Tiesa, į šią sumą buvo įtrauktas Karininkų ramovės 2500 Lt ir Puskarininkų ramovės 1100 Lt vertės prarastas turtas. Atmetus šias sumas, išėitų, kad pulko kariams už prarastą ar sugadintą turtą buvo kompensuota 23 255 Lt⁷²³. Komisija pretendentų į kompensacijas sumas labai sumažino. Pagal pateiktus duomenis ir pačių praradusių turtą karių vertinimu, bendra apskaičiuota kompensuojama suma siekė net 56 721,75 Lt⁷²⁴.

Didžiausia kompensacija buvo skirta kpt. A. Šležui – 1330 Lt, kpt. J. Mišūnui – 1150 Lt, pulko vadui plk. A. Breimeliui – 1000 Lt. Mažiausia kompensuojama suma – 15 Lt – buvo skirta j. psk. Janušoniui. Iš viso kompensacijas gavo 72 pulko kariai⁷²⁵.

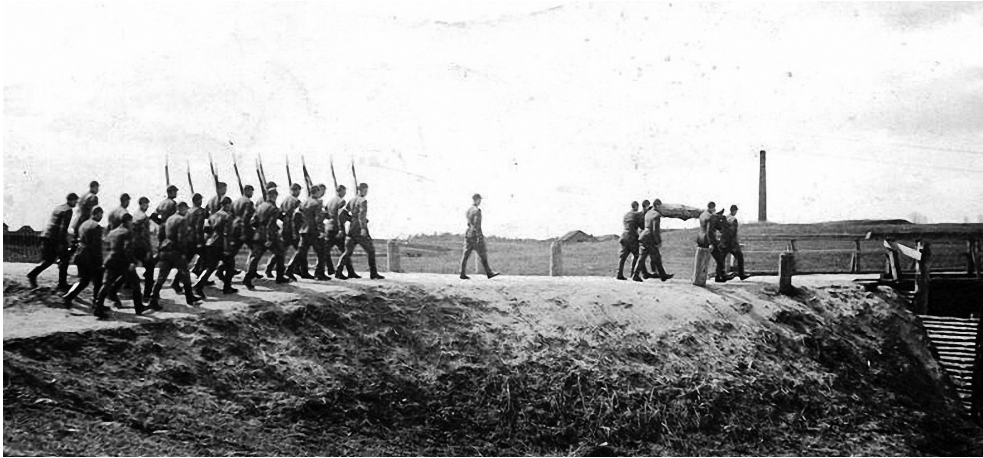
1939 m. balandžio 5 d. kariuomenės vado įsakymu Nr. 11 buvo pareikšta padėka pulko vadui gen. št. plk. Antanui Breimeliui už asmeninį taktą, tarnybinę orientaciją, drausmę ir tvarką vadovaujant pavestam pulkui⁷²⁶. Tos pačios dienos įsakyme kariuomenei buvo paskelbti balandžio 4 d. Respublikos Prezidento aktai Nr. 506 ir Nr. 507m, kuriais pulko vadas gen. št. plk. Antanas Breimelis buvo atleistas iš Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vado pareigų ir paskirtas Septintojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegi-

723 Aktas. *Ten pat*, b. 422, l. 145–147.

724 Aktas (juodraštis). *Ten pat*, l. 19.

725 Aktas. *Ten pat*, l. 146–147.

726 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai broožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 205.

6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko Ryšių kuopa žygyje

Kretingos muziejus, http://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/6758325?s_id=1J9Wt6QTfOXW2FxM&s_ind=16&valuable_type=EKSPONATAS

džio pulko vadu. Iki Šeštojo pėstininkų pulko vadu buvo paskirtas Klaipėdos krašto komendantas plk. Jonas Andrašūnas⁷²⁷. Pulką jis iš gen. št. plk. Antano Breimelio perėmė balandžio 12 d.⁷²⁸

Sutelkus pulką Plungėje, labai ėmė stigti patalpų. Buvo aišku, kad visas pulkas Plungėje netelpa, todėl karinė vadovybė ėmė ieškoti galimų sprendimo būdų. Pagaliau gegužės 3 d. pulko vadas gavo III pėstininkų divizijos vado nurodymą pulko 2-ąjį batalioną, Ūkio būrį ir Ryšių kuopą nuo birželio 11 d. apgyvendinti Telšiuose⁷²⁹. Tačiau susipažinus su Telšiais paaikškėjo, kad ir ten nėra pakankamai patalpų, ypač pulko virtuvėms įrengti. Todėl 1939 m. gegužės 31 d. pulko vadas kreipėsi į kariuomenės intendantą, kad būtų skirtos bent 5 lauko virtuvės kareiviams maitinti, pabrėždamas, jog jos bus pastatytos keliose vietose⁷³⁰. Su miesto valdžia ir Švietimo ministerija buvo suderinta, kad tam bus pritaikytos kai kurių mokyklų patalpos, dalį patalpų sutiko perleisti „Lietūkis“, kitas nutarta nuomoti iš gyventojų⁷³¹.

Birželio 10 d. 6 val. ryte visi šie padaliniai išvyko į naują dislokacijos vietą⁷³². Pulko bataliono su perkeliama padaliniais atvykimą į Telšius bataliono vadas plk. ltn. J. Listopadskis prisimena taip:

„Pagaliau pavakariais, dar saulei šviečiant, orkestrui grojant iškilingą maršą, įžengiame į Telšių miestą – Žemaitijos sostinę. Jau iš tolo matyti aukšti, vainikais

727 Įsakymas kariuomenei Nr. 22. 1939 m. balandžio 5 d.

728 Plk. J. Andrašūno 1939-04-12 raportas III PD vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 409, l. 11.

729 Slaptas asmeninis III PD vado 1939-05-03 raštas Šeštojo pėst. pulko vadui. *Ten pat*, b. 383, l. 97.

730 1939-05-31 raštas kariuomenės intendantui. *Ten pat*, b. 332, l. 47.

731 Slaptas Karo butų valdybos viršininko 1939-05-25 raštas III PD vadui. *Ten pat*, b. 383, l. 111.

732 2-ojo bataliono vado 1939-06-10 raportas pulko vadui. *Ten pat*, b. 409, l. 38.

L. R.
P. Kunig. Margio p.
II bataliono
V A D A S
birželio mėn. 10 d.
Nr. 548
Plungė

Pravesta pulko įsak. 177
Nr. 2 1939 m. 4 mėn. 10 d.

Pulko V a d u i
Raportas.

Pranešu, kad šiandien 6 val. II-ras batalionas (4 Kp, 6 Kp, 2 KKp, Rš Kp, Sant.dal. ir Bn štabas.) naujon gyvenimo vieton į Telšius išvyko.

Priedas: Karininkų ir lik.psk. sąrašas ir bendros žinios.

0-tas pėst. pulkas, vik. dalis
1939 m. II mėn. 10 d.
Nr. 4559 Pried. 9 lapu

Gen. Št. plk. lttn [Signature]
II Bn v a d a s.

LCVA, f. 519, ap. 1, b. 409, l. 38

apipinti, šukiais aplipinti vartai, o prie jų minia žmonių. Čia mūsų vora buvo sustabdyta.

Pirmąjį sveikinimo žodį tarė apskrities viršininkas, o po jo miesto burmistras. Sveikino skautai ir įteikė garbės raštą. Visi kariai buvo visuomenės, ypač jaunimo, apdovanoti ir apibarstyti gėlėmis.

Aš visų karių vardu padėkojau už šiltą sutikimą, už linkėjimus ir iškilmingu maršu nužygiavome į mums skirtas patalpas.

Nors daliniai buvo išbarstyti veik po visą miestą, sąlygos buvo geros.

Vakare visi karininkai buvome pakviesti į Telšių visuomenės organizuotą vakarienę.⁷³³

Tačiau Klaipėdos užleidimas vokiečiams ir skubus atsitraukimas pulke sukėlė kai kurių pulko karininkų nepasitenkinimą. Jaunesnieji pulko karininkai dėl visko ėmė kaltinti kariuomenės vadovybę, vyresnius karininkus ir nemandagiai su jais elgtis, juo labiau kad pastarieji ne visada patys būdavo mandagūs. Matyt, nepagarba tapo masiniu reiškiniu, nes pulko vadui rugsėjo 4 d. net teko slaptame įsakyme pulkui atkreipti į tai karininkų dėmesį, o vienam Plungės įgulos majorui už netinkamą elgesį net pareikšti papeikimą⁷³⁴.

Kadangi drausmės nesilaikė net karininkai, daug daugiau pažeidimų padarydavo ir eiliniai kareiviai. Kaip pavyzdį pateiksime tik vienos dienos Telšiuose

733 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 59.

734 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 13. 1939-09-04. LCVA, f. 519, ap. 1. B. 323, l. 87.

dislokuotų kareivių pažeidimus. Štai 1939 m. spalio 7 d. eiliniai Kundrotas ir Ivoška buvo rasti restorane geriantys, eil. Stasys Mitkevičius ir Antanas Vazdauskas, j. psk. Petras Gadeikis ir j. psk. Bronius Januškevičius vaikščiojo po miestą neturėdami jokių dokumentų, nesisveikino su puskarininkiais. Panašių pažeidimų buvo užfiksuojama beveik kiekvieną dieną.

Kaip jau minėta, 1939 m. kovo 22 d., vokiečiams atplėšus nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą, buvo gautas krašto apsaugos ministro įsakymas visus kareivius, nuolatinius Klaipėdos krašto gyventojus, skubiai iš kariuomenės atleisti⁷³⁵. Pulke sumažėjo karių, todėl gegužės pradžioje jį papildė partija šauktinių, deja, pusė iš jų buvo ligoti. Įvairias ligas pulko gydytojai diagnozavo net 110 šauktinių. Sveikų buvo tik 112⁷³⁶. Tai kėlė susirūpinimą pulko vadovybei, nes dalį šauktinių kaip netinkamus karo tarnybai atleidus, pulke ir vėl trūko kareivių.

Gegužės 22 d. sužinoti, kaip vyksta karių mokymas po pulko perdislokavimo ir kokių kilo problemų, atvyko III pėstininkų divizijos vadas⁷³⁷.

Kaip buvo konstatuota, Klaipėdos atsisakymas sukėlė neigiamas emocijas pulko kariams. Tačiau pulkui įsikūrus naujoje vietoje gyvenimas po truputį grįžto į kasdienes vėžes. Pulkas pradėjo švęsti šventes, minėti įsimintinas dienas. Balandžio 6-ąją pirmą kartą nuo tos dienos, kai jis pasitraukė iš Klaipėdos, buvo surengta jaunų kareivių priesaikos ceremonija. Šiose iškilmėse dalyvavo visas pulkas. Pulko vadas pagyrė karius už drausmę, traukiantis iš Klaipėdos.

Balandžio 25 d. į atsargą buvo išleisti atitarnavę kareiviai. Buvo surengtas atsisveikinimo vakaras, suvaidintas spektaklis pagal psk. Vyčio parašytą kūrinį „Kazemate pasidairius“. Pulko choras padainavo kelias dainas, orkestras pagrojo keletą maršų⁷³⁸.

Kariams vėl parūpo sportas. Nors 1939 m. karinės vadovybės sprendimu Kariuomenės sporto šventė nebuvo organizuota, tačiau vyko pulko ir divizijos sporto šventės⁷³⁹. Liepos 1–2 d. buvo surengta gana įspūdinga pulko sporto šventė. Nors iš esmės ji mažai kuo skyrėsi nuo ankstesniais metais surengtų analogiškų sporto renginių⁷⁴⁰, tačiau šį kartą padėjo pakelti kariams nuotaiką ir nors trumpam pamiršti skaudų pasitraukimą. Divizijos sporto šventė įvyko liepos 14–16 d. Tauragėje. Sporto rungtys buvo tokios pat kaip ir ankstesniais metais. Jose rungėsi net 61 pulko karys⁷⁴¹.

Pradėta galvoti ir apie pulko kareivių gyvenimo sąlygų gerinimą. Kadangi Telšiuose dislokuotas batalionas buvo apgyvendintas netinkamose patalpose,

735 Įsakymas kariuomenei Nr. 19. 1939 m. kovo 22 d.

736 Pulko gydytojo 1939-05-11 raportas pulko vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 423, l. 83.

737 Labai skubus 1939-05-21 raštas pulko padalinių vadams. *Ten pat*, l. 104.

738 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 205.

739 1939 m. III pėst. divizijos ribose sporto rungtynėms organizuoti nurodymai. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 397, l. 1–2.

740 Aplinkraštis 6-am pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui Nr. 8. 1939-06-28. *Ten pat*, b. 221, l. 52.

741 Aplinkraštis 6-tam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui Nr. 9. 1939-07-04. *Ten pat*, b. 419, l. 55.

1939 m. rugpjūčio 8 d. Ministrų Kabinete buvo svarstytas Telšių kareivinių statybos klausimas. Nutarta leisti krašto apsaugos ministrui tvirtinti kareivinių statybos rangos sutartį. Planuota pirmiausia statyti arklides, pašaro, ginklų, technikos sandėlius ir garažą.

1939 m. pabaigoje – 1940 m. pradžioje prie geležinkelio buvo pradėtos didelių kareivinių komplekso statybos. Tam panaudoti jau seniau įgyvendinti pastatų projektai. Buvo pastatytos mūrinės kareivinės, valgykla su virtuve ir klubu, trys mūriniai amunicijos sandėliai, gelžbetoninis maisto rūsys, mediniai sandėliai. Karinio miestelio pastatai išsidėstė palei geležinkelio liniją, kelią ir dabartinę Karaliaus Mindaugo gatvę⁷⁴².

Be to, Telšiuose dislokuoti kariai neturėjo ir tinkamai įrengtos šaudyklos, todėl statybų projektuose buvo numatyta ir ji. Tačiau atidžiai išstudijavus statybų projektą buvo nustatyta, kad šaudykla suprojektuota netinkamai. Vietovėje patikrinus projektus paaiškėjo, kad per šaudymo pratybas būtų apšaudyta maždaug pusė užsiėmimų aikštės, be to, atšokusios kulkos siektų ir kelią, todėl šaudyklą paprašyta perprojektuoti⁷⁴³.

Pulkui išsikėlus iš Klaipėdos, pulko vadas pastebėjo, kad kai kurie karininkai ėmė naudoti kareivius savo ūkiuose įvairiems darbams atlikti, juo labiau kad į šią problemą buvo atkreipęs dėmesį ir kariuomenės vadas, kuris pažymėjo, kad asmeniniais interesais naudoti kareivius uždrausta, tačiau ši neleistina praktika kariuomenėje vis dar neišgyvendinta⁷⁴⁴.

Pulko vadas, vadovaudamasis kariuomenės vado įsakymu, tai daryti griežčiausiai uždraudė, tačiau kpt. J. Cijūnėlis kareivius vis tiek pasitelkė šienui savo reikmėms pajauti. Už tai pulko vado buvo asmeniškai perspėtas ir nubaustas papeikimu. Tačiau kpt. J. Cijūnėlis ir toliau ignoravo pulko vado nurodymus. Rugpjūčio 31 d. pats pulko vadas plk. J. Andrašūnas pamatė, kad du eiliniai kareiviai stato kpt. J. Cijūnėliui tvartą, o medžius tvarto statybai veža pulko arkliais. Už tai kpt. J. Cijūnėlį jis nubaudė 7 paromis arešto⁷⁴⁵.

Padėčiai prie Lietuvos sienų darantis vis labiau įtemptai, 1939 m. rugpjūčio 2 d. pulko vadas tikrino, kaip pavaldūs padaliniai, dislokuoti Plungėje, yra pasirengę veikti staiga paskelbus pavojų. Deja, patikrinimo rezultatai pulko vadą nuvylė. Jis net pusę valandos – nuo 5.30 iki 6.00 – bandė prisiskambinti telefonu, bet negalėjo to padaryti. Pagaliau įgulos budėtojui 6.30 val. atsiliepus, buvo paskelbtas pavojus. Padaliniai skubiai ėmė tvarkytis ir 8.20 val. išsirikiavo aikštėje, tik 1-oji kulkosvaidžių kuopa ilgai neparengė savo priešlėktuvinės apsaugos. Ją išrikiavo tik po valandos, kai buvo paskelbtas pavojus.

742 Steponaitytė Nijolė. Telšių karinis miestelis, <http://www.auc.lt/lt/architekturos-objektai/1548?id=1548> [žr. 2017-07-06].

743 Plk. lt. J. Listopadskio 1939-09-22 raportas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 382, l. 77.

744 Slaptas kariuomenės vado įsakymas Nr. 22. 1939-05-27. *Ten pat*, b. 189, l. 39.

745 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 12. 1939-08-01. *Ten pat*, l. 34.

Pulko vadas pastebėjo ir daugiau trūkumų. Ne visi 2-osios kuopos kareiviai turėjo duonos davinį ir buvo vienodai aprengti, ne visų buvo vienodai pakrautos kuprinės. Kai kuriems kareiviams išduoti šoviniai be apkabų. 1-osios kuopos lauko virtuvei traukti neliko arklių, o maisto vežimas buvo pakrautas netvarkingai, neapsirūpinta pašaru arkliams ir pan.

Pulko vadas padarė išvadą, kad padalinių vadai privalo pasimokyti iš padarytų klaidų, kad, kilus tikram pavojui, panašių dalykų būtų išvengta⁷⁴⁶. Juo labiau kad dar 1939 m. birželio mėn. buvo parengta detali instrukcija, kaip pulko kariai turi elgtis paskelbus pavojų⁷⁴⁷, ir tik reikėjo vykdyti jos reikalavimus.

1939 m. rugpjūčio mėn. pulkas dalyvavo net dveiose lauko pratybose karių meistriskumui tobulinti. Rugpjūčio 5 d. Plungės–Platelių rajone vyko lauko pratybos „Bataliono žygis ir veiksmai susidūrus su priešu“, o rugpjūčio 10–11 d. – „Batalionas žygio ir postovio saugoje“. Šioms pratyboms vadovavo bataliono vadas mjr. S. Baltrimas⁷⁴⁸. Atliekami pratimai buvo kompleksinio pasirengimo rudens kariuomenės manevrams dalis, tačiau rugpjūčio 31 d. buvo gautas divizijos intendanto pranešimas, kad rudens manevrai atšaukiami ir iki atskiro nurodymo reikia nutraukti bet kokius pasirengimo jiems darbus⁷⁴⁹.

Pulkas prasidėjus Antrajam pasauliniam karui

1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Lietuva tapo pafrontės valstybe, todėl jos karinė vadovybė ėmė baimintis, kad kariaujančios valstybės suaktyvins savo žvalgomuosius veiksmus ir Lietuvos kariuomenėje. Siekdamas šias pastangas neutralizuoti arba bent minimizuoti, jau rugsėjo 4 d. III pėstininkų divizijos vadas, vykdamas kariuomenės vadovybės nurodymus, įsakė sustiprinti kovą su galimu šnipinėjimu. Rugsėjo 7 d. pulko vadas slaptame įsakyme pulkui atkreipė dėmesį į padidėjusią šnipinėjimo grėsmę ir nurodė visiems kariams paaiškinti Europoje susidariusią padėtį, Lietuvos požiūrį į kariaujančias valstybes ir Lietuvos neutralumo šiame kare nuostatą, taip pat kokių imamasi priemonių neutralumui išlaikyti.

Visiems karininkams buvo įsakyta siekti išlaikyti aukštą moralę, palaikyti nustatytą drausmę, atkreiptas dėmesys į tai, kad pavyzdį pirmiausia turi rodyti patys vadai. Nurodyta griežtai kovoti su bet kokių gandų skleidimu, atnaujinti paskaitų apie šnipinėjimą skaitymą, karidoriuose ir kitose patalpose pakabinti plakatus, įspėjančius apie šnipinėjimo pavojų. Kad kariai būtų užimti ir šventa-

746 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 11. 1939-08-09. *Ten pat*, l. 36.

747 Slaptas įsakymas Plungės įgulai Nr. 2. 1939-06-19. *Ten pat*, b. 431, l. 17–20.

748 Įsakymai 6 p. p. Nr. 6349 ir Nr. 6464. *Ten pat*, b. 221, l. 58, 59.

749 Slaptas asmeninis III PD intendanto 1939-08-31 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, b. 431, l. 29.

dieniais, rekomenduota jiems organizuoti daugiau įvairių šventinių ir kultūros renginių. Vadas nurodė dar atkakliau kovoti su girtavimu, ypač atsargos puskarininkių. Kiekvienas karys nė minutei negalėjo pamiršti, kad gali būti stebimas prieš. Lt. K. Truškauskui pulko vadas įsakė padaliniuose skaityti paskaitas apie šnipinėjimą ir kovą su juo⁷⁵⁰.

Be to, 1939 m. rugsėjo 5 d. pulko vadas paskelbė Plungės įgulai ir miestui bendrus nurodymus, kaip turi elgtis kariai ir civiliai oro ir cheminės atakos metu. Įdomu tai, kad pavojui skelbti buvo numatyta panaudoti bažnyčių varpus – jais turėjo būti ištaisai skambinama, kas 10 sekundžių darant 3 sekundžių pertraukas. Plungės priešlėktuvinės apsaugos viršininku buvo paskirtas lt. V. Miliauskas⁷⁵¹.

Prie divizijos štabo buvo pradėta formuoti priešlėktuvinė motorizuotoji kuopa. Rugsėjo 7 d. pulko vadas gavo nurodymą tuo tikslu į divizijos štabą atsiųsti pulko kulkosvaidžių bataliono liktinį puskarininkį, liktinį jaunesnįjį puskarininkį, 4 tikrosios tarnybos puskarininkius, 4 grandinius ir 9 eilinius⁷⁵². Nurodymas buvo įvykdytas.

Tačiau situacijai prie valstybės sienų darantis vis pavojingesnei, rugsėjo 17 d. Lietuvos vyriausybė turėjo paskelbti dalinę mobilizaciją ir sienų apsaugą sustiprinti kariuomenės daliniais.

Šeštasis pėstininkų pulkas turėjo reorganizuotis į karo meto sudėties pulką pagal numatytus etatus. 1-ojo bataliono vadu liko mjr. Stasys Baltrimas, 2-ojo – kpt. Antanas Klimavičius, 3-iojo – kpt. Petras Jagminas. 1-ojo bataliono dislokacijos vieta buvo pulkui skirtos kareivinės, 2-ajam batalionui įsakyta papildyti sudėtį trūkstamais kariais ir įsikurti Pranciškonų vienuolyne ir gimnazijos patalpose, 3-iajam batalionui – Džiunginėnų dvare netoli Telšių⁷⁵³.

Telšiuose dislokuotas pulko batalionas, vadovaujamas plk. lt. J. Listopadskio, turėjo būti mobilizuotas į savarankišką Penkioliktąjį pėstininkų pulką⁷⁵⁴.

Mobilizacijos diena buvo lietinga. Atsargos kareiviai rinkosi ir ūkininkai vežimus, arklius ir kitas priemones pristatė gana greitai. Po dviejų dienų padaliniuose laisvų etatų neliko. Pašauktus, bet perteklinius karius teko siųsti į atsargos batalioną. Po trijų dienų mobilizuotas pulkas buvo pasirengęs žygiuoti į kautynes, tačiau niekur vykti neteko. Kartu su mobilizuotais karininkais pulke iš viso buvo net 80 karininkų⁷⁵⁵. Vadinas, mobilizacija vyko nepaprastai sėkmingai⁷⁵⁶.

750 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 14. 1939-09-07. *Ten pat*, b. 189, l. 26.

751 Įsakymas Plungės įgulai Nr. 37. 1939-09-05. *Ten pat*, b. 373, l. 33.

752 Slaptas 1939-09-17 III PD divizijos štabo viršininko raštas Šeštojo pėst. pulko vadui. *Ten pat*, b. 383, l. 158.

753 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 205–206.

754 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 61.

755 Įsakymas 6 p. p. Nr. 6. 1939-09-26. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 366, l. 70–76.

756 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 206.

Rugsėjo 19 d. III pėstininkų divizijos vadas, vykdydamas kariuomenės vado-
vybės nurodymus, visose divizijos įgulose įsakė įrengti lėktuvų stebėjimo punk-
tus – sekyklas. Šeštajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta tokias sekyklas įrengti
Telšiuose ir Plungėje. Divizijos vadas nurodė, nusileidus svetimam lėktuvui, im-
tis visų priemonių, kad jis būtų sulaikytas, taip pat suimti juo skridusią įgulą⁷⁵⁷.
Tačiau pulko kariams šios užduoties vykdyti neteko.

Deja, pulkui mobilizavusis, į jį pašaukus numatytą skaičių atsargos karių ir
likus dislokacijos vietoje, prasidėjo vagystės, pasitaikė net plėšikavimo atvejų.
Siekdamas tam užkirsti kelią, pulko vadas rugsėjo 28 d. įsakyme perspėjo ka-
rius, kad už panašią veiklą visi, sugauti vagiliaujant ar plėšikaujant, be gailėsčio
bus perduoti Karo lauko teismui⁷⁵⁸. Laimė, to neprisireikė, nes 1939 m. rugsėjo
29 d. III pėstininkų divizijos vadas, remdamasis krašto apsaugos ministro raš-
tu, divizijai įsakė demobilizuotis ir reorganizuotis pagal taikos meto etatus.
Pašauktuosius iki mobilizacijos pratimų atlikti buvo įsakyta palikti ir pratybas
tęsti. Tačiau taikos meto kariuomenei sustiprinti divizijos vadas įsakė palikti
dalyse pakeltus į jaunesnius leitenantus aspirantus ir 1914–1915 m. gimusius
eilinius, o demobilizaciją įvykdyti per trumpiausią laiką ir apie tai nedel-
siant pranešti⁷⁵⁹. Pulkas demobilizaciją baigė spalio 7 d.⁷⁶⁰

Paskelbus demobilizaciją, nuo spalio 1 d. visi karininkai buvo pradėti grąžin-
ti į savo etatines vietas. Mobilizuoti atsargos karininkai atsiskaitę išvyko spalio
2 d. Tie, kurie buvo skirti į materialiai atsakingų asmenų pareigas, galutinai
atsiskaitė ir išvyko iki spalio 7 d. Mobilizuoti kareiviai buvo paleisti spalio 1 d.,
išskyrus 1914 ir 1915 m. gimusius, kurie buvo palikti toliau kartoti iki mobili-
zacijos pradėtų pratimų. Mobilizuoti arkliai rugsėjo 29–spalio 2 d. buvo grąžinti
savininkams. Iki spalio 6 d. buvo atlaisvintos visos mobilizacijos metu užimtos
privačios patalpos. Nuostolių beveik nebuvo patirta, tik sužeistas vienas arklys
ir pavogtas vienas mobilizuotas dviratis⁷⁶¹.

Atlikus demobilizaciją, pulkas buvo pertvarkytas pagal taikos meto etatus.
Pagal spalio 4 d. nurodymą visi tikrosios tarnybos kariai grįžo į savo dalinius,
prieš mobilizaciją pašauktieji karo pratimų atlikti – į tuos pulko padalinius, iš
kurių buvo mobilizuoti. Pulkas būstinė vėl buvo perkelta į 2-ąją kuopą, 2-asis
batalionas – į atitinkamas 1-ojo bataliono kuopas, 3-iasis batalionas – į 2-ąją
batalioną Telšiuose, 3-iojo bataliono Ryšių būrys – į 2-ąją batalioną, Ūkio kuopa
Telšiuose – į 2-ąją batalioną, Ūkio kuopa Plungėje – į 2-ąją kuopą, Chemikų ir
Inžinierių būriai – į 2-ąją kuopą, orkestras – į 2-ąją kuopą. Pertvarkymus buvo

757 Slaptas III PD 1939-09-19 raštas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 332, l. 78.

758 Įsakymas 6 p. p. Nr. 8. 1939-09-28. *Tėn pat.*, b. 366, l. 82.

759 Slaptas asmeninis III PD štabo 1939-09-29 raštas. *Tėn pat.*, b. 323, l. 121.

760 Slaptas įsakymas III pėstininkų divizijai Nr. 2 mob. 1939-10-10. *Tėn pat.*, l. 124.

761 Slaptas pulko vado raportas III PD vadui. *Tėn pat.*, b. 383, l. 172.

įsakyta baigti iki spalio 5 d. vakaro⁷⁶².

Pulkas, dar nespėjęs galutinai po demobilizacijos susitvarkyti, buvo įpareigotas 54 karius nuo spalio 11 d. pasiųsti Kuršėnų internautų stovyklos saugoti⁷⁶³, o nuo lapkričio 1 d. 6 savaitėms buvo pašaukti atsarginiai karinių pratimų atlikti. Pagal patvirtintą 213 val. programą, atsargos kareiviai ir puskarininkiai turėjo prisiminti tai, ką išmoko privalomosios karo tarnybos metu. Vyko tiek praktiniai, tiek teoriniai užsiėmimai. Kai kuriuose pulko padaliniuose atsargos kariai buvo įtraukti į esamus karinius padalinius, kai kur buvo suformuoti padaliniai vien iš atsarginių⁷⁶⁴.

Sumuštos lenkų kariuomenės kariai, perėję Lietuvos sieną, buvo internuoti. Viena internautų stovykla rugsėjo 20 d. buvo įkurta Palangoje⁷⁶⁵. Jos komendantu buvo paskirtas plk. ltn. J. Kuncaitis. Divizijos vadas stovyklos apsaugai Šeštojo pėstininkų pulko vadui įsakė skirti dvi šaulių kuopas ir sunkiųjų kulkosvaidžių būrį. Pasiųsti saugoti stovyklos kariai tuo metu tapo pavaldūs stovyklos konendantui⁷⁶⁶.

Saugant internuotuosius kildavo visokių nesusipratimų. Vieną iš tokių epizodų savo atsiminimuose aprašė J. Listopadskis:

„Kartą man paskambino telefonu iš divizijos štabo ir pranešė, kad internautų stovykloje Palangoje įvykęs nesusipratimas. Man įsako nuvykti ir ištirti reikalą.

Lenkų dalių ir dalinių tvarka nebuvo pakeista. Visi jų vadai buvo su savo dalimis bei daliniais.

Paaškęjo, kad viename pulke tarp kareivių ir vadų įvykęs ginčas dėl maisto. Karininkai skundėsi, kad agentų (pačių lenkų) suagituoti kareiviai neduoda iš lauko virtuvės jiems maisto, o kareiviai aiškino, kad vadų pasiuntiniai ateina pirmieji ir nugraibo riebalus. Esą jiems, kareiviams, lieka liesas maistas. O vienas lenkų seržantas mano akivaizdoje tškė: „Jų dainelė sudainuota. Užteks jiems ponauti!“

Susidariau įspūdį, kad šiame lenkų pulke tarp karininkų ir kareivių nemaža antagonizmo. Matydamas, kad jų sutaukyti nepavyks, paskyriau vadams ir karininkams atskirą virtuvę.“⁷⁶⁷

Pagal susitarimą su Sovietų Sąjunga, Vilnius ir dalis Vilniaus srities turėjo būti grąžinta Lietuvai, todėl spalio 14 d. kariuomenės vadas plk. ltn. Pranai Kaunui įsakė pradėti formuoti Vilniaus komendantūrą ir į ją skirti Šeštojo pėstininkų pulko 2 būrių šaulių kuopą. Ji į Kauną turėjo atvykti spalio 16 d.⁷⁶⁸ Nurodytu laiku kuopa, vadovaujama karininkų kpt. P. Burago, ltn. J. Marčiukaičio

762 Slaptas 1939-10-04 liepimas persitvarkyti į taikos meto etatus. *Ten pat*, b. 182, l. 39.

763 Įsakymas 6 p. p. Nr. 27. 1939-10-13. *Ten pat*, b. 366, l. 187–188.

764 1939 m. XI. 1 d. – XII. 13 d. laikotarpiu šaukiamiems atsargos kariams mokyti nurodymai. *Ten pat*, b. 182, l. 32–33.

765 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 62.

766 Slaptas įsakymas III pėst. divizijai Nr. 13. 1939-09-21. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 323, l. 193.

767 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 62.

768 Slaptas Kariuomenės štabo 1939-10-14 raštas plk. ltn. P. Kaunui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 180.

ir j. ltn. B. Bukevičiaus, ir buvo ten išsiųsta. Jai buvo skirti 7 arkliai, 2 vežimai ir lauko virtuvė. Kariai į Kauną atvyko traukiniu⁷⁶⁹. Be to, tos pačios spalio 14 d. III pėstininkų divizijos vado įsakymu iš Šeštojo pėstininkų pulko tarnauti į Septintąjį pėstininkų pulką buvo perkelta 350 pulko karių⁷⁷⁰.

Kaip jau minėta, Telšiuose dislokuotų pulko padalinių gyvenimo sąlygos buvo prastos. 1939 m. naktį iš spalio 5-osios į 6-ąją ten įvykęs incidentas dar kartą privertė į tai atkreipti dėmesį. Tą naktį, apie 22 val., telefonu policijos budėtojas Telšių dalinio budėtojui pranešė, kad girti kareiviai daužo miesto žydu langus. Nuvykus į nurodytą vietą buvo suimti trys girti pulko kareiviai. Be to, tą pačią naktį buvo išplėstas parapijos bažnyčios sandėlis, sunaikinti ir paimiti kai kurie daiktai. Kilo įtarimų, kad ir šiame plėšime dalyvavo pulko kareiviai. Taigi, padėtis buvo nenormali, todėl pulko vadas rašte III pėstininkų divizijos vadui pabandė analizuoti Telšiuose susiklosčiusią situaciją. Čia dislokuotas kuopas sudarė tiek šauktiniai, tiek pašaukti pratimų atlikti kariai. Kareiviai gyveno išsibarstę po visą miestą, kuopos buvo suskaldytos į keletą dalių. Prie kai kurių namų, kur gyveno kareiviai, nebuvo net kiemų. Kareiviai, prireikus kokių nors smulkmenų nusipirkti, nerasdavo krautuvės, todėl vadai turėjo juos vedžioti komandomis. Kareiviams mokytis nesudaryta sąlygų, mieste nerasta nė vienos didesnės klasės, kur būtų buvę galima juos mokytis teorijos. Nebuvo patalpų nei karininkų, nei puskarininkų ramovėms įkurdinti, todėl apie kultūrinį gyvenimą irgi galima kalbėti su išlygomis, nes pulko padaliniai mokyklose tik gyveno, o patalpų, tinkamų kitoms jų reikmėms, tiesiog miestelyje nebeliko.

Be to, prastai dirbo ir kariuomenės aptarnavimo tarnybos. Už kareivių užimtas patalpas nebuvo laiku sumokėta. Ėjo laikas, o piliečiai už naudojimąsi jų turtu pinigų nebuvo gavę, ir tai, žinoma, kėlė didžiulį miesto gyventojų pasipiktinimą. Neskubėjo kariuomenės reikmėmis rūpintis ir miesto valdyba⁷⁷¹.

Šie sunkumai, nors ir laikini, labai trukdė dirbti. Lapkričio mėn. pulko padaliniai, dislokuoti Telšiuose, pradėjo keltis į naują kareivinių rajoną. Lapkričio pradžioje į jau įrengtus trobesius buvo perkeltas Ūkio būrys ir dalis 5-osios kuopos, pradėtas gabenti turtas, arkliai, pašaras⁷⁷².

Kaip jau minėta, daug atsarginių, pašauktų pratimų atlikti, liko pulke ir po demobilizacijos. Deja, prasidėjęs karas ir kilusi įtampa, pulko mobilizacija ir demobilizacija padarė savo. Atsargos karių rengimui pradėta skirti mažiau dėmesio, kai kada net nevykdant numatytos programos. Kaip matyti iš lapkričio 8 d. slapto įsakymo pulkui, rugsėjo 7 d. turėjusios vykti parodomosios lauko pratybos „Būrys žvalgant“, ltn. V. Kačergiui susirgus, buvo atšauktos. Lapkri-

769 Slaptas Šeštojo pėst. pulko vado raportas III PD vadui. *Ten pat*, l. 186.

770 Slaptas III PD štabo viršininko raštas Šeštojo pėst. pulko vadui. *Ten pat*, l. 181.

771 Slaptas asmeninis 6 p. p. vado raštas III PD vadui. *Ten pat*, b. 332, l. 83.

772 2-ojo bataliono vado 1939-11-04 slaptas raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 98.

čio 8 d. parodomosios pratybos „Būrys pagrindiame patrulyje“ (vadovas ltn. V. Truskauskas) vyko labai prastai, nes joms iš anksto nebuvo pasirengta. Vadovas net nepasirūpino, kad jose dalyvautų numatytas būrys karių. Nedalyvavo aspirantai, kuriems buvo suteiktas atsargos karininko laipsnis. Už tai pulko vadas ltn. V. Truskauskui pareiškė papeikimą. Bataliono vadas buvo asmeniškai įpareigotas prižiūrėti, kaip vyksta atsarginių mokymas⁷⁷³.

Iš dalies tokią padėtį galima paaiškinti dideliu karininkų trūkumu pulke. Lapkričio 20 d. paleidus atsargos jaunesnius leitenantus ir aspirantus, kai kuriuos karininkus perkėlus į Vilniaus komendantūrą, daliai išvykus kartu su kareiviais saugoti Palangos internautų stovyklos, kuopose liko tik po du karininkus, todėl darbo krūvis buvo milžiniškas ir ne viską jie sugebėdavo gerai atlikti⁷⁷⁴.

1939 m. lapkričio 23 d. pulko kariai paskutinį kartą šventė Kariuomenės dieną. Tiesa, šventė buvo tradicinė, niekuo neišsiskirianti. 10 val. parapijos bažnyčioje įvyko šv. Mišios, o po jų – karių paradas. 14 val. pulko padaliniuose prasidėjo minėjimas. Buvo pagerbtas žuvusiųjų už Lietuvos laisvę atminimas, paminėti pasižymėję kariai, skaitomos paskaitos apie Lietuvos kariuomenę, klausomasi minėjimo transliacijos per Lietuvos radiją⁷⁷⁵.

1940 m. pradžia pulkui buvo gana sudėtinga. Sausio 4 d. Palangos internautų stovyklai saugoti papildomai buvo išsiųsta pulko 11 jaunesniųjų puskarininkių, 8 grandiniai ir 135 eiliniai⁷⁷⁶. Be to, 1940-ųjų sausį perdislokuotas į Vilnių Pirmasis pėstininkų pulkas buvo stiprinamas – į jį buvo perkelta nemažai kitų pulkų, tarp jų ir Šeštojo pėstininkų pulko, karių⁷⁷⁷. Vykdydamas karinės vadovybės įsakymą, 1940 m. sausio 12 d. pulko vadas plk. J. Andrašūnas įsakė parengti ir į Vilnių išsiųsti 1-ojo bataliono 1-osios kuopos 70 eilinių ir 2 jaunesnius puskarininkius, 2-osios kuopos 5 jaunesnius puskarininkius, 3-iosios kuopos 58 eilinius ir 2 jaunesnius puskarininkius, 2-ojo bataliono 62 eilinius ir 2 jaunesnius puskarininkius. Taigi, į Vilnių buvo įsakyta perkelti pulko 201 eilinį karį ir 10 jaunesniųjų puskarininkių.

Pulko vadas batalionų vadams įsakė kareivius skirti proporcingai šaukimams ir ne pačius blogiausių, nors vietoje jaunesniųjų puskarininkių leido siųsti ir grandinius, tačiau tik tuos, kurie buvo baigę Mokomosios kuopos kursą⁷⁷⁸.

Kadangi buvo išsiųsta per 200 pulko karių, pulko vadas savo pavaldinius buvo priverstas perskirstyti. Vietoje 1-osios kuopos perkeltų karių kuopai buvo

773 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 15. 1939-11-08. *Ten pat*, b. 189, l. 27.

774 Slaptas III PD štabo viršininko 1939-11-15 raštas Kariuomenės štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui. *Ten pat*, b. 383, l. 189.

775 Įsakymas Plungės igulai Nr. 52. *LCVA*, f. 519, ap.1, b. 373, l. 40.

776 Įsakymas 6 p. p. Nr. 3. 1940-01-04. *Ten pat*, b. 440, l. 6.

777 1940 m. sausio 22 d. raštas I PD štabo viršininkui. *LCVA*, f. 513, ap. 1, b. 398, l. 8.

778 Slaptas pulko vado 1940-01-12 raštas I, II bat. vadams, ūkio viršininkui, 1, 2, 3 kuopų ir 1 kulk. k. vadams. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 182, l. 3.

perduota 60 1-osios kulkosvaidžių kuopos karių⁷⁷⁹.

Deja, sausio pradžioje pulko vadui dėl girtavimo nemalonumų pridarė kai kurie pulko jaunesnieji karininkai. Sausio 14 d. Telšių šaulių klube per Šaulių sąjungos suvažiavimą ltn. J. Sutkus tiek prisigėrė, kad uniformuotas užmigo klubo virtuvėje. Ltn. J. Sutkus, jau anksčiau baustas už girtavimą, buvo pažadėjęs nebegerti, tačiau pažado neištesėjo. Už tai pulko vadas jį nubaudė 10 parų arešto ir paskutinį kartą įspėjo.

Šiame klube padaugino ir j. ltn. J. Aleksandravičius. Už tai, kad neigė, jog buvo girtas, jis buvo nubaustas 5 paromis arešto.

Sausio 24 d. ltn. A. Jokūbaitis girtas šlitinėjo Telšių gatvėmis. Jį pastebėjęs į namus parvedė Telšių igulos budėtojas kpt. L. Literkis, tačiau A. Jokūbaitis pametė kepurę. Ją kitą dieną į pulką atnešė Telšių gyventojas. Už tai A. Jokūbaitis buvo nubaustas 10 parų arešto⁷⁸⁰.

Vasario 1 d. pasikeitė 1-ojo bataliono vadas. Mjr. S. Baltrimą paskyrus pulko štabo viršininku, bataliono vado pareigas perėmė iki tol pulko štabo viršininko pareigas ėjęs gen. št. kpt. Juozas Puknys⁷⁸¹.

1939 ir 1940 m. pirmųjų mėnesių įvykiai beveik visose kariuomenės dalyse sutrikdė ir šauktinių rengimą. Ne visur buvo parengtos numatytos išeiti kareivių mokymo programos. Tai atsitiko dėl objektyvių priežasčių, todėl kai vėl padėtis tapo normali, III pėstininkų divizijos vadas pirmosiomis kovo dienomis gana griežtu įsakymu pareikalavo kareivių mokymui skirti ypatingą dėmesį (taip pat ir Šeštajame pėstininkų pulke), kad būtų parengti sąmoningi, kautynėms pasiruošę kariai⁷⁸².

Prie Lietuvos sienos vykstantis karas kariuomenės vadovybę paskatino keisti 1939–1940 m. žiemos laikotarpio karių mokymo programas. III pėstininkų divizijos vado nurodymu buvo pakeistos ir pulko karių mokymo programos, įtraukta naujų tiek karininkams, tiek kareiviams aktualių temų. Pavyzdžiui, nutarta nagrinėti masinio ir darnaus moderniausių aviacijos ir mechanizuotųjų dalinių naudojimo ypatumus, nuodugnai susipažinti su aviacijos antpuolių keliamais pavojais, aptarti efektyviausius pasipriešinimo aviacijos antpuoliams būdus, visapusiškai išanalizuoti Vokietijos ir Lenkijos karą ir Lenkijos pralaimėjimo priežastis, jau aprašytų kautynių eigą. Pulko vadovybė buvo įpareigota rengti karius partizaninei kovai, kai tam pasitelkiami šauliai ir vietos gyventojai, ir kt.⁷⁸³

Vyko tiek teoriniai, tiek praktiniai mokymai. 1940 m. vasario 22–24 d. pulko vadas plk. J. Andrašūnas Plungėje pulko karininkams, puskarininkiams

779 Ten pat.

780 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 1. 1940-01-31. *Ten pat.*, b. 189, l. 30.

781 1940-02-01 kpt. J. Puknio ir mjr. S. Baltrimo raportai pulko vadui. *Ten pat.*, b. 470, l. 31, 34.

782 Slaptas įsakymas III pėstininkų divizijai Nr. 2. 1940-03-02. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 558, l. 3.

783 III PD karininkų ir liktinių puskarininkų 1939–1940 metų žiemą kariniam tobulinimui nurodymai. *Ten pat.*, b. 444, l. 21.

ir pulke esantiems atsargos karininkams organizavo lauko pratybas. Kariniams žaidimams vadovavo gen. št. kpt. Puknys⁷⁸⁴.

Vasario mėn. pulke buvo sustiprintas kontržvalgybinis darbas. 1940 m. vasario 14 d. nauju žinių karininku buvo paskirtas j. ltn. Petras Žieba. 2-ajame batalione paskirtas jo padėjėjas. Pulko vadas visų pulko padalinių vadams įsakė žinių karininkui ir jo padėjėjui priskirti po vieną liktinį puskarininkį, tinkamą kortžvalgybiniam darbui. Pulko vadas iki kovo 1 d. įsakė pateikti žinių karininkui visų puskarininkių, kandidatų į liktinius puskarininkius ir civilinių tarnautojų nuotraukas ir asmens duomenis. Kiekvienas eilinis kareivis savarankiškai turėjo parašyti savo gyvenimo aprašymą ir atiduoti žinių karininkui.

Įsakyta, skiriant kareivius į Mekomąją kuopą, taip pat ir raštvedžiais, ypatingą dėmesį kreipti į jų kilmę ir patikimumą, korespondencijai iš vieno pulko padalinio į kitą nešioti pasiūti specialius krepšius, kad pašaliniai negalėtų susipažinti su dokumentų turiniu.

Dar kartą buvo priminta, kad slapti dokumentai turi būti laikomi užrakinti geležinėse antspaudouose spintose, jų nereikėtų nešioti, o susipažinti su jais leisti vietoje.

Vadas taip pat uždraudė per patikrinimus, valgykloje, raportuose ir kituose atviruose dokumentuose nurodyti tuo metu pulke ar jo padaliniuose esančių žmonių skaičių. Plungėje ir Telšiuose žinių karininkams nurodė turėti *Namų knygą*, kurioje būtų surašyti visi karinio slaptosios rajono civiliai gyventojai.

Padalinių vadai buvo įpareigoti slaptais pranešimais arba patys asmeniškai informuoti žinių karininkus apie visus įtarimus ar įtartinus asmenis⁷⁸⁵.

1940 m. kovo 16 d. pulko vadas buvo iškviestas į divizijos štabą. Ten jis ir kiti divizijos dalių vadai buvo supažindinti su divizijos štabo parengtais *Laikinaisiais nurodymais III pėstininkų divizijai vykdyti priedangą*. Tą pačią dieną buvo parengtas ir šio dokumento išrašas, skirtas Šeštajam pėstininkų pulkui⁷⁸⁶ (žr. 8 priedą). Karinė vadovybė neabejojo, kad Vokietija anksčiau ar vėliau puls Lietuvą, todėl buvo parengtas pasipriešinimo galimam puolimui planas – pagal prognozuojamas situacijas numatyti du variantai – geresnis ir blogesnis, nurodyta, ką ir kuri dalis turi daryti (žr. 8 priedą). Gegužės 2 d. šis dokumentas buvo truputį pakoreguotas, tačiau Plungės priedangos rinktinei jis beveik nebuvo aktualus – tik vienas 1-ojo pasienio apsaugos bataliono būrys buvo perduotas Varnių priedangos rinktinei⁷⁸⁷.

Tą pačią dieną divizijos vadas nustatė pasienio apsaugos batalionų priklausomybę. Šeštojo pėstininkų pulko vado žinion tiek karo, tiek taikos metu buvo

784 Slapti nurodymai 1939–1940 m. žiemos užsiėmimų I karo žaidimams organizuoti. *Ten pat*, b. 189, l. 2.

785 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 2. 1940-02-14. *Ten pat*, l. 3.

786 Laikinieji nurodymai III pėstininkų divizijai vykdyti priedangą. *Ten pat*, b. 455, l. 1–4.

787 Slaptas asmeninis III PD štabo 1940-05-02 raštas. *Ten pat*, l. 7.

perduotas 1-asis pasienio apsaugos batalionas. Divizijos vadas nurodė, kad dali- nių vadai pasienio apsaugos batalionams operatyvinius įsakymus duos vadovau- damiesi minėtu priedangai vykdyti skirtu dokumentu. Jis pulkų vadams pavedė asmeniškai nuvykti ir susipažinti su priskirtais batalionais ir tų apskričių, kur jie yra dislokuoti, komendantais. Šeštajam pėstininkų pulkui priskirtas batalionas turėjo veikti Kretingos apskrityje⁷⁸⁸.

Balandžio 15 d. pulko vadas patvirtino labai svarbų slaptą dokumentą – *Mobilizuojamą dalį aprūpinti nurodymus*. Jame, vadovaujantis įvairiais norminiais dokumentais ir buvusios mobilizacijos patirtimi, nuodugnai buvo aprašyti visi visų pulko tarnybų veiksmai paskelbus mobilizaciją⁷⁸⁹. Be abejo, šis dokumentas būtų labai pravertęs vykdant mobilizaciją, jeigu tokia būtų buvusi paskelbta.

Gegužės 1 d. iš divizijos štabo buvo gauti slapti *III PD priedangos plote žvalgymui atlikti nurodymai*. Dokumente tam, kad būtų sėkmingai vykdomas prie- dangos planas, buvo nurodyta kiekvienai divizijos daliai gerai išžvalgyti jai nu- matytą ginti teritoriją, per du mėnesius išžvalgyti galimas priešo puolimo kryp- tis, patikrinti ir pažymėti stabdymo kryptis, parinkti pasipriešinimo punktus, vietovėje patikrinti ugnies planus, nustatyti susitelkimo rajonus ir atsitraukimo kryptis, įvertinti esamas kliūtis laipsniais, nustatyti pastaruoju metu traukiantis ardytinus objektus, aptarti kiti su pasipriešinimu besiveržiančiam priešui susiję klausimai. Taip pat pavesta suderinti veiksmus su šauliais ir pasienio apsaugos batalionais⁷⁹⁰. Tačiau, deja, šių užduočių įvykdyti nespėta.

Atsižvelgdamas į gautus nurodymus priedangai vykdyti, gegužės 14 d. pulko vadas patvirtino naują Plungės įgulai skirtą *Įgulos daliniams pavojui ištikus iš įgulos ribų išvykti planą*⁷⁹¹.

1940 m. kovo 19 d. pasikeitė 2-ojo bataliono vadas. Vietoje plk. ltn. Juozo Listopadskio, perkelta tarnauti į Karo mokyklą, bataliono vadu buvo paskirtas iš Trečiojo pėstininkų Vytauto Didžiojo pulko perkeltas mjr. Aleksandras Urbonas⁷⁹².

Lietuvos kariuomenei modernizuojantis, išaugo ir autotransporto, kuris vis dažniau buvo naudojamas taip pat ir priedangos planams įgyvendinti, reikšmė. Pulke, kaip ir kituose kariuomenės daliniuose, nuolat trūkdavo vairuotojų, nes retas šauktinis turėjo jo pažymėjimą. Karinei vadovybei pritarus, pulke buvo numatyta parengti net 9 vairuotojus. 1940 m. birželio 3 d. pulko vado nurody- mu turėjo būti atrinkti ir pasiūsti į vairuotojų kursus Septintajame pėstininkų pulke 5, o į kursus Automobilių rinktinėje – 4 kariai⁷⁹³. Tačiau šio nurodymo taip pat nebespėta įvykdyti.

788 Slaptas asmeninis III PD štabo 1940-03-16 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 5.

789 Mobilizuojamą dalį aprūpinti nurodymai. *Ten pat*, b. 450, l. 23–25.

790 III PD priedangos plote žvalgymui atlikti nurodymai. *Ten pat*, b. 455, l. 6.

791 Slaptas įsakymas Plungės įgulai Nr. 4. 1940-05-14. *Ten pat*, l. 17–18.

792 Įsakymas 6 p. p. Nr. 70. 1940-03-20. *Ten pat*, b. 440, l. 178.

793 Slaptas, labai skubus 1940-06-03 pulko adjutanto raštas padalinių vadams. *Ten pat*, b. 182, l. 4.

Birželio pradžioje buvo gautas III pėstininkų divizijos vado nurodymas skubiai pertvarkyti priešlėktuvinės apsaugos planus taip, kad pavojaus ar mobilizacijos atveju galima būtų panaudoti maksimalų skaičių ugnies priemonių, įskaitant neliečiamųjų atsargų ir artilerijos dalinių ginklus, pritaikytus šaudyti į lėktuvus, visus turimus „Oerlikon“ automatinius pabūklus. Tačiau artimiausiu metu buvo numatyta priešlėktuvinę apsaugą pertvarkyti iš esmės, todėl divizijos vadas didelių pakeitimų įsakė nedaryti, tačiau numatyti, kaip reikėtų išdėstyti turimas ugnies priemones, kad objektas būtų ginamas mažiausiai iš 4 ugniaviečių, kurių 3 būtų išdėstytos trikampiui, per kilometrą ar pusantro nuo objekto, o 1 – jo teritorijoje. Šią pertvarką dalinių vadai turėjo atlikti iki birželio 25 d.⁷⁹⁴

Per visą atkurto pulko istoriją beveik niekada jame nebuvo tiek karininkų, kiek priklausė pagal etatus, išskyrus vienintelį atvejį, kai pulkas buvo mobilizuotas ir asmeninė sudėtis buvo papildyta atsargos karininkais. Kasmet karininkų atvykdavo iš Karo mokyklos ir kitų dalinių, bet ir vėl dalis jų buvo perkeliama tarnauti kitur, išleidžiami į pensiją arba dėl tam tikrų priežasčių į atsargą.

Iš pradžių, vos pulką atkūrus, jame buvo 25 karininkai ir 5 tarnautojai, einantys karininkų pareigas. Per šešerius su puse metų čia ilgiau ar trumpiau tarnavo 95 karininkai ir civiliniai tarnautojai. 1940 m. birželio 15 d. pulke buvo 53 karininkai ir jų etatinės vietos užimantys tarnautojai.

Pažymėtina, kad pulko karininkų išsilavinimas buvo gana aukštas. Nebaigusių gimnazijos buvo labai mažai. Keturi karininkai buvo baigę generalinio štabo akademijas, vienas – Prekybos institutą⁷⁹⁵.

Liktinių puskarininkų skaičius buvo pastovesnis, todėl beveik nelikdavo laisvų etatų – kuopininko ir būrininko. Skyrininkais buvo skiriami būtiniosios tarnybos kareiviai, išėję Mokomosios kuopos kursą.

Puskarininkiai beveik nesikeisdavo. Jų nubyrėdavo ir į atsargą išeidavo labai mažai.

Liktinių puskarininkų išsilavinimui nebuvo keliami aukšti reikalavimai. Kad taptum puskarininkiu, užteko būti baigusiam pradžios mokyklą ir Mokomosios kuopos kursą. Tačiau tarnaujant šio išsilavinimo nepakako, todėl pulke buvo organizuojami tobulinimo kursai, mokoma lietuvių kalbos, matematikos, istorijos, karybos dalykų. Vakaris puskarininkiams buvo leidžiama lankyti bendrojo lavinimo kursus prie vietos gimnazijų. Apie 50 proc. liktinių puskarininkų buvo įsigiję 2, 3 ar 4 klasių cenzą.

1937 m. įstatyme buvo nurodyta, kad atlikę būtinąją tarnybą jaunesnieji puskarininkiai kariuomenėje gali pasilikti kaip kandidatai į liktinių puskarininkų tarnybą. Jie buvo visiškai išlaikomi ir dar gaudavo 50 Lt algos per mėnesį.

1935 m. pulke buvo 48 liktiniai puskarininkiai ir civiliniai tarnautojai. Pul-

794 III PD štabo slaptas asmeninis 1940-06-06 aplinkraštis. *Ten pat*, b. 276, l. 4.

795 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 120.

ke, sudarytame iš dviejų batalionų, jų buvo 82. Per šešerius su puse metų į atsargą išėjo tik 6 puskarininkiai⁷⁹⁶.

1940 m. kovo 14 d. pulko vadui plk. J. Andrašūnui kreipusis į kariuomenės vadovybę ir šiai pritarus, buvo paskirta pulko šventės data, sutampanti su tikrąja pulko įkūrimo diena, – birželio 15-oji, o ne gruodžio 5-oji. Kaip matyti iš birželio 13 d. aplinkraščio pulko šventei organizuoti, ji Plungės įguloje turėjo vykti birželio 14–16 d. Birželio 14–15 d. Plungės įgulos kareiviams turėjo būti rodomi kino filmai, o iškilmės, suplanuotos visai dienai, buvo numatytos birželio 16 d. Telšių įguloje iškilmės turėjo vykti birželio 15 d.: prasidėti 10 val. Mišiomis, toliau 11 val. – karinis paradas Katedros aikštėje, 13 val. – bendri pietūs su svečiais, 16–18 val. – įvairūs sporto žaidimai, 20 val. – pobūvis karininkų ramovėje⁷⁹⁷.

Plungės įgulos šventinė programa buvo panaši, tik 18 val. turėjo vykti vakarienė parke, nuo 19 val. – ten pat kareiviams gegužinė, o nuo 20 val. – karininkams ir svečiams pobūvis karininkų ramovėje⁷⁹⁸.

Birželio 15 d. 12 val. 30 min. buvo gauta kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko telegrama:

„Sveikinu Tamstą ir Tamstos asmenyje karininkus, puskarininkius, kareivius ir civilius tarnautojus Margiečių pulko metinės šventės proga. Dėkoju už gražią tarnybą ir linkiu ištvermės ir sėkmės visuose Jūsų darbuose. Telydi Jus nepalaužiama valia ir pasiryžimas aukotis dėl Tėvynės laisvės ir nepriklausomybės.“

Sveikinimo telegramą atsiuntė ir III pėstininkų divizijos vadovybė⁷⁹⁹, tačiau... taip gražiai prasidėjusi šventė buvo nutraukta.

Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai

Birželio 15-ąją pulkui pradėjus švęsti savo sukaktį, buvo gautas kariuomenės vado 1940 m. birželio 15 d. įsakymas Nr. 26 (žr. 9 priedą), kuriame informuota, kad, Lietuvos vyriausybei priėmus SSRS vyriausybės reikalavimus įsteigti Lietuvoje naujas sovietų kariuomenės įgulas, birželio 15 d. 15 val. sovietų kariuomenės dalys pradėjo žygi į Lietuvos gilumą. Kariuomenės vadas įsakė Lietuvos kariams laikytis visų mandagumo ir draugiškų santykių taisyklių, panašiai kaip jų buvo laikomasi anksčiau SSRS įvedus kariuomenę, divizijų vadams – priskirtose teritorijose organizuoti šios kariuomenės vorų sutikimą, pasiunčiant pasitikti ir prisistatyti dalių vadus, o svarbesnėmis kryptimis vykti patiems – jei žygiuojan-

796 Ten pat, p. 121.

797 Aplinkraštis 6-tam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui Nr. 6. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 397, l. 130; Telšių įguloje pulko šventės programa. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 446, l. 12.

798 Prienų įguloje pulko šventės programa. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 446, l. 13.

799 Įsakymas 6 p. p. Nr. 143. 1940-06-15. *Ten pat*, b. 441, l. 167–168.

čių vorų vadai sutiktų, priskirti joms lydėti aukštesniojo laispnio karininkus, mokačius rusų kalbą, taip pat imtis visų priemonių, kad SSRS kariuomenė būtų apsaugota nuo bet kokių išsišokimų.

Voras lydintiems karininkams jis įsakė, siekiant patenkinti žygiuojančios sovietų kariuomenės pageidavimus, kur reikia, pasitelkti autoritetą vietos administracijos organams ar gyventojams paveikti, „*per daug nesivaržant dėl atsakomybės*“, tačiau apie pastebėtus netinkamus žygiuojančios kariuomenės veiksmus tuojau pat pranešti konkrečios voros ar dalinio vadui.

Tik ypač svarbiais ir painiais klausimais lydintiesiems karininkams buvo leista susisiekti su Kariuomenės štabu ir gauti nurodymus⁸⁰⁰.

Taip prasidėjo Lietuvos okupacija.

Sovietinės okupacijos padarinius pulkas pajuto iš karto. Jau birželio 15 d. sužinota, kad atleidžiamas pulko vadas plk. J. Andrašūnas.

Į Telšius sovietinė kariuomenė įžengė pirmosiomis okupacijos dienomis, tačiau Plungėje ilgokai nesirodė.

„*Pagaliau už kokių poros savaitių apie 10 val. į pietryčius nuo Plungės, – savo atsiminimuose rašo buvęs Karo mokyklos kariūnas Juozas Klimas, tuo metu pulke atliekantis jaunesniųjų vadų praktika, – nuo mūsų kareivinių pamatėme kylantį dulkių sūkurių. Kadangi užsiėmimų aikštė buvo į šiaurės vakarus, „atlikome žvalgybos pratimus“ ir, užsimaskavę toliau nuo kelio, laukėme „nenugalimosios“ armijos pasirodymo. Pirmiausia pasirodė priekinis patrulis. Raudonarmiečiai vos vilko bintais apvyniotas kojas, ant peties šautuvas su mums nematytu durtuvu, suvyniota milinė skersai pečių, virvele surišti kuprinės galai ant nugaros, kaip elgetos maišelis. Toliau žygiavo apie batalionas pėstininkų, taip pat vos kojas bevelkančių, paskui sekė gurguolės vežimai, traukiami mažų arkliukų.*“⁸⁰¹

Birželio 27 d. buvo pasirašytas Respublikos Prezidento dekretas, kuriuo Trečiojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono vadas plk. ltn. Balys Namajuška buvo paskirtas Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadu⁸⁰². Pulką iš plk. J. Andrašūno jis perėmė birželio 28 d.⁸⁰³

Buvo pakeistas ir divizijos vadas. III pėstininkų divizijos vadu buvo paskirtas gen. št. plk. S. Zaskevičius. Birželio 28 d. perimant pareigas išleistame savo pirmajame įsakyme divizijai jis neišvengė propagandinių raginimų „*dar daugiau gilint ir stiprint mūsų draugingus sąitus su SSSR kariuomene*“ ir kt.⁸⁰⁴

Ko gero, pirmasis požymis, kad pulke įvyko nemažai reikšmingų pokyčių, be vadų pasikeitimo, buvo birželio 21 d. Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko plk. ltn. J. Šarausko pasirašytas raštas, kuriame buvo

800 Kariuomenės vado įsakymas Nr. 26. 1940 m. birželio 15 d. *Tėn*, b. 437, l. 36.

801 Klimas J. Paskutinio kariūno odisėja. V., Kardas, 1996, p. 12.

802 Įsakymas 3 p. p. Nr. 119. 1940-06-27. *LCVA*, f. 516, ap. 1, b. 504, l. 162.

803 Įsakymas 6 p. p. Nr. 154. 1940-06-28. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 441, l. 193.

804 Įsakymas Trečiai pėstininkų divizijai Nr. 28. 1940-06-28 // *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 437, l. 35.

nurodyta pulke nuimti visus A. Smetonos portretus, patriotinius plakatus, kaip, pvz., „Lietuvos karys“, „Mūsų kariuomenė“, išimti iš pulko bibliotekų A. Smetonos raštus ir knygas „Pasakyta padaryta“ ir „Didžiosios mintys“, J. Kisino „A. Smetonos biografija ir bio-bibliografija“, A. Saulaičio „Vado pasėkė“, K. Binkio „Antanas Smetona 1874–1934 metais“, K. Masiliūno „A. Smetonos raštų žodynas“ ir kitus leidinius⁸⁰⁵. Matyt, vėliau atėjo nurodymas A. Smetonos portretus ir biustus likviduoti, nes rugpjūčio 1 d. buvo sudaryta komisija (vadovas ltn. V. Kačergius) jiems sunaikinti⁸⁰⁶.

Birželio 28 d. buvo gautas krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko pasirašytas įsakymas karo kapelionus atleisti iš švietimo vadovų pareigų ir į šias pareigas skirti karininkus. Tuo pačiu kariuomenės vado įsakyму buvo atšaukta prievolė kariams dalyvauti tikybos pamokose, sekmadieniais į bažnyčią nurodyta vesti tik to norinčius. Likusiems dalyse įsakyta organizuoti paskaitas ir pokalbius⁸⁰⁷.

1940 m. liepos 2 d. Lietuvos liaudies vyriausybės nutarimu Lietuvos kariuomenė buvo pavadinta *Liaudies kariuomene*. Tą dieną buvo įsteigtas Propagandos skyrius, iš tarnybos atleisti visų tikybų karo kapelionai, vietoj jų įsteigtas politinių vadovų institutas. Kadangi pulko karo kapelionas kunigas K. Kurkus dar ėjo ir Plungės įgulos liktinių puskarininkių ramovės viršininko pareigas, jis pulke išbuvo iki liepos 8 d. – kol visą ramovės turtą perdavė ltn. J. Zemeckiu⁸⁰⁸.

Liepos 5 d., kad Lietuvos kariuomenė palaipsniui taptų panaši į sovietinę, krašto apsaugos ministras įsakė budintiems pareigūnams ant kairės rankos pradėti nešioti raudonus raiščius su dalies antspaudu. Tai pulko kariams buvo labai neįprasta.

Liepos 9 d. į pulką atvyko naujas pareigūnas – politinis vadovas. Juo laikinai buvo paskirtas Vytautas Kuzminskas⁸⁰⁹. Jo veikla pulke greitai tapo matoma, nes labai suaktyvėjo sovietinė propaganda. Kaip pavyzdį galima pateikti pulko 1940 m. liepos 12–17 d. politinių užsiėmimų temas. Kiekvieną dieną nuo 7 iki 8 val. kuopos kariams politinis vadovas ar jo pakviestas lektorius pateikdavo sovietinių laikraščių apžvalgą. Nuo 8 iki 9 val. vykdavo paskaitos. Kiekvienai dienai buvo parenkama vis kita tema. Tą savaitę kareiviai turėjo išklausti pranešimus šiomis temomis: „SSRS Konstitucija. I skyrius. Visuomenės sutvarkymas“, „Liaudies vyriausybės darbai išnaudojimui panaikinti“, „Raudonosios armijos organizacija“, „SSRS Konstitucija. II skyrius. Valstybinis sutvarkymas“, „SSRS tautelių

805 Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko 1940-06-21 raštas 6 p. p. vadui. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 436, l. 32.

806 Įsakymas 6 p. p. Nr. 189. 1940-08-01. *Ten pat*, b. 442, l. 93.

807 Įsakymas 6 p. p. Nr. 156. 1940-06-29. *Ten pat*, b. 441, l. 195.

808 Įsakymas 6 p. p. Nr. 171. 1940-07-12. *Ten pat*, b. 442, l. 37.

809 Įsakymas 6 p. p. Nr. 168. 1940-07-10. *Ten pat*, l. 25.

kultūros augimas“. Šeštadienį vietoje paskaitų buvo „karių kūrybos valandėlė“⁸¹⁰. Tačiau, be šiems užsiėmimams numatyto laiko, pulko politinis vadovas politinio švietimo paskaitas galėjo rengti bet kada ir tokios trukmės, kokios jam reikėjo⁸¹¹.

Liepos 11–13 d. nuo 19 val. 30 min. per Lietuvos radiją buvo transliuojami kariuomenės pusvalandžiai, skirti rinkimų į Liaudies seimą agitacijai. III pėstininkų divizijos štabo viršininkas gen. št. plk. Adolfas Urbšas, vadovaudamasis Lietuvos liaudies kariuomenės agitacijos ir propagandos skyriaus vedėjo J. Pajaujo atsiųsta telegrama, savo telefonogramoje pulko vadui nurodė sudaryti sąlygas šiuos pusvalandžius išklausti visiems pulko kareiviams⁸¹².

Karinės vadovybės sprendimu 2-ąjį pulko batalioną, iki tol dislokuotą Telšiuose, buvo įsakyta perkelti į Mažeikius. Batalionas į Mažeikius persikėlė liepos 24 d.⁸¹³ Liepos 31 d. tikrinti pulko padalinių į Mažeikius atvyko III pėstininkų divizijos vadas plk. S. Zaskevičius. Iš šio patikrinimo medžiagos matyti, kokiomis sąlygomis gyveno pulko kariai. Jie buvo apgyvendinti privačiuose namuose, nes geresnių ir didesnių patalpų paprasčiausiai nebuvo. Nebuvo šaudyklos, todėl numatytų šaudymo pratimų kariai neatlikdavo. Į divizijos vado klausimus, susijusius su mokomųjų dalykų medžiaga, jie atsakė vidutiniškai.

Sandėliams parinktos patalpos buvo labai ankštos, todėl bataliono ginklų sandėlyje divizijos vadas pasigedo tvarkos. Ginklai nevalyti. Nei prie ginklų, nei prie intendantūros sandėlių nebuvo jokių gaisro gesinimo priemonių. Kariai maitinami lauko virtuvėse. Ligoninė įrengta tam nepritaikytose patalpose, todėl karių sergamumas labai padidėjęs⁸¹⁴.

Rugpjūčio 1 d. buvo sustiprintos pulko politinių vadovų pajėgos. Pulko politiniais vadovais buvo paskirti Jonas Laptevas, Vytautas Karvelis, Petras Šlekys, H. Mendelovičius, Bronius Vičys, Edvardas Dapšys ir Dionizas Vaitiekus.

Rugpjūčio 6 d., vykdant įsakymą Liaudies kariuomenei, pulke buvo įvestas kreipinys „draugas“⁸¹⁵.

Rugpjūčio 13 d., vykdant įsakymą Liaudies kariuomenei, pulkas neteko savo vėliavos. Vėliava buvo išvežta slaptai naktį, 22 val. Kareiviai, sužinoję, kad vėliava slapta išvežta „politrukų“, pakėlė didelį triukšmą. Kaip prisimena A. Klimavičius, kareiviai visą naktį nemiegojo, dainavo patriotines dainas ir Lietuvos himną, o „politrukus“ laikė uždare išvietėse. Po to pulko vadas bataliono vadui kpt. A. Klimavičiui įsakė atlikti kvotą. A. Klimavičius pirmiausia apklausė kuopų politinius vadovus, o šie, norėdami išsaugoti savo pareigas ir nepakliūti į komisaro nemalonę, liudijo, kad viskas gerai. Jokio triukšmo ar

810 6-to pėstininkų pulko švietimo ir politinio lavinimo darbotvarkė. *Tėn pat*, b. 421, l. 30.

811 Telefonograma Nr. 19. 1940-08-08. *Tėn pat*, b. 448, l. 65.

812 1940-07-10 III PD štabo viršininko telefonograma. *Tėn pat*, l. 14.

813 1940-07-24 2-ojo bataliono vado raportas pulko vadui. *Tėn pat*, b. 470, l. 85.

814 Slaptas įsakymas III PD Nr. 5. 1940-08-06. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 558, l. 7.

815 Įsakymas 6 p. Nr. 192. 1940-08-06. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 442, l. 100.

protesų nebuvo, tik kareiviai, gerai nusiteikę, padainavo keletą dainų. Kaltininkų „prieš liaudį“ nerasta. Kvotos, pasibaigusios be rezultatų, dokumentacija buvo pasiūsta divizijos vadui⁸¹⁶. Tačiau kaltininką vis tiek reikėjo nustatyti. Visa kaltė buvo suversta pulko budėtojų j. ltn. Jonui Baniui. 1940 m. rugpjūčio 16 d. slaptame įsakyme pulkui, pasirašytame pulko vado plk. ltn. B. Namajuškos ir pulko politinio vadovo V. Kuzminsko, j. ltn. J. Banys buvo apkaltintas tuo, kad, išgirdęs triukšmą, net nepasidomėjo, kas vyksta, o ryte raportavo, kad jokių įvykių neįvyko, kareivinėse buvo ramu. Už tai jis buvo nubaustas 5 paromis arešto⁸¹⁷.

Artėjant vadinamiesiems rinkimams į Liaudies seimą, liepos 11 d. kariams buvo paskelbtas liepos 10 d. įsakymas Liaudies kariuomenei, kuriame raginama balsuoti liepos 14 d. rinkimuose ir paaiškinta karių dalyvavimo juose tvarka⁸¹⁸.

Liepos 12 d. pulke buvo gauta III pėstininkų divizijos telefonograma, kurioje informuojama, kad kariuomenės vadas div. gen. V. Vitkauskas nurodė rengiamuose mitinguose, skirtuose rinkimams į Seimą, dalyvauti visiems pulko padaliniais ir kariams. Be to, šioje telefonogramoje buvo paaiškintas politinių vadovų pareigų lygis, informuota, kad pulko politinis vadovas savo teisėmis prilygsta bataliono vadui, politinio vadovo pavaduotojas ir bataliono politinis vadovas – kuopos vadui, politinis vadovas kuopos vado vietoje – būrio vadui⁸¹⁹.

Rinkimų į Liaudies seimą išvakarėse liepos 13 d. buvo pakeistas Liaudies kariuomenės vadas. Juo paskirtas buvęs sovietinės kariuomenės generolas majoras, suteikęs lietuvišką brigados generolo laipsnį, Feliksas Baltušis-Žemaitis. Jis savo pirmajame liepos 14 d., rinkimų į Seimą dienos, įsakyme nurodė ne vėliau kaip iki liepos 14 d. ryto panaikinti visas kareivių, puskarininkų ir karininkų arešto bausmes⁸²⁰. Kareiviai organizuotai buvo nuvesti prie rinkimų urnų ir čia, akylai stebint politiniams vadovams, „balsavo“ už kandidatus į Liaudies seimą.

Propagandinėse paskaitose politiniai vadovai visaip gyrė sovietinės kariuomenės pasiekimus. Vienas iš bandymų praktiškai parodyti sovietinės kariuomenės pranašumus buvo rugpjūčio mėnesį, kai Sovietų Sąjungos kariuomenės futbolo komanda pakvietė Šeštojo pėstininkų pulko futbolo komandą sužaisti rungtynes. Rungtynės įvyko rugpjūčio 25 d. Plungėje⁸²¹.

Kaip jau rašyta, Šeštasis pėstininkų pulkas turėjo stiprią futbolo komandą. Pirmąjį kėlinį Šeštojo pėstininkų pulko komanda laimėjo rezultatu 15:0. Sovietinės kariuomenės futbolo komandos nariai užprotestavo, kaltindami, kad žaidė ne Šeštojo pėstininkų pulko kariai, o kažkokie samdyti profesionalai, ir rung-

816 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 206.

817 Slaptas įsakymas 6 p. p. Nr. 5. 1940-08-16. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 276, l. 1.

818 Įsakymas Plungės igulai Nr. 24. 1940-07-11. *Ten pat*, b. 373, l. 62.

819 Telefonograma Nr. 24. *Ten pat*, b. 436, l. 39.

820 Telefonograma Nr. 25. *Ten pat*, l. 40.

821 Liepimas Plungės igulai Nr. 1. 1940 m. rugpjūčio 24 d. *Ten pat*, b. 397, l. 144.

tynes nutraukė. Išvažiuodami dar nurodė, kuriuos futbolininkus iš komandos reikia išmesti, ir paskyrė kitą sekmadienį atsirevanšuoti.

Revanšo rungtynėms į Šeštojo pėstininkų pulko komandą kaip žaidėjai buvo įtraukti kariai, niekada nežaidę futbolo. Kaip rašo A. Klimavičius, buvo daug juoko: visi bėga paskui kamuolį, net vartininkas, palikęs vartus, vidury aikštės jį gaudo, žaidėjai spiria į kamuolį, nepataiko, parvirsta, griebia rankomis ir neša, mėgina įmesti į vartus. Iš pradžių komunistai džiaugėsi, kad daug „golu“ (įvarčių) įmušė, bet vėliau suprato, kad iš jų buvo pasijuokta, todėl nebaigę rungtynių išvyko⁸²².

Vieną sekmadienį atvyko rusų kavalerijos eskadronas taip pat rodyti savo sporto pasiekimų. Įspūdis buvo menkas. Kareiviai atvykėlius nušvilpė šaukdamis: „Mūsų kavalerija pasirodo daug geriau!“⁸²³

Kareiviams nepasitenkinimą kėlė ir nuolatiniai susirinkimai kareivinėse, ir vieši mitingai miesto aikštėje. Begalinis plakatų su įvairiais komunistiniais šūkiais dauginimas vedė juos iš kantrybės. Eidami į miesto mitingą kareiviai daug jų numesdavo į griovius. Drausmė pulke pašlijo. „Politrukai“ ir pulko komisarai nebegalėjo kareivių suvaldyti. Pulko komisarai griebėsi griežtų priemonių drausmei atkurti. Sušaukė bendrą karių susirinkimą ir išrinko 3 karininkų, 3 liktinių puskarininkų ir 5 eilinių kareivių komitetą. Komiteto tikslas buvo palaikyti drausmę pulke⁸²⁴.

Tačiau pulke drausmė dar labiau pašlijo. Vis daugiau kareivių, kuriam laikui išleistų, laiku į padalinius negrįždavo. Pulko vadas, stengdamasis pagerinti drausmę, 1940 m. rugpjūčio 20 d. įsakyme atkreipė dėmesį į savavališką kareivių pasišalinimą ir kartu įpareigojo padalinių vadus ir politinius vadovus „išaiškinti visiems kareiviams šią blogybę“, o visus nusizengusius pažadėjo perduoti teismui⁸²⁵. Norėdamas patvirtinti, kad šis pažadas nėra tuščias grasinimas, l. e. pulko vado pareigas kpt. J. Puknys už savavališką pasišalinimą iš pulko eilinių Vėlavičių iš tikrųjų perdavė pulko teismui⁸²⁶.

Pulko vadovybė bandė spręsti savavališko pasišalinimo problemą šventadieniais išleisdama į miestą iki 60 proc. kareivių, tačiau rezultatai dar pablogėjo. Nors restoranai ir barai tomis dienomis buvo uždaryti, daug kareivių į pulko padalinių teritoriją grįždavo gerokai išgėrę. Taurelės nevengė, o kartais ir gana smarkiai išgerdavo ir pulko jaunesnieji karininkai⁸²⁷. Taigi padėtis nesitaisė. Į tai 1940 m. rugpjūčio 28 d. pulko vado dėmesį atkreipė net divizijos vadas⁸²⁸. Be to, pulke intensyviai vedant kareivių politinį perauklėjimą, labai susilpnėjo karinis rengimas.

822 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 206.

823 Ten pat.

824 Ten pat, p. 207.

825 Įsakymas 6 p. p. Nr. 207. 1940-08-20. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 464, l. 29.

826 Įsakymas 6 p. p. Nr. 212. 1940-08-24. *Ten pat*, l. 31.

827 Slaptas asmeninis III PD štabo 1940-08-16 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 34.

828 III PD štabo viršininko 1940-08-28 raštas 6 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 27.

1940 m. rugpjūčio 10 d. Šeštajame pėstininkų pulke, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės pulkuose, buvo gautas rugpjūčio 8 d. Liaudies kariuomenės Propagandos agitacijos ir spaudos skyriaus raštas „*Raudonųjų kampelių steigimo klausimu*“, kuriame buvo įsakyta visose pulko dalyse įsteigti raudonuosius kampelius ir suformuluoti konkretūs ganėtinai aukšti jų įrengimo reikalavimai. Visi politiniai vadovai savo dalyse iki rugpjūčio 13 d. privalėjo įrengti raudonuosius kampelius, po to raštu smulkiai juos aprašyti ir šį aprašą nusiųsti Propagandos, agitacijos ir spaudos skyriui. Raudonieji kampeliai turėjo būti jaukūs ir skoningi, įrengti tinkamuose kambariuose taip, kad kiekvienas kareivis ar puskarininkis čia galėtų praleisti savo laisvalaikį. Ant sienų reikėjo pakabinti vadų portretus puošniuose rėmuose. Stalai turėjo būti uždengti geros medžiagos staltiesėmis, juose visada palaikoma švara, padėti šachmatai, šaškės, domino, pageidautina, kad būtų muzikos instrumentų: mandolina, balalaika, armonika. Dalinio turimas patefonas ar radijo aparatas irgi turėjo būti pastatyti raudonajame kampelyje.

Rašte nurodoma, kad ten visada turi būti užtekinai laikraščių ir žurnalų, o politiniai vadovai privalo stebėti, kad kareiviai kultūringai leistų laiką, t. y. „*kad susidarytų jauki, draugiška atmosfera*“. Buvo rekomenduojama kampeliuose rinktis visiems dainų padainuoti, kolektyviai knygų paskaityti ir perskaitytų nagrinėti⁸²⁹. Tačiau, nepaisant politinių vadovų pastangų, pulko raudonasis kampelis kareiviams netapo patrauklus, o ir balalaika niekas neišmoko groti.

Apskritai pažymėtina, kad dauguma pulko karių sovietinę okupaciją ir su ja susijusias pertvaras kariuomenėje sutiko priešišškai, tačiau, kad būtų atvirai priešinamasi, duomenų nėra, išskyrus žinias apie jau minėtus protestus dėl išvežtos pulko vėliavos. Pagrindinė karių protesto forma buvo atviras drausmės nesilaikymas.

Rugpjūčio mėn. buvo uždaryta pulko karių sporto organizacija – Klaipėdos įgulos ir krašto lietuvių sporto sąjunga (KSS). Pulku pasitraukus iš Klaipėdos krašto, ją, faktiškai tapusią jo sporto klubu, ištiko toks pats likimas kaip ir kitas lietuvių sąjungas ir draugijas – sąjunga buvo likviduota, o jos turtas sukrautas į sandėlius⁸³⁰.

Rugpjūčio 13 d. pulke, oficialiai perdavę ir priėmę pareigas, pasikeitė pulko ūkio viršininkai. Pulko ūkio viršininkas mjr. Petras Baltrūnas pareigas perdavė iš Aštuntojo pėstininkų pulko atvykusiam buvusiam šio pulko ūkio viršininkui mjr. Pranui Juodvalkiui ir pats išvyko eiti Aštuntojo pėstininkų pulko Ūkio skyriaus viršininko pareigų⁸³¹. Koks buvo šio pakeitimo tikslas, nelabai aišku.

829 L. L. K. Propagandos, agitacijos ir spaudos skyriaus 1940-08-08 raštas. *Ten pat*, b. 421, l. 29.

830 Buvusio KSS pirmininko raštas Šeštojo pėst. pulko vadui. *Ten pat*, l. 28.

831 Įsakymas 6 p. p. Nr. 200. 1940-08-13. *Ten pat*, b. 442, l. 117.

Pulko likvidavimas

1940 m. rugpjūčio 27 d. Lietuvos SSR liaudies komisarų taryba priėmė nutarimą likviduoti Krašto apsaugos ministeriją. Tam tikslui buvo sudaryta *K. A. M. vyriausioji likvidacinė komisija*, o jos pirmininku paskirtas div. gen. V. Vitkauskas. Rugpjūčio 30 d. LSSR liaudies komisarų taryba priėmė nutarimą dėl Liaudies kariuomenės performavimo į Raudonosios armijos 29-ąją šaulių teritorinį korpusą. Buvo nuspręsta visą Lietuvos kariuomenės turtą perduoti Pabaltijo karinei apygardai⁸³², o Šeštąjį pėstininkų pulką įtraukti į korpuso formuojamą 294-ąją šaulių pulką, į kurį buvo numatyta perkelti 55 karininkus, 131 puskarininkį ir 780 eilinių, iš viso 966 karius. Taip pat numatyta buvo ir šio pulko dislokacijos vieta – Pabradės apylinkės⁸³³.

1940 m. rugsėjo 8 d. K. A. M. vyriausiosios likvidacinės komisijos įsakyme nurodyta Liaudies kariuomenę likviduoti pradėti rugsėjo 15 d. Vietas likvidavimo darbams atlikti turėjo pasirinkti likviduojamų dalių ir įstaigų viršininkai, „*prisiderindami prie DVRA reikalavimų patalpų atžvilgiu*“⁸³⁴.

Jau rugsėjo 6 d. pulko vadas, vykdydamas žodinius nurodymus, sudarė pulko likvidavimo komisiją. Jos pirmininku buvo paskirtas ūkio viršininkas mjr. P. Juodvalkis, į komisiją įtraukti raštvedys ltn. S. Šiliauskas, išdininkas kpt. J. Mažylis, ginklininkas j. ltn. F. Rauba, maisto tiekėjas j. ltn. V. Bacevičius, Ūkio būrio viršininkas vrs. A. Viršila, 10 raštininkų ir 3 ūkvedžiai⁸³⁵.

1940 m. rugsėjo pradžioje buvo gautas įsakymas pulko daliniams palikti Plungę ir Mažeikius, keltis į Vilnių ir įsijungti į sovietų armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 184-osios šaulių divizijos 294-ąją pėstininkų pulką, vadovaujamą gen. št. plk. A. Breimelio. Pulko vado rugsėjo 10 d. *Žygiui į naują dislokacijos vietą Vilniuje įsakymu* Vilniuje pulkui buvo paskirtos trys dislokacijos vietos – Antakalnyje, Raudonojo Kryžiaus ligoninės pastate Nr. 31, Vizitiečių ir Misionierių vienuolynuose. Rūpintis patalpomis buvo pavesta pulko kvartirjerui kpt. A. Saunoriui. Plungėje esantys daliniai turėjo išvykti rugsėjo 10 d. 13 ir 22 val., Mažeikiuose – rugsėjo 11 d. 15 val. ir rugsėjo 13 d. 14 val. Tryšiuose saugomas pulko sandėlių turtas turėjo būti išvežtas iki rugsėjo 13 d. 16 val.

Mažeikiuose ir Telšiuose esantys pulko kariai turėjo vykti traukiniu, o gurguolė – žygio tvarka. Iš Mažeikių ji, traukiama arklių, pasiekė Tryškius, ten pernakoję žygeiviai su prie jų prisijungusiais Tryškiuose buvusiais kariais žygio tvarka patraukė į Vilnių. Pakeliui juos pasivijo pulko lauko virtuvės.

Kareivines ir baldus buvo įsakyta perduoti Rusijos kariuomenei. Paliekamam

832 Surgailis G. Lietuvos kariuomenė 1918–1940. V., 1998, p. 67–68.

833 Įsakymas III pėstininkų divizijai Nr. 8. 1940-09-08. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 558, l. 10.

834 K. A. M. Vyr. likvidacinės komisijos pirmininko įsakymas Nr. 4. 1940-09-08. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 437, l. 59.

835 Pareigūnų, kurie reikalingi 6-to pėst. pulko likvidavimui, sąrašas. *Ten pat*, b. 470, l. 98.

turtui perduoti buvo sudaryta komisija. Komisijos pirmininku paskirtas kpt. V. Miliauskas, nariais – j. ltn. A. Viršila ir j. ltn. A. Vakselis⁸³⁶.

Pulko vadas išvykstančiųjų ešelonui vadovauti paskyrė bataliono vadą kpt. A. Klimavičių. Jis užsakė 40 vagonų, tačiau, pradėjus kraustyti, paaiškėjo, kad jų nepakanka, buvo užsakyta dar 20. Buvo paimiti ir visi kiek geresni baldai, nors juos ir buvo įsakyta palikti, tad liko tik seni, netinkami naudoti. Tačiau Vilniuje šių baldų neprireikė, nes, gavus mažas patalpas, nebuvo jų kur dėti.

Telšių įgula vyko atskirai. Kelionė truko tris dienas. Stotyse ilgai reikėjo laukti, nes tuo metu į naujas dislokacijos vietas kėlėsi ir kiti kariniai daliniai⁸³⁷.

Visi išvykę į Vilnių, į 294-ąjį pulką, Šeštojo pėstininkų pulko kariai rugsėjo 14 d. buvo išbraukti iš pulko karių sąrašų⁸³⁸. Jiems persikėlus į Vilnių, pulko likvidavimo komisijos pirmininku buvo paskirtas pulko vadas plk. ltn. B. Namajuška. Kurią dieną tai įvyko, dokumentų neišliko, apie tai sužinome tik iš 1940 m. rugsėjo 23 d. plk. ltn. B. Namajuškos rašto 294-ojo šaulių pulko vadui⁸³⁹.

Šeštojo pėstininkų pulko izdo perdavimo aktas buvo pasirašytas 1940 m. rugsėjo 27 d. Sovietinei kariuomenei buvo perduota 49 695,60 Lt pulko lėšų⁸⁴⁰.

Pulko galutinio likvidavimo akto rasti nepavyko, todėl negalime nurodyti galutinės oficialios jo likvidavimo datos.

---

836 Žygiui į naują dislokacijos vietą Vilniuje įsakymas. *Ten pat*, b. 437, l. 49.

837 6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 5, p. 207.

838 Įsakymas 6 p. p. Nr. 230. 1940-09-13. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 442, l. 195–211.

839 6 p. p. likvidacinės komisijos pirmininko 1940-09-23 raštas 294 šaulių pulko vadui. *Ten pat*, b. 470, l. 100.

840 6 pėstininkų pulko izdo perdavimo–priėmimo aktas. *Ten pat*, l. 103.

IŠVADOS

Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istorija skiriasi nuo kitų tarpukario Lietuvos pėstininkų pulkų istorijos, tačiau yra panaši į Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pulko istoriją, nes abiejų šių dalinių veikla buvo nutrūkusi. 1926 m., mažinant Lietuvos kariuomenę, pulkas buvo likviduotas, o 1934 m. vėl atkurtas.

Pulkas pradėtas formuoti taip pat netradiciškai, t. y. ne tuščioje vietoje. 1919 m. birželio 15 d. Lietuvos karinės vadovybės sprendimu Antrojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas buvo atskirtas nuo pulko ir paskelbtas savarankiška karine dalimi, suteikus jam Atskirojo Marijampolės bataliono pavadinimą, o tu pačių metų lapkričio 20 d. performuotas į Šeštąjį pėstininkų pulką.

Dėl tokios pulko formavimo įvykių sekos tiek tarpukario, tiek šiuolaikinėje historiografijoje galutinai nesutarta, kurią datą reikėtų laikyti pulko įkūrimo data. Kadangi Antrasis pėstininkų pulkas buvo pradėtas formuoti nuo 1-ojo bataliono, kuris 1919 m. birželio 15 d. buvo atskirtas nuo Antrojo pėstininkų pulko ir pavadintas Atskiruoju Marijampolės batalionu, tarpukariu iki 1940 m. Šeštojo pėstininkų pulko, kaip ir Antrojo pėstininkų pulko, veiklos pradžia laikyta 1918 m. gruodžio 5 d. Tačiau, mūsų nuomone, tol, kol batalionas priklausė Antrajam pėstininkų pulkui, jo istorija yra Antrojo pėstininkų pulko istorijos dalis, o Šeštasis pėstininkų pulkas, kaip atskiras vienetas, pradėjo gyvuoti, tapęs savarankiška karine dalimi, todėl ir jo įkūrimo data laikytina 1919 m. birželio 15-oji.

Bataliono tapimo savarankišku koviniu vienetu laikotarpis buvo labai įtemptas ir sunkus. Kaip tik tuo metu raudonarmiečiai puolė Suvieko–Kuklių kryptimi, taip pat abipus Eglainės geležinkelio linijos. Panevėžio rinktinė, kurios sudedamoji dalis buvo batalionas, atkakliai priešinosi atmušdama priešo atakas. Vėliau bataliono kariai įnešė svarų indėlį, kad raudonarmiečiai būtų išvyti iš Lietuvos ir dalies Latvijos teritorijos iki pat Dauguvos.

Pirmosiomis spalio dienomis batalionas buvo perkeltas į pradėtą formuoti kovos su bermontininkais frontą. Jam teko ginti labai svarbų Lietuvos kariuomenei Linkaičių barą. Vos pasibaigus lemiamoms kovoms su bermontininkais, spalio 25 d. jis buvo perkeltas į Kėdainius ir Kauną ir čia lapkričio 20 d. performuotas į Šeštąjį pėstininkų pulką. 1919 m. gruodžio 24 d., vieną batalioną palikęs Kaune, dalinys vėl buvo perkeltas į Dauguvos frontą kovoti su raudonarmiečiais. Čia intensyvios kovos jau nebevyko, tačiau rugpjūčio–rugsėjo mėn. pulko kariams teko gana rimtai susidurti su Latvijos kariuomene.

Kaune dislokuotas pulko batalionas aktyviai dalyvavo 1920 m. vasario 22–23 d. malšinant kareivių sukilimą mieste. 1-asis pulko batalionas, liepos pabaigoje iš Kauno perkeltas į Seinų apylinkes, dalyvavo atkakliose kovose su lenkais.

Į šias kovas rugsėjo viduryje įsitraukė ir visas pulkas. Jam teko įnirtingai kautis tiek su Lenkijos kariuomene, tiek vėliau su „maištininko“ gen. L. Želigovskio grupuotės pajėgomis. Kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės žuvo ir nuo žaizdų mirė 215 pulko karių, 226 kariai buvo sužeisti.

Pasibaigus kovoms dėl nepriklausomybės, pulkui teko saugoti neutraliosios zonos su Lenkija barą. Tai buvo sudėtingas laikotarpis – pulkas gyveno nei taikos, nei karo sąlygomis. Demarkacijos liniją saugojęs batalionas faktiškai veikė fronto sąlygomis, kiti du batalionai – taikos. Tačiau įtampa prie demarkacijos linijos visą laiką buvo gana didelė, ir 1923 m. vasario mėn. pulkui teko pagrindinis lenkų, siekusių užgrobti dalį Lietuvos teritorijos palei Valkininkų–Rūdninkų geležinkelio liniją, smūgis. Nors jis patyrė nuotolių, puolančios lenkų pajėgos buvo atmuštos ir išstumtos iš Lietuvos teritorijos.

Pulkui saugant neutraliosios zonos ruožą, nemažai Lenkijos kariuomenės kareivių perbėgo į lietuvių pusę. Daugiausia tai buvo mobilizuoti į šią kariuomenę lietuviai ir lenkai, kurių gimtosios vietos liko Lietuvos teritorijoje, bet pasitaikė perbėgėlių ne lenkų, kilusių iš vietovių, kurios atiteko Lenkijai.

1923 m. gegužės 1 d. perdislokuotas į Alytų pulkas įsitraukė į įprastą karinės dalies taikos metų gyvenimą. Pagrindinė jo užduotis buvo rengti šauktinius, juos mokyti ir auklėti, rengti rezervą Lietuvos kariuomenei. Palaipsniui nusistovėjo įprastinė rutina: nuolatiniai tikrinimai, po to pastebėtų trūkumų šalinimas, tradiciniai pavasario ir rudens manevrai, įvairios sporto ir kitos šventės ir pan.

1926 m. rugsėjo mėn. Lietuvos vyriausybei nusprendus sumažinti Lietuvos kariuomenę, Šeštasis ir Trečiasis pėstininkų pulkai pateko į išformuojamų dalių sąrašą ir buvo išformuoti.

Naujas Šeštojo pėstininkų pulko veiklos etapas prasidėjo 1934 m. kovo mėn., Lietuvos Respublikos vadovybei nusprendus jį atkurti Klaipėdoje. Vėliau sukurtas jo antrasis batalionas buvo dislokuotas Plungėje. Atkuriamo pulko branduolį sudarė perduotas Septintojo pėstininkų pulko batalionas. Beveik nuo pat pirmųjų atkūrimo dienų pulkui teko veikti sudėtingomis ir įtemptomis Klaipėdos krašto, kur dauguma gyventojų buvo gana priešiška nusiteikę tiek prieš karius, tiek prieš pačią Lietuvos valstybę ir atvirai siekė prisijungti prie Vokietijos, sąlygomis.

Nepaisant vyravusios įtampos, pulke ir toliau buvo rengiami kariai, daug dėmesio skiriama atsargos karių pakartotiniams mokymams, dedamos pastangos lietuvių Klaipėdos krašte skleisti ir ruošiami kariai, kurie prirėkę galėtų stoti ginti Lietuvos interesus. Tačiau susiklostė tokia situacija, kad Lietuvos vyriausybė 1939 m. kovo mėn., Vokietijai pareikalavus, sutiko jai grąžinti Klaipėdos kraštą. Pulkui priešiškos apsupties sąlygomis teko evakuotis iš Klaipėdos krašto. Evakuacija ryžtingo pulko vado dėka vyko sklandžiai – jis buvo sėkmingai išvestas ir perėmė naujos sienos su Vokietija apsaugą.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, visą pirmąjį pulko egzistavimo laikotarpį faktiškai pagrindiniu Lietuvos, taip pat ir šio dalinio priešu buvo laikoma Lenkija, okupavusi Vilniaus kraštą. Pulką atkūrus ir dislokavus Klaipėdos krašte, pagrindiniu galimu jo priešu tapo Vokietija, ir ši traktuotė pasitvirtino jai atplėšus Klaipėdos kraštą. Pulko kariai buvo pradėti rengti būsimam kariniam susidūrimui su Vokietijos kariuomene.

Taikos metu pagrindinis pulko uždavinys buvo rengti karius. Čia jis niekuo neišsiskyrė iš kitų pulkų. Karių rengimas vyko pagal patvirtintas mokymo programas, jų įgytos žinios ir įgūdžiai buvo tikrinami per įvairius manevrus, atliekant numatytus pratimus, skelbiant pavojų ir pan.

Pulke vyko ne tik karių rengimas, bet ir intensyvus kultūrinis ir auklėjamasis darbas. Dažnai, ypač pirmuoju pulko veiklos laikotarpiu, daug naujokų buvo visiškai beraščiai. Pulke jiems buvo sudarytos galimybės išmokti skaityti ir rašyti, įgyti kitų bendrojo lavinimo, valstybės istorijos žinių, kariai buvo auklėjami patriotizmo ir meilės savo šaliai dvasia. Kariams buvo rengiami spektakliai, koncertai, įvairios ekskursijos, rodomi kino filmai, skaitomos paskaitos. Visa tai labai išpėtė jų bendrąjį akiratį. Buvo sudarytos sąlygos sportuoti. Pulke ypač populiarius buvo futbolas, sportinis šaudymas, gimnastika.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir paskelbus mobilizaciją, pulkas sėkmingai mobilizavosi, o jo batalionas, dislokuotas Telšiuose, tapo savarankišku Penkioliktuoju pėstininkų pulku.

Sovietų Sąjungos kariuomenei okupuojant Lietuvą, pulko karininkai ir kareiviai pakluso Lietuvos politinės vadovybės įsakymui nesipriešinti. Didesnių pasipriešinimo atvejų, išskyrus drausmės susilpnėjimą, pulke neužfiksuota.

Pulko, kaip ir visos Lietuvos kariuomenės, istorija baigėsi 1940 m. rudenį, kai jis buvo likviduotas.

PRIEDAI

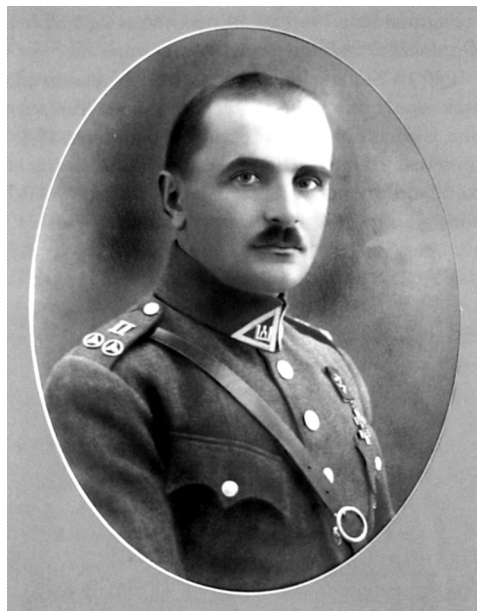
1 priedas

Pulko vadai

Plk. ltn. Jurgis BUTKUS⁸⁴¹

(Atskirojo Marijampolės bataliono vadas nuo 1919 m. birželio 15 iki lapkričio 17 d., pulko vadas nuo 1919 m. lapkričio 18 d. iki 1921 m. gruodžio 12 d.)

Jurgis Butkus gimė 1892 m. gegužės 6 d. Gargžduose. Baigė Panevėžio realinę gimnaziją. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, tarnavo Rusijos kariuomenėje. 1914 m. baigė Vladimiro karo mokyklą, jam buvo suteiktas paporučikio laipsnis. 1916 m. pakeltas į poručikus, 1917 m. – į štabskapitonus, kiek vėliau – į kapitonus. Tarnavo Tambovo pėstininkų pulke, dalyvavo kovose Austrijos–Vengrijos fronte.

J. Butkus

Rusijoje įvykus bolševikų perversmui, grįžo į Lietuvą ir 1918 m. gruodžio 30 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. Tarnybą pradėjo Antrajame pėstininkų pulke. Iš pradžių buvo paskirtas Kauno stoties komendantu, vėliau – 1-ojo bataliono vadu. Batalioną atskyrus nuo pulko ir sudarius savarankišką Atskirąjį Marijampolės batalioną, buvo paskirtas šio bataliono vadu. Įvedus Lietuvos kariuomenėje karinius laipsnius, J. Butkui 1919 m. spalio 18 d. buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. Lapkričio 18 d. batalioną performavus į Šeštąjį pėstininkų pulką, jis buvo paskirtas šio pulko vadu.

Tarnaudamas Antrajame pėstininkų pulke, vėliau vadovaudamas Atskirajam Marijampolės batalionui ir Šeštajam pėstininkų pulkui, dalyvavo Nepriklausomybės kovose su raudonarmiečiais, bermontininkais ir lenkais. Kelis kartus 1920–1921 m. laikinai ėjo divizijos vado pareigas, buvo išrinktas Karo tarybos nariu.

1921 m. gruodžio 12 d. karinės vadovybės sprendimu dėl netvarkos pulke buvo atleistas iš pulko vado pareigų ir perkeltas į Trečiąjį pėstininkų pulką. 1922

841 Lietuvos kariuomenės karininkai, t. 2, p. 250; LCVA, f. 930, ap. 2, b. 405; 300.

m. balandžio 11 d. perkeltas į Kauno komendantūrą, paskirtas Karo policijos mokyklos 2-osios kuopos būrio vadu. 1923 m. lapkričio 26 d. perkeltas į II karo apygardos štabą, 1924 m. rugsėjo 16 d. paskirtas šio štabo I skyriaus viršininku, vėliau ėjo štabo viršininko pareigas.

1926 m. rugpjūčio 19 d. baigė Aukštųjų karininkų kursų Bendrąjį skyrių. 1931 m. sausio 29 d. J. Butkui buvo suteiktas pulkininko laipsnis. 1933 m. jis buvo paskirtas Vyčio Kryžiaus ordino tarybos nariu. 1933 m. rugpjūčio 24 d. išleistas į atsargą.

Vokiečių okupacijos metais gyveno Lietuvoje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1950 m. emigravo į JAV, apsigyveno Čikagoje, dirbo fabrikuose darbininku. Mirė 1960 m. spalio 30 d. Čikagoje, palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

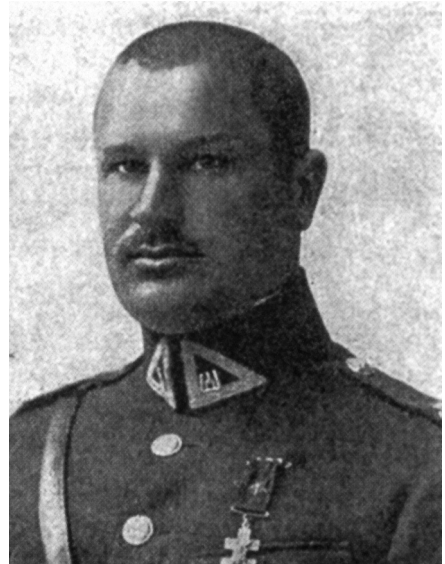
J. Butkus buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo laipsnio ordinais, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu, Savanorių medaliu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu. Jo tarnyba Rusijos kariuomenėje buvo įvertinta Šv. Anos 4-ojo, 3-iojo ir 2-ojo laipsnio ordinais, Šv. Stanislovo 3-iojo ir 2-ojo laipsnio, Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio ordinais.

J. Butkus buvo vedęs. Žmona – Engelberta Stanislava Pepelytė, duktė – Aldona.

Plk. Pranas TVARONAS⁸⁴²

(einantis pulko vado pareigas nuo 1921 m. gruodžio 18 iki 1922 m. kovo 7 d., pulko vadas nuo 1922 m. kovo 8 d. iki 1926 m. sausio 21 d.)

Pranas Tvaronas (Tvaranavičius) gimė 1891 m. birželio 12 d. Juodžių kaime (dab. Grinkiškio sen., Radviliškio r.). Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1914 m. baigė Kazanės karo mokyklą ir jam buvo suteiktas praporščiko laipsnis. Dalyvavo kovose vokiečių fronte, 3 kartus buvo sužeistas. 1918 m. pabaigoje grįžo į Lietuvą ir 1918 m. lapkričio 23 d. savanoriu įstojo į kuriamą Lietuvos kariuomenę. 1919 m. sausio 30 d. paskirtas Karo mokyklos viršininku

P. Tvaronas

842 Lietuvos kariuomenės karininkai, t. 8, p. 82–83; LCV4, f. 930, ap. 2T, b. 89, 90; f. 384, ap. 2, b. 836, l. 13–24.

padėjėju, o nuo kovo 10 d. – Karo mokyklos taktikos dėstytoju. Lietuvos kariuomenėje įvedus karinius laipsnius, 1919 m. spalio 18 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis. 1920 m. sausio 1 d. paskirtas eiti Karo mokyklos viršininko pareigas. 1920 m. sausio 15 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1920 m. kovo 1 d. patvirtintas Karo mokyklos viršininku. Nuo 1921 m. liepos 12 d. iki gruodžio 18 d. ėjo Kauno įgulos viršininko pareigas.

1921 m. gruodžio 18 d. paskirtas eiti Šeštojo pėstininkų pulko vado pareigas, 1922 m. kovo 8 d. patvirtintas eiti šias pareigas. 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į pulkininkus. 1926 m. sausio 21 d. atleistas iš pulko vado pareigų ir perkeltas į Karo mokslo valdybą, paskirtas Spaudos ir švietimo skyriaus viršininku. 1927 m. sausio 21 d. paskirtas ypatingųjų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, 1927 m. vasario 11 d. – eiti Aštuntojo pėstininkų pulko vado pareigas, o gegužės 10 d. patvirtintas eiti šias pareigas. 1927 m. gruodžio 5 d. atleistas iš pulko vado pareigų ir paskirtas ypatingųjų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, 1929 m. kovo 8 d. – ypatingųjų reikalų karininku prie Vyriausiojo štabo viršininko. 1931 m. gruodžio 31 d. įtrauktas į Vyčio Kryžiaus ordino tarybą. 1932 m. gruodžio 23 d. išleistas į atsargą. Gyveno Kaune, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje.

Antrosios sovietinės okupacijos metais buvo užverbuotas sovietinių spec. tarnybų, pasiūstas nuvežti gen. Stasiui Raštikiui į Vokietiją Justo Paleckio ir Vinco Vitkausko laiškus, kuriais generolas buvo viliojamas grįžti į Lietuvą.

Mirė 1980 m. rugpjūčio 21 d. Vilniuje, palaidotas Rokantiškių kapinėse.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais, Rusijos kariuomenėje – Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo, Šv. Anos 2-ojo, 3-iojo ir 4-ojo, Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio ordinais.

Pirmoji žmona – Genovaitė Ričkutė (išsiskyrė 1925 m.), su ja susilaukė sūnaus Kazio. Antroji žmona – Marija Seneciūtė, dukterys – Rasa Elžbieta, Šalna, Audra, sūnus – Liūtas.

Plk. lttn. Kazys SPRANGAUSKAS⁸⁴³

(einantis pulko vado pareigas nuo 1926 m. sausio 22 d. iki 1926 m. lapkričio 16 d.)

Kazys Sprangauskas gimė 1895 m. lapkričio 21 d. Kaune. Mokėsi Veiverių liaudies mokykloje, vėliau 1910–1914 m. mokėsi ir baigė Veiverių mokytojų seminariją. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. birželio 8 d. baigė trumpalaikius sanitarų kursus, dirbo epideminiame būryje Minsko gubernijos Kalinkovičių mieste, tačiau greitai buvo perkeltas eiliniu į 499-ąjį Kalugos pulką. Nuo 1915 m. lapkričio iki 1916 m.

843 Lietuvos kariuomenės karininkai, t. 7, p. 133–134; LCVA, f. 930, ap. 5, b. 2494.

vasario 12 d. mokėsi Pskovo praporščikų mokykloje, ją baigęs, tęsė tarnybą Kalugos pulke jaunesniuju karininku. 1916 m. balandžio mėn. perkeltas į 4-ąjį Lomžos pulką, tarnavo jaunesniuju karininku, kuopos vadu, pulko adjutantu. 1917–1918 m. – iš pradžių 53-iojo inžinerinio dalinio kuopos vadas, vėliau – štabo adjutantas. 1918 m. vasario mėn. buvo demobilizuotas, gyveno Voroneže.

1918 m. birželio mėn. grįžo į Lietuvą. 1918 m. gruodžio 1 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas raštvedžiu į KAM Tiekimo skyrių Vilniuje. 1919 m. sausio 11 d. perkeltas į Kauno komendantūrą būrio vadu, vėliau – ginklą prižiūrėtoju. Gegužės 1 d. perkeltas į Pirmąjį pėstininkų pulką. Išvadavus Ežerėnus, nuo 1919 m. rugsėjo 17 d. iki spalio 1 d. – Ežerėnų komendantas. 1919 m. spalio 18 d. suteiktas kapitono laipsnis. 1919–1920 m. dalyvavo kovose su raudonarmiečiais, bermontininkais ir lenkais. Pasižymėjo 1919 m. lapkričio 22 d. kautynėse su bermontininkais prie Radviliškio, vadovaudamas Pirmojo pėstininkų pulko 3-iajam batalionui. 1921 m. rugpjūčio 20 d. perkeltas į I pėstininkų divizijos štabą. 1923 m. gegužės mėn. pakeltas į majorus. 1923 m. lapkričio 10 d. perkeltas į Minosvaidžių batalioną kuopos vadu, 1924 m. gegužės 14 d. paskirtas bataliono vadu. 1924 m. rugpjūčio 15 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1926 m. sausio 1 d. perkeltas į Vyriausiojo kariuomenės štabo III (Operacijų) skyrių, o sausio 22 d. paskirtas eiti Šeštojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1926 m. vasario 16 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. Išformavus Šeštąjį pėstininkų pulką, 1926 m. rugsėjo 15 d. paskirtas Ketvirtojo pėstininkų pulko vado padėjėju. 1927 m. rugpjūčio 17 d. perkeltas III karo apygardos štabo I (Mobilizacijos) skyriaus viršininku. Nuo 1929 m. spalio 14 d. iki 1930 m. sausio 1 d. ėjo Šiaulių apskrities komendanto pareigas. 1930 m. liepos 1 d. paskirtas III divizijos štabo viršininku. 1931 m. rugpjūčio 29 d. baigė Aukštesniųjų karininkų kursus, 1934 m. gegužės 18 d. – Vytauto Didžiojo karininkų kursų Gen. štabo skyrių, suteikus generalinio štabo karininko teises, paskirtas Vyriausiojo kariuomenės štabo valdybos I (Mobilizacijos) skyriaus viršininku. 1934 m. rugsėjo 7 d. pakeltas į pulkininkus. Nuo 1935 m. gegužės 18 d. pradėjo eiti Vytauto Didžiojo karininkų kursų etatinio lektoriaus pareigas. 1935 m. rugsėjo 1 d. paskirtas I pėstininkų divizijos štabo viršininku, 1940 m. sausio 10 d. – Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos etatiniu lektoriumi.

K. Sprangauskas

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 25 d. paskirtas Kariuomenės štabo viršininko div. gen. Stasio Pundzevičiaus padėjėju. 1940 m. birželio 30 d. pakeltas į brigados generolus. Likviduojant Lietuvos kariuomenę 1940 m. gruodžio 20 d. iš kariuomenės atleistas. Įsidarbino Birštono pradinės mokyklos vedėju. 1941 m. birželio 14 d. suimtas, išvežtas į Krasnojarsko kraštą, į lagerį Rešotuose. Vėliau kalintas Temlage, Mordovijoje, Tagillage, Sverdlovsko srityje, nuo 1945 m. – lageryje Javase, Zubovo Polianos rajone, Mordovijoje. Šeima 1941 m. irgi buvo ištremta.

1946 m. gruodžio 28 d. SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nuteistas 10 metų kalėti, įkalintas Bolšaja Murtos rajone, Krasnojarsko krašte, 1949 m. gegužės 9 d. ten žuvo.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio, Šaulių žvaigždės ordinais, Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais, Rusijos kariuomenėje – Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio ordinu su kardais ir kaspinu.

Žmona – Kotryna Vaitkevičaitė, sūnus – Kazys, duktė – Ona Danutė.

Gen. št. plk. Juozas LANSKORONSKIS⁸⁴⁴

(pulko vadas nuo 1934 m. kovo 27 d. iki 1937 m. lapkričio 10 d.)

Juozas Lanskoronskis gimė 1893 m. sausio 7 d. Žąsiškio vienkiemyje (kitaip – Žąsiškiuose, dab. Parovėjos sen., Biržų r.). 1911 m. baigė Rygos klasikinę gimnaziją ir išvyko mokytis į Sankt Peterburgo istorijos ir filologijos institutą. 1915 m. jį baigęs, pradėjo mokytojauti prie instituto įkurtoje gimnazijoje. Tačiau dirbo neilgai – buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę. 1916 m. baigė Petrogrado Pavlo karo mokyklą, tarnavo Petrogrado leibgardijos⁸⁴⁵ pulke. 1919 m. grįžo į Lietuvą. Liepos 14 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas tarnauti į Atskirąjį Marijampolės batalioną. Kartu su batalionu, vėliau išaugusiu į Šeštąjį pėstininkų pulką, dalyvavo kovose su raudonarmiečiais, bermontininkais ir lenkais. 1919 m. spalio 18 d. jam buvo suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1919 m. lapkričio 1 d. paskirtas Atsargos kuopos, lapkričio 28 d. – 3-iosios kuopos vadu.

J. Lanskoronskis

844 Lietuvos kariuomenės karininkai, t. 5, p. 20–21; LCVA, f. 930, ap. 8, b. 26, 31, 35, 743.

845 Leibgardija – monarchą ar valstybės vadovą saugantis (arba anksčiau saugojęs) rinktinis dalinys.

1920 m. vasario 28 d. paskirtas eiti I pėstininkų brigados štabo viršininko pareigas. 1921 m. balandžio 7 d. pakeltas į kapitonus.

1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus ir kovo 31 d. buvo paskirtas I pėstininkų divizijos štabo viršininku. Nuo 1922 m. spalio 20 d. iki 1923 m. rugpjūčio 22 d. mokėsi Sen Siro (Saint-Cyr) aukštojoje karo mokykloje Prancūzijoje. Grįžęs buvo paskirtas Aukštųjų karininkų kursų lektoriumi. 1923 m. gruodžio mėn. pakeltas į majorus, 1925 m. gegužės mėn. – į pulkininkus leitenantus. 1925 m. rugpjūčio 28 d. paskirtas eiti Generalinio štabo valdybos Karo mokslo skyriaus viršininko pareigas. 1926 m. rugsėjo 28 d. išsiųstas mokytis į Generalinio štabo akademią Belgijoje (*École de guerre*), 1929 m. gegužės 15 d. ją baigė. Grįžęs buvo paskirtas eiti II karo apygardos štabo viršininko pareigas. 1929 m. lapkričio 23 d. suteiktas generalinio štabo pulkininko laipsnis. 1930 m. birželio 27 d. paskirtas Generalinio štabo valdybos II (Informacijų) skyriaus viršininku, daug dirbo karinių statutų ir instrukcijų redagavimo komisijoje. 1934 m. kovo 27 d. paskirtas Šeštojo pėstininkų pulko vadu, 1937 m. lapkričio 10 d. – Lietuvos karo atašė Prancūzijoje ir Belgijoje. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, atsisakė grįžti į Lietuvą. Po karo kaip patarėjas dalyvavo VLIK'o veikloje. Mirė 1980 m. rugpjūčio 3 d. Belgijoje.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo ir 4-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Latvijos Trijų žvaigždžių 3-iojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio ir Gynybos sąjungos bronzos medaliais, Belgijos 1-ojo laipsnio Karo kryžiumi, Čekoslovakijos Baltojo liūto 4-ojo laipsnio ordinu su kardais, Estijos Erelio kryžiaus 3-iojo laipsnio ir Kaitselito kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinais, Prancūzijos Garbės legiono 4-ojo laipsnio ordinu, Švedijos Kalavijo 3-iojo laipsnio ordinu, Vengrijos Nuopelnų 2-ojo laipsnio ordinu.

Žmona – Madeleine de Groef, dukra – Aldona, sūnus – Jonas Petras Bronius.

Gen. št. plk. Antanas BREIMELIS⁸⁴⁶

(pulko vadas nuo 1937 m. lapkričio 16 d. iki 1939 m. balandžio 4 d.)

Antanas Breimelis gimė 1900 m. birželio 19 d. Meškalaukio kaime (dab. Joniškėlio apylink. sen., Pasvalio r.). 1919 m. baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją. 1919 m. liepos 1 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas tarnauti į Atskirąjį Vilniaus batalioną. 1919 m. liepos 31 d. įstojo į Karo mokyklą, tų pačių metų gruodžio 16 d. ją baigė. Suteikus leitenanto laipsnį, paskirtas tarnauti į Joniškėlio batalioną, vėliau performuotą į Devintąjį pėstininkų

846 Lietuvos kariuomenės karininkai, t. 2, p. 212–213; LCVA, f. R-222, ap. 2, b. 14, l. 2; f. 930, ap. 5, b. 295a.

pulką, 1923 m. sausio 6 d. – 2-osios kulkosvaidžių kuopos vadu. 1923 m. gruodžio 11 d. jam buvo suteiktas vyresniojo leitenanto laipsnis. 1925 m. liepos mėn. A. Breimelis baigė Aukštuosius karininkų kursus, 1927 m. vasario 16 d. gavo kapitono laipsnį. 1928 m. gegužės 31 d. paskirtas Mokomosios kuopos vadu.

1928 m. spalio 30 d. perkeltas į Karo mokyklą ir paskirtas lektoriumi. Nuo 1929 m. balandžio 1 d. iki 1932 m. rugsėjo 1 d. studijavo Italijos karališkojoje karo akademijoje Turine. Baigęs studijas, paskirtas į Generalinio štabo valdybos II skyrių, lapkričio 23 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis ir gen. štabo karininko teisės. 1932 m. gruodžio mėn. jis buvo perkeltas į Generalinio štabo valdybos I skyrių, 1934 m. gegužės 19 d. – į Karo mokyklą lektoriumi, o rugsėjo 19 d. – į Penktąjį pėstininkų pulką, tačiau lapkričio 16 d. vėl sugrąžintas į Karo mokyklą. 1934 m. lapkričio 23 d. pakeltas į gen. št. pulkininkus leitenantus. 1936 m. spalio 8 d. paskirtas Karo mokyklos inspektoriumi, 1937 m. lapkričio 16 d. – Šeštojo pėstininkų pulko vadu. 1938 m. lapkričio 23 d. jam buvo suteiktas gen. št. pulkininko laipsnis.

1939 m. balandžio 5 d. paskirtas Septintojo pėstininkų pulko vadu ir šias pareigas ėjo iki Lietuvos okupacijos. Sovietams okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 27 d. paskirtas Lietuvos liaudies kariuomenės III pėstininkų divizijos štabo viršininku, likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. rugsėjo 2 d. – Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 184-osios šaulių divizijos 294-ojo šaulių pulko vadu. 1941 m. birželio 16 d. suimtas ir išvežtas į Gorkio kalėjimą Nr. 1. 1942 m. gruodžio 30 d. nuteistas 10 metų, išvežtas į Uchtižernlagą, Komiją. 1950 m. kovo 17 d. žuvo Suchobezvodnajos lageryje, Gorkio srityje.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu.

Žmona – Natalija Abraitytė, duktė – Liūda.

A. Breimelis

Plk. Jonas ANDRAŠŪNAS⁸⁴⁷

(pulko vadas nuo 1939 m. balandžio 5 d. iki 1940 m. birželio 27 d.)

Jonas Andrašūnas gimė 1896 m. birželio 22 d. Kaip jo gimimo vieta skirtinguose šaltiniuose nurodomi Linkaičiai, Belazariškiai Panevėžio apskrityje arba Panevėžio miestas.

Mokėsi Panevėžio realinėje gimnazijoje, bet prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui su šeima pasitraukė į Rusiją. Šeima apsistojo Novgorode. Čia 1915 m. Jonas baigė realinę gimnaziją ir tais pačiais metais buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1916 m. baigęs Vladimiro karo mokyklą Petrograde, buvo pasiūstas į frontą prieš Austriją, ten pateko į vokiečių nelaisvę. Pasibaigus karo veiksams, paleistas iš nelaisvės grįžo į Lietuvą ir 1919 m. gegužės 5 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Panevėžio batalioną. 1919 m. gruodžio 15 d., suteikus vyr. leitenanto laipsnį, paskirtas 4-osios kuopos vadu, 1920 m. sausio 1 d. – 2-ojo bataliono vadu. 1920 m. balandžio 21 d. suteiktas kapitono laipsnis. Kartu su batalionu, vėliau išaugusiu į pulką, 1919–1920 m. dalyvavo kovose su raudonarmiečiais, bermontininkais ir lenkais. Pasiryžė kautynėse su bermontininkais prie Meškuičių. 1922 m. spalio 6 d. baigęs Aukštuosius karininkų kursus paskirtas tarnauti į Vietinę brigadą, o 1923 m. sausio 1 d. – šios brigados štabo viršininku. 1923 m. gegužės mėn. pakeltas į majorus, o rugpjūčio 20 d. paskirtas laikinai eiti brigados vado ir geležinkelių karo viršininko pareigas. 1923 m. lapkričio 15 d. perkeltas į Generalinio štabo Mobilizacijos skyrių. 1924 m. gegužės 26 d. perkeltas Kauno įgulų komendantūros komendanto padėjėju. 1926 m. liepos 15 d. paskirtas Karo mokyklos lektoriumi. 1926 m. rugpjūčio 12 d. paskirtas Telšių karo sritys viršininku, tačiau gruodžio 29 d. vėl grąžintas į Karo mokyklą. 1927 m. vasario 8 d. paskirtas Trakų karo sritys viršininku, spalio 27 d. – Panevėžio apskrities komendantu. 1928 m. vasario 16 d. suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. 1938 m. birželio 25 d. paskirtas Klaipėdos krašto komendantu ir rugsėjo 8 d.

J. Andrašūnas

847 Lietuvos kariuomenės karininkai, t. 2, p. 55–56; LCVA, f. 930, ap. 2A, b. 127; f. 930, ap. 5, b. 66.

pakeltas į pulkininkus. Vokiečiams užėmus Klaipėdos kraštą, 1939 m. balandžio 5 d. paskirtas Šeštojo pėstininkų pulko vadu.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 27 d. išleistas į atsargą. Vokiečių okupacijos metais dirbo Ukmergės apskrities valdyboje. 1944 m. vasario 12 d. paskirtas Vietinės rinktinės Kėdainių apskrities komendantu, tačiau dėl ligos pareigų eiti nepradėjo ir nuo kovo 14 d. buvo priskirtas prie Vietinės rinktinės Ukmergės apskrities komendanto. 1944 m. vasarą su šeima pasitraukė į Vokietiją, apsistojo Dresdene, vėliau – Viurcburgo pabėgėlių stovykloje. 1949 m. emigravo į JAV, nuo 1955 m. gyveno Los Andžele. Aktyviai dalyvavo lietuvių išėvių veikloje, daug piešė, nutapė apie 250 paveikslų.

Atkūrus nepriklausomybę, 1994 m. liepos 2 d. grįžo į Lietuvą ir 1994 m. rugpjūčio 9 d. mirė Vilniuje, palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Šaulių žvaigžde, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 2-ojo laipsnio ženkle, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Žmona – Veronika Limbaitė, duktė – Dalia.

Plk. ltn. Bolius NAMAJUŠKA⁸⁴⁸

(pulko vadas nuo 1940 m. birželio 27 d. iki pulko likvidavimo)

Bolius Namajuška gimė 1893 m. birželio 13 d. Utenos apskrities Užpalių valsčiaus Viešeikių kaime. Mokėsi Dusetų pradžios mokykloje, 1914 m. Sankt Peterburge eksternu baigė gimnaziją, nes, neturėdamas pakankamai lėšų, dirbo „Treugolnik“ gumos fabrike. 1914 m. lapkričio 4 d. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1916 m. rugsėjo 6 d. baigė 2-ąją praporščikų karo mokyklą Kazanėje ir buvo paskirtas tarnauti į 642-ąjį pėstininkų pulką. Šio pulko sudėtyje dalyvavo kovose su vokiečiais, buvo sužeistas. 1918 m. sausio 14 d. iš kariuomenės paleistas, tačiau, negalėdamas grįžti į Lietuvą, išvažiavo į Kazanę, vėliau išvyko į Sibirą, pateko pas baltagvardiečių atamaną

B. Namajuška

848 Lietuvos kariuomenės karininkai, t. 5, p. 302; LCVA, f. 930, ap. 5, b. 1904.

G. Semionovą ir tęsė karo tarnybą baltųjų kazokų daliniuose: vadovavo būriui, kuopai, batalionui, kovojo su Sibire siautusiaisiais bolševikais. 1920 m. pradžioje buvo paskirtas 716-ojo artilerijos diviziono intendantu. Už narsumą atamano Semionovo apdovanotas karvedžio kardu. 1921 m. vasario 12 d. su Lietuvos pasiuntinybės Sovietų Rusijoje išduotu pasu po 2 mėnesių kelionės per Vladivostoką, Šanchajų, Singapūrą, Suecą, Port Saidą, Zalcburgą, Miuncheną, Berlyną ir Virbalį grįžo į Lietuvą.

1921 m. birželio 28 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas tarnauti į Aštuntąjį pėstininkų pulką. 1921 m. rugpjūčio 4 d. suteiktas vyr. leitenanto laipsnis, paskirtas kuopos vadu. 1923 m. gegužės 18 d. pakeltas į kapitonus. 1923 m. spalio 15 d. baigė Aukštuosius karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų. 1927 m. birželio 1 d. paskirtas 1-ojo bataliono vadu. 1927 m. rugpjūčio 1 d. pakeltas į majorus. 1929 m. kovo mėn. baigė trumpalaikius pėstininkų batalionų vadų kursus, 1935 m. vasario 14 d. – Vytauto Didžiojo karininkų kursų Administracijos skyrių ir tų pačių metų liepos 20 d. buvo perkeltas į Trečiąjį pėstininkų pulką, paskirtas pulko štabo rikiuotės karininku, vėliau – pulko ūkio viršininku. 1936 m. lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus, o kitą dieną paskirtas 2-ojo bataliono vadu.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 27 d. paskirtas Šeštojo pėstininkų pulko vadu, likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. spalio 3 d. – Rudonosios armijos pėstininkų mokyklos viršininko padėjėju medžiaginiam aprūpinimui. Nesėkmingai bandė repatrijuoti į Vokietiją.

1941 m. kovo 26 d. NKVD suimtas, kalintas ir tardytas Vilniuje. 1941 m. gegužės 23 d. tardymas buvo baigtas, bet dėl kilusio Vokietijos–SSRS karo byla į teismą nepateko. Nuo 1941 m. rugpjūčio 23 d. įkalintas NKVD kalėjime Gorkyje. 1942 m. birželio 16 d. Gorkio kalėjime žuvo.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Rusijos kariuomenėje – Šv. Jurgio (Georgijaus) 4-ojo laipsnio ordinu ir Šv. Jurgio 4-ojo laipsnio kryžiumi.

Žmona – Marija Milašauskaitė, duktė – Izolina Emilija.

Apie 1920 m. Kauno įgulos maištą

(Ištrauka iš atsiminimų knygos: Šukys A. Du mediniai ir trys geležiniai kryžiai. V., 2016, p. 151–167)

Sukilimo ženklai

Po Vasario šešioliktosios vakarais, prieš patikrinimą, pradėjo lankytis pulke svetimi kareiviai, ieškodami pažįstamų. Tie kareiviai buvo iš II Atsargos ir Elektro Technikos batalionų, bet daugiausia iš II Atsargos bataliono. Atėję ieškojo pažįstamų, bet greitai užmegzdavo pašnekesį su nepažįstamais. Pašnekesys tuojau persimesdavo į tai, kad kareiviai esą skriaudžiami, būdavo imami karininkai bei vadai niekinti, valdžia esanti dvarininkų, kunigų, buržujų ir įvairaus plauko išnaudotojų, kurie nekreipia dėmesio į skurstantį kareivį. Vasario 21 d. vakare tokių, kurie ieško „pažįstamų“, atėjo į mūsų kuopą apie 30 vyrų. Jie išsimaišė po visą kuopą ir varė smarkią propagandą prieš vyriausybę ir kariuomenės vadovybę.

Tą vakarą įvyko mitingas 8-me pėstininkų pulke, į mitingą daugiausia atvyko iš II Atsargos bataliono, Elektro Technikos bataliono, keli kareiviai iš gusarų pulko, keli iš Kauno miesto komendantūros ir keletas iš artilerijos pulko. Iš viso apie 150 kareivių. Sukilimo vadai bijojo eiti vieni be apsaugos į mitingą. Šiam reikalui jie vedėsi II Atsargos bataliono kulkosvydžių kuopą. Ši kuopa sukilimo vadus ir visą mitingą saugojo nuo visokių netikėtumų.

Sukilimo vadai mitinge perskaitė maždaug tokio turinio deklaraciją:

„Kareiviai, gana bernauti ponų, kunigų ir bagočių reikalams. Laikas stoti į revoliucijos karžygių eiles. Mūsų šūkis: „Tegyvuoja revoliucija Lietuvoj“. Toliau reikalavo sudaryti kuopose kareivių tarybas ir centrinę kareivių tarybą visai Lietuvos kariuomenei. Sudaryti taiką su Tarybų Rusija ir t. t.

Šiame mitinge paskelbė ir revoliucinį komitetą. Komitetą sudarė šie asmenys: Petras Mickeliūnas, D. Vizgirda, Maksas Kušneris, B. Banišauskas ir Gudonis.

Revoliucinis komitetas čia paskelbė:

II Atsargos bataliono vadu paskirtas siuvėjas puskarininkis J. Zubrickas.

Elektro Technikos bataliono vadu paskirtas kareivis J. Gobis.

Artilerijos pulko vadu paskirtas revoliucinio komiteto narys Petras Mickeliūnas.

Administracinėmis baudomis nubaustus kareivius paleisti iš daboklės, o į jų vietą uždaryti karininkus.

Rytoj, t. y. vasario 22 d., 9 val. ryto, visos kariuomenės dalys pilnoj kautynių aprangoj renkasi prie Soboro.

Šio vakaro kareivių mitingui pirmininkavo 8-os baterijos puskarininkis Pe-

tras Mickeliūnas, o sekretoriavo artilerijos pulko štabo puskarininkis Domininkas Vizgirda.

Mūsų kuopos kareiviai buvo fronte, girdėjo daug panašių kalbų, skaitė daug komunistinių propagandos lapelių, matė komunistinę nudriskusią, išalkusią ir padrikusią kariuomenę. Dėl to šių agitatorių varomoji propaganda vienus juokino, kitus pykino, ir niekas jiems netikėjo. Kareiviai siūlė agitatoriams vykti į frontą ir pažiūrėti, kaip atrodo jų giriamoji komunistinė kariuomenė. Kareiviai žinojo, kad jiems daug ko trūksta, kad daug yra nepriteklių. Bet jie taip pat žinojo, kad daug metų Lietuvą laikė pavergę rusai. Jie žinojo, kad rusai per tą laikotarpį plėšė, engė, kraštą tiek alino, kiek tik galėjo. Net ir spaudą lietuviams buvo uždraudę, kad Lietuva būtų ir tamsi, ir juoda. Negirdėjau, kad kuris nors kareivis, susipratęs lietuvis, ką nors būtų pasakęs prieš savo vyriausybę ar pasiskundęs nepriteklium. Anais laikais daug ko mums trūko. Tačiau visi žinojo, kad mūsų jauna valstybė dar taip neseniai pradėjo nepriklausomą gyvenimą, kad ji negali kareivių viskuo tinkamai aprūpinti.

Čia reikia pastebėti, kad 8 pulkas nutarė neprisidėti nei prie vienos, nei prie kitos pusės. Jo kuopos išstatė sargybas prie durų.

Prieš patikrinimą paprašiau pas mus buvusius svečius palikti kuopą. Patikrinimas praėjo tvarkingai, iš mūsų kuopos niekas niekuo nepasireiškė. Po patikrinimo, kaip ir paprastai, visi greitai sugulė, tik vienas iš Kalvarijos kilęs jaunas kareivis dar delsė ir vis politikavo su budinčiu jaunesniuoju puskarininkiu Karevičium. Tas kareivis visu griežtumu puolė Lietuvos buržuazinę valdžią ir prisipykęs gyrė rusiškąjį komunizmą. Aš įėjau į kazematą ir įsiterpiau į jų pasikalbėjimą. Juokdamasis pasakiau: „Tai tu nori barzdotų „kacapų“, kad, gulėdami ant pečiaus, valdytų tave?“ Visi pradėjo smarkiai juoktis ir „kacapų“ adresu laidyti tokias replikas, prieš kurias būtų buvę sunku atsilaikyti ir geriausiam oratoriui. Visų išjuoktas komunistuojantis jaunas kareivis nutilo ir nenoromis įlipo į lovą. Aš irgi rengiausi eiti gulti, nes jau laikas buvo gesinti šviesas.

Tuo metu gatvėje sutratėjo kulkosvydis. Kulkos nucypė palei mūsų kareivinių langus. Padaviau kuopai komanda: „Kuopa – kelk! Prie – šautuvų!“ Kareiviai vienmarškiniai subėgo prie šautuvų. Komunistuojantis jaunas kareivis iš džiaugsmo šokinėjo ir, rankomis plodamas, balsiai šaukė: „Oi, bus buržujams, ot, bus buržujams!“

Dvidešimt vienmarškinių kareivių užtaisytai šautuvais pastačiau prie vienu durų, kitus dvidešimt – prie kitų durų, o tuo tarpu kiti skubiai rengėsi, šviesas kareivinėse prigesinau. Pro langą pasižiūrėjau į gatvę. Ties mūsų kareivinės kampu stovėjo automobilis – limuzinas. Motoras užžė, bet žmonių nebuvo matyti, o iš viso gatvėje nebuvo matyti jokio judėjimo.

Praėjus dešimčiai minučių, kuopa buvo jau kautynių aprangoje. Atbėgo kuopos vadas leitenantas Baniulis. Atvyko ir bataliono vadas kapitonas Mackevičius.

Bataliono vadas tuojau pat įsakė pasiūsti žvalgybą į bataliono arklides. Septynių vyrų žvalgyba buvo pasiūsta, o bataliono vadas nuėjo į kitas kuopas, žvalgyba tuojau pat grįžo, bet nuginkluota. Ją nuginklavo II Atsargos bataliono žvalgai, kurie buvo išsidėstę vilnim užsiėmimų aikštėje. Nuginklavę žvalgybą, paklausė: „Kur jūs vykstate?“ Mūsiškiai atsakė, kad vyksta sargybon prie bataliono arklidžių, tačiau jie nebuvo praleisti. Kai žvalgyba grįžo ir pranešė, kas įvyko, kuopos vadas tuojau pat įsakė man pasiimti vieną būrį su sunkiuoju kulkosvydžiu⁸⁴⁹ ir vykti į nurodytą vietą, kur sukilėliai išsidėstę. Be to, įsakė žūtbut pasiekti arklides ir išžvalgyti visą rajoną. Būrys išsidėsčiusių sukilėlių jau nerado, jie buvo pasitraukę. Kovos parengtyje slinkome prie arklidžių. Išžvalgiau iki Nemuno, bet niekur nieko nesutikau. Su būriu grįžau į kareivines, nepatyręs jokių nuotykių. Naktis praėjo ramiai.

Vasario 22 diena. Sekmadienio rytas. Smarkiai šalo. Medžių šakos, apsitraukusios šerkšnu, linko prie žemės. Iš kaminų dūmai kilo tiesiog į dangų. Juozapavičiaus prospekte nebuvo matyti jokio judėjimo. Tai buvo tylą prieš didelę audrą. Nuolatos buvo palaikomas ryšys su 8 pėstininkų pulku, nes jis buvo išstatęs lauko sargybą ant Aukštosios Panemunės tilto. Ta sargyba, kai tik pastebėdavo kokį nors judėjimą Aukštojoje Panemunėje, tuoj pranešdavo savo pulkui, o pulkas savo ruožtu per ryšininkus perduodavo žinias 6 pėstininkų P. K. Margio pulkui.

8 pėstininkų pulko ryšininkai atvyko ir pranešė, kad jų pulkas neprisidės nei prie vienos, nei prie kitos pusių. Taip sutarusios visos kuopos ir išstačiusios sargybas prie kareivinių durų, kad niekas niekur nesimaišytų. Apie devintą valandą per ryšininką gavome žinių, kad Elektro Technikos batalionas, kuris buvo įsikūręs tuojau pat už 8 pėstininkų pulko Šančiuose, rikiuojasi žygiui į Kauną. Be to, atėjo žinia, kad 8 pėstininkų pulko lauko sargyba pasitraukė nuo Aukštosios Panemunės tilto, kai pamatė, kad atvyksta II Atsargos batalionas pilnoje kautynių parengtyje.

Išsklaidome žygiuojančius sukilėlius ir agitatorius

Bataliono vadas, atvykęs į kareivines, pasisveikino su išrikiuota kuopa ir paklausė: „Ar klausysite savo bataliono vado, kuris jums vadovavo visų kautynių metu?“ Kareiviai atsakė, kad klausysią, o I būrio eilinis Cipkevičius prašė, kad būtų leista tiesiog durtuvų kautynėms. Bataliono vadas man pasakė: „Viršila, eik į gatvę ir sek judėjimą.“ Pakeitęs milinę, įsidėjau į kišenę užtaisytą parabelių⁸⁵⁰ ir, išėjęs iš kareivinių, atsistočiau prie durų ant laipto, žiūrėjau į Aukštosios Panemunės pusę, kur pamačiau atvykstant žygio saugą, bet voros dar nebuvo

849 Kulkosvaidžiu – G. S.

850 Pistoletas „Parabellum“ – G. S.

matyti, žygio saugos priekiniai patruliai slinko labai atsargiai ir palengva gatvės pakraščiais, per 20–30 žingsnių vienas nuo kito. Jau artėjo į Elektro Technikos bataliono kareivines. Bataliono vadas, pravėręs duris, paklausė: „Ar jau matyti?“ Atsakiau, kad žygio sauga jau ties Elektro Technikos bataliono kareivinėmis ir kad priešakinė žygio uždvara taip pat perėjo Aukštosios Panemunės tiltą, žygio saugos patrulis jau ėjo palei 8 pėstininkų pulko kareivines. Jau aiškiai buvo matyti ir sukilėlių vora.

Žygio saugos patruliai artėjo, apsikabinėję rankinėmis granatomis, su šautuvais, ant kurių buvo uždėti durtuvai. Jie atidžiai žvalgėsi į 8 pėstininkų pulko kareivinių langus ir skersgatvius. Ką tik pastebėjęs, viską perdavinėjau bataliono vadui, kuris stovėjo čia pat, už durų. Žygio saugos patruliai jau pasiekė ir mūsų kareivines. Patruliai žiūrėjo į mane, o aš į juos. Iš voros buvo paliepta sustoti. Vienas patrulių sustojo ties mūsų kareivinių kampu, jis žiūrėjo į mane, bet nieko nesakė. Aš jam pasakiau: „Labas rytas“, jis irgi atsakė: „Labas rytas“, tada aš paklausiau: „Tai kur jūs einate, vyrai?“, jis atsakė, kad jie einą pakeisti valdžios. Pradėjova mudu kalbėtis, ir aš ėmiau žingsniuoti artyn į jį. Paklausiau, kaip jis supranta tą valdžios keitimą. Ar jūs, sakau, turite jau naują valdžią? Jis atsakė, kad jie turį kariuomenės vadą, kuris viską sutvarkys. Be to, sako, jo batalione tvarka jau padaryta. Sako: „Mes šįryt areštavome visus vadus ir karininkus ir uždarėme į kalėjimą. O jūs ar areštavote savo karininkus?“ Atsakiau, kad ne, nes jie eina kartu su mumis. Paklausiau, kodėl jie sustojo ir nebežygiuoja toliau, jis atsakė, kad prie jų prisijungs Elektrotechnikos batalionas. Tada paklausiau: „Tai ar daug čia jūsų žygiuoja?“ Jis sako: „Taip, daug. Čia žygiuoja II Atsargos batalionas, Elektro Technikos batalionas, 8 pėstininkų pulkas, 6 pėstininkų pulkas, gusarai ir visos kitos dalys.“ Jam bepasakojant, pamaniau sau: kai išeis 6 pėstininkų pulkas, tai tu nežinosi, kur dėtis. Tuo metu vorai buvo perduotas įsakymas žygiuoti pirmyn. Atsisveikinęs grįžau į kareivines. Bataliono vadui papasakojau viską. Abu su juo užlipome į antrąjį aukštą, į pirmosios kuopos patalpas, kuriose kareiviai sėdėjo ant lovų su šautuvais rankose. Bataliono ir kuopos vadai pro langą stebėjo, kas vyksta gatvėje. Sustojo ir kuopa ties langais. Aš apsilvilkau miline. Praėjo pirmoji, antroji, trečioji ir ketvirtoji kuopos tvarkingomis gretomis, su uždėtais ant šautuvų durtuvais. Pradėjo žygiuoti jauni kareiviai, gal tik vakar ar užvakar atvežti. Visi buvo dar civiliais rūbais, tik šautuvais nešini. Vienas nešėsi šautuvą po pažastimi pasikišęs, kitas – pasikabinęs, o kiti – ant peties užsidėję. Ėjo be jokių gretų, kaip avių kaimenė. Paskui jaunus kareivius važiavo kulkosvydžių kuopa. Sunkieji kulkosvydžiai su įvertais kaspinais buvo pastatyti ant kojų gurguolės vežimuose. Tarp tarp II Atskiro ir Elektro Technikos batalionų buvo maždaug apie 150 metrų.

Bataliono vadas įsakė: „1 kuopai vykti pro galines duris prieš Elektro Technikos batalioną. 2 kuopai vykti pro vidurines duris prieš II Atsargos batalioną. Kuopos, į gatvę marš!“

Kuopos vadas leitenantas Baniulis sukomandavo: „Kuopa, paskui mane bėgte – marš!“ 1 kuopa užėmė visą gatvę, nuo vienu kareivinių ligi kitų. Kuopa, pasukta dešinėn, užtaisė šautuvus. Elektro Technikos batalionas sustojo už 50 metrų.

2 kuopa išbėgo pro vidurines duris. Kuopos vadas leitenantas Gelgermanas sukomandavo: „Kuopa – kairėn, būrių voron – marš.“ Kai tik kuopa atsidūrė gatvėj, tada sukomandavo: „Kuopa – kairėn, III būrys gulom, II būrys klupščiom, I būrys stačiom, šautuvus – užtaisyk!“

Sutraškėjo užtaisomi kuopos šautuvai, ir per pusę minutės dingo visas II Atsargos batalionas. Ypač tiems buvo karšta, kuriems reikėjo šokti per aukštą šventoriaus tvorą. Prieš 1 kuopą sustabdytas Elektro Technikos batalionas pradėjo mitinguoti, pasistatęs stalą viduryje gatvės; ant jo užlipęs vienas pradėjo kalbėti. Bataliono vadas man įsakė nueiti ir pasakyti jiems, kad tuojau pat išsiskirstytų, o priešingai bus atidengta ugnis. Ėjau nejaukiai jausdamasis ir galvojau sau, ką gi aš turėsiu pasakyti. Priėjau ir sustojau tarp klausančiųjų. Mačiau kalbėtoją, bet negirdėjau, ką jis kalbėjo, nes širdis labai plakė. Nežinojau, kaip pradėti kalbėti. Smarkiu balsu riktelėjau: „Dėmesio!“ Klausytojai pasisuko į mano pusę, bet kalbėtojas apsimetė negirdįs. Tada dar smarkiau riktelėjau: „Dėmesio!“ Kalbėtojas pasisuko į mane ir paklausė, ko aš noriu. Pasakiau, kad kareiviai liejo kraują už Tėvynę ir reikalauja, jog išsiskirstytumėte, o antraip bus atidengta ugnis. „Ką, ką, tamsta, ką, tamsta...“ – sušuko kalbėtojas. Aš pakartojau ir dar taip balsiai, kad aidas nuskambėjo per visus Šančius. Man pakartojus, tuojau pasileido bėgti apie penkiasdešimt vyrų, o aš grįžau iš kur atėjęs. Kalbėtojas šaukė: „Nebėkit, nešaus“, bet jo šauksmas buvo bergždžias: kai tik pabėgo pirmieji, tuojau užsikrėtė ir kiti bėgti. Prie stalo liko kokie keturi penki vyrai, o ir tie, pasiėmę stalą, nudūlino savo keliu. Juozapavičiaus prospekte liko vos keli vežimai, o šiaip jokios gyvos dvasios nebuvo matyti. 6 pėstininkų Pilėnų Kunigaikščio Margio pulko I batalionas pasitraukė nuo gatvės ir išsirikiavo prie savo kareivinių. Tuo tarpu II Atsargos bataliono bailiai bėgo pro visus užkampius ir užpakalinius praėjimus atgal į Aukštąją Panemunę. Keletas mūsų vyrų nuskubėjo ir pastojo kelią bėgantiesiems; daugiausia vis tie, kurie vakar vakare buvo nuginkluoti. Šiandien jie atsiskaitė, gerai apausiuodami bėgančiuosius. Kai sukilėliai pamatė, kad užkampiuose bėgantieji ausiuojami, metėsi atgal ir vėl susirinko Juozapavičiaus prospekte. Tačiau susirinko tik pusė. Susitvarkę apsuko vežimus, nuleido kulkosvydžius ir nužygiavo atgal.

Margiečiams tai buvo skanaus pasišaipymo metas. Vadino sukilėlius „narsuoliais pienburniais“; siūlė nusimauti kelnes ir užsimesti sijonus, vietoje šovininių už diržų prisikišti pakulų. Kai kareivis išsigąsta užtaisyto šautuvo, tai jis nevertas ir žvirblis. Siūlė bėgti pas mamą ir slėptis po žiurstu, žodžiu, išjuokė, kaip kas įmanydamas.

II Atsargos batalionui nužygiavus į Aukštąją Panemunę, mūsų pulko kuopos buvo grąžintos į kareivines, jau buvo pietų metas. Kuopos parsinešė pietų. Kareivių tarpe kalbos nesibaigė: visi dalijosi tik ką išgyventais įspūdžiais. Šančių vietiniai gyventojai atnešė keletą pamestų šautuvų.

Po pietų į mūsų pulką atvažiavo krašto apsaugos ministeris A. Merkys, kariuomenės vadas generolas Liatukas, dar keli kiti ministrai ir daug štabo karininkų. Aukšti valstybės pareigūnai vaikščiojo po kareivines ir, kalbėdamiesi su kareiviais, gyrė mūsų elgimąsi, ypač už tai, kad iki paskutinio akimirksnio buvo išlaikytas šaltas kraujas, neatidengta ugnis ir tuo būdu išvengta savųjų kraują pralieti. Kiek pabuvęs, kariuomenės vadas generolas Liatukas su keliais štabo karininkais išvyko į Aukštąją Panemunę pas sukilėlius. Krašto apsaugos ministeris Merkys dar liko pas mus kareivinėse. Kiti ministrai ir pareigūnai grįžo į Kauną. Prie mūsų kareivinių atvažiavo du šarvuoti automobiliai, į kuriuos iš mūsų kulkosvydžių kuopos buvo iškomandiruota po penkis kulkosvydininkus. 1 kuopos vadas leitenantas Baniulis gavo įsakymą vykti su būriu kareivių ir vienu sunkiuoju kulkosvydžiu generalinio štabo saugoti.

Sviediniai iš A. Panemunės

Kai kariuomenės vadas išvyko, maždaug po dviejų valandų sugriaudė patrankos šūviai. Sviediniai nukaukė virš mūsų kareivinių ir sprogo Aleksoto kalne. Artilerijos šūviai kartojosi. Sviediniai sproginėjo įvairiose Kauno vietose ir apie Kauną. Krašto apsaugos ministeris Merkys, pasikalbėjęs su mūsų bataliono vadu, išvyko į Kauną. 1, 2 ir 7 kuopoms buvo įsakyta tučtuojau užimti pozicijas į kairę nuo Aukštosios Panemunės tilto, Nemuno krante priešais Aukštąją Panemunę. 4 kuopa buvo palikta atsargoje bataliono kareivinių saugoti. Pozicijų užimti kuopos žygiavo nustatyta artėjimo tvarka. Iš Aukštosios Panemunės artilerija nenustojo šaudžiusi. Sviediniai kaukė virš Šančių ir kažkur toli sproginėjo dusliu balsu. Mes galvojome: ką jie ten mato ir į ką šaudo?

2 kuopa suėjo į Panemunės kapines, kurios buvo Nemuno krante. 7 kuopa išsidėstė kairiau nuo 2 kuopos dar toliau, o aš su 1 kuopa pasukau į siaurą gatvelę ir nuėjau į kairę, iki ūkininko sodo prie pat Nemuno. Eidami gatvele, matėme nuo artilerijos pabūklų trenksmo daug išbyrėjusių langų stiklų. Tuo tarpu sukilėliai, pastebėję mūsų telkimąsi prie Nemuno, pradėjo šaudyti iš šautuvų ir sunkiųjų kulkosvydžių į Šančius. Gyventojai, palikę namus, bėgo gilyn į Šančius. Tai jau buvo tikras karo vaizdas, nelaimė – savųjų tarpe.

1 kuopa užėmė pozicijas į kairę nuo ūkininko sodo, palei Nemuną, kažkokiame Pirmojo Didžiojo karo įsitvirtinime. Priešais mus, antroje Nemuno pusėje, buvo miškas, iš kurio pradėjo šaudyti į mus, kai tik užėmėme pozicijas. Mes gi

neturėjome įsakymo šaudyti. Sukilėliai pyškino iš visur: iš miško, iš artilerijos kareivinių ir iš Aukštosios Panemunės miestelio, žodžiu, iš visų kampų. Taip pat visą laiką šaudė dvi patrankos. Sviediniai lėkė kažkur Kauno linkme, bet vienas nukrito ir į kapines ir sužeidė 2 kuopos kelis kareivius, o kitas pataikė į gyvenamąjį namą palei kapines. Kaip vėliau paaiškėjo, sukilėliai buvo atsivedę iš kalėjimo artilerijos karininką, kad jis nutaikytų patrankas į kapus. Kaip jis nustatė, taip sukilėliai patys toliau šaudė, bet į mūsų užimtąsias pozicijas nepataikė. Mūsų kareiviai greitai su tuo apsirato, patyrę, kad sukilėlių šaudymas visai nepavojingas, tačiau kareiviai buvo ambicingi ir negalėjo pakęsti, kad sukilėliai nebaudžiami šaudytų, jie pradėjo prašyti, kad ir jiems leistų šaudyti. Jau ketinau eiti pas vadą, bet tuo metu pamačiau, kad siaura gatvele ateina pats bataliono vadas. Palaukiau už sodo. Bataliono vadas paklausė: „Kas gero, viršila?“ „Blogai, tamsta vade!“ sakau. Vadas nustebo. „Kareiviai“, sakau, „skundžiasi, kad šalta gulėti ant sniego. Per naktį čia gi nebūsime. Reikia šaudyti ir eiti į Aukštąją Panemunę, padaryti tvarką.“ Bataliono vadas ir pats nežinojo, kaip pasielgti. Aš siūliau, kad kareivių nuotakai pakelti reikėtų duoti iššauti po kelis šovinius. Mums besikalbant, Aukštojoj Panemunėj iššautosios kulkos prašvilpė virš sodo medžių. Viena kita pralėkdama kliudydavo medžių šakas, plonai pykštelėdama, lyg iš botago. Bataliono vadas, nieko nebespasakęs, pasisuko eiti atgal.

Aš atbėgau į kuopos kairįjį sparną ir savo iniciatyva sukomandavau: šautuvai po 20 šovinių, kulkosvydžiai po vieną kaspiną! Balsas nuaidėjo visa Panemune. Gražiai girdėjo 7 ir 2 kuopos. O kai sukomandavau: tankiai šaudyk – ugnis! – supyškėjo visų trijų kuopų šautuvai ir dvylika kulkosvydžių. Tai buvo tikrai tanki ugnis, kokia retai kada taip sutelkiama. Kaip staiga šaudymas prasidėjo, taip staiga ir nutilo. Saulė jau buvo nusileidusi, ir kas minutę ėjo tamsyn. Iš Aukštosios Panemunės nebebuvo girdėti nė vieno šūvio. Mūsiškiai švilpė, šūkavo, leisdami sukilėlių adresu pašiepiančias replikas. Tačiau iš A. Panemunės niekas nebeatsiliepė.

Kai visai sutemo, bataliono vadas įsakė vesti kuopas į kareivines. Grįždami manėme, kad „karas“ jau pasibaigė, o Aukštojoje Panemunėje turbūt nieko nebeliko, visi išdūmė pas mamas. Kareiviai reiškė nuomonę, kad reikėjo iš karto duoti pauostyti parako ir nebebūtų tekę tiek ilgai be reikalo šalti. Jau buvome visai netoli savo kareivinių, kai sutikome atjojant keturiasdešimt gusarų. 2 kuopos vadas leitenantas Gelgermanas tuojuo sustabdė juos ir paklausė: „Ko jūs čia jodinėjate?“ Gusarų komandos vyresnysis atsakė, kad jie esą pasiūsti iš pulko sužinoti, kur šaudomasi ir kodėl nebuvo praleistas į Kauną II Atsargos batalionas. Lt. Gelgermanas paklausė: „Kas jus pasiuntė ir kur jūs turite kreiptis? Duok raštą!“ Komandos vyresnysis kalbėjo išsisukinėdamas, ir iš jo kalbos paaiškėjo, kad gusarų pulke drausmė dar neatstatyta. Taip pat buvo aišku, kad jie savavališkai išjojo, susitarę tarpusavyje. Lt. Gelgermanas pasakė: „Ne jūsų reikalas, kodėl buvo

sulaikytas II Atsargos batalionas ir kur šiandien šaudėsi. Jeigu pulko štabui bus reikalinga, tai sužinos iš kariuomenės vado, o jūs tuojau pat marš į kareivines!“

Gusarai pasisuko ir nujojo savo keliu. Batalionas parvyko į kareivines. Po vakarienės vienas kuopos būrys buvo paliktas pilnoje kautynių parengtyje, o visi kiti galėjo laisvai miegoti. Naktį buvo pasiūsta žvalgyba į Panemunę, tunelio kryptimi. Mūsų žvalgyba išvaikė sustiprintą sukilėlių žvalgybą ir du vyrus paėmė į nelaisvę. Šiaip naktis praėjo ramiai, ir jokių didesnių nuotykių neįvyko. Vasario 23 d. batalionas buvo pakeltas penktą valandą. Pusryčiai buvo išduoti sausais produktais. 6 pėstininkų Pilėnų Kunigaikščio Margio pulko I batalionas rikiavosi Juozapavičiaus prospekte palei savo kareivines. Šaltis buvo pusėtinai suminkštėjęs. Prospekto jovaruose šlamėjo lengvas vėjas. Šaltis beveik nebekibo į ausis. Nereikėjo ir kojų trypsenti.

Mes likviduojame sukilimą

1, 2 ir 7 kuopos turėjo užimti savo vakarykštes pozicijas, o 4 kuopa išsidėstyti kairiau nuo 1 kuopos iki geležinkelio tunelio. 2 kuopa žygiavo pirmoji. Batalionui atėjus maždaug iki pusės Juozapavičiaus prospekto, staiga iš Aukštosios Panemunės sutratėjo sunkusis kulkosvydis. Kulkos rėžė išilgai Juozapavičiaus prospekto, zvimbdamos virš mūsų galvų ir dažnai atsimušdamos į medžių šakas. 2 kuopos vadas sukomandavo: „Kuopa, paskui mane bėgte – marš!“ Paskui 2 kuopą bėgo ir visas batalionas, švintant batalionas jau buvo užėmęs visas savo vakarykštes pozicijas. Tuojau pradėjo šaudyti sukilėlių artilerija. Patrankų ugniavietės buvo netoli pušyno, po gluosniais. Mes galėjome jas gana gerai matyti ir taikliai apšaudyti. Tad į patrankas buvo sutelkta visa 1 kuopos ugnis, ir ugniavietės buvo taip smarkiai apšaudytos, kad aplinkui nebeliko sniego, tik žemė juodavo. Šiandien iš Aukštosios Panemunės šautuvų šūviai irgi buvo retesni negu vakar, bet kulkos cypė visą laiką, ir šūviai tratėjo iš abiejų Nemuno pusių.

Savanoriai, kurie visą laiką dalyvavo kautynėse, įsitikino, kad sukilėlių ugnis yra labai netaikli ir nepavojinga, tad ėmė prašyti, kad būtų jiems leista pulti per Nemuną ir užimti Aukštąją Panemunę. Atsakiau, kad nėra įsakymo. Nuėjau už ūkininko sodo, kalbėjau su 7 kuopos vadu kar. Tumu. Tada pamačiau ateinant kapitoną Kauną. Už sodo palaukiau jo. Jam nurodžiau savo vyrų pozicijas, kartu pasakydamas, kad mums jau nusibodo gulėti ant sniego ir kad mano vyrai nori eiti į antrąją Nemuno pusę. Tuo reikalu buvau nuėjęs į 8 pulko štabą, kad duotų įsakymą pulti ir užimti Panemunę. Kpt. Kaunas paklausė: „Ar kuopa vykdys įsakymą ir eis į puolimą?“ Atsakiau, kad su tais vyrais galiu išmušti liucipierių iš pragaro, jei būtų įsakyma. Kapitonas tada pasakė: „Tai nieko ir nelauk, įsakymo negausi. Jei gali, tai ir drošk į Panemunę!“ Gerai, sakau, pone kapitone!

Pažiūrėk! Po dešimt minučių būsimė Panemunėje. Nubėgau ties kuopos viduriu ir pasakiau: vyrai, pulsime per Nemuną. Kulkosvydininkams įsakiau likti savo ugniavietėse ir pridėjau: kai mes atsidursime ant ledo, tada jūs atidengsite ugnį. Kuopai įsakiau užimti naujas pozicijas pačiame Nemuno krante. Į priekį pasiunčiau savanorių, dviejų Vyties Kryžių kavalierių, eilinių Šidiškį, pagal kurį turėjo lygiuotis visa kuopa vilnyje, Šidiškis pakilo ir ėjo žingsniu į nurodytą vietą (tekinas nebėgo), nors kulkos ir cypė pro šalį. Pasiekęs nurodytą vietą, atsigulė ir pamojavo kepure. Į Šidiškio liniją būriai perbėgo grandimis į jo dešinę ir į kairę. Seni kareiviai, norėdami jauniesiems parodyti, kad čia tik juokai, ėjo žingsniu. Jaunieji kareiviai daugiausia bėgo susilenkę ir paskubomis. Sukilėliai, pastebėję mūsų telkimąsi ir judėjimą, pradėjo telkti ugnį, ir paskutinį perbėgimą jau reikėjo vykdyti pagal visas taisykles. Kai tik perbėgo paskutinė grandis, perbėgau ir aš. Daviau naują nurodymą: Nemuno vidury aš iššausiu šautuvinę granatą, kuopa iššaus po 5 šovinius, kulkosvydžiai nutrauks ugnį ir eis paskui mus iki Nemuno kairiojo kranto.

Padaviau komandą: pirmyn! Šokome nuo stataus kranto į sniegą iki pažastų. Virš mūsų galvų sutratėjo sunkieji kulkosvydžiai. Greitai išsiritome iš sniego ir ledu pasileidome pirmyn. Taip smarkiai bėgome, kad negirdėjome nei šaudymo, nei kulkų cypimo. Kai iššoviau šautuvinę granatą, kuopa sustojo ir atidengė ugnį. Iššovusi po penkis šovinius, kuopa pasileido vėl pirmyn. Kai pasiekėme kairįjį Nemuno krantą, padaviau komandą: tanki ugnis! Atsisukau pasižiūrėti, kas vyksta užpakalyje. Mūsų kulkosvydininkai leidosi nuo kranto ant ledo. Į dešinę nuo mūsų bėgo per Nemuną 7 ir 2 kuopos, o kairiau 4 kuopa. Sustabdžiau ugnį, ir puolėme pirmyn. Puldami radome sužeistą artileristą. Pasiekėm artilerijos arklides be jokio pasipriešinimo. Sukilėliai kažkur dingo. Arklidėse radome keliolika kareivių, kurie aiškinosi, kad prie sukilimo nebuvo prisidėję: jie visą laiką buvę arklidėse ir prižiūrėję arklius. Paklausiau, kur dingo sukilėliai. Sako, kai tik pamatė per Nemuną puolančią kariuomenę, tai išlakstė po kareivines ir pasislėpė.

Nuo arklidžių į kareivines artėjome vilnyje su uždėtais ant šautuvų durtuvais. Iš kitos pusės ėjo 2 ir 7 kuopos. Tuo metu atvažiavo ir šarvuotis. Suėję į kareivines, pirmiausiai paleidome iš daboklės kariuomenės vadą ir areštuotuosius karininkus. Kariuomenės vadas įsakė išrikiuoti visus sukilėlius kareivinių aikštėje, kas tuojau pat buvo įvykdyta. Buvę areštuotieji karininkai dabar vėl pasiėmė savo kuopas ir komandas ir išsivedė į kareivines.

Kaltininkai ne tik jautė, bet ir gerai žinojo, kad taip nepraeis ir kad reiks sunkiai atsakyti. Mačiau tokį vaizdą: vienam dalinio vadui atvykus prie savųjų, puskarininkis išėjo iš rikiuotės, atsiklaupė ant kelių, iškėlė rankas ir prašė pasigailėti. Vadas pasuko į šalį pamaldžiai iškeltąsias rankas ir įsakė stoti į rikiuotę.

Kai sukilėliai buvo išvedžioti į kareivines, mūsų pulkas išžygiavo namo, tik viena kuopa buvo palikta Aukštojoje Panemunėje budėti. Mūsų pulkas dar tris

dienas siuntė vis po kuopą budėti ir patruliuoti į Aukštąją Panemunę, nes dalis sukilėlių suspėjo pabėgti ir pasislėpti. Dėl to buvo laukiama galimo netikėto užpuolimo. Per tą laiką buvo atstatyta drausmė, ir Aukštosios Panemunės įgula tvarkėsi jau pati, mūsų pulkui daugiau jau nebereikėjo budėti.

3 priedas

a. v. psk. Butvinsko atminčiai
4. X. 1920⁸⁵¹

Sujudėjo, sudundėjo
ešelonas mūs
kaip žaltys tarp girių pievų
bėgdams į Daugus...

Dar naktis šioje padangėj –
jau Niedzinguos mes
ir vėl laukiame palangėj,
kur vadai mus ves.

O Perlojui ruošias lenkas
grobti Lietuvos,
įsibrovus brolius vergti
labai Lenkijos.

Bet palauk, žiaurus grobikė! –
reiks laimėti kovų,
tik paskiau teismus vadinsies
dirbdams paslapčia.

Ir sutikome mes lenkus
ten kovos lauke,
kur pušaitės ir smėlynai –
rytmečio laike.

Lenkai spyrės, kulkas bėrė,
vėl laimėt norėjo,
bet, mums spaudžiant, neišlaikę
greitai bėgt turėjo.

---

851 *Karys*, 1920, Nr. 50, p. 477–478.

Bėgo tuomet lenkų pulkas
kaip avių būreliai,
o juos vijos mūsų kulkos
kaip margi kurteliai.

Ir nubėgę ilgų kelių,
Merkį plaukt turėjo
ir į Gardiną net kelio
klausinėt pradėjo...

Tarp eglaičių vadai lenkų
sužeisti gulėjo,
kame jų godžios kuopos
nuo mūsų sudrebėjo.

Čia išskyrė iš mūsų tarpo
karžygį Butvinską,
karį narsų, pavyzdingų
per žūtį garbingų.

„Klevas“

4 priedas

6-tam pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkui

I s a k y m a s

300 Nr.

1926 m. lapkričio 16 d.

Alytus

Rikiuotės skyrius

1 §

Nuo šios dienos tolimesnį pulko administravimą ir piniginę dėžę perdaviau pulko likvidacijos komisijos pirmininkui pulkininkui leitenantui Š i l e i k a i.

Likęs nelikviduotas turtas pereina likvidacijos komisijos pirmininko žinion, išskyrus pulko krautuve, kurią likviduos senoji pulko administracija.

2 §

6-tas pėstininkų Pilėnų Kunigaikščio Margio pulkas nustoja gyvavęs.

Per mano vadovavimo laiką iš pulko narių pusės mačiau stiprų norą, pasiryžimą ir pastangas dirbti Tėvynės labui, pulko garbei ir gerovei.

Už padėtą šiems tikslams atsiekti triūsą pulko kariams, kaip anksčiau Vyriausybės parodymu nuo pulko atsiskyrusiems, taip ir pasilikusiems sunkiam ir atsakingas likvidacijos darbui baigti, tarnybos vardu reiškiu padėką.

Linkiu geras Margiečių tradicijas laikyti ir naujose tarnybos vietose.

3 §

Šiandien išvykstu 4-tan pėstin. pulkan į Panevėžį.

Pamatas: Š. m. Krašto Apsaugos Ministerio įsakymas 86 Nr. 3 §.

Pastaba: Š. m. pulkui įsakymas 296 Nr. 1 §.

4 §

Kapitonas Kartanas nuo šio lapkričio mėn. 16 d. atkomandiruojamas Kariuomenės Intendantto žinion.

Pamatas: Š. m. Krašto Apsaugos ministerio įsakymas 84 Nr. 1 § š. m.

Pastaba: Pulkui įsakymas 288 Nr. 6 § š. m.

5 §

Paleistą nuo tarnybos štabo komandos ūkio skyriaus raštinės Vyresnį raštininką Žemaitį Vilių išbraukti iš pulko štabo komandos laisvai samdomų sąrašų ir algos prie pulko, apmokant jam už 1 mėnesį pirmiau, t. y. nuo š. m. gruodžio 15 dienos.

Pamatas: Įsakymas Kariuomenei 1921 m. 227 Nr. 1 § 8 p. a. ir pulkui įsakymas 296 Nr. 2 § š. m.

*Pulkininkas leitenantas
e. pulko vado p.*

Kazys Sprangauskas

5 priedas

Kariuomenės Štabo II Skyriaus Viršininkui

Dėl praeitais metais šventos kariuomenės-visuomenės susiartėjimo šventės tenka pasakyti kas seka:

1. Daugumoje igulų „susiartinimo“ programos didžioji dalis gulė ant kariuomenės. Reikėjo viskas daryti, kad pasirodyti: štai va, kaip mes gyvename, kaip valgome, kaip apsirengę, kaip mokinamės, ko esame išmokę ir pan. Iš visuomenės iniciatyvos kaip ir nebuvo parodyta. Visi žiūrėjo į šventę daugiau kaip į progą pasilinksminti. Nebuvo tame rimties, tiktai savo rūšies gegužinė. Kariuomenė – vaidintojai; publika – žiūrovai. Pasisekimo toji gegužinė turėjo, ypač ir daugiausiai kareivių valgio ragavimas; čia kiek būtų buvę virtuvių, tiek būtų išvalgyta. Jų buvo trys. Žmonių aikštėje buvo tiek, kiek jų nėra buvę nei per jokias kitas šventes. Didžioji dalis, žinoma, moterų.

2. Mano asmenišku supratimu taip organizuota šventė yra šūvis pro šalį. Ką ji palietė? Veik išimtinai miestelėnus. Juos galima grupuoti į kelias grupes:

a) Tautiškai susipratusi, organizuota lietuviškoji visuomenė (šauliai, jaunalietuviai, moksleivija, dalis valdininkijos ir pan.). Ji ir be jokių specialių švenčių yra teigiamai nusiteikusi ir ją galima pasiekti geriau ir giliau per jų organizacijas. Tai visuomenės daliai tokių švenčių nereikia.

b) Neigiamai nusiteikusi visuomenės dalis: įvairaus plauko socialistai, nenusimanantieji pacifistai ir iš viso tautiniai dažnai ir valstybiniai vadinami „nusi-pratusi“ visuomenės dalis. Yra ir inteligentų, vis dar nusistačiusių prieš kariuomenę. Šitokių žmonių tokiomis išskylomis savo pusėje palenkti negalima. Vis tiek kaip žirnius į sieną berti.

c) Darbininkija ir bendrai vadinami mažieji tarnautojai – tarnaitės, auklės, pardavėjai, padavėjai, darbininkai ir pan. Tai ir sudaro didžiausią žiūrovų kontingentą. Didžioji dalis ateina ne iš kokio nors patriotiško nusiteikimo, bet, kaip sakiau, pasikiršinti, pažiopsoti, pasistumdyti, pasiflirtuoti. Yra dalis darbininkijos (komunistai), kurie vadina tai „buržuaziniu akių dūmimu“ ir, žinoma, vis tiek kariuomenės reikalams pasilieka pasyvi.

3. Taigi šitoji šventė yra demokratiška. Demokratiška ji ir turi būti, bet su kariuomenės gyvenimu reikia supažindinti sluoksnius, kurie kariuomenę papildė ir kurie iš viso yra ne tik kariuomenės, bet ir šiaip visuomenės formacijos pagrindas, būtent kaimas. Kaimas praeitų metų šventės lyg ir nematė. Šitai taip reikalą suprasdamas, o mano giliu įsitikinimu, tai yra teisingas supratimas, šįmet norėčiau bent pas save tą šventę matyti šiaip organizuotą:

Turint galvoje, kad pulką papildė beveik išimtinai Kretingos ir Telšių apskričių žemaičiai, būtų gera, jei su jais ir galėtų pulkas pabendrauti ir pasilinksminti.

Programa būtų tokia:

1) Šventę daryti kur nors nedideliame miestely, gražioj vietoj, po atviru oru. Pulkas stovyklauja 2-3 dienas palapinėse. Visi kareivių giminės – tėvai, seserys, broliai ir šiaip pažįstami kviečiami atvykti. Kviečia patys kareiviai, savivaldybės ir per bažnyčias. Iš arti ir iš toli žmonių suvažiuoja, kai kurie dviem dienoms.

2) Pulkas savo svečiams sudaro pilną sporto programą; ta programa paprastai vis tiek vykdoma, ją galima atlikti ir ne kareivinių rajone.

3) Koncertas, gal vaidinimas, po jo linksmoji dalis.

4) Vaisės, paskaitos (supažindinimas kaip su kariuomenės reikalingumu, taip ir su kariuomenės kaip mokyklos ir auklėtojos), įvairios naudingos pramogos (pratimėliai, šaudymas). Kaimiečiai ūkininkai tuo būdu turėtų progos plačiai pabendrauti ir būtų progos juos pasiekti ir pavyzdžiu, ir gyvu žodžiu, ir reta proga valstybiniai auklėti.

4. Visa, kas pernai programoje buvo numatyta, vykdoma. Daugiausiai publikai patiko valgio ragavimas ir šaudymas. Šaudyti mėgsta, ypač merginos, dažnai daugiau

už vyrus. Šįmet reikėtų šventės centrus miestuose kelti daugiau į organizacijas, kaip į aikštes. Gi propoganda spaudoje turėtų nuteikti visus dalyvauti jei ne iš noro, tai iš prievolės. Esu pastebėjęs įvairiose sueigose ar iškylose, kur dalyvauja viršininkai, ten dalyvauja ir paraginti valdiniai. Jei yra publikos, atsiranda ir nuotaika ir tikslas pasiektas. Gi svarbiausias čia dalykas sukelti tam tikro entuziazmo ir geros nuotikos. Konkrečiai nurodyti, kokioms organizacijoms, kur, kada susirinkti, pasiūlyti vietininkus, pasiūlyti patiems išdirbti tam tikrą programą ir panašiai. Čia reikia turėti galvoje ne tik tokias organizacijas kaip Šaulių Sąjunga, skautai, jaunlietuvių, bet visos organizacijos.

Ar ta proga negali kokias nors akcijas išrišti įvairios sporto organizacijos, kooperatyvai, įvairios draugijos. Kiekviena arba gali pasisakyti, kuo gali būti naudinga kariuomenei ar Valstybei karui ištikus ar taikos metu, arba gali prašyti išsakyti. Visam darbui organizuoti ir koordinuoti stambiuose centruose reikia sudaryti tam tikrus komitetus.

Reikia irgi bandyti, kad visuomenė kaip nors gerbtų kariuomenę, o ne dėti vien visas pastangas, kad kariuomenė nertųsi iš kailio visuomenei pabovyti.

Gen. št. pulkininkas /-/ (Lanskoronskis)

Pulko Vadas

Kapitonas (Jagminas)

Adjutantas⁸⁵²

6 priedas

Margėnai visuomet mokės ginti savo vėliavą ir jos garbę atpirkti savo gyvybe⁸⁵³

Respublikos Prezidento Antano Smetonos kalba, pasakyta įteikiant vėliavą Šeštajam pėstininkų Pilėnų Kunigaikščio Margio pulkui Klaipėdoje š. m. rugsėjo 20 d.

Kunigaikštis Margis, kurio vardu pavadintas Šeštasis pėstininkų pulkas, mums vaidinasi iš gilios mūsų tautos senovės nepaprastu kariu. Nedaug betgi težinome apie jį, tačiau ir ta trumpa žinia, prašaliečio ranka užrašyta, piešia didingą šio didvyrio paveikslą. Didžiojo kunigaikščio pavestas saugoti Pilėnų, gal

852 6 p. p. vado 1936-03-12 raštas Kariuomenės štabo II skyriaus viršininkui. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 249, l. 49.

853 Kardas, 1937, Nr. 19, p. 429.

tikriau, Punios, pilį, Nemuno pakrantėje, Margis netikėtai buvo užkluptas stipraus priešo. Kai padegta pilis skendėjo liepsnose ir kai nebebuvo jokios vilties išlikti laisviems, tai vadas su dar gyva išlikusia įgula ryžosi verčiau nusizudyti, nekaip patekti verguven. Ir nusižudė. Įsibrovę pilin, priešai išvydo nepaprastą reginį: tik lavonus, nė vienos gyvos dvasios. Tas reginys šturpu juos nukrėtė ir jie nebedrįso toliau žygiuoti Lietuvos Vilniaus linkui.

Taip šykščiai atpasakoja metraštinis vieną mūsų senovės tragediją. Ji nepaprasta, ji rodo, kaip kario dvasia įveikia, rodos, neįveikiamą ginklo galybę. Ir priešai nusilenkia tokiai dvasiai.

Didvyriškas mūsų protėvių Punios gynimas yra įkvėpęs ne vieną poetą, ne vieną rašytoją, ir jie dramomis, poemomis ir apysakomis atvaizdavo tą mūsų garbingos senovės įvykį. Ir mūsų kariai, kovodami dėl Lietuvos nepriklausomybės, ieškojo savo dvasiai stiprybės senovės palikime. Šit kodėl mūsų kariuomenės pulkai yra pasivadinę senovės didžiųjų vadų vardais, šeštasis pėstininkų pulkas, gimęs, brendęs ir didžiais žygiais pasireiškęs Lietuvos vadavimo metu, pasirinko sau patronu prakilnų karį, dvasios galiūną Margį.

Mūsų senovė aprauckta rūkais, mes jos nebematome, bet mes įregime ir pajuntame jos dvasią, kai ruošiamės didiesiems žygiams.

Man buvo malonios progos per laisvės kovų metą būti šeštojo pėstininkų pulko krikšto tėvu, o šiandien vėl tenka malonumo įteikti jam nusipelnytą Vyčio kryžiaus vėliavą. Tas tragingas paveikslas, kurs iš senovės glūdumų šviečia mūsų tautos sąmonei, kilniu pavyzdžiu atsispindi ir mūsų karių gyvenime. Margėnai, sekdami savo globėju, galiūnu, mokėjo ir visuomet mokės ginti savo vėliavą ir jos garbę atpirkti, jei prireiktų, savo gyvybe. Juk taip buvo daroma ir jų pirmataku 1919–1920 metais. Šeštasis Pulkas, 1926 m. išskirstytas ir paskum 1934 m. vėl atkurtas, toliau auga, bręsta ir auklėja Lietuvos ginklo pajėgą. Mes džiaugiamės, kad galime dalyvauti jo didelėje šventėje, kaip vėliavos įteikimas, ir linkime jam sėkmingiausios kloties. Tegu Margio didvyrio paveikslas, kurs šviečia iš pilies griuvėsių, bus visuomet jums stiprinimas paprastame gyvenime ir kovose, jei kalaviju tektų ginti nuo priešų mūsų tėvų žemė. Galybė yra ištikima mirtis, ne vien ginklo pajėga. Drausmė, susiklausymas ir ryžtas paaukoti gyvybę savo vėliavai, su didžia pagarba nešiojamai bei saugomai.

Margiečių vėliavai

Dim. kpt. L. Žukauskas

Plevėsuok aukštai, didingai,
Margio Vyčio vėliava!
Vesk į ateitį garbingą.
Tegyvuoja Lietuva!

Karo viesului sukaukus,
Priešams siaubas būki tu,
Brangiai tėviškei pašaukus,
Laisvės simboliu šventu.

Amžiais švieski, laisvės saule,
Bet jei audrą teks patirt,
Mes parodysim pasauliui,
Kaip margėnai moka mirt.

Mums įkvėpki Margio dvasią,
Margio eisime keliu.
Apdainuos lietuvis sesės
Mus su Margiu berneliu.

Plevėsuok aukštai, didingai,
Margio Vyčio vėliava!
Ženk į ateitį garbingą,
Mūsų brangi Lietuva!

Tau, Tėvų žeme⁸⁵⁴

(Margėnų šūkis)

L. Žukauskas

Tau, Tėvų žeme, širdys margėnų
Sūniška meile plakė ir plaks!
Margio – didvyrio garsių Pilėnų
Amžiais margėnai pavyzdį seks!

Krauju apšlakstė, kaulais nuklojo
Narsūs margėnai tavo laukus...
Tau, tėvų žeme, mūs vėliavoje
Bus kaip perkūnas, priešams rūstus!

Tau, tėvų žeme, mūs pirmtakūnai –
Pulkas – Pilėnų Margio vardu,
Priešų patrankų gaudžiant perkūnui,
Kelią į laisvę tiesė kardu.

Nėr priešams kelio į mūs tėvynę,
Ten, kur margėnų stovi būrys,
Sutrupa plienas į mūs krūtinę,
Kardas iš rankų priešui iškris.

Ginti tėvynę moka margėnai,
Žygio nebaisūs mums yr vargai...
Šiandien pajūris mūsų Pilėnai,
Laisvo pajūrio esam sargai!

Tau, tėvų žeme, darbas ir žygiai,
Jaunos mūs jėgos, mūsų galia,
Mūs pirmtakūnai buvo karžygiai,
Laukia ir mūsų gal jų dalia.

---

854 Tau, tėvų žeme. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 308, l. 149.

Margėnų daina⁸⁵⁵

Antanas Miškinis

Aukojamės tau, tėvų žeme,
Nepagailėsime ir galvos.
Neleisime skriausti, neleisime žeminti
Tėvynės, mūsų Lietuvos!

Tave, tėvynės žeme, sergime
Garbingam karžygių bare
Ir kausimės, kaip kovės Margis,
Mes jūroje, žemėje ir ore.

Margėnai kovės ties Kalkūnais,
Linkaičiais, Trakais ir Seinais.
Vis būsime dvasia ir kūnu
Galingi plieno milžinai.

Pirmyn tik veski Tautą, Vade –
Dvasia Pilėnų vėl atgims:
Drąsos Margėnai neprarado –
Garbingai vėliavą apgins.

Tave, tėvynės žeme, sergime
Garbingam karžygių bare
Ir kausimės, kaip kovės Margis,
Mes jūroje, žemėje ir ore.

---

855 Margėnų daina. LCV4, f. 519, ap. 1, b. 308, l. 157.

Slaptas-asmeniškias⁸⁵⁶

Išrašas

LIETUVOS RESPUBLIKA
K.A.M.

**III PĖSTININKŲ DIVIZIJOS
V A D A S**

6 pėstininkų pulko V a d u i

1940 m. kovo mėn. 16 d.

LAIKINIEJI NURODYMAI III PĖSTININKŲ
DIVIZIJAI

Nr. 96

VYKDYTI PRIEDANGĄ

ŠIAULIAI

/ patvirtinimas įsakymų, duotų žodžiu 1940. III. 16 d.
surinktiems į III PD Štabą priedangos rinktinių

Byla 8 nr.

Vadams /

Žemėlapis: 1:400.000

1:100.000 / ploto, apibrėžto:

šiaurėje geležinkeliu

KLAIPĖDA–TELŠIAI–

ŠIAULIAI,

p. rytuose geležinkeliu

TAURAGĖ–ŠIAULIAI,

vakaruose LIETUVOS–

VOKIETIJOS siena /

I D A L I S

I. APLINKYBĖS

1. Priešas. Siekdami savo tautai vad. gyvybinių tikslų realizavimą, vokiečiai anksčiau ar vėliau gali vykdyti didelį puolimą į rytus, taigi ir per LIETUVĄ. III PD teritorijoje vokiečiai gali pulti šiomis pagrindinėmis / svarbumo eilėje / kryptimis:

1. TAURAGĖ–ŠIAULIAI–JONIŠKIS. Visais atvejais atrodo pagrindinė kryptis.

2. KLAIPĖDA–GARGŽDAI–RIETAVAS. Toliau

a) RIETAVAS–TELŠIAI–ŠIAULIAI ir

b) RIETAVAS–VARNIAI–ŠIAULIAI.

856 LCVA, f. 519, ap. 1, b. 455. l. 1–4.

Be to, antrinėmis puolimo kryptimis:

1. KLAIPĖDA–PLUNGĖ–TELŠIAI–ŠIAULIAI
2. RIETAVAS–PLUNGĖ
3. RIETAVAS–KRYŽKALNIS
4. ŠIAULIAI–VARNIAI

Priešas greičiausiai puls 2 skaidiniais:

- 1-as – judrūs vienetai / šarvuotos ir motorizuotos divizijos /,
- 2-as – pėstininkai.

Reikia skaitytis, kad 1. skaidinio jėgos frontuose veiksmus derins su veiksmais į kariuomenės sparnus ir šonus.

Jau pat veiksmų pradžioje reikia laukti priešo galingos aviacijos veiksmų. Vokiečių puolimo ŽEMAITIJOJE tikslas, atrodo, būtų veikti iš karto į visus svarbesnius III PD mob. centrus, o susimobilizavusias jėgas sumušti joms dar nesusitelkus.

Mūsų galimūmai. Priešo puolimo pradžios ir mūsų pagrindinių jėgų pasirengimo atžvilgiais, numatomi du galimi atvejai:

– blogiausias ir B – geresnis.

Blogiausias atvejis:

Priešas pradeda pulti tada, kada III PD pagrindinės jėgos jau susimobilizavusios, tačiau žygio dar nepradėjo.

Geresnis atvejis:

Priešas pradeda pulti tada, kada bendroji mobilizacija jau įvykdyta ir skirtos jėgos išėjo į skirtus joms gynimosi barus.

Priedangos rinktinės visada turi būti parengtos pradiniai veikti blogiausiojo atvejo /A/ aplinkybėse. Tik, jei priešui puolant, susidarytų aplinkybės, tinkančios geresniam atvejui – jos persitvarkys veikti pagal atvejį B.

II. PRIEDANGOS UŽDAVINYS III PĖST. DIVIZIJAI

Vokietijos kariuomenei puolant per LIETUVĄ, skirtoms priedangai jėgoms stabdyti taip, kad blogiausiu atveju per 48 val., o geriausiu atveju per 24 val. Nuo puolimo pradžios išlaikyti TELŠIAI–JANAPOLĖ–VARNIAI–LAUKUVA–KALTINĖNAI–NEMAKŠČIAI ribą.

III. SUMANYMAS

1. Priedangai skiriamų reguliarios kariuomenės jėgų trūkumą / negausumą / atsverti plačiai išnaudojant gamtos kliūtis, vietovės savybes, iš anksto tiksliai vietovėje numatant ir parengiant kliūčių-ardymų tinklą ir, svarbiausia, tinkamai panaudojant gerai organizuotus bei parengtus šaulius ir vietos gyventojus.

Visus šiuos darbus pagal galimybes rūpestingai parengti jau taikos metu.

2. Puolantį pranešančiomis jėgomis priešą stabdyti atskiromis priedangos rinktinėmis, speičiant pastangas

1. plente TAURAGĖ-ŠIAULIAI ir

2. GARGŽDAI-RIETAVAS-TELŠIAI kryptimis. Ilgiausiai išlaikyti savo rankose LAUKUVA mazgą.

IV. SANTVARKA IR UŽDAVINIAI

PLUNGĖS PRIEDANGOS RINKTINĖ

Vadovauja 6./1 Vadas

Atvejis A / blogiausias /

Sudėtis

-6.I su RšBr

-6./RŽBr

-6./IBr

-4.AP/II viena Bt

-I PABn

-Rikiuotės veiksmų plote esantieji XV

KRETINGOS ir III TELŠIŲ š. rinktinių šaulių daliniai

Užduotys

a/ Pranešančioms priešų jėgoms puolant, stabdyti bendromis GARGŽDAI-KULIAI-PLUNGĖ-TELŠIAI ir KRETINGA-PLUNGĖ-TELŠIAI kryptimis, taip pat ne mažiau kaip per 48 val. nuo puolimo pradžios išlaikyti TELŠIAI-DILBIAI-VARNIAI bendrą ribą.

Stabdymą pagr. jėgų judriais daliniais pradėti arčiau sienos, aplinkybėms leidus, nuo up. MINIJA / vak. Rankovė / ribos.

1-uoju skaidiniu stabdyti nuo sienos.

1-os paros būvyje išlaikyti SKUODAS-SALANTAI-PLUNGĖ-RIETAVAS ribą.

Gavus įsakymą ar priešui puolant, sunaikinti perėjimus per MINIJĄ, pirmon eilėn GARGŽDUOSE.

b/ Trečios paros būvyje neleisti priešui sudaryti sąlytį su up. VENTA riba, stabdant TELŠIAI-TRYŠKIAI ir TELŠIAI-LUOKĖ-KURŠĖNAI kryptimis.

Atvejis B /geresnis /

Sudėtis

-6./RŽBr

-6./IBr

I PABn

Rikiuotės veiksmų plote esantieji XV

KRETINGOS ir III TELŠIŲ š. rinktinių šaulių daliniai

2. Uždaviny

a/ Pranešančioms priešų jėgoms puolant, stabdyti pradedant up. MINIJA /vak. rankovė? – up. SALANTA – up. ERLA – riba bendromis GARGŽDAI-KULIAI-PLUNGĖ-TELŠIAI-TRYŠKIAI ir KRETINGA-PLUNGĖ-TELŠIAI kryptimis taip, kad ne mažiau kaip per 24 val. nuo puolimo pradžios išlaikyti TELŠIAI-VARNIAI bendrą ribą.

Gavus įsakymą ar priešui puolant, sunaikinti perėjimus per MINIJĄ, pirmon eilėn GARGŽDUOSE.

b/ Toliau stabdyti TELŠIAI-LUOKĖ-KURŠĖNAI ir TELŠIAI-TRYŠKIAI kryptimis iki pasitraukimo už up. VENTA.

3. Kaimynai

Pietuose / kairėje / – VARNIŲ priedangos rinktinė

Uždavinys

Nuo priešo pranešančių jėgų puolimo pradžios ne mažiau kaip per 48 val., o geresniu atveju ne mažiau kaip per 24 val., stabdant pagrindine ENDRIEJAVAS–RIETAVAS–LAUKUVA kryptimi, išlaikyti JANAPOLĖ–VARNIAI–LAUKUVA bendrą ribą.

4. Skiriamoji su VARNIŲ priedangos rinktinė – Šmaukštai /5 km į p. nuo GARGŽDAI–GIRININKAI–ŽADEIKIAI-p. pamiškės AUKŠTANIŠKIAI, Pyvorių miškų–MEDINGĖNAI–ŽARĖNAI-vieškelių kryžkelė TANKMIŠKIS–LUOKĖ–KURŠĖNAI / visi punktai PLUNGĖS rinktinėi.

V. VYKDYMAS

1. Pagrindinį pasipriešinimą organizuoti bendroje TELŠIAI–VARNIAI–LAUKUVA–KALTINĖNAI–NEMAKŠČIAI riboje.

Šią ribą užimti-ginti nejudriai pėstininkais iš anksto, šiose vietose / mazguose /:

TELŠIAI,

EŽERŲ ir miškų rajonas į rytus nuo ŽARĖNAI,

VARNIAI,

LAUKUVA,

KALTINĖNAI,

SKAUDVILĖ-KRAŽIAI vieškelio iš ŽEMAIČIŲ plento sankryža,

KRYŽBARKAS,

NEMAKŠČIAI.

Šiose vietose numatyti organizuoti ginamų prieštankinių kliūčių tinklą.

Išvardintos ribos priešakyje – stabdyti judriais / dvirat., vežim., pėst. / vienetais, šauliais ir besitraukiančiais PABn-ais.

Stabdymo uždavinį atlikus, šie visi vienetai sustiprina pėst. ginamus barus, taip pat užima ir gina didesnius ir svarbesnius tarpus.

Plačiai vykdant kliūtis ir swardymus visame priedangos plote, pagrindinius kliūčių swardymų laukus nustatyti įrengti:

Bent 4 km ruožuose prieš pagrindinio pasipriešinimo ir upių ERLA–SALANTA–MINIJA–JŪRA–ŠEŠUVIS ribas;

Ne mažiau kaip 4 km pločio juostose išilgai pagr. stabdymo kryptų.

Stabdančių kariuomenės dalinių ir šaulių veikimas grįsti iš anksto įrengtų swardymų ir kliūčių gynimu.

Smulkesni kiūčių ardymų reikalu nurodymai bus duoti vėliau.

VI. Šiems uždaviniams vykdyti duosiu įsakymą „VYKDYTI PRIEDANGĄ“.

VII. Išlaikant griežčiausią paslaptį, priedangų rinktinių vadai neatidėliojant atiduos visiems užinteresuotiems vykdytojams visus reikalingus įsakymus, tuo tarpu žodžiu, taip, kad pradedant š. m. kovo mėn. 25 d. priedangos veiksmus, kliūčių-ardymų plano visumą išskyrus, būtų galima vykdyti pagal šiuos nurodymus.

Šaulių dalinių panaudojimo planų tuo tarpu nekeisti.

Raštiški op. dokumentai bus pareikalauti vėliau, kai Div. Štabas parengs ir išsiuntinės naują op. direktyvą su visais reikalingais priedais.

Pagrindas: Kar. Št. I sk. š. m. vasario mėn. 6 d. sl. – op. raštas Nr. 254.

Div. generolas /–/ Rėklaitis
Divizijos vadas

Gen. št. pulkininkas Urbšas
Štabo viršininkas

9 priedas

KARIUOMENĖS VADO ĮSAKYMAS

Nr. 26

Kaunas, 1940 m. birželio mėn. 15 diena
Rikiuotės sritis

§ 1.

Lietuvos vyriausybei priėmus SSSR vyriausybės reikalavimus įsteigti Lietuvoje naujas sovietų kariuomenės įgulas, š. m. VI. 15. 1500 v. sovietų kariuomenės dalys pradėjo per sieną žygi krašto vidun.

Į s a k a u:

Žygiuojančiai sovietų kariuomenei taikyti visas mandagumo ir draugiškų santykių taisykles, panašiai, kaip jos buvo taikomos anksčiau įvestai kariuomenei.

Divizijų vadams, savo teritorijų ribose, organizuoti šios kariuomenės vorų sutikimą, pasiunčiant pasitikti ir prisistatyti dalių vadus, o svarbesnėse kryptyse išvyksta ir pasitinka patys divizijų vadai.

Painformuoti dėl patogesnių žygiui kelių, postovio vietų, įsakant vietos administracijai parengti patalpas ir pan. Jei būtų gautas žygiuojančių vorų vadų sutikimas, priskirti lydėti nuolatinius aukštesnio laipsnio karininkus, mokančius rusų kalbą.

Imtis visų priemonių, kad Sovietų Sąjungos kariuomenė būtų apsaugota nuo

bet kokių išsišokimų.

Visur, kur tinkama, priminti, kad mes žiūrime į Sovietų Sąjungos kariuomenę kaip į draugišką kariuomenę ir prašyti mūsų kariuomenės administracijos ir gyventojų atžvilgiu taikyti tuos pat jausmus.

Tikslu pilniau patenkinti žygiuojančios Sovietų kariuomenės pageidavimus, karininkai palydovai, kur reikia, turi pavartoti visą autoritetą administracijos organų ar gyventojų atžvilgiu, per daug nesivaržydami dėl atsakomybės, tačiau pastebėję netinkamų veiksmų iš žygiuojančios kariuomenės pusės turi tuojau apie tai pranešti žygiuojančios voros ar dalinio vadui.

Tik ypatingai svarbiais ir painiais klausimais susisiekti su Kar. Štabu ir gauti nurodymų.

Šį įsakymą vykdyti tuojau.

Divizijos generolas VITKAUSKAS
Kariuomenės Vadas

Div. generolas PUNDZEVIČIUS
Kar. Štabo Viršininkas

10 priedas

APDOVANOTIEJI VYČIO KRYŽIAUS ORDINAIS 1919–1926⁸⁵⁷

Gen. št. plk. Lanskoronskis Juozas 4 ir 5 lp.

Plk. Tvaronas Pranas

Plk. Svylas Aleksandras II rūšies

Gen. št. plk. ltn. Breimelis Antanas

Int. plk. ltn. Šimkus Aleksandras

Ats. plk. ltn. Ignatavičius Pilypas

Plk. ltn. Stapulionis Antanas

Plk. ltn. Soltanas Ponteleimonas

Mjr. Sinkevičius Alfonsas 4 ir 5 lp.

Mjr. Baniulis Alfonsas

Mjr. Kukta Tomas

Mjr. Rumša Zigmas

Kpt. Songinas Genrikas

Kpt. Andriūnaitis Jonas 4 ir 5 lp.

---

857 Karys, 1938, Nr. 46, p. 1306.

Kpt. Banevičius Kazys
Kpt. Žukauskas Liudas
Kpt. Ignatavičius Jonas
Kpt. Buragas Vytautas
Kpt. Kenigstedteris Jurgis
Kpt. Tugaudis Liudas
Ltn. Kuklierius Jonas (žuvęs)
Ltn. Bitvinskas Teodoras
Ltn. Gelgermanas Vosylius 4 ir 5 lp.
Vrš. Kazlauskas Domas 2 ir 3 lp.
Vrš. Bortkevičius Juozas
Vrš. Jurgila Vincas
Vrš. Beniulis Vincas
Vrš. Kybartas Augustas
Vrš. Šukys Antanas 2 ir 3 lp.
Vrš. Orentas Jonas 2 ir 3 lp.
Vrš. Lapinas Kazys
Vrš. Vičas Antanas
Vrš. Žilinevičius Gabrys
Vrš. Sakalauskas Pranas 2 ir 3 lp.
Vrš. Daukšys Jonas
Vrš. Prakevičius Jonas
Vrš. Povilonis Jurgis
Vrš. Jokūbaitis Aleksandras
Vrš. Tamošaitis Ignas
Vrš. Račinskas Jurgis
Vrš. Bajerūnas Aleksas
Vrš. Peteraitis Andrius
Vrš. Benešiūnas Vincas 2 ir 3 lp.
Vrš. Baziliauskas Antanas 2 ir 3 lp. (žuvęs)
Vrš. Januškaitis Juozas
Vrš. Maciulevičius Juozas
Vrš. Sodnaitis Stasys
Vrš. Šimkevičius Vincas
Vrš. Stankevičius Bronius
Psk. Pralgauskas Mikas
Psk. Ramašauskas Jonas
Psk. Maulys Antanas
Psk. Rimkevičius Adomas
Psk. Blinstrupis Juozas (žuvęs)

Psk. Taucas Pranas
Psk. Butvinskas Kazys (žuvęs)
J. rašt. Juškys Antanas
J. psk. Gruzinskas Antanas
J. psk. Mortūzas Juozas
J. psk. Samatauskas Petras
J. psk. Dabašinskas Antanas
J. psk. Počenga Jurgis
J. psk. Vekeris Vincas
J. psk. Bartininkas Alfonsas
J. psk. Kerušauskas Stasys
J. psk. Kerušauskas Jonas
J. psk. Čekanavičius Juozas
J. psk. Šližys Jurgis
Gr. Atkočiūnas Jurgis (žuvęs)
Gr. Oržukauskas Stasys
Gr. Gudavičius Vincas
Gr. Ališiūnas Bolius
Eil. Lesickas Simas
Eil. Vilbutas Jonas
Eil. Paltanavičius Salamonas 2 ir 3 lp.
Eil. Smilgaitis Juozas
Eil. Josaitis Vincas
Eil. Tamoševičius Antanas
Eil. Stankevičius Florijonas
Eil. Baltrušaitis Jurgis
Eil. Mušketas Jonas
Eil. Tamulevičius Matas
Eil. Dogilius Adomas
Eil. Astasevičius Antanas
Eil. Ramanauskas Zigmas
Eil. Vaičius Kazys
Eil. Macevičius Vincas
Eil. Simonaitis Kazys
Eil. Aleknavičius Antanas
Eil. Kapčinskas Jonas
Eil. Aleksandravičius Jurgis
Eil. Miknevičius Kazys
Eil. Bernatavičius Bronius
Eil. Kačenauskas Adolfas

Eil. Žylis Jonas
Eil. Kazlauskas Pranas
Eil. Cimolonskas Juozas
Eil. Vasiliauskas Kazys
Eil. Padelskis Juozas
Eil. Bendoraitis Petras
Eil. Plašinskas Juozas 2 ir 3 lp.
Eil. Jurkšta Antanas
Eil. Pipcevičius Ignas
Eil. Šukaitis Vincas (žuvęs)
Eil. Bendinskas Juozas
Eil. Kriščiūnas Kazys
Eil. Abentas Juozas
Eil. Kapčinskas Juozas
Eil. Čižauskas Justas
Eil. Vitauskas Antanas
Eil. Požėra Mikas
Eil. Kubilius Antanas
Eil. Gudaitis Vincas
Eil. Jurgilas Jonas
Eil. Juškaitis Matas 2 ir 3 lp.
Eil. Bendzevičius Jurgis
Eil. Šėmis Vincas
Eil. Stankevičius Kazys
Eil. Kazakevičius Adomas
Eil. Menžickas Juozas
Eil. Pašukinis Ignotas
Eil. Žaldaris Petras
Eil. Pauliukevičius Juozas
Eil. Peskaitis Andrius
Eil. Šventoraitis Antanas
Eil. Ulevičius Juozas
Eil. Labašauskas Juozas
Eil. Poderis Antanas
Eil. Šidiškis Antanas 2 ir 3 lp. (žuvęs)
Eil. Stankaitis Vincas
Eil. Šokalinskas Pranas
Eil. Grabauskas Vincas
Eil. Bielonožka Pranas
Eil. Kuzmickas Stasys

Eil. Stangvila Kasperas
Eil. Beiriūnas Antanas
Eil. Furmonavičius Matas (žuvęs)
Eil. Silickas Ipolitas
Eil. Petrikėnas Antanas
Eil. Vitkauskas Petras
Eil. Badaitis Antanas
Eil. Vaišnora Vincas
Eil. Klimaitis Antanas
Eil. Ašmonas Antanas
Eil. Mazūra Pranas
Eil. Žigaitis Povilas
Eil. Gulbinas Juozas
Eil. Žiriūnas Juozas
Eil. Giedraitis Antanas
Eil. Čepronas Kazys
Eil. Beržinskas Juozas
Eil. Averkinas Jofimas
Eil. Randys Antanas
Eil. Paulauskas Stasys
Eil. Šibirkštis Adomas
Eil. Mažeika Jonas
Eil. Augustinas Antanas
Eil. Kybartas Antanas
Eil. Surukinas Juozas
Eil. Šrikauskas Augustas
Eil. Truskauskas Vytautas
Eil. Budavičius Jonas
Eil. Bražys Pranas
Eil. Sinkevičius Isakas
Eil. Brazas Aleksandras
Eil. Veiveris Antanas
Eil. Tarnauskas Antanas
Eil. Ardinskas Jonas
Eil. Andriusaitis Andrius
Eil. Baltrušis Jurgis (žuvęs)
Eil. Brauba Vincas
Eil. Cipkevičius Jonas
Eil. Jasaitis Vincas
Eil. Vaitas Emilius

SANTRUMPOS

ap. – aprašas
AP – artilerijos pulkas
aps., apskr. – apskritis
ats. – atsargos
b. – byla
Bn – batalionas
Br – būrys
brg. gen. – brigados generolas
Bt – baterija
dim. – dimisijos
div. – divizija
div. gen. – divizijos generolas
DLK, D.L.K. – Didysis Lietuvos kunigaikštis
DVRA – Darbininkų ir valstiečių raudonoji armija
eil. – eilinis
f. – fondas
gen. – generolas
gen. mjr. – generolas majoras
gen. št. – generalinio štabo
gr. – grandinis
Ind. – Intendantūra
j. ltn. – jaunesnysis leitenantas
j. psk. – jaunesnysis puskarininkis
j. rašt. – jaunesnysis raštininkas
k. – kaimas
KAM, K. A. M. – Krašto apsaugos ministerija
Kar. št. – Kariuomenės štabas
Kp – kuopa
kpt. – kapitonas
krn. (karin., kar.) – karininkas
KSS – Klaipėdos įgulos ir krašto lietuvių sporto sąjunga
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
l. e. – laikinai einantis
LLK, L. L. K. – Lietuvos liaudies kariuomenė
lp. – laipsnis
ltn., lt. – leitenantas
mjr. – majoras
mob. – mobilizacija

NKVD – Vidaus reikalų liaudies komisariatas (Народный комисариат внутренних дел)
Nr. – numeris
op. – operatyvinis
p. – puslapis, pietūs
p. rytai – pietryčiai
PABn – pasienio apsaugos batalionas
pagr. – pagrindinis
pan. – panašiai
pėst. – pėstininkas, pėstininkų
PD – pėstininkų divizija
PP, pp, p. p. – pėstininkų pulkas
plk. – pulkininkas
plk. ltn. – pulkininkas leitenantas
psk. – puskarininkis
RA – Raudonoji armija
RšBr – Ryšių būrys
RŽBr – Raitųjų žvalgų būrys
sk. – skyrius
sl. – slaptas
SSRS (СССР) – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
š. rinktinė – šaulių rinktinė
št. – štabo
ŠT korpusas – Šaulių teritorinis korpusas
šv. – šventas
t – tona
up. – upė
vyr. ltn. – vyresnysis leitenantas
vyr. psk. – vyriausiasis puskarininkis
vad. – vadinamasis
vak. – vakarai
val. – valanda
vyr. – vyriausiasis
VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
virš. – viršila

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

Lietuvos centrinis valstybės archyvas:

f. 384 – Krašto apsaugos ministerija

f. 511 – III pėstininkų divizija

f. 519 – Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas

f. 929 – Kariuomenės štabas

Įsakymai kariuomenei. 1918–1940 m.

Periodiniai leidiniai

Karys (1920–1940)

Kardas (1925–1940)

Karo archyvas (1925–1940)

Mūsų žinynas (1921–1940)

Monografijos ir kiti leidiniai

Ališauskas Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, t. 1, Chicago, 1972, 490 p.

Kareivinės, tapusios Klaipėdos universiteto. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius Vasilijus Safronovas, Klaipėda, 2012, 259 p.

Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, Vilnius, Leidybos centras, 1998, 619 p.

Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, Vilnius, 2004, 498 p.

Statkus Vytenis. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., Chicago, 1986, 1040 p.

Surgailis Gintautas. Lietuvos karinis laivynas 1935–1940, Vilnius, 2003, 205 p.

Surgailis Gintautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1940, Vilnius, 1998, 146 p.

Straipsniai

Lesčius Vytautas. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, V., 2007, p. 153–218.

Lukšas Aras. Du pulkininko Juozo Listopadskio gyvenimai. *Lietuvos žinios*, 2016, balandžio 22.

Naujokas Matas. Kautynės su lenkais 1923 m. vasario 15–23 dienomis. *Karys*,

Niujorkas, 1975, Nr. 6, p. 203–207.

Istorinė margėnams diena. Kardas, 1937, Nr. 19, p. 435–436.

Jėkabsons Ėriks. Lietuvos kariuomenė Ilukstės apskrityje 1919–1920 metais. *Karo archyvas*, t. 21, V., 2006, p. 41–66.

Jokubauskas Vytautas. Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos krašto (1939 m.). *Karo archyvas*, t. 32, V., 2016, p. 232–273.

Jokubauskas Vytautas. Lietuvos kariuomenės parengti Klaipėdos krašto gynimo planai ir realybė 1939 metais. *Acta historica universitatis Klaipedensis*, t. 21, *Klaipėda*, 2010, p. 85–103.

Gronis L. Iš 6-to pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko 1919–1923 m. kovų su Lietuvos priešais. *Karys*, 1937, Nr. 39, p. 1086–1092.

Leknickas Kazys. 6 pėst. pulko pasitraukimas iš Klaipėdos. *Karys*, 1964, Nr. 1, p. 10–11.

Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 1–8.

6 pėst. Pilėnų Kunig. Margio pulko žygių santrauka. *Karys*, 1929, Nr. 48, p. 797–799.

6 pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko istoriniai bruožai. *Karys*, 1987, Nr. 1, p. 17–25; Nr. 2, p. 58–64; Nr. 3, p. 113–122; Nr. 4, p. 159–163; Nr. 5, p. 200–207; Nr. 7, p. 306.

Šimkus A. Margiečių atgimimo proga. *Kardas*, 1936, Nr. 17, p. 486–488.

Vareikis Vygantas. Kaip Klaipėda vėl virto Memeliu. *Mažoji Lietuva*, 2015, birželio 14.

Vareikis Vygantas. Klaipėdos krašto praradimas: tarp iliuzijų ir „realpolitik“. <http://kultura.lrytas.lt/-12409789811239941674-klaip%C4%97dos-kra%C5%A1to-praradimas-tarp-iliuzij%C5%B3-ir-realpolitik.htm>.

Vitkauskas Vincas. Mūsų pėstininkai. *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 3–262.

Memuarai

Andrašūnas J. Klaipėda – 1938–1939-iejai. *Kardas*, 1991, Nr. 3, p. 27.

Klimas Juozas. Paskutinio kariūno odisėja, Vilnius, Kardas, 1996, 79 p.

Listopadskis Juozas. Laisvės ir vergijos metai, Vilnius, Mintis, 1993, 200 p.

Musteikis Kazys. Prisiminimų fragmentai, Vilnius, Mintis, 1989, 63 p.

Šimkus A. Fronte prieš lenkus (Atsiminimai iš 6-to pulko kovų). *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 368–373.

Šukys Antanas. Du mediniai ir trys geležiniai kryžiai. Atsiminimai iš Nepriklausomybės kovų 1919–1921 metais, Vilnius: UAB „Alio“, 2016, 318 p.

PILĖNAI DUKE MARGIRIS 6TH INFANTRY REGIMENT

Summary

The history of every armed forces consists of different parts together forming a coherent whole. This monograph is published in a monographic series The History of the Lithuanian Armed Forces and is dedicated to the history of Pilėnai Duke Margiris 6th Infantry Regiment, an inter-war military unit of the Lithuanian Armed Forces, of the period of 1919–1940.

The history of the 6th Infantry Regiment differs from those of other inter-war Lithuanian infantry regiments. Nevertheless, it resembles the history of the Lithuanian Grand Duke Vytautas Regiment as both histories were broken. When in 1926 the Lithuanian Armed Forces were reduced, the 6th Infantry Regiment was eliminated, to be restored in 1934.

The formation of the regiment was unusual as it was not started from scratch. On 15 June 1919, by the military authorities' decision, the 1st Battalion was detached from the 2nd Infantry Regiment, announced a separate military unit and titled Marijampolė Separate Battalion. On November 20 of the same year, it was reorganized into the 6th Infantry Regiment.

Due to several transformations, neither pre-war nor modern historiography agrees on the date of the regiment's establishment; therefore, it is considered to be 5 December 1918 when the 2nd Infantry Regiment was formed. However, in the opinion of the author, the regiment was established on 15 June 1919 when the 6th Infantry Regiment became a separate military unit.

The period when Marijampolė Separate Battalion became a detached military unit was very intense and difficult. The Red Army attacked in the direction of Suvieko–Kukliai and both sides of Eglainė railway line. Panevėžys Detachment, including the battalion, mounted strong counterattacks. Later, when offensive attacks were launched against the Red Army, the battalion made a great contribution to expelling Russians from Lithuanian and Latvian territories up to the river Daugava.

When the front against the Bermontians was formed, at the beginning of September 1919, the battalion was moved there with a very important mission, i.e. to defend Linkaičiai area. When the decisive battles were over, on September 25, the battalion was transferred to Kėdainiai and Kaunas where on November 20 it was reorganized into the 6th Infantry Regiment. On 24 December 1919, the regiment left one battalion in Kaunas and was transferred to Daugava front again to fight the Red Army. Although the fights were not as fierce, the regiment got involved in serious clashes with the Latvian Army in August and September. When deployed in Kaunas, it suppressed the soldiers' uprising that sparked on

22–23 February 1920. At the end of July, the 1st Battalion of the regiment was moved from Kaunas to the Polish front where they led fierce fights later joined by the whole regiment. It had to withstand severe fights with the Polish Army and later with the troops of the “rebel” General Lucjan Żeligowski. In the fights for freedom, Lithuania lost 215 servicemen, 226 were wounded.

When the fights for independence ended, the regiment had to protect a neutral area with Poland. It was a difficult period for the regiment as it operated in mixed circumstances, both war and peace. The 1st Battalion guarded the demarcation line in front conditions, whereas other two battalions functioned in a more peaceful environment. Nevertheless, the tension was high and in February 1923 the regiment suffered from the major Polish attack seeking to occupy Lithuanian territory by Valkininkai–Rūdninkai railway line. The enemy was defeated and pushed out from the territory of Lithuania with slight losses.

Although guarded by the regiment, quite a few Polish soldiers, mobilized Lithuanians in the Polish Army and Poles who used to live in the Lithuanian territory managed to cross the neutral zone. Some of the refugees were of other nationalities coming from the territories that were annexed to Poland.

On 1 May 1923, the regiment was deployed in Alytus where it returned to a peacetime day-to-day routine with a task to educate and train conscripts for reserve. Over time, it developed standard operating procedures involving regular control for troubleshooting, annual spring and autumn manoeuvres, sports events and celebrations.

In September 1926, when the Lithuanian government announced the reduction of the Lithuanian Armed Forces, the 3rd and 6th regiments were disbanded.

A new stage of the regiment’s existence began in March 1934 when the government of the Republic of Lithuania decided to restore the regiment in Klaipėda. The 2nd Regiment was later deployed in Plungė. The core of the restored regiment was made up of the 7th Infantry Regiment’s battalion. Nearly from the very first days of its restoration, the regiment lived in severe and intense conditions in Klaipėda where the majority of residents were hostile to Lithuanian soldiers and the state and openly sought for annexation to Germany.

Despite the tension, the regiment trained soldiers devoting considerable attention to refresher training, made every effort possible to keep up national spirit in Klaipėda and prepared soldiers to defend Lithuania in case of emergency. However, the situation took a different turn when in March 1939 the Lithuanian government agreed to surrender Klaipėda region to Germany on its demand. The regiment had to leave Klaipėda under very difficult and hostile conditions. Due to the commander’s decisive actions, the retreat was smooth,

the regiment was successfully withdrawn and took over the guard of the new border with Germany.

When the battles for independence were over, throughout the first period of the regiment's existence the main enemy of Lithuania was Poland that occupied Vilnius region. After the regiment's re-establishment and deployment in Klaipėda region, Germany entered the region forcing the regiment's soldiers to get ready for a clash with the German Army.

The main task of the regiment in peacetime was to train soldiers. The training was not different from the ones in other regiments. Training programmes provided theoretical knowledge and skills that were practiced during different manoeuvres, exercises and emergencies.

Besides military training, the regiment's soldiers also received basic and cultural education as some of them were illiterate, especially during the first period of the regiment's existence. The soldiers could learn to read and write, gain general knowledge and skills and learn more about Lithuania during the state history classes. Patriotic spirit and love of the country dominated in the regiment. The soldiers attended performances, concerts and lectures, went on excursions and watched movies, thus broadening their general outlook. The most popular sports activities were football, shooting and gymnastics.

At the outbreak of the World War II and mobilization, the regiment was successfully mobilized, while its battalion was deployed in Telšiai as a separate 15th Infantry Regiment.

When the Soviet Army occupied Lithuania, the regiment's officers and soldiers obeyed the Lithuanian political authorities' decision not to resist the enemy resulting only in a slightly disturbed discipline in the regiment.

The regiment faced the same destiny as the Lithuanian Armed Forces, i.e. it was eliminated in 1940.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Abentas Juozas – 15, 229
Abraitytė Natalija – 199
Adamkavičius Edvardas – 118, 122
Aksomaitis Vincas – 35, 97
Aleknavičius Antanas – 228
Aleksandravičius Jurgis – 177, 228
Alešiūnas Bolius – 32
Alionis – 66
Ališauskas Kazys – 6, 13, 20, 21, 22, 23,
24, 25, 26, 29, 76, 77, 233
Ališiūnas Bolius – 82, 228
Ancas Jonas – 28
Andrašūnas Jonas – 234
Andrijauskas Justas – 128
Andriūnaitis Jonas – 31, 33, 50, 55, 66,
82, 226
Andriūnas Jonas – 94
Andrunaitis – 14, 18
Andrašūnas Jonas – 5, 152, 156, 159,
167, 170, 176, 177, 181, 182, 200
Andresenas Fridrichas (Andrsen Frie-
drich) – 136
Andriusaitis Andrius – 230
Andriūnas Jonas – 94
Anučauskas Zenonas – 101, 102
Ardinskas Jonas – 82, 230
Artosevičius – 18
Asevičius Vincas – 69
Astasevičius Antanas – 228
Ašmontas Antanas – 230
Atkočiūnas Jurgis – 82, 228
Augustinas Antanas – 82, 139, 230
Averkinas Jofimas – 82, 230

B

Babrauskas Petras – 92
Bacevičius Jonas – 68, 149
Bacevičius Vytautas – 118
Bačkis Juozas – 165
Badaitis Antanas – 230
Baibikis Kostas – 44
Bajerūnas Aleksandras – 82, 227
Baknys Motiejus – 86
Balčiūnas Aleksas – 121
Baldžius Augustas – 139, 141
Baltušis-Žemaitis Feliksas – 186
Balko – 69
Balskus Jonas – 6
Baltrėnas Balys – 151
Baltrimas Stasys – 69, 131, 143, 150,
152, 171, 172, 177
Baltrimas Vitalis – 124, 143, 155
Baltrušaitis Jurgis – 228, 230
Baltrūnas Petras – 101, 111, 152, 187
Balzas – 12
Banevičius Jonas – 29, 30
Banevičius Kazys – 16, 25, 31, 73, 227
Banišauskas B. – 203
Baniulis Alfonsas – 5, 17, 33, 44, 49,
139, 204, 207, 208, 226
Banys Jonas – 185
Baranova Liubov – 18
Barkauskas Juozas – 12, 14, 17, 18, 20,
23, 25, 30, 77, 85, 86, 92, 94
Bartininkas Alfonsas – 228
Bartkus Aleksas – 86, 97
Baršauskas Vladas – 68, 97
Basevičius Jonas – 86
Baziliauskas Antanas – 15, 227
Beimavičius Juozas – 145
Beiriūnas Antanas – 230

Beitelis Aleksas – 111
Bendinskas Juozas – 15, 229
Bendoraitis Petras – 82, 229
Bendzevičius Jurgis – 15, 229
Benešiūnas Vincas – 15, 227
Beniulis Vincas – 227
Bernatavičius Bronius – 228
Beržinskas Juozas – 82, 230
Bielys Kostas – 86
Bielonožka Pranas – 229
Bielskus Pijus – 139
Bilevičius Juozas – 86
Binkis Kazys – 183
Bitvinskas Kazys – 33, 212, 213
Bitvinskas Teodoras – 227
Blinstrupis Juozas – 227
Bobrauskas Petras – 73, 75, 97
Bobrovas Petras – 97
Bortkevičius Juozas – 15, 227
Brauba Vincas – 230
Brazas Aleksandras – 33, 230
Brazauskas – 142
Brazys Pranas – 33
Bražys Pranas – 230
Breimelis Antanas – 144, 145, 151,
153, 156, 158, 159, 161, 166, 167,
188, 198, 199, 226
Bruzdeilinas (Bruzdeilins) Vilius (Vil-
gelmas) – 94
Brūvelaitis Jurgis – 122
Bubelis Juozas – 68, 74
Budavičius Jonas – 82, 230
Bukevičius Sergijus – 95, 96, 97, 139,
165, 175
Buragas Petras – 33, 164, 175
Buragas Vytautas – 73, 75, 77, 94, 163,
227
Butkus Jurgis – 12, 13, 14, 19, 20, 21,
23, 24, 25, 30, 31, 33, 35, 39, 50, 66,
67, 139, 193, 194

Butvinskas Kazys – 50, 227

C

Carton dr Wiart A. – 80, 81
Ceplitis Janis (Ceplītis Jānis) – 37, 38
Cijūnēlis Jonas – 101, 102, 113, 170
Cimolonskas Juozas – 82, 229
Cipkevičius Jonas – 205, 230
Chaleckis Jonas – 16, 25, 29, 30, 66
Chvardas Vaidotas – 16

Č

Čaplikas Julius – 43, 44
Čekanavičius Juozas – 228
Čeponis Jonas – 102, 139
Čepronas Kazys – 82, 230
Černius Jonas – 136, 142,
Čėsna Vladas – 85, 97
Čižauskas Juozas – 44, 62
Čižauskas Justas – 229
Čižauskas Justinas (Justas) – 15, 33
Čižauskas Pranas – 57

D

Dabašinskas Antanas – 228
Dagys Petras – 111
Dankersas Oskaras (Oskars Dankers)
– 37, 38
Dapšys Edvardas – 184
Daugėla S. – 142
Daukšys Jonas – 227
Dirmantas Stasys – 139, 140, 141
Dočkus Petras – 27
Dogilius Adomas – 228
Domkovskis Stasys – 82
Doranda Makarijus – 112
Draugelis Jurgis – 131

Drongis Zenonas – 52, 97, 101, 102, 139
Dulksnys Kostas – 135
Duninas-Vasovičius (Dunin-Wasowicz) – 81
Dževečkas Adomas – 85, 92, 97

E

Eberhardtas Valteris (Friedrich Wilhelm Magnus Heinrich Walter von Eberhardt) – 27
Emiljančikas Vladimiras – 82
Engeris Viktoras – 66

F

Furmanavičius Matas – 230

G

Gadeikis Petras – 169
Gaidamavičius Juozas – 156
Gaižauskas Iliodoras – 86, 92, 96, 97
Galdikas Lepoldas – 145
Galinitis – 165
Galvydis-Bykauskas Jonas – 32
Gaudešius Jonas – 58, 69, 75, 85, 86, 94
Gelgermanas Vosylius – 16, 25, 28, 29, 30, 33, 55, 65, 75, 207, 209, 227
Genys Petras – 158
Gepfneris Aleksas – 74
Germanas Kazys – 73
Giedraitis Antanas – 82, 230
Giedraitis Balys – 103
Girštautas Vladas – 67
Gobis J. – 203
Gogė Jonas – 112
Golšteinas Vladas – 86, 97
Golubcovas – 23

Grabauskas Vincas – 229
Grabliauskas – 18
Grandtas E. H. – 81
Gricius Jonas – 92
Grinius Kazys – 59
Groef Madeleine – 198
Gronis Ladislovas – 17, 18, 20, 23, 123, 143, 234
Gruzinskas Antanas – 15
Gubaras – 18
Gudaitis Vincas – 229
Gudavičius Vincas – 15, 82, 228
Gudonis – 203
Gulbinas Juozas – 82, 230
Gurauskas Bronius – 142, 149
Gustaitis Leonas – 36, 92, 96, 97
Guzikas Nikodemus – 142, 143
Guzinskas Antanas – 228

H

Hesas Jurgis – 89, 97
Hitleris Adolfas – 147, 156, 158, 159, 165
Hymansas Paulius (Hymans Paul Louis Adrien Henri) – 61

I

Ignatavičius Jonas – 14, 22, 25, 30, 49, 50, 78, 82, 86, 227
Ignatavičius Pilypas – 14, 18, 25, 30, 45, 226
Igovinas – 142
Išlinskas Jonas Emilis – 85
Ivanovas – 135
Ivoška – 169
Izmailova Michalina – 18

J

Jablonskis Juozas – 142
Jackus Jonas – 109
Jackūnas Jonas – 109
Jagminas Petras – 101, 102, 165, 172, 216
Jagoldas Genrikas – 86
Jakimčikas Anufrijus – 82
Jakubaitis Boleslovas – 121
Jaloveckis Eduardas – 125
Jankauskas Eduardas – 112, 142, 149
Januškaitis Juozas – 15, 227
Januškevičius Bronius – 169
Janušonis – 166
Jarmašienė Rozalija – 22
Jasaitis Vincas – 230
Jasas Petras – 128
Jasėnas Kazys – 16, 33, 81
Jasonas Kazys – 30
Jekabsonas Ērikas (Jėkabsons Ēriks) – 37, 39, 234
Jokubauskas Vytautas – 7, 147, 149, 155, 156, 160, 165, 234
Jokūbaitis Aleksandras – 82, 177, 227
Josaitis Vincas – 228
Josiukas Jonas – 50, 55
Juknelis – 66
Juknevičius Jonas – 68, 97
Juodaitis – 18
Juodvalkis Petras – 187, 188
Juozaitis Jonas – 68, 95, 97
Jurgilas Jonas – 229
Jurgilas Juozas – 119
Jurgyla Jonas – 15
Jurgyla Vincas – 50, 227
Jurkšta Antanas – 15, 229
Jurkus Klemensas – 101, 102
Juška Kazimieras – 101, 123
Juškaitis Matas – 15, 229
Juškys Antanas – 33, 228

K

Kabelka Juozas – 20
Kačenauskas Adolfas – 82, 228
Kačergius Vincas – 101, 119, 131, 142, 175, 183
Kadauskas Mikas – 58
Kairiūnas Jonas – 25, 30
Kajeckas Juozas – 135
Kalasauskas Mikas – 94
Kalinauskas Juozas – 128
Kalininas Stepas – 86, 97
Kaminskas Gediminas Sergiejus – 142, 152
Kaminskas Jonas – 57, 64, 85, 97
Kapčinskas Jonas – 15, 228
Kapčinskas Juozas – 229
Karevičius – 204
Kartanas Juozas – 51, 64, 96, 214
Karvelis Vytautas – 184
Kasperaitis Pranas – 15
Kaškelis Antanas – 135, 158
Kaškulis – 13
Katche Maksimas – 32
Kaunas Pranas – 174, 210
Kazakevičius Adomas – 229
Kazlauskas Antanas – 112
Kazlauskas Dominykas – 15, 227
Kazlauskas Pranas – 82, 229
Kelmickas – 18
Kemežis Antanas – 151
Kenigštedteris Jurgis – 33, 51, 227
Kerbelis Andrius – 69, 92
Kerušauskas Jonas – 228
Kerušauskas Stasys – 228
Kirkilas Zenonas – 112
Kirlys Petras – 152
Kisinas J. – 183
Kybartas Augustas – 82, 227, 230
Kymondis – 18

Klidzinskas Artūras – 120
Klimaitis Antanas – 28, 230
Klimas Juozas – 182, 234
Klimavičius Antanas – 6, 101, 103,
142, 143, 172, 184, 186, 189
Komentavičius Juozas – 89, 94
Kontrimas Ignas – 89, 97
Kosdrun Stasys – 82
Koškulis Vilius – 101, 102, 127, 143
Kraucevičius Juozas – 59, 61
Kriaučiūnas Jonas – 112
Kripaitis Antanas – 103
Kriščiūnas Kazys – 15, 229
Krozeris Frankas (Crozier Frank Percy)
– 30, 31
Krupštaitis Justinas – 36
Krušnauskas Povilas – 48
Kubilius Antanas – 15, 229
Kubilius Jurgis – 137, 139, 140, 141
Kuckaitis J. – 174
Kudrickas – 142
Kuklierius Jonas – 47, 48, 227
Kukta Tomas – 70, 78, 82, 97, 226
Kukutis Mikas – 101, 102
Kulitanas Jonas – 47
Kuncaitis Justinas – 174
Kundrotas – 169
Kurkus K. – 183
Kušnerius Maksas – 203
Kutka Petras – 158
Kuzmickas Bronius – 101
Kuzmickas Stasys – 229
Kuzminskas Vytautas – 183, 185
Kūkis K. (Kūķis Krišs) – 37, 38, 40

L

Labāšauskas Juozas – 229
Ladiga Kazys – 23, 28, 85, 89, 92
Lanskoronskis Juozas – 16, 25, 28, 29,

30, 100, 102, 112, 114, 121, 122, 125,
126, 127, 130, 132, 134, 135, 139,
140, 144, 197, 216, 226
Lapajus – 52
Lapinas Kazys – 127
Laptevas Jonas – 184
Lašinskas Jonas – 164
Laurinaitis Jonas – 42
Leknickas Kazys – 154, 163, 164, 165,
234
Lelešius Kazys – 6, 50, 89
Leniauskas – 78
Lesauskis Pranas – 139
Lesčius Vytautas – 6, 7, 13, 14, 20, 28,
32, 45, 48, 53, 58, 59, 73, 74, 77, 79,
81, 233
Lesickas Simas – 128
Lesniauskas Viktoras – 101, 129
Levandauskas Jonas – 33
Liaudanskis – 51
Liatukas Pranas – 24, 28, 31, 208
Liaukus Stasys – 89, 97
Limbaitė Veronika – 201
Linkevičius Alfonsas – 96, 97
Liormananas Raimundas – 121, 135, 139
Listopadskis Juozas – 124, 155, 162,
167, 168, 170, 172, 174, 179, 234
Literskis Liudvikas – 177
Litvinovas – 18
Liutermoza Albertas – 139
Lukoševičius – 55
Lukoševičius Petras – 15, 17, 77
Lukšas Aras – 54, 123

M

Macevičius Vincas – 228
Maciulevičius Juozas – 15, 227
Mackabuckis – 50
Mackevičius Kazys – 14, 16, 18, 25, 29,

30, 33, 46, 50, 51, 77, 81, 85, 96, 97,
204
Mačiūnas – 108
Mačkus Erikas – 94
Manelis Juozas – 85, 94
Marcinkevičius Stepas – 112
Marčiukaitis Jonas – 112, 175
Marčiulionis Antanas – 14
Martinkus Roneventūras – 112
Masandukas Jonas – 86, 197
Masiliūnas K. – 183
Matulionis Vincas – 85
Matutis Ignas – 101, 103, 162
Maulys Antanas – 82, 227
Mazūras Pranas – 230
Mažeika Jonas – 82, 230
Mažylis Jonas – 188
Mekesas Steponas – 145
Mendelovičius H. – 184
Menžinskas Juozas – 229
Merkys Antanas – 208
Meškauskas Aleksas – 68, 92, 97
Mickeliūnas Petras – 203, 204
Mikalionis Vincas – 48
Mikelskas Petras – 128
Mikuckis – 77
Milašauskaitė Marija – 202
Milevas – 135
Miliauskas Vincas – 101, 142, 172, 189
Minkevičius Kazys – 228
Mironas Vladas – 139, 140
Mirski – 81
Misiūnas Jonas – 101, 102, 103, 166
Miškinis Antanas – 141, 220
Mitkevičius Kazys – 169
Mokolonas – 23
Moras Vytautas – 96
Morkūnas Vitoldas – 119
Mortūzas Juozas – 228
Motiejūnas-Velevičius Jonas – 42

Musteikis Ignas – 40, 58, 60, 62, 74, 81
Musteikis Kazys – 156, 159, 234
Mušketas Jonas – 228

N

Nagevičius Vladas – 139
Nagordny Kostantas – 82
Namajuška Bolius – 182, 185, 189, 201
Narušis Simas – 139
Nastopka Stasys – 15
Naujokas Matas – 76, 97, 139, 234
Naujokas Motiejus – 68, 92
Noimanas Ernstas – 145
Norkaitis J. – 165

O

Ogilvis Bruno – 69
Okmenskis Juozas – 58
Olekšsas Kazimiras (Olekšs Kazimirs) –
40
Orentas Jonas – 227
Oržukauskas Stasys – 82, 228

P

Padelskis Juozas – 82, 229
Pajaitis Liudas – 68
Pajarskas – 65, 66
Pajaujįs J – 184
Paleckis Justas – 195
Paliukaitis V. – 65
Paltanavičius Salamonas – 228
Pančkovskis Juozas – 82
Papartis Liudas – 89, 97
Paulauskas Stasys – 82, 230
Pauliukevičius Juozas – 229
Pašukinis Ignotas – 229
Pauža Povilas – 18

Pepelytė Engelberta Stanislava – 194
Peskaitis Andrius – 229
Peteraitis Andrius – 227
Petraitis Andrius – 33
Petrauskas – 149
Petrikėnas Antanas – 230
Petručiūnas Pranas – 101, 109, 142
Petruškevičius Antanas – 96, 97
Petruškevičius Vytautas – 68, 94
Pilvinis – 147
Pipcevičius Ignas – 15, 229
Plačiauskas Juozas – 15, 17
Plašinskas Juozas – 229
Plevinskas Andrius – 82
Plikutis Povilas – 25, 30
Plisko Jurgis (Плиско Юпар) – 20
Pliuškaitis Germanas – 86
Počengas Jurgis – 228
Poderis Antanas – 229
Podolskis – 135
Povilionis Jurgis – 227
Požėra Mykolas (Mikas) – 15, 229
Prakevičius Jonas – 227
Pralgauskas Mikas – 227
Pranaitis – 18
Pranculis Jonas – 112
Puknys Juozas – 177, 178, 186
Pundzevičius Stasys – 197, 226
Puodžiūnas Juozas – 101, 109

R

Račinskas Jurgis – 82, 227
Račkauskas – 139
Raibikis Kostas – 57, 96, 97, 139
Ramanauskas Zigmas – 228
Ramašauskas Jonas – 82, 227
Randys Antanas – 82, 230
Rapšlaukis Pranas – 86
Raštikis Stasys – 135 100, 121, 139,

140, 156, 195
Rauba Felicijonas – 188
Reichertas Evaldas – 101, 102, 103
Reikala Miečius – 86
Remeika Leonas – 16
Rėklaitis Mikas – 126, 127, 135, 139,
147, 150, 152, 158, 225
Ribentropas Jachimas – 159
Ričkutė Genovaitė – 195
Rimašauskas Vsevolodas – 112
Rimkevičius Adomas – 127
Rimkus Aleksas – 112
Rinkevičius Aldonas – 33
Rochmanas Ošeris – 112
Rotcas – 66
Rumša Zigmas – 17, 20, 21, 24, 29, 30,
66, 97, 139, 226
Rupšys Albinas – 160
Rupšys Jonas – 16
Ruseckas Petras – 35
Ruzgys Antanas – 101, 142
Ružancovas Aleksandras – 139

S

Sabaliauskas Jeronimas – 68, 96, 97
Sadūnas Jonas – 58, 84, 89
Sadzevičius Juozas – 101
Sakalauskas – 121, 135
Sakalauskas Pranas – 33, 113, 127
Sakalauskas Vincas – 101, 102
Samatauskas Petras – 228
Saulaitis A. – 183
Saunoris Antanas – 123, 142, 143, 153,
188
Seja Liudvigis – 121
Semionovas Grigorijus – 201
Senevičiūtė Marija – 195
Sereika Juozas – 125
Silickas Ipolitas – 230, 228

Simonaitis Kazys – 52, 228
Sinkevičius Aleksandras – 18, 29, 31, 96
Sinkevičius Alfonsas Dzidorius – 5, 30, 46, 51, 77, 85, 86, 92, 97, 226
Sinkevičius Isakas – 33, 230
Sipavičius Antanas – 142
Syrus Stepas – 25, 30, 31
Skaržinskas Antanas – 131
Skibarka Viktoras – 6, 97
Skirpstūnas Jonas – 86
Smetona Antanas – 139, 140, 141, 146, 183
Smilgaitis Juozas – 228
Sodnaitis Stasys – 227
Sofronovas Vasilijus – 161, 233
Soltanas Ponteleimonas – 67, 81, 82, 97, 139, 226
Songinas Henrikas – 16, 20, 25, 29, 92, 95, 97, 226
Sprangauskas Kazys – 94, 96, 97, 195, 196, 214
Stanaitis Juozas – 65, 67, 71, 74, 81
Stangvila Kasperas – 280
Stanišauskas Liudvikas – 43
Stankaitis Vincas – 229
Stankevičius Bronius – 227
Stankevičius Florijonas – 228
Stankevičius Kazys – 229
Stankūnavičius Jeronimas – 12, 25, 30
Stapulionis Antanas – 49, 63, 68, 226
Stašaitis Vincas – 101
Statkevičius Karolis – 86
Statkus Vytenis – 7, 15, 233
Steponaitytė Nijolė – 170
Stonkus Pranas – 86
Strautniekas Žanis (Strautnieks Žanis) – 37
Stulginskis Aleksandras – 94
Subačius – 18

Sumkinas Juozas – 82
Surgailis Gintautas – 106, 122, 135, 137, 158, 188, 233
Surukinas Juozas – 230
Sutkus Juozas – 112, 125, 177
Svyilas Alaksandras – 95, 96, 226

Š

Šakalys Vladas – 145
Šakys – 55
Šalkauskas – 70
Šalkauskas Antanas – 93, 94
Šapolas Pranas – 103
Šarauskas Juozas – 139, 183
Šėmis Vincas – 15, 229
Šibirktis Adomas – 82, 230
Šidiškis Antanas – 229
Šidiškis Pranas – 44, 211
Šidlauskas Pranas – 155
Šileika Stasys – 96, 98, 213
Šiliauskas S. – 188
Šilingas Stasys – 31
Šimėnas Jonas – 16, 25, 29
Šimkevičius Vincas – 227
Šimkus Aleksandras – 5, 7, 13, 16, 20, 28, 29, 30, 33, 42, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 57, 84, 139, 226, 234
Šimkus Jonas – 63, 66
Šipaila Jonas – 85, 97, 127
Šiurna Tomas – 68, 80, 86
Šklėrius Alfonsas – 50
Šlegas – 66
Šlekys Petras – 184
Šležas Albinas – 101, 103, 166
Šliogeris Vaclovas – 139
Šližys Jurgis – 228
Šniukšta Petras – 110
Šokalinskas Pranas – 229
Špokevičius Antanas – 68, 97

Šrikauskas Augustas – 82, 230
Šukaitis Vincas – 15, 229
Šukys – 119
Šukys Antanas – 33, 51, 203, 227, 234
Šurkus K. – 142, 149
Švarplaitis Albertas – 101
Šventoraitis Antanas – 142, 229

T

Tamašiūnas Kazys – 97
Tamošaitis Ignas – 82, 227
Tamoševičius Antanas – 228
Tamošiūnas Juozas – 48
Tamulevičius Matas – 228
Targonskis – 14, 18
Tarnauskas Antanas – 230
Taucas Pranas – 227
Taučius Pranas – 33
Telksnys Jonas – 86
Tiagunovas I. – 135
Traškauskas Vitoldas – 82
Truskauskas Vytautas – 176, 230
Truškauskas Kazys – 146, 172
Tugaudis Liudas – 68, 78, 82, 227
Tumas Pranas – 33, 40
Tuminas Stasys – 101, 105, 153
Tvaronas Pranas – 68, 69, 75, 77, 79, 81, 82, 84, 86, 87, 92, 94, 139, 194, 226

U

Uimo Andrius – 82
Ulevičius Juozas – 229
Urbelis Aleksandras – 28
Urbėtis Petras – 149, 155
Urbonas Aleksandras – 179
Urbonienė Lina – 138

Urbšas Adolfas – 184, 225
Urbšys Juozas – 158, 159

V

Vaiciška Tadas – 16
Vaičius Kazys – 228
Vainauskas Pranas – 86
Vaisiūnas Petras – 86
Vaišnora Jonas – 89, 97
Vaišnora Vincas – 230
Vaitas Emilis – 230
Vaitekūnas Antanas – 32
Vaitiekus Dionizas – 184
Vaitiekūnas Bronius – 128
Vaitkevičaitė Kotryna – 197
Vakselis Aleksandras – 189
Valaitis Jurgis – 145
Vanka – 112
Vareikis Vygantas – 7, 157, 158, 162, 163, 234
Vasiliauskas Kazys – 82, 229
Vazdauskas Antanas – 169
Veinbergas S. G. (Weinberg S. G) – 136, 137
Veiveris Antanas – 230
Vekeris Vincas – 228
Vertelis Petras – 131
Vėlavičius – 186
Vičas Antanas – 227
Vičys Bronius – 184
Vilbutas Jonas – 228
Vileris Emilis – 96
Vilieniškis Antanas – 128
Vilimas Kostas – 101
Vilimas Vitalis – 102, 117
Vilimavičius A. – 142
Vilimavičius S. – 142
Vilkutaitis V. – 142

Virbickas Leonas – 86
Virgoličius P. – 23
Viršila Antanas Leonas – 188, 189
Vitauskas Antanas – 15, 229
Vitkauskas Liucijonas – 25, 30, 37
Vitkauskas Petras – 230
Vitkauskas Vincas – 44, 46, 181, 183,
185, 188, 195, 226, 234
Vitkutaitis V. – 142
Vitkus Vladas – 142
Vizbaras-Paškevičius Henrikas – 165
Vizgirda D. 203, 204
Voičickis Tadas – 21
Voldemaras Augustinas – 109
Vygantas Kazys – 101, 102, 103
Vytis – 169

Z

Zakis Edvardas – 93, 97
Zaskevičius Stasys – 182, 184

Zelešius Kazys – 33
Zemeckis Jurgis – 101, 183
Zibavičius Liudas – 139
Zolba Tadas – 48

Ž

Žaldaris Petras – 229
Želigovskis Lucijanas – 53, 191
Žemaitis Vilius – 214
Žieba Petras – 155, 178
Žigaitis Povilas – 230
Žilinevičius Gabrys – 227
Žilinskas Adolfas – 68, 92, 97
Žiriūnas Juozas – 230
Žiriūnas Kazys – 82
Žylis Jonas – 82, 225
Žukas Konstantinas – 38
Žukauskas Liudas – 16, 20, 25, 29, 30,
141, 218, 219, 227
Žukauskas Silvestras – 19, 34, 60, 84, 133

SERIJOS „LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA“ LEIDINIAI

1. Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991. Sudarytojas Gintautas Surgailis, V., 2003, 222 p.
2. **Surgailis Gintautas**. Lietuvos karinis laivynas. 1935–1940, V., 2003, 208 p.
3. **Kazakevičius Vytautas**. Geležies amžiaus strėlės Lietuvoje (II–XII–XIII amžius), V., 2004, 136 p.
4. **Lesčius Vytautas**. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose. 1918–1920, V., 2004, 498 p.
5. **Aničas Jonas**. Karininkas Antanas Juozapavičius. 1894 02 13–1919 02 13, V., 2004, 124 p.
6. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 1. 1991 Nr. 222–355. 1992 Nr. 01–479. Sudarytojas Gintautas Surgailis, V., 2004, 512 p.
7. **Juodagalvis Jonas**. Švenčionių krašto savanoriai. 1918–1920 m., V., 2005, 236 p.
8. **Surgailis Gintautas**. Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993, V., 2005, 345 p.
9. Rusijos kariuomenės išvedimas dokumentuose. Sudarytojai Algis Balaišis ir Gintautas Surgailis, V., 2005, 472 p.
10. **Raubickas Eugenijus**. Ženklas ant munduro, V., 2005, 294 p.
11. **Gečas Steponas**. Steponas Darius Lietuvos kariuomenėje ir sporte, V., 2005, 232 p.
12. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 2. 1992 Nr. 480–749. Sudarytojas Gintautas Surgailis, V., 2006, 374 p.
13. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 3. 1992 Nr. 750–975. Sudarytojas Gintautas Surgailis, V., 2006, 286 p.
14. **Aničas Jonas**. Generolas Silvestras Žukauskas. 1861–1937, V., 2006, 294 p.
15. **Surgailis Gintautas**. Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais, V., 2008, 247 p.
16. **Surgailis Gintautas**. Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas, V., 2011, 300 p.
17. **Katilius Artūras**. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento Mokomasis junginys 1990–1991 m. Istorinė apybraiža, atsiminimai, dokumentai, V., 2011, 226 p.
18. **Rakutis Valdas, Vaičenonis Jonas**. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono istorija, V., 2012, 196 p.
19. **Surgailis Gintautas**. Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas, V., 2013, 188 p.
20. **Katilius Artūras, Tininis Vytautas**. Lietuvos kariuomenės karių uniformos, ženklai ir vėliavos 1990–2010, V., 2014, 390 p.

21. **Tamošiūnienė Milena.** Tarp politinio įrankio ir aukos: karo belaisviai Lietuvos Respublikos politikoje 1919–1920 m., V., 2014, 166 p.
22. Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas, V., 2014, 260 p.
23. **Surgailis Gintautas.** Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas, V., 2014, 292 p.
24. **Stoliarovas Andriejus.** Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m., V., 2015, 337 p.
25. **Surgailis Gintautas.** Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas, V., 2016, 276 p.
26. **Grigaliūnas-Glovackis Vincas.** Generolo atsiminimai. I dalis. Carų imperijoje. V., 2017, 308 p.
27. **Grigaliūnas-Glovackis Vincas.** Generolo atsiminimai. II dalis. Lietuvoje. III dalis. Demokratijos sukuriuose, V., 2017, 384 p.

Gintautas Surgailis

**ŠEŠTASIS PĖSTININKŲ PILĖNŲ KUNIGAİKŠČIO
MARGIO PULKAS**

Monografija

Atsakingasis redaktorius doc. dr. Manvydas Vitkūnas

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė
Anglų kalbos vertėja Dovilė Radovičiūtė
Maketavo Laima Adlytė

Tiražas 500 egz.

2019-01-11. Užsakymas GL-41.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.